

Матеріали Міжнародної
науково-практичної
інтернет-конференції
молодих дослідників

2023

ІННОВАЦІЇ В НАУЦІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

ІННОВАЦІЇ В НАУЦІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

2023

Суми

Міністерство освіти і науки України
Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Запорізький національний університет
Мукачівський державний університет
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Сумський державний університет
Сумський національний аграрний університет
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Херсонський факультет Одеського державного університету внутрішніх справ
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Казахський національний університет імені аль-Фарабі (Алмати, Казахстан)
Gdacska Wyższa Szkoła Humanistyczna (Gdacs, Polska)
University of Cape Coast (Cape Coast, Ghana)
Telavi State University named after Jacob Gogebashvili (Telavi, Georgia)

ІННОВАЦІЇ В НАУЦІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

INNOVATIONS IN SCIENCE: MODERN DIMENSION

Матеріали Міжнародної
науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників

Proceedings of International
Scientific and Practical Internet Conference of Young Researchers

Суми 2023

УДК 001.895(082)

I-66

*Рекомендовано до друку Вченою радою КЗ Сумський інститут
післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 4 від 27 квітня 2023 р.)*

Редакційна колегія:

М. А. Бойченко – доктор педагогічних наук, професор (Україна)
С. М. Грицай – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
О. Гоголішвілі – доктор історичних наук, професор (Грузія)
О. В. Гузенко – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Г. Л. Єфремова – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
І. Л. Кежковська – кандидат педагогічних наук (Польща)
С. М. Коваленко – кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Ю. В. Кузьменко – доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
А. К. Минбаєва – доктор педагогічних наук, професор (Казахстан)
С. Д. Овусу – доктор філософії зі здоров'язбереження (Гана)
О. І. Огієнко – доктор педагогічних наук, професор (Україна)
А. А. Сбруєва – доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Л. О. Сущенко – доктор педагогічних наук, професор (Україна)
К. Шашвіашвілі – доктор соціологічних наук, професор (Грузія)

I-66 **Інновації в науці: сучасний вимір:** матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників (4 травня 2023 року, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С.П., 2023. – 275 с.

У збірнику представлені матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників «Інновації в науці: сучасний вимір», що розкривають теоретичні та практичні основи розвитку інноваційних процесів в науці.

Конференція проводиться за ініціативою кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту КЗ Сумський ОІППО з метою обговорення результатів інноваційного наукового пошуку молодих дослідників.

The collection presents the proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference of Young Researchers «Innovations in Science: Modern Dimension», which reveals the theoretical and practical foundations of the development of innovative processes in science.

The conference is held on the initiative of the Department of Pedagogy, Special Education and Management of Sumy RIPPE to discuss the results of innovative research of young scientists.

Матеріали конференції подано в авторській редакції / The conference proceedings are presented in the author's edition

УДК 001.895(082)

©Колектив авторів, 2023

© ФОП Цьома С.П., 2023

ЗМІСТ

**РОЗДІЛ I
МЕДИЧНІ НАУКИ**

Chubinishvili Miriam PHARMACOLOGICAL PROPERTIES OF THE PLANT «HAWTHORN»	12
Gigishvili Tamar CARDIAC ACHALASIA AND ITS ENDOSCOPIC MANAGEMENT	14
Kharibegashvili Alexander NEUROCHEMICAL THEORY OF EPILEPSY PATHOGENESIS	17

РОЗДІЛ II

БІОЛОГІЧНІ ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Гринь Олександра, Проценко Ірина РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА З ВИРОЩУВАННЯ САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ НА ПРИКЛАДІ РОЗСАДНИКА PIANTO FARO (ІТАЛІЯ)	20
Ляхова Анастасія, Проценко Ірина ІМПОРТУВАННЯ КВІТКОВО-ДЕКОРАТИВНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНУ	22
Проценко Ірина БІОДРЕНАЖНІ СИСТЕМИ ЯК ПРИРОДООРІЄНТОВАНЕ РІШЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ДОЩОВОЮ ВОДОЮ В МІСЬКИХ ЕКОСИСТЕМАХ	24
Сокольник Аліна, Проценко Ірина ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ НА РОЗСАДНИКУ FINCA HERMOSA (ІСПАНІЯ)	27
Kelengeridze Nino, Santeladze Natalia SOIL RESEARCH FOR SPREADING LAUREL CULTURE (KAKHETI REGION, GEORGIA)	29
Lomishvili Maia, Dolidze Malxaz, Kupreishvili Shorena, Iashxi Kaха EVAPOTRANSPIRATION, AS THE MAIN COMPLEX CHARACTERISTIC OF WATER DEMAND OF WHEAT CULTURE	31
Metreveli Lia, Tinatin Tcharkhalashvili THE ROLE OF THE ENVIRONMENT IN MANAGING EMOTIONS	34

**РОЗДІЛ III
ЖУРНАЛІСТИКА**

Сущенко Мілана FEATURES OF FORMATION OF A BLOGOSPHERE AS A NEW TYPE OF MEDIA TOOL IN THE INFORMATION SPACE	36
--	----

**РОЗДІЛ IV
ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ**

Бобирєва Оксана ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕВРИСТИЧНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ	39
Богодист Мирослава НЕФОРМАЛЬНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ	41
Брюховецька Каріна ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ.....	44
Бутова Людмила ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ	46
Василюк Світлана, Мирончук Наталія РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	49
Граб Мар'яна РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ В ДАНІЇ ТА НОРВЕГІЇ.....	51
Данильченко Людмила	53
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ.....	53
Добоні Андріана, Фенчак Любо ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	56
Добровольська Наталія ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.....	59
Домашова Софія ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	61

Дячук Наталія МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	63
Задорожна Людмила БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	66
Кича Аліна, Мирончук Наталія СТИМУЛЯЦІЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ІГРОТЕРАПІЇ	68
Колеснік Віталіна МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО- ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	71
Кузьма Ольга, Мочан Тетяна ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОНЛАЙН ПЛАТФОРМ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	73
Лисенко Надія ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ	76
Логінов Андрій ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ: МІЖШКІЛЬНЕ МЕТОДИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ	78
Матвєєв Костянтин НЕІГРОВИЙ КОНТЕКСТ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕЙМІФІКАЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ	82
Мирончук Наталія ВИМОГИ ДО ВІДБОРУ ЗАВДАНЬ І ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ УМІНЬ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ	84
Пімоненко Людмила ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	85
Предик Аліна, Єрмечук Юлія ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	88

Предик Аліна, Пасічна Софія ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	91
Рендзей Вікторія, Фенчак Любов ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	94
Савка Яна, Майборода Ірина ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ В ПРОЦЕСІ ОБРОБКИ ПАПЕРУ Й КАРТОНУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	96
Самодумська Олена ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ЕСЕ МАЙБУТНІМИ ПЕДАГОГАМИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ...	99
Сахно Олена, Луценко Світлана ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ МЕТОДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ ІМІДЖОЛОГІЇ.....	101
Собіна Інна ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО- ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА	105
Титух Анна ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ	107
Толмачова Анастасія ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ КІБЕРСЕРЕДОВИЩА.....	109
Трегуб Анастасія МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ КАЗКИ.....	112
Трипольська Наталя ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ	114
Федоркін Олександр ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ	116
Федоркіна Альона ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	119

Фенчак Марія, Фенчак Любов ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	122
Ergashev Nozim THE ROLE AND PERSPECTIVES OF THE NEIGHBORHOOD AND FAMILY OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE BEGINNING OF TUTORING ACTIVITIES OF FUTURE PEDAGOGUES.....	124
Nikolaishvili Madona DEVELOPMENTAL TEACHING ACTIVITIES USING THE TOOL «MADONA».....	127
Sultonov A. THE IMPORTANCE OF DEVELOPING THE TENDENCIES AFFECTING THE MUSICAL PERCEPTION OF YOUNG STUDENTS IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE EDUCATION	130
Temirov Nabijon, Turgunboeva Komila THE INFLUENCE OF THE MAIN FACTORS OF SOCIAL UPBRINGING ON THE EDUCATIONAL PROCESS.....	133
Yagyaeva Elvina THE IMPORTANCE OF ORGANISING SELF-STUDY OF THE STUDENTS IN CASE OF THEIR EFFECTIVE LANGUAGE ACQUISITION	137

РОЗДІЛ V ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Велітченко Наталія ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ШКОЛИ.....	140
Дідух Віталія СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	142
Єфремова Ангеліна ШКІЛЬНИЙ БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	144
Кравцова Аліна ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ.....	147
Нусубалієва Індира ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КІБЕРБУЛЛІНГУ В ДІТЕЙ У МІСЬКИХ ТА СІЛЬСЬКИХ ШКОЛАХ.....	150

Нутфулліна Алсу	
ЦИФРОВЕ ПОКОЛІННЯ ПІДЛІТКІВ: ВИЯВ ЗАЛЕЖНОСТІ ТРИВОГИ ТА КОМУНІКАБЕЛЬНОСТІ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ	152
Choniashvili Khatuna	
PHYSICAL AND SPIRITUAL TRAUMAS.....	154

РОЗДІЛ VI

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Медведєв Ігор	
ІДЕЯ СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ «ФОРПОСТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ»: ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ	158
Boykuzieva Rano	
CULTURAL AND SPIRITUAL POTENTIAL OF THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF SCIENTISTS- ENCYCLOPEDISTS OF CENTRAL ASIA	160
Kirgizov Ikboljon	
FACTORS OF DEVELOPMENT OF HARMONY OF WORDS AND MELODY IN THE MORAL-AESTHETIC VALUE SYSTEM OF FUTURE MUSIC TEACHERS	163
Imyamin Kirgizov	
THE THEORETICAL ESSENCE OF TENDENCIES TOWARD THE ART OF COMPOSITION IN FUTURE MUSIC TEACHERS	166
Mamajonova Dildora, Imyamin Kirgizov	
SOCIO-PEDAGOGICAL GENDER ACTIVITY OF FEMALE VOCALISTS OF FERGANA VALLEY	168

РОЗДІЛ VII

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Кубрак Олег	
ПОЛІТИКА ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА КУЛЬТУРИ.....	173
Атаджанов Санжар	
THE MAIN DIRECTIONS IN THE FOREIGN ECONOMIC AFFAIRS OF THE LAO PEOPLE'S DEMOCRATIC REPUBLIC IN THE CONTEXT OF REGIONAL INTEGRATION	175
Baqari Gvazava	
THE NEW WORLD ORDER AND THE INTERESTS OF BIG PLAYERS IN THE SOUTH CAUCASUS REGION	178
Mangoshvili Tamar	
DIMENSIONEN DES RUSSISCH-GEORGISCHEN KRIEGES IM JAHR 2008	180

**РОЗДІЛ VIII
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ**

- Шевель Анжеліка**
ЗМІНА СПОСОБУ МИСЛЕННЯ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ
СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ 183
- Eka Chaghalidze**
THE «MASS OF PEOPLE» IN THE POSTMODERN
PERSPECTIVE ACCORDING TO JOSE ORTEGA-I-GASSET'S
«MASS REBELLION» 185

**РОЗДІЛ IX
СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ**

- Зенченко Антон**
АЛЕКСІС ДО ТОКВІЛЬ: УСВІДОМЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ..... 189
- Курганська Ольга, Єфремова Галина**
ПРОФІЛАКТИКА ЯВИЩА БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ СУМЩИНИ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ 191

**РОЗДІЛ X
ТЕХНІЧНІ НАУКИ**

- Мамрієнко Катерина, Моргунова Тетяна**
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ 195
- Сущенко Павло**
ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ОПТИМІЗАЦІЇ
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 198
- Tkeshelashvili Omar**
MEASURING YOUTUBE QUALITY OF EXPERIENCE (QOE)
WITH NETWORK AND APPLICATION LAYER (QOS)
PARAMETERS..... 200

**РОЗДІЛ XI
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**

- Abdullaeva Nargiza**
VOCABULARY CATEGORIES FOR ESP STUDENTS 203

**РОЗДІЛ XII
ЮРИСПРУДЕНЦІЯ**

- Алексєєнко Анна**
ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРАВА НА ЖИТТЯ 206
- Кузьменко Юлія, Думанський Роман**
АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ..... 208

Кузьменко Юлія, Коропатов Олег ПРОБЛЕМАТИКА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ.....	212
Думанський Роман, Куліш Олександра ДОМАШНЕ НАСИЛЬСТВО: ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИТУ ДІТЕЙ.....	215

РОЗДІЛ XIII ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Ткаченко Іванна АНАЛІЗ СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	219
---	-----

РОЗДІЛ XIV ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

Бекетова Аліна УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:КАТЕГОРІАЛЬНО- ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ	224
Бурлака Світлана ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	226
Герасименко Денис УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЄЮ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	228
Горобій Альона ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	231
Деменко Олена ВПЛИВ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	234
Качинська Вікторія НАУКОВИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.....	236
Лазоренко Світлана ТРУДНОЩІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА У РОБОТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	238
Левенець Владислав САМОМЕНЕДЖМЕНТ У ПРОФЕСІЙНІЙ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ..	240
Меша Валентина ЗАСОБИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	242

Папій Леся	
РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ.....	245
Перлик Вікторія, Цюпка Вікторія	
ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	248
Сірий Ігор	
РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ.....	250
Сороченко Вадим, Луценко Світлана	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ).....	253
Юрченко Тетяна	
СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ	256
Ярова Ганна	
ЕТАПИ МЕТОДИКИ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	259
РОЗДІЛ XV	
ІСТОРИЧНІ НАУКИ	
Зенченко Антон	
ФАШИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД.....	262
НАШІ АВТОРИ	265

РОЗДІЛ I

МЕДИЧНІ НАУКИ

Chubinishvili Miriam

International Center for Scientists «Education» (Georgia)

PHARMACOLOGICAL PROPERTIES OF THE PLANT «HAWTHORN»

The article discusses the pharmacological properties of the hawthorn plant. On the basis of literary research, the composition and healing properties of the plant «hawthorn» have been revealed. An interesting result has been obtained as a result of the research

Key words: *pharmacological, plant. Research, cosmetology and cooking.*

Hawthorn is a perennial, as botanists say, a long-lived plant – its average lifespan reaches 300 years. The shrub is distinguished by its special strength and durability. It includes about 200 species, which are distributed in the temperate and partly subtropical air zone of the Northern Hemisphere. Of these, nine species of hawthorn are found in Georgia, which are widely used from a pharmacological point of view, and apart from medical fields, hawthorn is widely used in cosmetology and cooking. Very effective masks are made from its fruits, which give elasticity and smoothness to the skin. Masks containing hawthorn are distinguished by their skin vascular toning effect.

The aim of our research is to find out what effect the hawthorn plant has on the cardiovascular system from a pharmacological point of view.

Based on literature research, it was found that hawthorn is a very valuable plant. It is very popular not only in traditional (folk) but also in modern (classical) medicine. It is actively used to treat various diseases of the cardiovascular system. The Latin name of hawthorn comes from the Greek word, which means «cool». Hawthorn is really a «cool plant» in many senses of the word. Its properties fully correspond to the name, because its composition includes plant

sugars, tannins, phytosterols, saponins, flavonoids, glycosides, choline, carotene, as well as organic acids: ascorbic, citric, apple, wine and others. Also, hawthorn seeds contain valuable essential oils and a very useful substance - amygdalin. Flowers are rich in useful acids – caffeine, chlorogenic and others, as well as – essential oils, flavonoids and saponins. All these substances are harmless to the cardiovascular system, that is why the medical preparations, which include hawthorn, help the work of the heart muscle. It gives a good effect in such pathologies as hypertension, atherosclerosis, arrhythmia, tachycardia, angina pectoris. It suits the weakness of the heart, strengthens the contraction of the heart muscle and, at the same time, reduces its excitability, lowers high blood pressure, improves blood circulation in the blood vessels of both the heart and the brain, regulates the heart rhythm, improves the general condition of patients with diseases of the cardiovascular system. Scientific studies prove that hawthorn fruit lowers the level of harmful cholesterol in the blood, stimulates the function of the thyroid gland, and all this helps delay the atherosclerosis process.

On the basis of literature research, we can conclude that hawthorn flowers and fruits are prepared for medicinal purposes when they are fully ripe in September-October. They are dried in the sun, in warm buildings, in ovens or dryers in a thin layer.

The flower is collected at the beginning of flowering, when part of the flower is not yet open. A flower with a short stem (approx. 1 cm) is arranged in a thin layer for drying. No later than 1-2 hours after picking in buildings that are well ventilated. The shelf life of raw materials is 2 years.

Hawthorn preparations are used for functional disorders of the heart muscle, hypertensive disease, paroxysmal tachycardia, general atherosclerosis and climacteric neurosis.

A new drug called krathemid is obtained from hawthorn leaves, which improves heart function and helps reduce blood cholesterol.

As for dosage, the daily dose of hawthorn extract ranges from 160 to 900 mg. It is best to take it in 2 or 3 servings a day. However, be sure to follow the recommendations and instructions provided by the manufacturer. Those who prefer to benefit from this plant in a more traditional way can consume 4-5 grams of the fruit or 1-2 grams of dried flowers and leaves as a tea. And if you want to use it as drops, then take 20-30 drops of hawthorn tincture with a small amount of

water once or twice a day. To achieve the desired result, doctors recommend using hawthorn extract for one to two months. When using hawthorn tincture or preparations containing it, it is important to follow the dosage carefully. Hawthorn can cause poisoning if taken in excess. In addition, the use of hawthorn preparations during pregnancy and breastfeeding is strictly prohibited.

Gigishvili Tamar

Aversi clinic (Georgia)

CARDIAC ACHALASIA AND ITS ENDOSCOPIC MANAGEMENT

The paper describes Cardiac Achalasia as a pathology, its pathognomic signs, pathophysiological process, diagnostic criterions and its Management with Endoscopy. Both endoscopical methods are discussed, performance technique, mechanism of Action and efficacy.

Key words: *Cardiac Achalasia, Upper Endoscopy, Autoimmune Disease, Radiography, Manometry, Pneumatic Dilation, Botulinum Toxin Injection.*

In the following Article is discussed Cardiac Achalasia as a pathology and its technical management with endoscopy. Achalasia is a primary esophageal motility disorder characterized by the absence of esophageal peristalsis and impaired relaxation of the lower esophageal sphincter (LES) in response to swallowing.

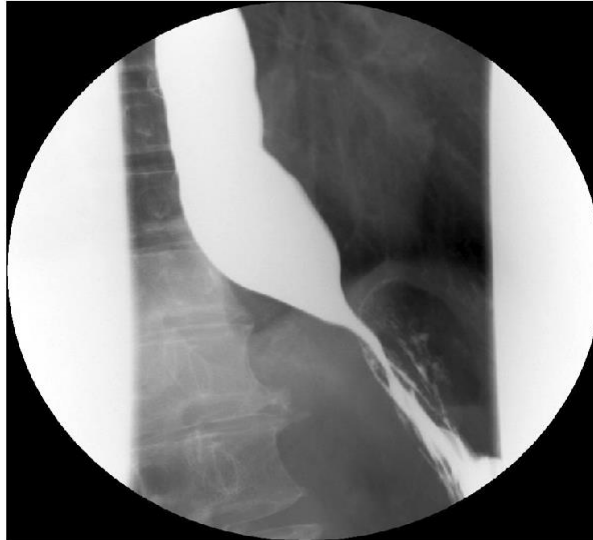
Epidemiological data is also remarkable: Incidence: 1 per 100 000 per year in the USA, Increased Chance in patients with Spinal Cord Injury, sometimes seen in Patients with Anorexia Nervosa, Patients following Eradication of Esophageal Varices by endoscopic Sclerotherapy, the male-to-female ratio of Achalasia is 1:1

Achalasia typically occurs in adults aged 25-60 years. Less than 5% of cases occur in children.

We can not exactly say, what is the reason or what can promote developing cardiac achalasia, but there is some evidence about its autoimmune nature. European study compared immune-related DNA in persons with achalasia with that of controls and found 33 single-nucleotide polymorphisms associated with achalasia Region of chromosome 6, a location associated with autoimmune disorders such as multiple sclerosis, lupus, and type 1 diabetes.

Achalasia results from the degeneration of neurons in the

esophageal wall. Histologic examination reveals decreased numbers of neurons (ganglion cells) in the myenteric plexuses, and the ganglion cells that remain often are surrounded by lymphocytes and, less prominently, by eosinophils. This inflammatory degeneration preferentially involves the nitric oxide-producing, inhibitory neurons that effect the relaxation of esophageal smooth muscle; the cholinergic neurons that contribute to lower esophageal sphincter (LES) tone by causing smooth muscle contraction may be relatively spared.

The primary pathophysiologic defect in achalasia, is the loss of inhibitory innervation in the esophagus, can be demonstrated by the cholecystinin (CCK) test. In normal individuals, the intravenous administration of CCK octapeptide stimulates both the contraction of smooth muscle cells in the LES, and the release of inhibitory neurotransmitters from ganglion cells in the wall of the esophagus. The inability to burp in some patients with achalasia may contribute to the esophageal distention and chest pain that often accompany the disease. Patients with achalasia may also have impaired gastric relaxation.

Diagnostic evaluation: 1. Barium swallow: Bird's beak appearance, esophageal dilatation. 2. Esophageal manometry (the criterion standard) 3. Prolonged esophageal pH monitoring to rule out gastroesophageal reflux disease 4. Esophagogastroduodenoscopy to rule out cancer of the GEJ or fundus. 5. Concomitant endoscopic ultrasonography if a tumor is suspected. there are several methods of treatment for cardiac achalasia, beginning from medicamentous ending to surgical treatment, but this article is focused to show benefits of endoscopic treatment. These are: Pneumatic dilation and botulinum toxin injection.

Pneumatic dilation (PD) weakens the lower esophageal sphincter (LES) by circumferential stretching and in some cases, tearing of its muscle fibers. At present, the most popular pneumatic dilator in the United States is the Rigiflex balloon. The Rigiflex balloon is passed over a guidewire and positioned using fluoroscopy across the LES. The balloon is available in three different diameters (3.0, 3.5, and 4.0 cm). The smallest balloon is typically used for the first dilation. If symptoms persist, the procedure can be repeated with incrementally larger balloons (graded approach). Patients are usually referred to surgery if three consecutive dilations do not provide symptom resolution. In a pilot study with 10 patients, dilation was technically feasible without complications. The one-week response rate was 90 percent, while the three-month response rate dropped to 70 percent. Larger long-term studies need to better evaluate the efficacy of hydraulic balloon dilation in the treatment of achalasia.

Botulinum neurotoxin type A is a potent inhibitor of the release of acetylcholine from nerve endings and has been used successfully to treat certain spastic disorders of skeletal muscle such as blepharospasm and torticollis. It is also used in the treatment of spastic disorders of smooth muscle, including achalasia. The idea of using botulinum toxin (BT) in achalasia stems from an understanding of the pathophysiology of achalasia. BT can reduce the LES pressure by selectively blocking the release of acetylcholine from presynaptic cholinergic nerve terminals in the myenteric plexus, thereby restoring the balance between inhibitory and excitatory neurotransmitters. The most common method for delivering BT involves visual estimation of the location of LES and injection of 1 mL aliquots (20 to 25 units BT/mL) into each of four quadrants approximately 1 cm above the Z-line. The Z-line is the squamocolumnar junction, which corresponds to the gastroesophageal junction in the absence of Barrett's esophagus. Both methods have high efficacy, however in some cases we get relapses in several months. These methods are still being developed and learnt and they deserve to be method of choice, because of their low invasive technique and high efficacy.

Kharibegashvili Alexander

Telavi State University (Georgia)

NEUROCHEMICAL THEORY OF EPILEPSY PATHOGENESIS

In the article, in light of the hypothesis about the pathogenesis of epilepsy the author considers certain clinical manifestations of epilepsy. According to the hypothesis, in epileptic patients, epileptogenic substances are permanently accumulating in the brain, which in the course of epileptic activity in the brain undergo metabolic changes requiring their removal from the organism. When the concentration of epileptogenic substances in the brain reaches a threshold value, they cause a seizure, and in lower concentrations, they cause epileptic activity typical for the interictal period. Clinical electroencephalographic dissociation is identified and name for it is suggested.

Key words: *epilepsy, pathogenesis, neurotransmitter, forced normalization of electroencephalogram image, hypothesis*

Epilepsy is a chronic disease, the clinical manifestations of which can be both convulsive seizures and various mental disorders and is the object of study of clinical disciplines: neurology, psychiatry, neurosurgery. The history of studies on epilepsy and mental diseases counts many centuries (Kaculini, CM, Tate-Looney AJ, Seifi, A., 2021), vast banks of clinical and physiological data has accumulated, paradigms related to etiology and pathogenesis are changed. However, a general theory combining and explaining these data has not been developed yet.

Researchers of various profiles keep suggesting new theories and hypothesis striving to interpret various demonstrations of epilepsy and mental diseases, to unite them in a single concept.

A hypothesis is suggested (Kharibegashvili, A.S., Chachiya G. I., 2012) in relation with metabolic mechanisms of pathogenesis of epilepsy in respect of which several clinical manifestations of epilepsy were reviewed, among them the phenomenon of forced normalization of electroencephalogram image (EEG). According to this hypothesis epileptogenic substances are constantly accumulating in the brain of an epileptic patient and when reaching the threshold value cause a seizure. In addition, epileptogenic substances during epileptic activity in the brain undergo metabolic transformations required for their removal from the body. If the concentration of epileptogenic substances in the brain fails to reach the threshold value, they cause weak epileptic activity mostly reflected in epileptic bioelectric

phenomenon, typical for EEG pattern of interictal period. Moreover, certain parts of epileptogenic substances apparently 'drive out' interictal epileptic activity of the brain (part of epileptogenic substances is released during interictal epileptic activity).

The authors have reviewed the following clinical manifestations of epilepsy from the perspective of the given hypothesis. Cases when prescription of anti-epileptic drugs is associated with improved electroencephalographic pattern, but with the deterioration of the clinic and frequent seizures, are observed in practice of epileptologists (Jacqueline A. French, 2005). The drug change leads to the opposite result - improvement of the clinical picture and the EEG deterioration. According to the hypothesis, the given clinical manifestation of epilepsy may be explained as follows. In the course of interictal epileptic activity of the brain parts of epileptogenic substances are released, as a result of which the threshold concentration of the given biogenic amines is slowly accumulated and reaches the maximal value within a longer period of time. Thus time intervals between seizures grow in proportion with the intensity of epileptic activity of the brain during interictal period. By prescribing certain anti-seizure medications it may be achieved that cell neurons will not be responsible for epileptic activity at sub-threshold concentration of epileptogenic substances, however, the seizure will still develop if the concentration of epileptogenic substances reaches the threshold value. In such case, in terms of absence of epileptogenic substance release through epileptic activity of the brain during interictal period their accumulation up to the threshold value will be faster, seizures will develop more frequently, however interictal EEG pattern will improve.

In case of appropriate («successful») selection of anti-seizure drugs if improvement of EEG pattern including its normalization (known as forced normalization of EEG) as well as improvement of clinical condition including total elimination seizures is achieved, the patient often experiences psychogenic discomfort to the extent when in order to get rid of it he/she stops administration of medications thus provoking a seizure. When explaining the given fact by forced normalization of EEG it should be noted that anti-seizure drugs are selected so that neurons are exhausted (or blocked) and stop responding by epileptic activity at the threshold as well as sub-threshold value of epileptogenic substance concentrations. The given biogenic amine accumulate in the brain, which is manifested in

psychoneurological disorders. However the seizure provoked by the patient himself/herself removes epileptic substances which improves mental health of the patient.

Kharibegashvili et al (Kharibegashvili, A.S., Yevtushenko, S.K., Ivanova, M.F., 2017) previously had proposed to name the phenomenon when the prescription of antiepileptic drugs is accompanied by an improvement in the electroencephalographic picture, but with a deterioration in the clinic and an increase in seizures, and a change in drugs leads to the opposite result – an improvement in the clinical picture and a deterioration in the electroencephalographic picture – «clinical-electroencephalographic dissociation». But since this dissociation is caused by the medication, it would be better to call it «medication clinical-electroencephalographic dissociation», in short «medication CED».

References:

1. Jacqueline, A. French. (2005) Seizure Exacerbation by Antiepileptic Drugs. *Epilepsy Curr.*, 5(5): P192-193.
2. Kaculini, CM, Tate-Looney AJ, Seifi, A. (2021) The History of Epilepsy; From Ancient Mystery to Modern Misconception.
3. Kharibegashvili, A.S., Chachiya G. I. (2012) K voprosu o patogeneze epilepsii. *Mezhdunarodnyy nevrologicheskiy zhurnal*, 6(52): P.167-173.
4. Kharibegashvili, A.S., Yevtushenko, S.K., Ivanova, M.F. (2017) O vozmozhnykh novykh neyrokhimicheskikh mekhanizmax patogeneza epilepsii. *Mezhdunarodnyy nevrologicheskiy zhurnal.*, 2(88): P.11-15.

РОЗДІЛ II

БІОЛОГІЧНІ ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Гринь Олександра, Проценко Ірина

*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова (Україна)*

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА З ВИРОЩУВАННЯ САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ НА ПРИКЛАДІ РОЗСАДНИКА PIANTO FARO (ІТАЛІЯ)

У публікації охарактеризовано особливості декоративного розсадництва Італії. Наведено особливості діяльності підприємств. Описано історичну спадщину, сучасні тенденції розвитку технологій виробництва. На прикладі розсадника Pianto Faro висвітлено етапи розвитку декоративного розсадника з 1970 року до теперішнього часу.

Ключові слова: *розсадництво, садивний матеріал, декоративні рослини.*

Італія відома своєю високою якістю та експертизою в галузі декоративних рослин. Розсадники декоративних рослин в Італії грають важливу роль на світовому ринку декоративних рослин. На світовому ринку декоративних рослин італійські розсадники володіють репутацією професійних виробників, які розробляють і впроваджують технологічні інновації.

Італійські розсадники вирощують широкий спектр декоративних рослин, дотримуючись суворих стандартів догляду за рослинами, технологій вирощування, інновацій в галузі селекції. Це дозволяє їм бути на передових позиціях в галузі модних тенденцій та нових сортів рослин.

Італійські розсадники мають сильну експортну спрямованість і постачають свої рослини на ринки у багато країн світу. Україна також імпортує декоративні рослини з Італії, щоб задовольнити внутрішній попит на якісні та різноманітні види рослин. Італійські розсадники відіграють важливу роль у задоволенні цього попиту та сприяють розвитку озеленення в Україні.

Розсадник PianteFaro є сицилійською компанією та лідером міжнародної галузі професійного садівництва. Вони спеціалізуються на виробництві та постачанні рослин середземноморського, субтропічного та посушливого клімату. Ця компанія керує кожним проектом за допомогою індивідуально розроблених дій та послуг. Розсадник знаходиться у провінції Каталунія у Італії. Ключові моменти розвитку розсадника: 1970 – Venerando Faro заснував Piante Faro з площею 600 м², 1981 – Відкрито виробничий цех у Карруба ді Ріпосто (Конектикут), 1987 – засновано компанію Mediterranea Piante, що спеціалізується на вирощуванні пальм, 1998 – відкриття нових офісів у Прайола, новому поселенні, що збільшило загальну площу компанії до 160 гектарів, 2000 – заснована компанія Botanica, що спеціалізується на виробництві молодих рослин, 2003 – відкривається Faro Garden Center – точка роздрібних продажів, 2003 – створений CONFLAJ - новий консорціум зелених та екологічних послуг, 2009 – відкриття нового виставкового залу та штаб-квартири на площі 600 гектарів, 2010 – Створено парк садівництва Радіцепура, 2014 – Відкрито сертифікований розсадник цитрусових дерев.

Охоплювані території розсадника на теперішній час становлять 600 га розсадників біля Середземного моря, 50 га теплиць, 20 га тіньових ділянок, 330 га контейнерних полігонів. Асортимент вирощуваних рослин становить 800 таксонів серед яких 80 видів дерев, понад 80 сортів пальм, сотні цитрусових дерев, кущів, витривалих дерев, бамбука, кактусів, квітів, декоративних видів та сортів рослин, придатних для посушливого клімату. Також на розсаднику є маточне відділення, яке забезпечує потребу розсадника у вихідному матеріалі. Окрім поля, розсадник зберігає відібране насіння в охолоджених приміщеннях, щоб гарантувати ідеальне збереження: це зелене біорізноманіття дає змогу зберегти сорти рослин для відтворення, коли це необхідно.

У Piante Faro є лабораторія, яка здійснює моніторинг та діагностує різні проблеми на розсаднику, а також перевіряє стан зразків рослин перед кожною відправкою. В ній проводяться регулярні перевірки стану рослин для уникнення поширення хвороб, грибків, бактерій та паразитів. Також є лабораторія мікроклонального розмноження рослин *in vitro*. Протоколи розмноження дозволяють вирощувати різні сорти рослин у великих масштабах, дотримуючись фітосанітарної безпеки. Централізована комп'ю-

терна система дозволяє відстежувати кожну окрему рослину та мати доступ до інформації про виробничий цикл, агрономічні методи та кожне тестування, проведене в лабораторії.

Аналізуючи сучасний стан та ретроспективу етапів розвитку розсадника Piante Faro, виявлено тенденцію до розширення виробництва, з точки зору асортименту, виробничих площ. Крім того, висока якість продукції та відповідальність виробників сприяють міжнародній співпраці розсадника. Такий підхід демонструє послідовний розвиток підприємства від локального виробництва до міжнародного ринку.

Ляхова Анастасія, Проценко Ірина

*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова (Україна)*

ІМПОРТУВАННЯ КВІТКОВО-ДЕКОРАТИВНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНУ

У публікації висвітлено особливості імпорту декоративних рослин в Україну, зазначено ключових країн-постачальників, зазначено учасників системи управління імпортом декоративних рослин на територію України, охарактеризовано схему роботи світового аукціону «FloraHolland», а також надано перелік українських компаній-імпортерів.

Ключові слова: *декоративні деревні рослини, імпорт, постачальник, біржа.*

Україна має значний попит на декоративні рослини. Інтерес до озеленення просторів, якісного ландшафтного дизайну та створення комфортного середовища набуває все більшої популярності серед населення. Люди використовують декоративні рослини для прикрашання садів, внутрішнього оздоблення приміщень, вирощування на балконах та вікнах, озеленення офісних просторів, громадських місць, ресторанів, готелів та багатьох інших місць.

Внутрішнє виробництво країни поки що не може задовольнити попит на продукцію декоративного розсадництва, тому частина садивного матеріалу імпортується з закордону. Привезені в Україну рослини доповнюють місцевий асортимент та задовольняють потреби споживачів.

Характерними особливостями імпортованого садивного матеріалу є різноманітність; якість, забезпечена діючими стандартами; відображення сучасних світових тенденцій на світовому ринку;

тропічні та субтропічні рослини для внутрішнього озеленення приміщень. Враховуючи ці фактори, імпорт декоративних рослин став важливою складовою системи ландшафтної індустрії України.

Регулювання імпорту декоративних рослин в Україну регулюється Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба), Міністерством аграрної політики та продовольства України, карантинною та митною службами. Імпорт, експорт і транзит квіткової продукції в Україну здійснюється на підставі Закону України «Про карантин рослин», «Правил фітосанітарного контролю на державному кордоні України», Вказівок Укрголовдержкарантину «Про карантинні обмеження при ввезенні з-за кордону і використання в Україні зрізаних квітів».

Головні постачальники квіткової продукції на український ринок: Еквадор, Польща, Бельгія, Іспанія, Італія, Ізраїль, Туреччина, Німеччина. Загалом ланцюг постачання від компанії виробника квітів до кінцевого споживача в Україні схематично виглядає таким чином (рис.1).

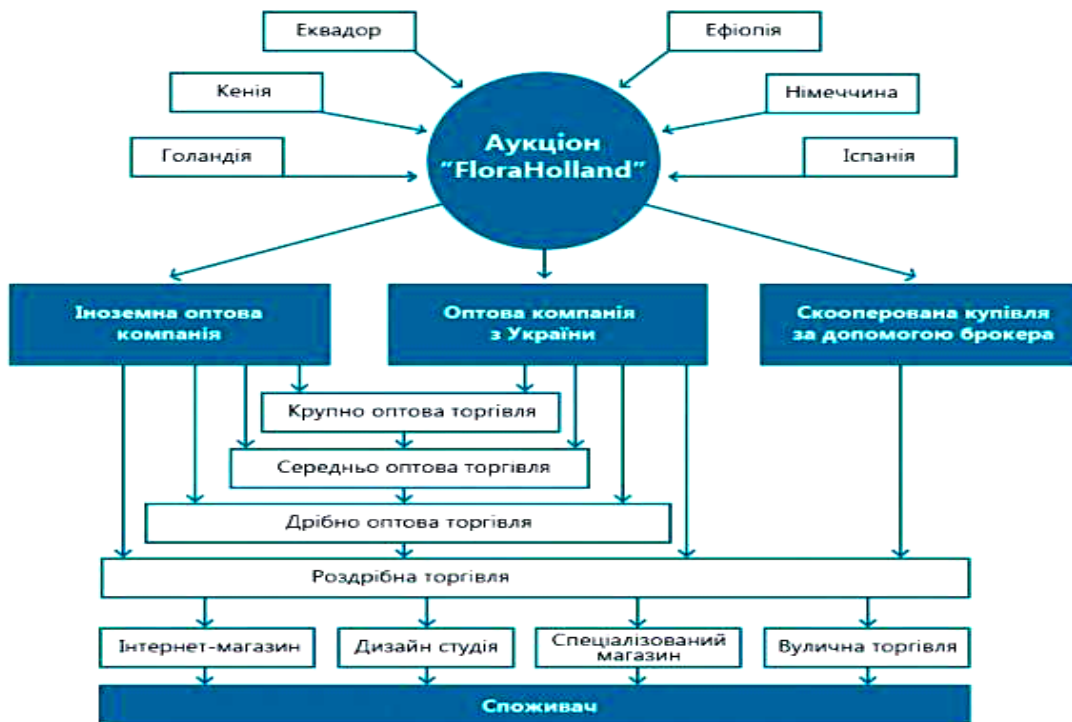

Рис.1. Шлях декоративних рослин від виробника до споживача

Практично весь квітковий товар світу потрапляє до Голландської біржі, де через спеціальні торги продається до різних країн світу. В цій країні знаходиться найбільший в світі квітковий аукціон - Flora Holland. Компанія зосереджує в собі 60% світового ринку.

Оборот такого аукціону декілька мільярдів євро, а площі під торгівлю квітами на біржі займають 75 га. На цій біржі можна купити квіти не тільки з Голландії, але і з інших країн Європи, Африки та Південної Америки.

В українські магазини квіти найчастіше потрапляють або через польських посередників або через прямі закупівлі, які здійснюють великі українські торгові компанії такі як «Камелія», «Украфлора», «Асканія-Флора», «Флорімаг».

Для України характерною є тенденція зростання попиту на декоративні рослини. Розширення їх асортименту на ринку, впровадження інноваційних технологій виробництва, використання сучасних тенденцій ландшафтної індустрії – це відображення позитивного впливу міжнародної економічної взаємодії, яка окрім забезпечення потреб у садивному матеріалі сприяє розвитку вітчизняної галузі розсадництва для її виходу на міжнародний ринок декоративних рослин у ролі конкурентоспроможного учасника.

Проценко Ірина

*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова (Україна)*

БІОДРЕНАЖНІ СИСТЕМИ ЯК ПРИРОДООРІЄНТОВАНЕ РІШЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ДОЩОВОЮ ВОДОЮ В МІСЬКИХ ЕКОСИСТЕМАХ

У публікації висвітлено один зі способів покращення стану урбоеко-систем шляхом влаштування біологічних дренажних садків і каналок, які здатні накопичувати й утримувати дощову воду в період активних опадів, нівелюючи її негативний вплив на споруди, дорожні покриття та покращуючи якість життя містян. Наведено технологічні особливості створення біодренажних систем та досвід їх використання у світі.

Ключові слова: *урбоекосистема, природоорієнтовані рішення, управління дощовими стоками.*

Природні зміни, які спостерігаються в останні десятиліття, сприяють розробці заходів адаптації екосистем та їх впровадженню. Одним із напрямків є забезпечення сталого розвитку міст. Для досягнення цієї мети вченими та громадськими активістами розроблено комплекс природоорієнтованих заходів, спрямованих на подолання типових для сучасних міст екологічних проблем,

серед них: ефект міського теплового острова, зниження біорізноманіття, затоплення під час інтенсивних опадів та інші (Природоорієнтовані рішення, 2023).

Особливість природоорієнтованих рішень (ПОР) полягає у збереженні, відновленні, сталому використанні і управлінні природними або зміненими екосистемами, які в ефективний і адаптивний спосіб сприяють вирішенню соціальних, економічних і екологічних викликів, а також позитивно впливають на добробут людей, функціонування і стійкість екосистем і біорізноманіття (Петрович, 2022).

За результатами метеорологічних досліджень, типовими для України явищами є: підвищення температури на $1,5^{\circ}\text{C}$; збільшенні кількості та інтенсивності періодів спеки; мінливість річної кількості опадів; підвищення частоти та інтенсивності екстремальних опадів (Wilson, 2021).

Тривалі зливи в останні роки спричиняли затоплення площ, доріг та підземних споруд (м. Київ). Основними причинами такої ситуації є значні площі з твердим покриттям, а також неспроможність стокової системи відвести велику кількість води. В результаті перебування під водою дорожні покриття, споруди, технічні засоби зазнали пошкоджень, які вплинули на їх якість та довговічність.

ПОР, спрямовані на вишення проблеми затоплення міст, представлені такими системами: дощові парки, дощові садки і канавки, міські водно-болотні угіддя, зелені дахи, системи збору води навколо дерев, водопроникні покриття доріжок і площ, резервуари для дощової води (Рябика, 2021). Перші 5 рішень передбачають використання рослин, як елементів системи, останні 2 полягають у рівномірному розподілі та накопиченні дощової води.

Дощові садки і канавки – це заглиблені клумби, які більшість часу вегетаційного періоду виконують функцію декоративного елемента урболандшафту, а в період інтенсивних опадів – збирають, затримують і повертають дощову воду в екосистеми завдяки дренажній системі і рослинному покриву. Структура дренажного садка включає такі елементи: щебінь, пісок, галька, галька з ґрунтом, кора для мульчування, трав'яниста рослинність, дренажна труба, геотекстиль (рисунок) (Рябика, 2021).

Позитивний вплив дощових садків та канавок помітний на локальному рівні та полягає у затримці, фільтрації та поглинанні 90 % дощової води, що потрапляє на їх поверхню. Окрім цього,

обґрунтований асортимент рослин сприяє збагаченню біорізноманіття (флора, комахи-запильники, мікробіом та інші), покращує естетичний вигляд міського простору і, відповідно, психоемоційний стан мешканців міст.

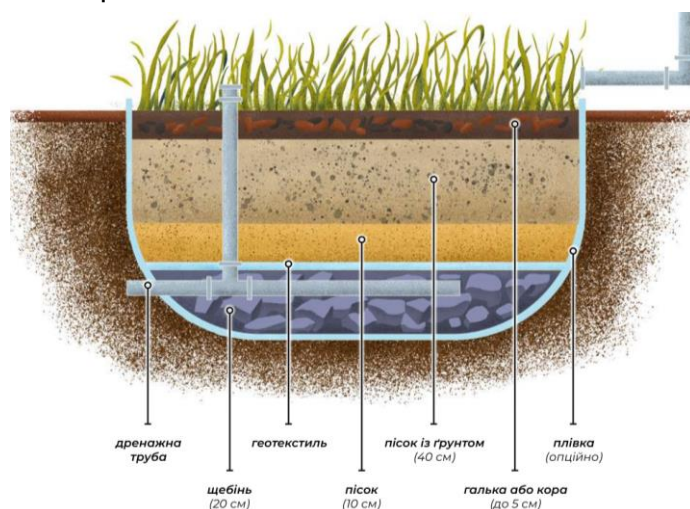

Рис. Схематичне зображення поперечного розрізу дощового садка (Рябика, 2021)

Дощові садки створюють у різних містах: Ґдиня (Польща); Стейт-Колледж (Пенсільванія, США); Берлінгейм (Каліфорнія, США). В Україні дощовий садок з'явився на території громадського простору у Львові. Доцільність застосування біодренажних систем обумовлена сучасним станом та потребами міст, а набутий досвід свідчить про їх екологічну ефективність.

Література:

1. Wilson, L., New, S., Daron, J., Golding, N. (2021). Climate Change Impacts for Ukraine. Met Office.
2. Рябика, М., Гусакова, О., Зозуля, А., Бушовська, А., Мар'юк, О., Омельчук, О., ... & Малиновський, Б. (2021). Каталог природоорієнтованих рішень. Львів: УКМ.
3. Петрович, О., Шутяк, С., Болдарєва, Д., Лобченко, Г., Пустільник, Н., Левіна, Г., Іщенко, О. (2022). Природоорієнтовані рішення водному, лісовому та аграрному секторах для відновлення України у повоєнний період та подальшого сталого розвитку з урахуванням зміни клімату. Зб. матер. проекту INSURE. Київ.
4. WWF. Природоорієнтовані рішення. УРБО. Retrieved from: <https://nbs.wwf.ua/urbo/>

Сокольник Аліна, Проценко Ірина

*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова (Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ НА РОЗСАДНИКУ FINCA HERMOSA (ІСПАНІЯ)

У публікації висвітлено особливості діяльності іспанського розсадника декоративних деревних рослин Finca Hermosa. Наведено асортимент рослин, охарактеризовано ґрунтово-кліматичні умови місцевості. Зазначено технологічні особливості виробництва садивного матеріалу, його транспортування та надання послуг сервісного догляду після доставки.

Ключові слова: тропічні рослини, організація, технологія вирощування, транспортування.

Розсадник Finca Hermosa – всесвітній постачальник високоякісних середземноморських дерев. Finca Hermosa знаходиться недалеко від Середземного моря в одному з найбільш незайваних районів Іспанії. Площа розсадника 55 га. До асортименту розсадника входять: пальмові (*Trachycarpus fortunei*, *Washingtonia robusta*, *Trachycarpus wagnerianus*, *Chamaerops humilis*, *Trithrinax campestris*); цитрусові (*Citrus sinensis*, *Citrus reticulata*, *Citrus limon*, *Citrus latifolia*); *Punica granatum*; *Ficus carica*; *Vitis vinifera*; *Olea europaea*. Розсадник приділяє особливу увагу оливі європейській та пропонує дерева цього у сегменті преміум-класу.

Щоб гарантувати цілорічні поставки оливкових дерев, Finca Hermosa прийняла стратегічне рішення працювати з двох місць: Ельче та Бонете. Два розсадники дерев пропонують максимальну гнучкість і доступність матеріалу.

Розсадник оливкових дерев Ельче знаходиться недалеко від Середземного моря, неподалік від міжнародного аеропорту. Якість повітря висока, і оскільки Ельче розташований у долині. Клімат добре підходить для вирощування оливи європейської. Розсадник Finca Hermosa побудував власну систему водопостачання для поливу рослин.

Розсадник оливкових дерев Бонете розташований глибше, приблизно за 100 кілометрах від моря. Локація знаходиться в сільській місцевості з інфраструктурою, яка задовольняє потреби виробництва. Це місце розташоване серед пагорбів з гарним кліматом для дерев оливи. Спеціалісти забезпечують найкраще житлення та догляд за деревами.

Поєднання ідеального клімату, виняткового догляду, добре збалансованого внесення добрив, сертифікована якість рослин забезпечує позитивну репутацію розсадника Finca Hermosa на міжнародному ринку. Завдяки місцевому та міжнародному досвіду та широкому асортименту дерев і рослин виробництво може задовольнити потреби клієнтів. Дерева та рослини експортуються по всьому світу.

Питанню якості садивного матеріалу на розсаднику приділяється особлива увага. Відбираються лише найкращі дерева, виходячи з їх форми, автентичності та стану. Відібрані дерева отримують належний догляд у розсаднику. Їх забезпечують збалансованим субстратом, використовуючи технологію контейнерної культури. Завдяки систематичному формуванню дерево розвиває правильну форму крони, яка нарощує вегетативну масу, зростаючи на сонячному місці в розсаднику. Протягом цього часу працівники регулярно здійснюють моніторинг стану насаджень, його прогрес та виконують операції догляду (обрізають, удобрюють, інше).

Одним з напрямків діяльності розсадника є селекційна робота, яка передбачає добір форм з цінними ознаками та стійкістю до несприятливих умов, що дає змогу вирощувати якісний садивний матеріал. Також на розсаднику виконуються заходи захисту рослин від інфекційних захворювань та шкідників, що є невід'ємною частиною промислового виробництва рослин.

Транспортування дерев є важливим етапом співпраці розсадника з покупцями. Щоб зберегти цілісність крон та кореневих систем, що є запорукою нормальної адаптації рослин після посадки на постійне місце вирощування, використовують оптимальне пакування та інші запобіжні заходи. Окрім цього у покупців є можливість замовити послуги садівника, який проведе належний догляд за деревами після прибуття.

Контроль якості садивного матеріалу, наукове підґрунтя виробництва та сервіс, який пропонує розсадник після здійснення продажу свідчать про орієнтованість виробництва на задоволення потреб споживачів та забезпечує позитивну репутацію розсадника Finca Hermosa на міжнародному ринку садивного матеріалу декоративних рослин.

Kelengeridze Nino, Santeladze Natalia

Tsereteli State University (Georgia)

SOIL RESEARCH FOR SPREADING LAUREL CULTURE (KAKHETI REGION, GEORGIA)

The conducted studies were aimed at promoting the spread of laurel culture in the state agricultural programs.

The paper presents the results of our research. Physico-chemical properties of investigated soils, results and conclusions of entomological research, on the basis of which cultivation of laurel culture in the research region is quite promising.

Key words: *soils; laboratory studies; laurel culture; entomological analysis; agrochemical analysis; physical-mechanical properties; Cultivation of laurel*

Noble laurel (*Laurus nobilis*) Tandabali, 2-12 (sometimes a tree or shrub up to 20 m high). It grows wild (or has become wild) in Kolkhita and southern Crimea, on low-altitude (100-350 m above sea level) mountain slopes in subtropical humid and dry weather conditions, usually on calcareous soil. Sometimes it forms a sacred grove. Cultivated in Southern Europe, North America, Georgia (mainly in Kolkhita, where laurel plantations are grown) and Southern Crimea.

Laurel is the best evergreen ornamental plant, recommended for windbreaks and hedges. Due to the strong root system of the plant, it is used on slopes to prevent erosion. Due to high frost resistance (-14 - 16 0C), laurel has a wide distribution area in Georgia, its life span reaches 300 years. The natural mass of laurel in Georgia is preserved on Urta (Alfalfa) mountain.

Research object and methods

Investigations were conducted in Lagodekhi municipality of Kakheti region. Where we took two objects for research – Lagodekhi township of Lagodekhi municipality and the village of Tifsikari.

Taking into account the soil erosion, soil samples were taken at different depths in order to conduct physico-mechanical, agrochemical and entomological analyses.

A soil survey was conducted. The analyzes were made in the soil science, ecological monitoring and melioration, farming and agrochemistry laboratories of the Agricultural Faculty of Akaki Tsereteli State University.

The study of the chemical composition of the soil was carried out with the following methodology: the reaction of the soil surface – PH in

water and salt solution, by means of a PH meter; exchange acidity – by the Daikuhara method; sum of absorbed bases (S) by Capen-Gilkowitz method; Hummus – i.v. by the Turin method; easily hydrolyzable by nitrogen-tyurin and Kononova method; Movable phosphorus – according to the Denije method, Truog-Meyer variant; Exchangeable potassium – a.a. by the Maslova method.

Lagodekhi township of Lagodekhi municipality soil analysis shows that the reaction of the soil is alkaline, the content of mobile phosphorus and hydrolytic nitrogen is very low, and exchangeable potassium is high. The sum of absorbed bases corresponds to the calcium and magnesium data. Humus is low, the soil is highly carbonated, and the mechanical composition of the soil is medium clay.

Village of Lagodekhi Municipality. From the analysis of the soil of the knowledge center, it can be seen that the reaction of the soil surface is strongly alkaline, the content of mobile phosphorus and hydrolyzable nitrogen is very low, and exchangeable potassium is on average high. The sum of absorbed bases corresponds to the calcium and magnesium data. Humus is low, the soil is moderately carbonated, and the mechanical composition of the soil is heavy clay.

Lagodekhi township of Lagodekhi municipality soil analysis shows that the reaction of the soil is alkaline, the content of mobile phosphorus and hydrolytic nitrogen is very low, and exchangeable potassium is high. The sum of absorbed bases corresponds to the calcium and magnesium data. Humus is low, the soil is highly carbonated, and the mechanical composition of the soil is medium clay.

Village of Lagodekhi Municipality. From the analysis of the soil of the knowledge center, it can be seen that the reaction of the soil surface is strongly alkaline, the content of mobile phosphorus and hydrolyzable nitrogen is very low, and exchangeable potassium is on average high. The sum of absorbed bases corresponds to the calcium and magnesium data. Humus is low, the soil is moderately carbonated, and the mechanical composition of the soil is heavy clay.

From the results of the investigations, it was found that in Lagodekhi Municipality, Lagodekhi Township, the prevalence of mulberry trees (*Crullotalpa grullotalpa* L.) was 30%, and the population density was 2.5%.

Lagodekhi municipality, village In the area of knowledge – machrevi (*Crullotalpa grullotalpa* L.) distribution is 40%, and population density is 3.0%.

Investigations in Lagodekhi were conducted in 2 municipalities: Lagodekhi township and village. in the door of knowledge.

There is no industrial laurel plantation in any municipality, it is spread only on homestead plots.

Based on the results of our field and laboratory tests, we can draw the following conclusions:

1. The soils common in Kakheti with their physico-mechanical and agrochemical indicators are acceptable for laurel culture. Cultivation of heavy clay soils, deep plowing, raising soil fertility by taking appropriate measures (application of fertilizers, sowing of siderates) is desirable.
2. As a result of the entomological analysis, it was determined that ground beetles are mostly common in the soil. Obviously, it is practically impossible and unjustified to completely destroy harmful organisms in the soil, but it is possible to control their number and maintain their populations at a level that does not cause significant economic damage to the laurel culture.

The soil-climatic conditions of the investigated municipality of Lagodekhi region are acceptable for growing industrial plantations of laurel culture, and the frequency of the spread of pests and diseases is normal and does not represent a threat.

Lomishvili Maia, Dolidze Malxaz, Kupreishvili Shorena

Georgian Technical University (Georgia)

Iashxi Kaxa

Marneuli district, Lomtgora settlement (Georgia)

EVAPOTRANSPIRATION, AS THE MAIN COMPLEX CHARACTERISTIC OF WATER DEMAND OF WHEAT CULTURE

The article proposes the appropriateness of the Blyney-Cridley method as a result of the analysis of numerous dependences of determining evapotranspiration; The reporting approach for determining control evapotranspiration is given; Determination of evapotranspiration is carried out on a specific example.

Key words: soil, evapotranspiration, wheat, water demand, Culture Water Demand Ratio.

One of the main tasks of agricultural production intensification is to increase the yield of grain and technical crops by introducing

modern agrotechnic measures into irrigation farming. At the same time, it is necessary to assess the impact of various agro-technical measures against the background of hydrometeorological conditions throughout the period of vegetation of agricultural crops, Of particular importance in the dynamic process of growth and development of agricultural crops, a complex characteristic such as Evapotranspiration is of particular importance from numerous hydrometeorological factors, as it is a key expenditure component of plant growth-development water balance. The study of the evapotranspiration process and its determinants for different climatic conditions is a key indicator for the optimal distribution of water resources and the water supply of agricultural crops. Evapotranspiration from agricultural – agricultural plants is determined by the growth of the plant in relation to external and internal factors related to development. For wheat culture, internal factors include not only plant growth as a process of accumulating the amount of organic mass, but also qualitative changes in its growth-development process. With the growth of the plant, the colloidal-chemical properties of the protoplasm are changed and the transparency between them is changed. Relatively high conductivity is characterized by the youngest cells of the plant, while the conductivity of protoplasm decreases in the next stages of plant development. As a result, the movement of water in the plant decreases, the hydrogenation by the cells decreases, and the intensity of the water orthodoxy drops. The stages of plant development have a direct impact on the size of the transpiration. Soil faces and agrotechnical backgrounds do not directly affect evapotranspiration.

The Blaine-Cride method was used to determine the evapotranspiration of autumn wheat, according to which we have determined the values of the regulated deficit of irrigation with high accuracy for wheat culture

$$ET_c = ET_o \cdot K_c \quad (\text{mm}) \quad (1)$$

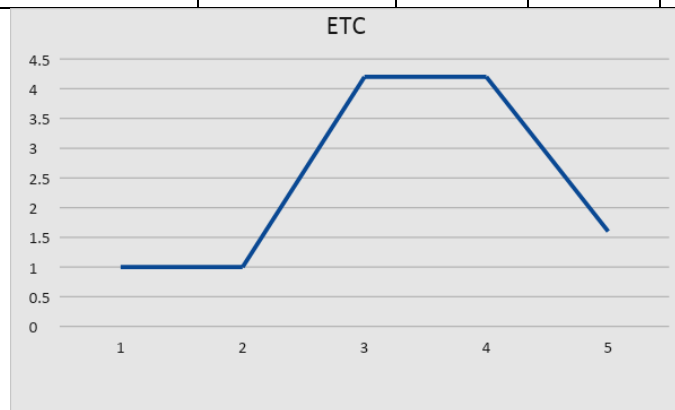
Where : ET_c is the aqueous demand of agricultural crops (Evapotranspiration, mm), ET_o – Potential, or Control (Evapotranspiration, mm), K_c – Agricultural Culture Water Demand Ratio. (FAO 56 according to). Potential, or control evapotranspiration is calculated by the formula:

$$ET_o = c[p(0.46T + 8)] \quad \text{mm/day.} \quad (2)$$

Where: T – mean daily temperature in oC over the month considered; p – Average daily-night percentage of the total annual duration of the day; C - adjustment coefficient.

Table 1.

Year of observation 2022	P The average daily percentage of annual hours	t lighting	ET ₀	K _C	ET _c = ET ₀ · K _C
November	0,22	9,5	2.2	0,4	0.88
December	0.21	9	2.1	1,15	2.42
January	0,21	9	2.3	1,15	2.65
February	0,24	10,5	2.6	1.15	3.0
March	0,27	12	3.1	1.15	3.6
April	0,3	14	3.3	0,7	2.31
May	0,33	14,15	3.5	0,7	2.45
June	0,34	14,20	3.3	1	3.3
July	0,33	15,35	4.3	1	4.3

The highest value of ET₀ for our conditions is 4.3 m / day, then the value of ET_C for wheat culture will be : ET_C=4.3×1 =4.3 mm/day. Adjustable Irrigation Deficit (RDI) 75 %.

$$ET_C=0.75 \cdot ET_C=3.225 \text{ mm /day}$$

The analysis of multiple attitudes to determine evapotranspiration suggests the appropriateness of the pancake-crystal method; The reporting attitude for determining control evapotranspiration is given; Determination of evapotranspiration on a particular example is performed.

Metreveli Lia, Tinatin Tcharkhalashvili

Georgian Technical University (Georgia)

THE ROLE OF THE ENVIRONMENT IN MANAGING EMOTIONS

Interest in the issue of emotion dates back to the ancient world. The attitude of ancient Chinese scientists to the problem of emotion is interesting. According to them, the basis of all existing things, including humans, is the unity of five primary elements: fire, earth, metal, water and wood; the human body and soul are also related to these five elements.

In addition to emotions, the moral and psychological formation of a person is greatly influenced by the environment where he/she lives, grows and develops. In order to fully develop a person, his environment needs to be positive, because it determines a person's emotional state and has a very bad or, on the contrary, a good influence on his mental development.

Emotion is called the mental state of a person, which expresses his/her attitude towards himself, other people and the events of the outside world.

A person not only actively learns about the objects and events of the outside world, but also shows a certain independence towards them, the manifestation of which is mainly emotional. Some events excite him, and he is indifferent to others. The objects and events of the external world arouse feelings of pleasure or unhappiness, joy or sadness in a person, therefore we conclude that the environment has a great role in changing the character, behaviour and emotion of a person.

Accordingly, the present paper focuses on the role of environment and emotions in their mutual determinism. While working on the article, both Georgian and foreign sources - scientific works, individual publications - were processed. The analysis of the literature processed by us allowed us to create a vision for the issue.

Key words: *Emotion, Environment, Influence, Anger, Joy.*

Canadian researcher and psychologist Albert Bandura, in his works, focuses on the importance of the influence of environmental factors, who believed that behaviour, personality and environment determine each other, which is called mutual determinism. A person is influenced by reality and at the same time chooses the ways of behaviour. A person simultaneously reacts to the situation and creates this situation himself/herself. A person chooses situations and is also shaped by them. In other words, a person influences the behaviour of other people and at the same time is shaped by the influence of other people. Thus, behaviour changes both the environment and the person, and at the same time, is determined by their constant influence. Clearly, this is a valid interactionist point of view. Behaviour is the result of the interaction of external and internal, however, from

the point of view of personality psychology; it is important what content is included in the concept of environment and personality. The social environment essentially operates through incentives and punishments. If a person behaves well, he/she experiences unconditional social support and, accordingly, his/her behaviour is reinforced. According to the opinion given in the psychological literature, the social environment has a great influence on the psycho-emotional state of a person, which in turn is related to the management of emotions.

The ability to identify and express emotions is divided into two components, one directed at one's own emotions and the other at the emotions of others. The first component includes verbal and non-verbal sub-components, and the second includes non-verbal perception and empathy sub-components.

Regulation of emotions consists of two components: namely, regulation of one's own and other's emotions. The third type of skills, related to the use of emotions in thinking and action, includes components of flexible planning, creative thinking, diverted attention and motivation.

Managing emotions is related to the concept of emotional intelligence. Howard Gardner (1943) came closest to this concept, who described intrapersonal and interpersonal intelligence within the framework of his theory of multiple intelligences. The qualities described by him in this concept are directly related to emotional intelligence.

As we can see, environmental factors include moral development. Moral development, in turn, promotes the development of skills/characteristics that lead to managing emotions.

In conclusion, we can say that the environment has a great influence on both the psyche and health of a person, which ultimately affects the productivity of a person's work, has a positive or negative effect.

Environment and emotion should form one whole. No factor should interfere with said mutual determinism. A person should choose the environment carefully and carefully, preferably close to nature, at this time vital forces are restored, mood rises, anxiety and mental fatigue are noticeably reduced. All this is the basis of many positive psychological events.

РОЗДІЛ III

ЖУРНАЛІСТИКА

Сущенко Мілана

*ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж»
Запорізького національного університету (Україна)*

FEATURES OF FORMATION OF A BLOGOSPHERE AS A NEW TYPE OF MEDIA TOOL IN THE INFORMATION SPACE

The publication examines the features of formation of blogosphere as a new type of media tool in the information space, as well as the factors influencing mass media through blogging, publishing posts, etc.; the visual component in the activities of bloggers.

Key words: *blogosphere, mass media, society, blog, post.*

Scientific and technological progress, intensive development of the latest information technologies have transformed modern society into informational. At the same time trends in the development of the media industry are conditioned by a conceptually new approach to production of media content. Nowadays its production implies the need process a significant amount of data as sources of information and search for topics and ways of presenting them undergoes constant modification. On the other hand, there are many platforms on which data can be hosted. Perception of information on each platform has its own features. Accumulation of facts from different sources, coverage of events at maximum speed makes the media more open, socially oriented. Mobile technologies and communications provide opportunities not only to get acquainted with quickly and conveniently published information, but also independently join the publication of news, using numerous interactive apps and applications. The clear the division between creators and consumers of media content is increasingly erasing, now almost everyone participates in its formation due to accessibility opportunities provided by the blogosphere, forums, social networks. Journalists are less and less in sole control of the media. Properly created content meets the needs of the reader,

contains elements of attracting attention and interest. Currently, consumers of information are focused on quick viewing of news and repulsion from semantic and visual accents, headings, what causes ways of interpreting facts.

Nowadays, blogging is one of the best ways to communicate and share information. Everybody can post information on the internet and thereby, open it up to everyone. The longer the blog exists and the more contacts with other bloggers, the easier it becomes to promote. It should be understood that drawing the reader's attention is only half of the task; reader must be forced to read your stuff. The specificity of the perception of content on the internet follows from its features. A huge amount of information is available on the Internet, but no one can guarantee its quality. The only way to make sure that the selected content will be interesting and useful is to check it yourself. The problem is that with all the desire, a person cannot read not only a few thousand, but even several hundred publications a day. And there is only one alternative left is to «scan» the text. It is necessary to consider the influence of the specifics of perception of information on the internet on the promotion of content. It is worth using short paragraphs and leaving at least one blank line between them. This banal and simple technique makes the article more «friendly» for the reader.

The use of subheadings provides chances to attract attention, especially if they are created subject to taking into account psychological characteristics reader auditor. At its core, the subtitle is no less important than the article title, and refers to the type of content that will be read in first. Most readers have a negative attitude towards the presence of big blog posts. And the main advantage of such formatting, again, the simplicity of «scanning»: «you ran through the items on the list and have a general understanding what the article is about». The problem with lists is not that they are «bad» in themselves, but in the fact that the authors, having become fascinated by this technique, try to apply lists even where they are contextually inappropriate. And the banal and uninteresting content of the items in the artificial list can once and for all distract the reader not only from the article, but also from the resource on which it is published. Abuse negatively affects the perception of the text in general. Studies show that articles that use images draw the attention of readers much more often than publications without illustrations. Image captions refer to content that reads alongside headers. Therefore, if there is something

to illustrate, you should take advantage of this and use interesting and informative captions.

Relevant links increase the appeal of content and motivate the reader. Internal links to the best articles don't just contribute to formatting publications and make it more favorable for «scanning», but also encourage the reader to stay on the site longer and «wander» through archival materials. The likelihood that the casual reader will become a constant increases with each next follow the link. Because this means that publications really interested them. Despite the importance of formatting for easier «scanning», publications are convenient for readers to read from beginning to end. One such reader is more expensive than a dozen of random «scanners». Therefore, formatting is not a panacea, but simply a useful tool that helps casual readers decide whether to pay more attention to articles and blogs.

All things considered, the development of the blogosphere expands the idea of the information sphere and its possibilities for individual activities. The audience plays an active role in it, through which and for which information is created, analyzed and disseminated.

РОЗДІЛ IV

ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Бобирєва Оксана

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка (Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕВРИСТИЧНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

У публікації розглянуто історію впровадження, теоретичні засади та понятійний апарат евристичного навчання. Окреслено мету і основні технологічні елементи евристичного навчання. Розглянуті особливості, а саме шляхи впровадження евристичного навчання у процес вивчення біології.

***Ключові слова:** евристика, евристичне навчання, теоретичні основи евристичного навчання, евристична діяльність, педагогічний процес.*

На сьогодні актуальним питанням навчально-виховного процесу в закладах освіти залишаються шляхи активного розвитку інтелектуально-творчого потенціалу, пізнавальної сфери кожної особистості та суспільства в цілому. Наразі у педагогіці є актуальними та досі невирішеними питання ефективного використання евристичного навчання, зокрема, на методичному рівні (Будій, 2014; Гулішевська, 2015; Сірик, 2012).

Термін «евристика» походить від грецького *heurisko* (еврика), що означає «відкриваю», «відшукую», «знаходжу». Евристика як окрема наука почала більш чітко виділятися у кінці ХХ століття і розглядалася кількома науками з різних позицій (Гулішевська, 2013).

Можна стверджувати, що в різних науках поняття «евристика» розуміють по-різному, проте незаперечним є те, що евристика взаємопов'язана з творчою діяльністю, означає новизну, унікальність, нестандартність та непередбачуваність. Тому визнаємо поняття «евристика» як науку, яка допомагає підвести учнів до відкриття і здобути нові знання (Гулішевська, 2015).

Евристичне навчання зазвичай розуміють як прийом навчання (евристична бесіда), як метод навчання (частково-пошуковий), як технологію творчого розвитку учнів.

Основною метою евристичного навчання є: стимулювання учнів до пошуку і створення освітнього продукту, формування нових та закріплення наявних знань, умінь, навичок, способів діяльності. За умови евристичного навчання, учні є конструкторами змісту власної освіти, мають можливість презентувати особисту позицію щодо навчальної проблеми чи ситуації та набувають нового досвіду через самостійну пізнавальну діяльність.

Евристична освітня ситуація має основні технологічні елементи: мотивацію діяльності, проблематику, особисте рішення проблеми учнями, демонстрацію освітніх продуктів, рефлексію результатів. По відношенню до навчання використовуються форми евристичного навчання у двох варіантах: як навчання і як організація навчання (Сірик, 2012).

Беручи до уваги значний обсяг навчального матеріалу з біології та його складність, серед форм організації евристичного навчання часто застосовують евристичні семінари, лабораторні та практичні роботи.

Евристичне навчання може бути реалізоване у формі як повноцінного уроку, так і одним із дидактичних прийомів (навчальних вправ) у ході заняття. Відбір вправ здійснюється відповідно до наступних принципів: відповідність вправ рівню навчальних досягнень, віковим особливостям учнів змісту та логічній структурі матеріалу; систематичне і цілеспрямоване використання прийомів евристичного навчання; диференціація та індивідуалізація навчання; наочності, науковості, доступності та поступового нарощування складності.

Використання педагогами цих нестандартних форм уроків дозволить відпрацювати, поглибити, узагальнити знання учнів, стимулювати створення нових творчих освітніх продуктів (Генкал, 2016). Евристичні семінари виконують важливі функції: вчать учнів адаптувати та використовувати отримані знання та вміння у незнайомих ситуаціях; здійснювати відкриття, знаходити нове у традиційних навчальних ситуаціях; змінювати характер пізнавальної діяльності залежно від навчальних цілей і завдань (Будій, 2014).

Сучасний ритм життя вимагає від людини ініціативності, винахідливості та здатності оперативно і безпомилково приймати

рішення, саме тому освітній заклад має підготувати особистість до свідомого самостійного життя, де вона може реалізуватися і використати набуті знання та навички. Одним із шляхів досягнення цієї мети в умовах сучасної школи є впровадження в освітній процес елементів евристичного навчання.

Література:

1. Будій, Н. Д. (2014). Формування готовності вчителя до евристичного навчання – умова інтелектуального розвитку обдарованих учнів. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, (2), 22–24.
2. Генкал, С.Е. (2016). Дидактичні можливості евристичного навчання біології учнів профільних класів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (3), 57.
3. Гулішевська, М. Г. (2015). Застосування евристичного навчання на уроках іноземної мови (англійської) в початковій школі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, (41), 38-43. Вилучено із http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_10.
4. Гулішевська, М.Г. (2013). Історико-критичний аналіз поняття евристика. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, (36), 244-248.
5. Сірик, Л. М. (2012). *Концепції і технології евристичного навчання в сучасній педагогічній науці США* (автореф. дис. ... канд. пед. наук; Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. Суми. Україна).

Богодист Мирослава

Класичний приватний університет (м. Запоріжжя, Україна)

НЕФОРМАЛЬНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ

Неформальна освіта дорослих є важливим елементом системи освіти в Україні. Вона доповнює і розширює можливості традиційної формальної освіти. Водночас, неформальна освіта дорослих потребує забезпечення якості і стандартизації, зокрема, шляхом встановлення нормативно-правового регулювання, а також якісної підготовки майбутніх педагогів до створення і впровадження неформальних професійних курсів для дорослих.

Ключові слова: *освіта дорослих, неформальна освіта дорослих, неформальна професійна освіта*

Освіта є важливим компонентом розвитку країни, а неформальна професійна освіта дорослих має великий потенціал в цьому процесі. Швидкі зміни у суспільстві, технологічний прогрес та міжнародна конкуренція вимагають від людей навчання нових професій та умінь. Згідно з дослідженнями Міжнародної органі-

зації праці, в Україні відбувається нестача кваліфікованої робочої сили у більшості галузей промисловості. Одночасно, багато дорослих, які не мають відповідної професійної освіти, потребують змінити професію або отримати додаткові знання та навички для розвитку своєї кар'єри. У таких умовах важливо розробляти та впроваджувати професійні курси в неформальній освіті при вищих навчальних закладах, щоб дати можливість дорослим швидко опанувати нові професії та отримувати необхідні навички для високооплачуваних робочих місць (Самодумська, 2020).

В Україні є наявні механізми, які підтримують розвиток неформальної професійної освіти для дорослих, зокрема програми підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки та курси з підвищення кваліфікації відповідних організацій. Проте, важливо зазначити, що більшість з цих програм і курсів не мають належної акредитації та сертифікації, що може впливати на їхню якість та відповідність потребам ринку праці. Також, зауважимо, що нагальною потребою на даний момент є розробка, затвердження і впровадження єдиних стандартів якості для неформальної професійної освіти дорослих в Україні.

Зустрічним напрямом, що дозволив би пришвидшити впровадження якісних неформальних професійних курсів для дорослих, є забезпечення належної підготовки майбутніх педагогів до створення та впровадження неформальних професійних курсів для дорослих у межах закладів вищої освіти.

Метою представлених тез є розкрити актуальність неформальної професійної освіти дорослих і визначити її місце та роль у системі освіти України.

Серед складників освіти дорослих, відповідно до Закону України «Про освіту» (Ст.18, п.3), окрім післядипломної освіти та професійного навчання працівників, виокремлено курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації (Закон України «Про освіту», 2017). Водночас, професійна (професійно-технічна) освіта (Ст. 15, п.1) своєю метою ставить формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для її професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя (Закон України «Про освіту», 2017). Ці законодавчі положення дають підстави вважати можливими створення ефективних конкурентних професійних курсів

перепідготовки та/або підвищення кваліфікації. Забезпечити якість викладання яких можуть заклади вищої освіти України.

Нормативно-правову базу для створення таких курсів можуть посилити положення Закону України «Про освіту дорослих» (Проект Закону України «Про освіту дорослих», 2022). До основних положень закону відносяться механізми державної підтримки освіти дорослих, зокрема, встановлення державних стандартів освіти дорослих та забезпечення фінансування програм освіти дорослих. Закон має на меті стимулювання розвитку освіти дорослих в Україні та сприяти підвищенню кваліфікації та професійному розвитку громадян. Сучасний феномен неформальної професійної освіти дорослих потребує ретельного аналізу на сучасному етапі розвитку освіти дорослих в Україні.

Отже, неформальна професійна освіта дорослих має значний потенціал та може допомогти розв'язати проблеми безробіття, а також неадекватної кваліфікації на ринку праці. Педагогічні установи вищої освіти мають зосередитись на розвитку та впровадженні неформальних професійних курсів для дорослих. Це створить можливість отримання необхідної кваліфікації та знань для участі в ринку праці, допоможе розвинути бізнес, а також забезпечить соціальну стабільність та підвищить економічний рівень країни в цілому. З цією метою, важливо підготувати майбутніх педагогів до створення та впровадження неформальних професійних курсів, які відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Література:

1. Закон України «Про освіту» (2017). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Проект Закону України «Про освіту дорослих» (2022). Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/JI06948A>
3. Самодумська О. Л. (2020). *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти* : дис... докт. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя.

Брюховецька Каріна

*Степанівський ліцей Степанівської селищної ради Сумського району
Сумської області (Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

У публікації проаналізовано особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу освіти. Виявлено, що сучасні цифрові технології стають важливою передумовою успішності як освітнього процесу загалом, так і дистанційного навчання зокрема. Сформульовані основні принципи дистанційного навчання та надані характеристики синхронному та асинхронному форматах дистанційного навчання.

Ключові слова: *дистанційна освіта, дистанційне навчання, освітній процес, здобувачі освіти, заклад освіти, синхронний та асинхронний формат.*

Сьогодні перед системою освіти в Україні постає задача зростити здобувачів освіти, які вміють творчо мислити, володіють дослідницькими вміннями і навичками, здатні орієнтуватися в просторі наукової інформації і сучасних інформаційних технологіях. Тому виникає проблема у представленні навчального контенту, який буде враховувати загальноосвітні тенденції, що спрямовані на гнучкість та доступність освіти.

За концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірнього, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання (Кременев, 2000, с. 6).

До теоретиків дистанційного навчання раннього періоду відносять Р. Елінг, О.Петерс. У теорії автономії та незалежності (Рудольфа Елінга) дистанційне навчання розглядається як багатовимірна система процесів навчання і зв'язку за допомогою штучного сигналу-носія.

Схиляючись до думки В. Кухаренка, що «дистанційна освіта» – різновид освітньої системи, у якій переважно використовуються дистанційні технології навчання. Також дистанційна освіта – одна з форм отримання освіти, за якою опанування тим чи іншим рівнем знань за тією або іншою спеціальністю здійснюється у процесі дистанційного навчання» (Бикова, 2008, с. 178).

В основу дистанційного навчання покладені класичні принципи дидактики: природо відповідність; науковість і доступність; наочність; свідомість та активність; системність; систематичність і

послідовність; зв'язок теорії з практикою. Цьому процесу характерні класичні дидактичні ознаки, такі як: мета, зміст, методи, засоби, форми навчання, тих, кого навчають, і тих, хто навчає.

На думку О. Гнедкової, «змішане навчання» – цілеспрямований процес взаємодії суб'єктів навчання, у якому поєднані традиційна та дистанційна форми навчання, що може відбуватися в аудиторії та поза її межами, у синхронному та асинхронному режимах та базуватися на широкому використанні ІКТ» (Гнедкова, 2017, с. 65).

Синхронний формат означає співпрацю в режимі реального часу. Його перевага в тому, що можна залучати учасників миттєво та у визначений час.

Асинхронний формат може охоплювати різноманітні засоби інформації, аудіо- та відео-лекції (але не обмежуватися ними). Асинхронний режим застосовують до різних форм цифрового та онлайн навчання.

Науковець В. Осадчий встановив, що «середовище дистанційного навчання» – це сукупність методів та програмних засобів, за допомогою яких відбувається виконання віддаленої технології дистанційного навчання (Осадчий, 2010, с. 8).

Впровадження дистанційного навчання не можливе без застосування інформаційно-комп'ютерних технологій як інструменту, що допомагає розширити можливості як учнів так і вчителів, а також зробити вирішальний вплив на зміну та покращення освіти.

Серед головних завдань використання технологій дистанційного навчання у ЗСО можна виокремити такі: створення найсприятливіших умов для здобувачів освіти у здобутті ними вищої освіти; підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу та перепідготовка кадрів на основі упровадження новітніх інформаційно-комунікаційних та психолого-педагогічних технологій навчання.

Таким чином, дистанційне навчання – це технологія майбутнього. Упровадження дистанційних технологій навчання у освітній процес спрямоване на глибоке розуміння навчального матеріалу та формування комунікативних, інформаційних, самоосвітніх компетентностей. Воно сприяє формуванню таких особистісних якостей як активність, самостійність, креативність, творчість, відповідальність, цілеспрямованість тощо.

Література:

1. Кременев, В.Г. (2000). Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні.
2. Гнедкова, О.О. (2017). Педагогічні умови формування фахових знань майбутніх учителів іноземних мов у процесі дистанційного навчання: Херсон
3. Осадчий, В.В. (2010). Система дистанційного навчання університету. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*, С. 7–16.
4. Бикова, В.Ю. та Кухаренка, В.М. (2008). Технологія створення дистанційного курсу: навч. посіб. / за ред. Київ : Міленіум.

Бутова Людмила

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

У сучасному світі, де медіа відіграють важливу роль в повсякденному житті людей, формування національно-патріотичного виховання молоді стає актуальною задачею. Ця стаття розглядає вплив медіа на освіту молодого покоління, висвітлює проблеми недосконалості захисту дітей від негативного медіаконтенту та необхідність розвитку медіаграмотності та критичного мислення. Робиться акцент на важливості впровадження медіаосвіти в Україні як засобу формування національної ідентичності та патріотичних почуттів молоді.

Ключові слова: *медіаосвіта, національно-патріотичне виховання, медіаграмотність, критичне мислення, медіаконтент, українське суспільство, інформаційна війна.*

Стрімкий розвиток у сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій та системи мас-медіа нагально потребує ціле-спрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечного користування ними. На взаємодію з різноманітними медіа, такими як преса, радіо, кіно, телебачення, інтернет, припадає вагома частка вільного часу громадян України, чим зумовлюється значний вплив медіа на всі верстви населення, передусім на дітей і молодь. Медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання, стають засобом дистанційної і джерелом неформальної освіти. До цього додаються недосконалий захист дитини від медіаконтенту, що може шкодити її психологічному здоров'ю та розвитку, а також відсутність механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку, які не

допускали б недоброякісної медіапродукції, низькоморальних ідеологем та цінностей, інших соціально шкідливих інформаційних впливів (Концепція, 2016).

Медіаосвіта в Україні є важливим засобом формування і зміцнення національної ідентичності, консолідації суспільства, формування свідомої громадянської патріотичної позиції особистості. Медіаосвіта передбачає забезпечення процесу національно патріотичного виховання молоді за допомогою застосування різноформатного медіаконтенту патріотичного змісту та формування інструментальних умінь критичного сприймання, аналітичного опрацювання медійних повідомлень, оцінювання їх достовірності та об'єктивності, а також набуття нових смислів, зміцнення патріотичних почуттів. Розвинена медіаінформаційна грамотність стає невід'ємною складовою конструктивного патріотичного світогляду особистості в умовах інформаційної доби.

Патріотизм розглядається як динамічна якість особистості, що зумовлюється зовнішніми чинниками, зокрема особливостями конкретного історичного етапу розвитку суспільства. Медіаграмотність і критичне мислення особистості, які є психологічним імунітетом особистості проти деструктивних інформаційних впливів та запорукою збереження її національної ідентичності в умовах інформаційної війни, визначаються як когнітивні інструментальні якості патріота

У вихованні патріотизму молоді українські мислителі-ідеологи закликали звертати увагу ще й на те, що саме в цю історичну хвилину є затребуваним у суспільстві, що є важливим на часі в цілому (Донцов, 1926, с. 60). Спираючись на цю думку, вважаємо, що в умовах гібридної, інформаційної війни, яка ведеться проти нашої країни російською федерацією, крім зазначених традиційних особистісних якостей патріота, вагомого значення набуває нова комплексна якість – медіаграмотність особистості.

Медіаграмотність, як складова медіакультури особистості та медіаінформаційної грамотності зокрема, передбачає вміння людини користуватися інформаційно-комунікаційною технікою; виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів; успішно здобувати необхідні знання; свідомо тлумачити інформацію, отриману з різних медіа; відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто несправжньої реальності, сконструйованої медіаджерелами; осмислювати владні стосунки, міфи і

типи контролю, які вони культивують, тобто критично мислити. (Череповська, 2017, с. 64).

Важливим завданням педагога у ЗВО при національно-патріотичному вихованні молоді це навчити студентів критично мислити.

Основними етапами процесу критичного мислення є:

- розуміння інформації / усвідомлення проблеми, закладеної в ній;
- аналіз інформації, інтеграція проаналізованого, порівняння з уже відомим;
- пошук аргументів/контраргументів для обґрунтованих суджень;
- формулювання висновків та оцінювання проаналізованого.

Критичність мислення особистості є провідною складовою медіаграмотності, яка дає змогу «критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» (Череповська, 2017, с. 67).

Отже, інформаційна війна, нав'язана нам країною-агресором, та необхідність протистояти ворожій навалі спонукають усіх українців підвищувати рівень медіаграмотності. Це дасть нам змогу убезпечитися від шкідливих, руйнівних інформаційно-психологічних впливів. Варто зазначити, що саме патріоти як свідомі, активні громадяни своєї країни мають наполегливо оволодівати новими якостями у вигляді інструментальних навичок, які є, власне, невід'ємною складовою медіаграмотності особистості. Саме медіаграмотність здатна посилити ресурс патріота не тільки коли йдеться про його здатність чинити спротив інформаційному тиску, а й про його спроможність реалізовувати «наступальні» дії на віртуальних фронтах інформаційної війни.

Література

1. Донцов Д. (1926). Патріотизм. Львів: Вісник. С. 48-63.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). (2016). Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України.
3. Череповська Н. (2017). Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді: навчально-методичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 156 с.

Василюк Світлана, Мирончук Наталія

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

РОЗВИВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У публікації наголошено на важливій ролі дидактичної гри на уроках української мови. Підкреслено потенціал гри в створенні атмосфери психологічного комфорту в навчанні. Окреслено вимоги до вчителя щодо використання гри в освітньому процесі початкової школи. Названо окремі ігри, які застосовуються в процесі навчання учнів початкових класів.

Ключові слова: *українська мова, дидактична гра, учні початкових класів, вчитель.*

На уроках української мови в сучасних умовах корисно використовувати дидактичні ігри, особливо в початкових класах. Перш за все, вони підвищують ефективність розуміння учнями навчального матеріалу, збагачують їхню навчальну діяльність, додають цікаве в процес навчання. Добір дидактичного матеріалу, різноманітні види роботи забезпечують розуміння дітьми мови, думки і змісту, формують відчуття краси слова, підвищують творчі здібності, точність, виразність, показують зміст образів тощо.

Ефективність навчання учнів початкової школи на уроках української мови залежить від чіткої та гнучкої організації навчального процесу на уроці, врахування вчителем психологічних особливостей молодших школярів.

Потужним методом виховного впливу на молодших школярів є гра. Цінність цього методу полягає в тому, що ігрова діяльність тісно пов'язує навчання, розвиток і виховання.

Дидактична гра – це гра, спрямована на вдосконалення знань дітей, активного інтересу до нового, пізнавальних умінь і навичок. Як самостійна ігрова діяльність, дидактична гра можлива за наявності дидактичних завдань для учнів, їх інтересу до гри, поєднання правил та ігрових дій, що, у свою чергу, формується ігровим досвідом.

Важливим для забезпечення продуктивного результату є *творче ставлення вчителя* до використання цього методу. Він повинен забезпечити можливість постійного і поступового ускладнення предмета ігрової діяльності, розширювати спектр використовуваних ігор. У ситуації, коли інтерес учнів до гри знижується,

учитель має упроваджувати нові види ігрової діяльності, ускладнювати правила, включати в пізнавальну діяльність різні прийоми та забезпечити активну участь усіх учасників гри.

Ефективними є такі уроки української мови, на яких використовуються *різні види роботи*, які збагачують творчі знахідки, впроваджують творчі методи. Завдяки урокам, на яких навчальні тексти подаються в ігровій формі, діти розвивають уміння швидко організовуватися, самостійно мислити, концентрувати увагу на важливих знаннях.

Відомо, що застосування дидактичних ігор на уроках української мови в початкових класах має великий педагогічний потенціал, оскільки дозволяє створити атмосферу психологічного комфорту. Використання ігрових методів у процесі навчання сприяє створенню невимушеної атмосфери навчання, стимулює інтерес та активність учнів.

Спочатку молодшого школяра може цікавити тільки гра, однак згодом у нього виникатиме інтерес до того, що пов'язане з грою, і він почне вивчати, розуміти і запам'ятовувати тексти. Гра дозволяє привернути увагу і зберегти інтерес учнів до важливих і складних питань, властивостей і подій, які у звичайних ситуаціях є складними для сприйняття і розуміння.

Дидактичні ігри на уроках української мови необхідні для ознайомлення учнів з новим матеріалом, повторення раніше вивчених уявлень і понять, повної та глибокої інтеграції змісту, формування графічних умінь і навичок, розвитку мислення (Підгурська В., 2022).

У процесі навчання української мови молодших школярів доцільно використовувати дидактичні ігри, організація яких не потребує багато часу на підготовку обладнання (Чемоніна Л., 2018). Поширеними в практиці вивчення української мови в початковій школі є такі ігри: «Спіймай апостроф», «Так чи ні», «Хто швидше закінчить слова?», «Утвори за зразком» та інші. Критичному осмисленню проблем навчання сприяють такі ігрові прийоми, як «Fish bone», «Лови помилку», «Навчаючи – вчуся» та ін.

Отже, дидактична гра, як одна з форм ігрової діяльності, має за мету формування й удосконалення знань, умінь і навичок з навчального предмету, розвиток мовлення учнів, удосконалення видів мовленнєвої діяльності (навичок говоріння, аудіювання, читання й письма).

Література:

1. Підгурська, В. Ю., Мукасеєва, М. О. (2022). Використання дидактичних ігор на уроках української мови в 1-2 класах. *Перспективи розвитку України у контексті військових реалій*. 2022. С. 123–129.
2. Чемоніна, Л. В. (2017). Роль дидактичних ігор на уроках української мови в початковій школі. *Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej «Pedagogika. Nowoczesne badania podstawowe i stosowane»*. (29.04.2017 –30.04.2017). Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond tradingtour». С. 39–43.

Граб Мар'яна

Мукачівський державний університет (Україна)

РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ В ДАНІЇ ТА НОРВЕГІЇ

На основі аналізу літератури з проблеми дослідження уточнено трактування поняття «природнича освіта». Закцентовано увагу на особливостях розвитку природничої освіти в Данії та Норвегії. Зроблено висновки.

Ключові слова: Данія, Норвегія, зміст природничої освіти, особливості розвитку природничої освіти.

Всі реформаційні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі модернізації вітчизняної освіти, охоплюють інтеграційні аспекти. Особливе наукове зацікавлення становить досвід побудови освітнього процесу в країнах, лідерство яких у цій галузі визнане світовою спільнотою. Одними з провідних держав світу, де освіту вважають пріоритетом і ключовим чинником економічної та політичної стабільності є Данія та Норвегія. За результатами міжнародних досліджень (PISA, TIMSS, незалежні дослідження ОЕСР, Євросоюзу) ці країни протягом тривалого часу є одними із визнаних лідерів за рівнем якості шкільної і вищої освіти.

Вивченню різних аспектів розвитку зарубіжної освіти присвячено публікації вітчизняних учених-компаративістів (Н. Авшенюк, І. Козубовська, Т. Кошманова, Н. Муқан, Н. Ничкало, В. Поліщук, Л. Пуховська, А. Сбруєва, Г. Слосанська тощо). Цікавими для нашого дослідження є наукові доробки Т. Логвиненко, у яких інтерпретується розвиток вищої освіти в контексті Болонського процесу та через призму порівняння системи вищої освіти Данії з освітніми системами Норвегії, Швеції й Фінляндії. Водночас недостатньо розвиненою є думка науковців щодо вивчення особливостей

розвитку природничої освіти в Данії та Норвегії. У сучасному трактуванні данських науковців, знаходимо що, термін «природнича освіта» у Данії охоплює не тільки навчання основам природничих наук, але й розвиток критичного мислення, практичних навичок та здатності до співпраці. Не можемо оминати увагою звіт комісії Міністерства освіти «Школа майбутнього – Оновлення предметів і компетенцій», де зазначено, що «природнича освіта» трактується як важлива складова загальної освіти, яка має на меті надати учням знання та розуміння про природні явища та процеси, а також розвинути їх дослідницькі та критичні навички.

У Данії освіта є обов'язковою, державна середня освіта – безкоштовна. Державні дошкільні, початкові та неповні середні школи об'єднані в одну школу, що має назву «Folkeskole» («Народна школа»). Система управління освітою передбачає баланс урядового централізованого управління та автономії закладів освіти. У Законі «Folkeskole» централізовано виокремлено основні орієнтири та принципи управління школою. Розвиток шкільної природничої освіти перебуває під постійним контролем уряду Данії. До прикладу, у 1993 році уряд заохочував школи передбачати в навчальних програмах екологічні питання. Нині проблема відповідальності за природозбереження й стале довкілля («sustainability») є частиною данської шкільної програми з багатьох предметів (природничі науки, технології, суспільствознавство, історія, географія, харчова грамотність, образотворче мистецтво).

Норвегія має централізовану типову освітню програму, що містить перелік усіх предметів для 1 – 13 класів. Міністерство освіти та досліджень, залучаючи експертні групи, розробляє освітню програму для закладів загальної середньої освіти та подає до парламенту для затвердження. Заклади освіти мають право самостійно ухвалювати рішення щодо організації та методів навчання. Підходи до організації вивчення дисциплін природничої галузі в Норвегії зазнають постійних змін. Так до 1994 року природничі науки були обов'язковим предметом для учнів початкової та базової середньої школи. У старшій середній школі (11, 12, 13 класи) природничі науки опановували лише ті учні, які навчалися за загальноосвітніми програмами старшої середньої школи. Усвідомлення значущості природничої освіти спонукало уряд увести з 1994 року обов'язковий курс природничих наук для всіх учнів 11 класу: для тих, які навчаються за загальноосвітніми

програмами, і для тих, хто здобуває професійно-технічну освіту. Із 1993 до 1997 року в Норвегії відбувався процес реформування початкової освіти, унаслідок чого повністю змінили ставлення до природничої науки в початковій школі. З 1997 року природничу освіту в початковій школі Норвегії не вважали окремою навчальною дисципліною, а інтегрували її до змісту суспільних наук. Цікаво, що такий підхід сьогодні реалізовано у Новій українській школі. Наприклад, до змісту курсу «Я досліджую світ» у 1 класі в Україні інтегровано природничу, технологічну, громадянську та історичну, соціальну та здоров'язбережувальну освітні галузі. На відміну від України, у Норвегії до змісту природничої освітньої галузі інтегровано природничі науки: біологію, фізику, хімію, географію (науку про землю) із першого до 11 класу загальної школи.

Таким чином, нами аргументовано значущість вивчення досвіду освітніх реформ в Данії та Норвегії для модернізації вітчизняної галузі, зокрема розвитку природничої освіти в Україні.

Данильченко Людмила

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ

У публікації зроблено порівняльний аналіз організаційно-методичних засад дистанційної освіти у Великій Британії та Канаді. Розглянуті спільні та відмінні риси в організації дистанційної освіти, а також наведено декілька найбільш популярних напрямків, форм та закладів освіти Великої Британії та Канади.

Ключові слова: *дистанційна освіта, Великобританія, Канада, віртуальні університети, відкриті університети, дистанційні університети, E-learning, MOOC.*

Дистанційна освіта є актуальним напрямком навчання у більшості країн світу. Велика Британія та Канада відзначаються своїми передовими підходами до дистанційного навчання та впровадженням новітніх технологій у цей процес. Обидві країни мають добре розвинуту систему дистанційної освіти, яка забезпечує високу якість освіти.

Питаннями дистанційної освіти у цих країнах цікавляться багато вчених, зокрема Андерсон Т. (Канада), Велер М. (Велика Британія), Конрад Д. (Канада), Салмон Д. (Велика Британія), Гарісон Р. (Канада), Лоріяр Д. (Велика Британія) та інші.

Існує кілька спільних рис в організаційно-методичних засадах дистанційної освіти у Великій Британії та Канаді. А саме: обидві країни мають розвинені системи дистанційної освіти з багатьма вибірковими курсами та програмами, університети в обох країнах використовують технології дистанційного навчання, такі як відео-лекції, вебінари та інтерактивні платформи навчання. Також в обох країнах розроблене чітке законодавство щодо дистанційної освіти та стандарти якості.

Але є також декілька відмінностей в організації дистанційної освіти у Великій Британії та Канаді. Наприклад, Велика Британія має більш розвинуту систему дистанційної освіти, що базується на досвіді відкритих університетів та інших закладів. У Канаді дистанційна освіта зазвичай здійснюється в рамках звичайних університетів та коледжів і не має такої довгої історії.

Також, у Канаді, дистанційна освіта в основному доступна в системі вищої освіти, тоді як у Великій Британії – на всіх рівнях освіти, від початкового до вищого. У Великій Британії дистанційна освіта зазвичай фінансується за рахунок коштів студентів, тоді як у Канаді більшість програм дистанційної освіти фінансується за рахунок державних коштів.

В Великобританії та Канаді дистанційна освіта пропонується в різних напрямках, а саме:

- вища освіта: бакалаврські, магістерські та докторські програми;
- курси та програми, які дозволяють отримати спеціалізовану підготовку;
- курси для вивчення мов;
- короткі курси з різних галузей (від кількох днів до кількох тижнів);
- курси підготовки до іспитів, включаючи IELTS, TOEFL, GMAT, GRE.
- курси для дітей та молоді з різних предметів та дисциплін;
- курси для професіоналів, щоб отримати додаткові знання та навички.

Ці напрямки можуть бути організовані в різних форматах, включаючи *віртуальні університети*, *онлайн-курси* (наприклад, *МООС*), *E-learning*.

Віртуальні університети – це установи вищої освіти, які пропонують освітні програми через Інтернет та існують виключно в Інтернеті.

Ось деякі приклади віртуальних університетів у Великій Британії та Канаді:

- University of the People (Канада);
- the Open University (Велика Британія);
- Athabasca University (Канада).

Ці виши є, переважно, й *відкритими університетами*. **Відкриті університети** – це вузи, які не мають обмежень на вступ, не вимагають попередньої реєстрації та забезпечують безкоштовний доступ до матеріалів та знань, за винятком випускних свідоцтв.

МООС – це безкоштовні онлайн-курси, доступні для будь-якої людини, яка має доступ до Інтернету, незалежно від її місця проживання та рівня освіти.

Ці курси розробляються університетами, коледжами та компаніями. МООС-курси зазвичай не вимагають жодних попередніх знань чи кваліфікацій, і їх можна проходити абсолютно безкоштовно.

У Великій Британії та Канаді є багато провідних університетів та організацій, які пропонують МООС курси.

Найбільш популярні МООС курси: *FutureLearn* (Велика Британія), *OpenLearn* (Велика Британія), *Coursera* (міжнародна платформа), *edX* (міжнародна платформа).

Дистанційні університети – це традиційні університети, які надають також можливість здобути вищу освіту дистанційно. Процес дистанційного навчання в них зазвичай носить назву *E-learning*.

E-learning – це процес навчання, в якому використовуються електронні засоби, такі як комп'ютери, планшети та смартфони. Електронні курси можуть містити відео-уроки, завдання, інтерактивні елементи та тестування

Ось деякі приклади дистанційних університетів у Великій Британії та Канаді:

- University of London (Велика Британія);
- University of Manchester (Велика Британія);

- The University of Edinburgh (Велика Британія);
- Queen's University (Канада);
- University of Victoria (Канада).

Отже, організаційно-методичні засади дистанційної освіти у Великій Британії та Канаді мають багато спільного, але й можуть відрізнятися завдяки різниці в системах освіти та культурних аспектах кожної країни.

Однак, в обох країнах дистанційна освіта продовжує ставати все більш популярною та доступною для студентів та працівників, які бажають отримати додаткові знання та навички.

Добоні Андріана, Фенчак Любов

Мукачівський державний університет (Україна)

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНІЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У публікації обґрунтовано сутність соціальної компетентності, як одної з найбільш важливих навичок, необхідних для успішної адаптації у суспільстві. Авторами відмічено, що соціальна компетентність є важливим фактором у розвитку особистості молодшого школяра. У зв'язку з цим, формування соціальних компетенцій молодших школярів є актуальним завданням для Нової української школи.

Ключові слова: соціальна компетентність, навички соціальної поведінки, молодший школяр.

Завданням Нової української школи є не тільки передавати знання, а й формувати сучасних громадян здатних жити і працювати у сучасному світі – розумних, мобільних, культурно відкритих і відповідальних. Це означає, що діти повинні знати як правильно поводитися в різних соціальних відносинах і вміти спілкуватися з іншими.

Особливості змісту та способи формування соціальної компетентності молодших школярів розкрито у публікаціях Н. Бібік, С. Данилейко, М. Докторович, В. Коваленко, І. Ніколаєску, М. Лещенко, В. Новікової, О. Савченко та ін. На основі даних досліджень нами з'ясовано, що соціальна компетентність – це здатність спілкуватися з іншими людьми, розуміти їхні потреби та бажання. Для молодших школярів, соціальні компетенції включають такі навички, як спілкування з однолітками та дорослими, розвиток

емоційного інтелекту та уміння співпрацювати в групі.

Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує дитину як відкриту до суспільства особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням пізнати оточуючий світ. Найважливішою складовою соціальної компетентності у здобувачів початкової освіти є формування соціальних навичок – уміння комунікувати, використовувати спілкування для досягнення певних цілей, підтримувати соціальні стосунки, розв'язувати конфлікти тощо. При цьому надзвичайно важливо також формувати вміння спілкуватися з представниками різних соціальних груп, включно з іноземцями та представниками інших культур (Формування соціальної компетентності, 2017).

На основі проаналізованих науково-педагогічних досліджень нами виявлено, що показниками соціальної компетентності для здобувачів освіти 1–2 класів є розвиток соціальних знань, позитивних соціальних емоцій, формування соціально значимих навичок щодо соціальної ролі школяра; для здобувачів освіти 3 – 4 класів – розширення соціальних знань, розвиток соціальних цінностей, формування соціально значимих навичок, розвиток навичок аналізу та самоаналізу щодо соціальної ролі школяра, розвиток навичок взаємодії з дорослими та однолітками, щодо пошуку інформаційних джерел для виконання навчальних завдань, організації дозвілля, тощо (Павлюк, 2023).

Формування соціальної компетентності у здобувачів початкових класів може здійснюватись і за допомогою активних методів та технологій навчання. Значний потенціал у формуванні соціальної компетентності молодших школярів мають проектні технології. Вони сприяють формуванню творчої та активної особистості, яка здатна успішно працювати як самостійно, так і в колективі. Участь учнів у підготовці та реалізації майбутнього проекту створює сприятливі умови для набуття соціального досвіду взаємодії, виконувати різні соціальні ролі та доручення в новоствореній команді, приймати спільне рішення у розв'язанні проблемних ситуацій. У проектній діяльності в дітей розвиваються певні соціальні відносини, здатність їх розуміти й аналізувати. Проектні технології завжди зорієнтовані на самостійну роботу учнів: групову, парну, індивідуальну, яку вони виконують протягом певного часу (Докторович, 2009).

У сучасній школі проектне навчання є ефективним і актуальним способом в організації спільної освітньої діяльності здобувачів початкової школи. Проектні технології сприяють: самостійному вирішенню проблемних ситуацій; практичному застосуванню набутих знань, умінь, навичок; підвищенню рівня відповідальності та самостійності молодших школярів; розвитку навичок критичного мислення; актуалізації пізнавальної мотивації молодшого школяра; самоаналізу та плануванню діяльності; розвитку творчих здібностей кожного учня; формуванню дослідницьких умінь; розвитку комунікативних навичок, уміння працювати в команді, вирішувати конфлікти та знаходити спільне рішення тощо (Ніколаєску, 2014).

Отже, соціальна компетентність – це набута особистістю здатність гнучко орієнтуватися у постійно змінних соціальних умовах і спроможність ефективно взаємодіяти із соціальним довкіллям. Для досягнення цієї мети можна використовувати різноманітні методи, такі як ігрові технології, робота в групах, робота з емоціями та використання мультимедійних технологій. Важливо також враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та працювати з нею відповідно до цих особливостей. також може бути ефективним методом формування соціальних компетенцій. Використання таких методів допоможе здобувачам початкової освіти краще адаптуватися до динамічних соціальних явищ та стати більш успішними в житті.

Література:

1. Докторович, М. (2009). Соціальна компетентність як наукова проблема М Докторович. *Психологія і суспільство*, 6, 144–147.
2. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: посібник (2017), за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К.
3. Павлюк, Т.В. (2023). Розвиток соціальної компетентності на уроках в сучасній школі URL: https://umanstudy.at.ua/publ/metodichnij_poradnik/mo_vchiteliv_3_kh_klasiv/rozvitok_socialnoji_kompetentnosti_na_urokakh_v_suchasnij_shkoli/57-1-0-444
4. Ніколаєску, І.О. (2014). Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник. Черкаси.

Добровольська Наталія

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

У публікації розкриті особливості застосування здоров'язберезувальної компетентності викладача закладу передвищої освіти, проаналізовано готовність викладача до самовдосконалення з основ здоров'я, що дає змогу підвищити рівень вмінь, необхідних для подальшої діяльності викладача закладу передвищої освіти у професійній діяльності із застосування здоров'язберігаючих технологій.

Ключові слова: компетентність, здоров'язберезувальна компетентність, викладач, заклад передвищої освіти.

Сучасний стан здоров'я та суспільної свідомості населення України свідчить, що здоров'я людини, її соціально-психологічна адаптація і розвиток багато в чому визначаються середовищем, у якому вона живе. Здоров'язберігаюча технологія – це побудова послідовності факторів, що попереджують руйнування здоров'я при одночасному створенні системи сприятливих для здоров'я умов. Поняття «здоров'язберігаючі технології» об'єднує в собі всі напрямки діяльності загальноосвітнього навчального закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів.

На думку науковця Омельченко Л.П., здоров'язберігаючі технології – це сприятливі умови навчання студента в закладі передвищої освіти (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання), оптимальна організація навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), повноцінний та раціонально організований руховий режим.

Впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій пов'язано з використанням медичних (медико-гігієнічних, фізкультурно-оздоровчих, лікувально-оздоровчих), соціально-адаптованих, екологічних здоров'язберігаючих технологій та технологій забезпечення безпеки життєдіяльності.

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігаючих технологій дає можливість виокремити такі типи (за О. Ващенко):

- *здоров'язберігаючі* – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що

- вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;
- *оздоровчі* – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;
 - *технології навчання здоров'ю* – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;
 - *виховання культури здоров'я* – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Здоров'я – один з найважливіших компонентів людського благополуччя, щастя, одне з невід'ємних прав людини, одна з умов успішного соціального та економічного розвитку будь-якої країни. Для досягнення цілей здоров'язберігаючих технологій викладач передвищої освіти застосовує у навчанні студентів елементарні прийоми здорового способу життя, прості навички надання першої медичної допомоги при порізах, садні, опіках, укусах) тощо.

Отже, можна зробити висновок, що застосування здоров'язбережувальної компетентності забезпечує ефективне формування у студентів позитивної мотивації до здорового способу життя. Серед форм та методів процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на взаємодії, спрямовані на розвиток здібностей студентів і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи і творчості.

Під час технології здоров'язбережувальної компетентності у студентів формується ставлення до власного здоров'я як до найвищої соціальної цінності, загальна фізична працездатність, навички співробітництва, ефективного спілкування, відчуття прекрасного у житті, природі, мистецтві; відсутність акцентуацій характеру та шкідливих поведінкових звичок, здатність до саморегуляції, самовиховання тощо.

Домашова Софія

*Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ (Україна)*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У публікації розглянута тема, що стосується формування професійної, а саме поліцейської, компетентності у майбутніх представників правоохоронної діяльності. Також зроблено акцент на професійній компетентності. Це виражається і у володінні іноземною мовою. Особливу увагу приділено найбільш широко розповсюдженим та дієвим підходам або методам навчання та вивчення іноземної мови.

Ключові слова: *іншомовна компетентність, поліцейський, професійна діяльність, володіння іноземною мовою, заклади вищої освіти.*

Сьогодні в Україні іншомовна професійна компетентність особливо важлива, дивлячись на ріст України у Європейському суспільстві. Володіння іноземною мовою у майбутньому допоможе поліцейському швидше адаптуватися в сучасному світі і більш успішно виконувати свої службові обов'язки; набувати більшої компетентності у професійній діяльності; спрощувати спілкування з громадянами інших країн (Ніколаєва, 2003, с. 254).

Останнім часом у закладах вищої освіти України процес навчання іноземних мов активізується шляхом упровадження різноманітних технологій навчання, які базуються на свободі вибору курсантів та слухачів щодо форм і методів навчання. Методика навчання іноземної мови як наука накопичила чимало дієвих підходів для засвоєння чужих мов, які, однак, мають як переваги, так і недоліки.

На сучасному етапі найбільше поширення у викладанні іноземних мов отримав комунікативний підхід (спілкування), Спілкування визначають як один із проявів соціальної взаємодії, в

основі якого лежить обмін думками, почуттями, волевиявленнями з метою інформування. Сукупність стандартів культурної поведінки, етичних і естетичних норм у використанні вербальних і невербальних засобів комунікативної взаємодії називають «технікою спілкування», основними принципами якого є такі: – ті, хто навчається, вивчають мову і починають володіти нею, спілкуючись цією мовою; – мова є функціональним засобом реалізації мовленнєвих навичок того, хто говорить; – в центрі уваги – особистість курсанта; – оволодіння мовою повинно проходити в ході творчої діяльності, яка стимулює пізнавальну активність курсанта; – курс навчання мові повинен бути зорієнтований на задоволення мовленнєвих потреб певної категорії тих, що навчаються.

Метою навчання іноземної мови у ЗВО є як оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, так і набуття професійно-спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності, що у свою чергу вимагає окреслення різного роду методик та підходів щодо формування іншомовної компетенції у курсантів із різними базами знань та навичок (Гриньова, 2013, с. 23).

Основою професійно-орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції є іншомовна комунікативна компетенція, яка складається з мовних, мовленнєвих, лінгвосоціокультурної та навчально-стратегічної компетенцій.

Формуванню професійної іншомовної компетентності майбутніх правоохоронців, що забезпечує становлення їх професійної культури, сприяють величезні ресурси, що містяться у вивченні іноземної мови, дисциплін юридичного циклу, включаючи дисципліни юридичної спеціалізації, в можливостях організації самостійної роботи курсантів вищих навчальних закладів.

Іншомовна складова програми підготовки працівників правоохоронних органів відіграє важливу роль в процесі сучасної вищої освіти за професійним спрямуванням. В процесі сучасної іншомовної підготовки майбутні правоохоронці повинні не тільки оволодіти мовними засобами, а й навчитися використовувати їх для ефективного вирішення завдань за своєю спеціальністю. Одне з протиріч розглядається між цілями навчання професійному спілкуванню, що полягає в розвитку професійної комунікативної компетенції і методичними принципами, що лежать в основі розробки навчальних посібників і курсів, які викорис-

товуються як основний засіб навчання спілкуванню в сфері професійної комунікації (Васта, Пренько, 2022, с. 13).

Отже, якісне викладання англійської мови у контексті реформування національних правоохоронних органів особливо актуальне. Підвищити якість викладання іноземної дозволить розширення процесу навчання, упровадження різноманітних технологій удосконалення комунікативних умінь та навичок майбутніх поліцейських, зокрема щодо вивчення англійської юридичної термінології.

Література:

1. Ніколаєва, С.Ю. (2003). Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. К. : Ленвіт.
2. Гриньова, В. Г. (2013). Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу. *Новий Колегіум*, № 2, С. 21-24.
3. Vasta, Valeria, Prenko, Yana (2022). Aspects of professional pedagogical communication in providing quality law education. *Матеріали науково-практичної конференції до Міжнародного дня англійської мови в ООН «Актуальні питання розвитку комунікації в професійній діяльності правоохоронних органів: виклики XXI століття»*. С. 11-14.

Дячук Наталія

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У публікації з'ясовано роль музейної педагогіки у вихованні учнівської молоді. Зазначено принципи музейної педагогіки, окреслено виховний вплив музейного середовища на учнів, вказано елементи музейно-педагогічного процесу. Окреслено зміст, прийоми роботи Музею коштовного і декоративного каміння щодо формування краєзнавчої компетентності молодших школярів.

Ключові слова: *учні початкової школи, музей, музейна педагогіка, краєзнавча компетентність, краєзнавча робота.*

Модернізація освітньої системи й посилення ролі музеїв як культурного і освітньо-виховного осередку сприяють переосмисленню ролі й можливостей краєзнавчих музеїв з метою впливу на формування національно свідомої особистості, громадянина, прилучення молоді до вітчизняного культурного спадку. Одним із напрямів сучасної педагогіки є музейна педагогіка, завдання якої полягає в залученні учнівської молоді до дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних

технологій, розвиток їхніх дослідницьких умінь і творчих здібностей, вироблення здатності до самостійних суджень й оцінок, навичок критичного мислення.

Дослідниця О. Любич виокремлює такі основні *принципи* музейної педагогіки: органічний зв'язок культури та освіти; інтеграція музею і школи; урахування вікових й індивідуальних особливостей дітей, молоді, їх інтересів, побажань (застосування діагностики, диференціації, індивідуального підходу); особистісно-зорієнтований підхід в своїй діяльності кожного музею; гуманістичне спрямування; педагогічна доцільність (Любич, 2014, с.288).

Музейне середовище має потужний виховний вплив на учнівську молодь. Через музейні експозиції (у різних проявах) музейне середовище транслює своєрідний світ культури, досвіду, сприяє формуванню в учнів почуття причетності й поваги до минулого, стимулює емоційно-оцінні судження та критичне осмислення культурно-історичного доробку. Знайомство з музейними експозиціями потребує глибокого розуміння та усвідомлення значення, змісту, ролі експонатів, їх навчальної й виховної цінності.

Музейно-педагогічний процес містить такі елементи: музейне середовище, простір, приміщення, експонати, експозиція, глядачі, музейні педагоги; музейно-педагогічний процес (зокрема, екскурсія, заняття у музейній аудиторії, виставка, лекція) та його методологічна основа (діалоги з минулим, педагогами музею, міжособистісні діалоги).

У смт Хорошів Житомирської області функціонує музей Коштовного та декоративного каміння. Експозиція музею займає п'ять великих залів, у яких розміщено понад 1800 зразків мінералів і гірських порід не лише з України, а й з Європи, Америки, Африки та інших континентів. У 2001 році музей отримав статус «Науковий об'єкт, який є національним надбанням України».

Музей коштовного і декоративного каміння – це геологічний музей. Він слугує базою для популяризації геологічних знань серед різних верств населення. Тому постійними відвідувачами музею є учні середніх шкіл, гімназій, коледжів, закладів вищої освіти, учасники різних наукових форумів, конференцій, а також іноземні делегації.

У вітринах Музею демонструються такі експонати: зелені кристали берилу, ніжно-блакитні аквамарини, прозорі зразки гірського кришталю, камені чорного моріону, димчатий кварц,

рожеві, блакитні й поліхромні топази, багряно-фіолетові кристали аметисту та інші мінерали і гірські породи.

В умовах реалізації компетентнісного принципу навчання учні повинні мати належний рівень сформованості краєзнавчої компетентності. Краєзнавча компетентність молодших школярів відображає рівень сформованості їх знань про краєзнавчі об'єкти малої батьківщини (села, міста, територіальної громади), емоційно-почуттєвих ставлень до краєзнавчо-культурної спадщини регіону та їх активність у використанні краєзнавчого матеріалу. Важливим є формування в учнів освітніх мотивів, що є детермінантами організації і здійснення їхніх самостійних краєзнавчих досліджень.

Створення емоційної привабливості краєзнавчо орієнтованої роботи сприяє формуванню у свідомості учнів новизни емоцій і почуттів, і, як результат, розвитку інтересу до вивчення навколишніх об'єктів і явищ.

Формування краєзнавчої компетентності молодших школярів засобами музейної педагогіки саме в Музеї декоративного і коштовного каміння передбачає різні форми роботи з вивчення історії рідного краю, зокрема, через: зображення процесів формування і віднаходження декоративного каміння з регіону; розуміння геологічних і географічних характеристик регіону в контексті всієї планети; усвідомлення унікальності й значення Музею для селища Хорошів, Житомирської області, Волині, України та Європи в цілому тощо.

Серед прийомів, які музейні педагоги використовують у роботі з молодшими школярами, назвемо такі: *показ експонатів* (демонстрування кристалу топазу), *коментування* (під час представлення еволюції геологічних структур, геологічних об'єктів, процесів утворення коштовного каміння); прийом *реконструкції* (відтворення певного періоду розвитку планети Земля із демонстрацією зразків коштовного каміння, пов'язаних із певною епохою); прийом *локалізації подій* (демонстрування зразків декоративного каміння відповідно до регіону, де вони були знайдені); *порівняння* (зіставлення різних зразків декоративного каміння за низкою критеріїв).

Таким чином, музейна педагогіка має важливе значення в системі освіти, є одним із засобів формування краєзнавчої компетентності учнів та сприяє їх всебічному розвитку, активному пізнанню ними навколишнього світу.

Література:

1. Любич О. І. (2014). *Роль засобів музейної педагогіки в процесі виховання учнів у позашкільних навчальних закладах*. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/5262/1/Liubych_2014.pdf (Lyubich O. I. (2014). The role of museum pedagogy tools in the process of educating students in extracurricular educational institutions. Retrieved from: https://lib.iitta.gov.ua/5262/1/Liubych_2014.pdf)
2. Фещун О., Северин І. *Музейна педагогіка як засіб розвитку компетентностей молодших школярів*. Режим доступу: <http://klovsky77.com.ua/23-naukova-robota/214> (Feschun O., Severyn I. Museum pedagogy as a means of developing the competences of younger schoolchildren. Retrieved from: <http://klovsky77.com.ua/23-naukova-robota/214>).

Задорожна Людмила

Заклад дошкільної освіти №2 м. Шостка Сумська область (Україна)

БІНАРНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Розглянуто питання доцільності використання бінарних занять під час організації корекційно - розвивальної роботи в групах компенсуючого типу для дітей з порушеннями мовлення, практичну цінність бінарних занять як одного з напрямів інтегрованого навчання, як засіб формування мовленнєвої компетенції дітей, що сприяє розширенню світогляду, підвищенню їх зацікавленості до навчання, а також підготовці їх до роботи за запропонованими темами, при вивченні яких відбувається розвиток комунікативних здібностей дітей.

Ключові слова: *навчальна діяльність, нова інтегрована сучасна форма навчання, бінарне заняття, різновид інтегрованого заняття, дошкільна освіта.*

Сьогодні змінюються завдання дошкільної освіти, розробляються нові підходи до відображення змісту через інтеграцію знань, нові плани навчально-розвивальної роботи. Оновлення системи освіти вимагає використання нетрадиційних методів та форм під час організації корекційно-розвивального процесу в закладах дошкільної освіти, зокрема, інтегративних, під час використання яких у дітей формується діяльнісний підхід до процесу отримання та закріплення набутих знань, умінь та навичок. Однією з форм інтеграції предметів та реалізації міжпредметних зв'язків є бінарне заняття. Бінарні заняття – нова інтегрована сучасна форма навчання, яке вносить свої корективи у навчальний процес. Інтегровані бінарні заняття, у своїй більшості, мають оригінальну форму проведення, що, безперечно,

підвищує інтерес дітей. Крім цього, бінарні заняття, проведені в нестандартному форматі сприятимуть кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу.

Питання інтеграції освітнього процесу в закладах дошкільної освіти досліджують сучасні науковці: О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, С. Якименко. В наш час велика увага приділяється задачам формування комунікативної компетенції дітей. За класифікацією А. Хуторського бінарне заняття належить до занять комунікативного типу. Галайко Л. наголошував, що бінарні заняття є дійовим засобом активізації навчально - пізнавальної діяльності дошкільнят. К. Крутій вважає, що бінарні заняття в умовах інтегрованого підходу, це систематизація знань дітей, розвиток пізнавальних здібностей, гнучкого мислення, умінь і навичок відбуваються ефективніше. (Богуш, 2006, с.37).

Бінарне заняття (від лат. binarius - подвійний) - різновид інтегрованого заняття, що органічно поєднує вивчення двох або декількох предметів, наприклад мовлення, музичного мистецтва та літературного читання, образотворчого мистецтва та природознавства, навчання грамоти (читання та письма), та природознавства, математики. (Погрібняк, 2006, с. 14).

Бінарне заняття – це нетрадиційний вид заняття. Заняття по темі ведуть два або кілька педагогів. Бінарне заняття це творчість двох (або кількох) педагогів, яка переростає у творчий процес в дітей. Тому, що вивчення якоїсь проблеми на грані двох (або кількох) наук – це завжди цікаво, такий вид діяльності викликає високу мотивацію. А це головне – захопити дітей, спровокувати творчий пошук.

Бінарні заняття служать засобом підвищення мотивації навчання, тому що створюють умови для практичного застосування знань, розвивають аналітичні здібності і винахідливість, володіють величезним виховним потенціалом. Завдання бінарних занять це застосування сучасних педагогічних технологій як форми організації навчання. Поєднання двох предметів, як вид навчального заняття. Мета бінарного заняття, це створити умови мотивованого практичного застосування знань, навичок та вмінь, дати дітям можливість побачити результати своєї праці і отримати від неї радість і задоволення. Зацікавити дітей вивченням предметів, зробити заняття цікавими, захоплюючими. Удосконалення комунікативно-пізнавальних вмінь, спрямованих на

систематизацію і поглиблення знань, і обмін цими знаннями в умовах співробітництва; подальший розвиток і вдосконалення естетичного смаку дітей.

На жаль, бінарні заняття в навчальній системі – це, скоріше, виключення з правила. До них вдаються не часто, один, двічі в півріччя, частіше це відкриті заняття для педагогів, які атестуються. Часу для підготовки такого заняття вимагає більше, ніж звичайний. Бінарні заняття підвищують потенціал дітей, ведуть до осмислення і знаходженню причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку мовлення, логіки, мислення, комунікативних здібностей. (Гавриш, 2013, с. 108).

Бінарні заняття дають можливість само реалізовуватися у творчому процесі як педагогу так і дитині. Але в той же час маємо пам'ятати, не потрібно об'єднувати всі підрозділи в одне ціле, так як вони втрачають свою індивідуальність. Тому бінарні і заняття необхідно давати періодично.

Отже, можна зробити висновок про те, що бінарне заняття як нетрадиційна форма організації навчання дітей дошкільного віку забезпечує комфортність, дає можливість отримання дітьми задоволення від сумісної діяльності педагогів та дітей через гру та практичні дії, посилює зацікавленість дітей темою, покращує якість засвоєння знань та вмій.

Література:

1. Богуш, А.М., Гавриш Н.В., (2006). *Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільних навчальних закладах*. навч. посібн. Київ.
2. Богуш, А.М., Гавриш, Н.В., (2013). *Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку*. навч. посібн. Київ.
3. Михайліченко, А.Ф., Погрібняк, Н.В., (2006). *Використання нетрадиційних технік, як засіб творчого розвитку дітей дошкільного віку*. навч. посібн. Запоріжжя.

Кича Аліна, Мирончук Наталія

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

СТИМУЛЯЦІЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ІГРОТЕРАПІЇ

У публікації окреслено аспекти проблеми розвитку мовлення дитини з особливими освітніми потребами (ООП). З'ясовано роль гри в особистісному розвитку дитини з порушеннями мовлення. Показано

можливості ігротерапії в розвитку мовлення дітей з особливими освітніми потребами. Окреслено фази комунікативної взаємодії педагога і дитини.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, молодший школяр, мовлення, комунікація, ігрова терапія.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні гостро постає питання надання якісних освітніх послуг для здобувачів усіх рівнів освіти, серед яких рівноцінне місце займають учні з особливими освітніми потребами. Одним із визначальних засобів стимулювання мовленнєвих функцій дітей з ООП вважаємо гру. Гра як ефективний засіб розвитку багатьох функцій психіки людського організму є значущою в особистісному розвитку індивідуума, є потужним природним фактором, з допомогою якого розвиваються всі функції головного мозку, а саме: увага, пам'ять, мислення, мова.

Вивчення проблеми розвитку мовлення дітей з особливими освітніми проблемами здійснюють Н. Квітка, А. Колупаєва, В. Лоза, С. Стеблюк, О. Таранченко та ін. Розвивальний та виховний потенціал гри підтверджено дослідженнями в історії педагогіки – Я. Коменським, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребелем, В. Сухомлинським, значущість гри як засобу роботи з дітьми з особливими освітніми потребами – Н. Квітка, А. Колупаєва, Н. Ярмола та ін.

За компетентною оцінкою В. Сухомлинського, «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, яка запалює вогник допитливості» (Сухомлинський, 1977, с. 93).

Особливо корисною гра стає в роботі з дітьми з ООП, де фізичні дефекти вагомо утруднюють їх взаємодію з навколишнім середовищем, однолітками, соціумом взагалі. Ігротерапія використовується у вигляді спеціальних вправ, завдань, рольових ігор та ситуацій тощо. Вона незамінна при порушеннях мовлення, емоційного стану, проявах тривожності та агресії.

Діти з порушеннями мовлення різного ступеня навчаються на загальних умовах у закладах шкільної освіти, тому головна функція педагога – допомогти їм утвердитись як особистостям. У Державному стандарті початкової освіти мовленнєва компетентність «передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття... для ефективного спілкування та культурного самовираження...»? і тому педагог має організувати навчальну

роботу з цією категорією дітей так, щоб найефективніше задіяти всі потенційно можливі прийоми, форми та методи для стимуляції мовлення (Державний стандарт, 2018).

Мовна ігротерапія – це метод, спрямований на поліпшення мовлення дитини, усунення проблем артикуляційної сфери, голосових розладів, заїкання шляхом введення дитини в ігрову ситуацію. Невимушений перебіг гри розкриває можливості для вільного вираження почуттів, емоцій.

Використання гри як засобу терапії сприяє виконанню головних методичних завдань: створення комфортної психологічної атмосфери для спілкування, забезпечення кількаразового повторення мовленнєвої інформації, тренування у виборі певного мовленнєвого зразка в ситуації спонтанного спілкування. В ігротерапії комунікація є провідним фактором психічного зростання особистості. Для досягнення бажаного результату потрібно пройти три фази:

- 1) *наслідування*. Воно може бути довільним (імітація) і мимовільним (несвідомим). Молодші школярі часто уподібнюють себе до «батьків», імітують їх поведінку, мимовільно повторюють рухи, жести, проговорюють найуживаніші репліки. У процесі наслідування дитина може грати з собою, а вчитель постає у ролі пасивного комунікатора;
- 2) *діалог* – потребує участі реципієнта (дитини) і комунікатора. Наприклад, гра «У магазині» спонукає до розмови протягом тривалого часу, дає можливість дитині невимушено ставити і відповідати запитання, аналізувати почуте;
- 3) *керування* – найважча форма комунікації, де реципієнту з ООП потрібно висловлюватися не фразами, а окремими монологами, при цьому комунікатор тільки дає поштовх на такий монолог, тому головне викликати подив, інтерес до певної проблеми й обов'язково задіяти різні аналізатори. З такою метою можна провести гру «Чарівні перевтілення», в якій дитина використовує міміку, жести, завчені або почуті фрази та зможе повноцінно висловлюватися.

Форми і види ігрової терапії залежать від індивідуальних особливостей конкретної дитини або групи дітей. Під час вибору форм ігротерапії потрібно виходити з конкретних завдань корекції психічного стану, які можуть бути вирішені саме цими формами, а також з того, наскільки є стабільними показники ефективного впливу ігротерапії на дитину (Кудикіна, 2012, с. 182).

Отже, ігротерапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами може слугувати засобом подолання порушень мовлення.

Література:

1. *Державний стандарт початкової освіти.* (2018). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (State standard of primary education. 2018. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>).
2. Кудикіна, Н.В. (2012). *Теорія ігрової діяльності*: монографія. Київ: Київський ун-т ім. Б. Грінченка. 236 с.
3. Сухомлинський, В. О. (1977). Павлицька середня школа. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Київ: Рад. школа. Т. 4.

Колєсник Віталіна

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У публікації розглянуті питання інформаційно-цифрової компетентності в освіту в умовах інформатизації суспільства. Виокремлено напрями досліджень щодо проблеми використання інформаційно-цифрової компетентності в освітньому процесі.

Ключові слова: *медіаосвіта, медіа грамотність, інформаційна грамотність, медійна компетентність*

У вітчизняній освіті в умовах особистісно-орієнтованої парадигми, а також оновлення державних освітніх стандартів, відбулася переорієнтація оцінки результату освіти з понять «підготовленість», «освіченість», «загальна культура» на поняття «компетенція», «компетентність», «конкурентоспроможність». В умовах інформатизації освіти виникла необхідність в підготовці вчителя та учнів до життя в інформаційному просторі, суспільстві, що отримало відображення в появі системи понять: «робота з інформацією», «інформаційна підготовка людини», «інформаційні компетенції», «інформаційна грамотність», «медійна компетентність».

Однак, незважаючи на велику кількість і різноманітність понять, які характеризують інформаційну підготовку до життя в інформаційному суспільстві, умовно їх можна об'єднати в дві основні групи: 1) інформаційна підготовка; 2) медіаосвіта.

Тому розглянемо їх сутність і специфіку. Перше з понять – інформаційна компетентність, що відображає інформаційну підготовку учня до життя в інформаційному суспільстві. «Компетенція» в перекладі з англійської – competence – означає здатність, вміння, тобто «Компетенція» характеризує те, чим людина володіє (здібності, вміння).

Сенс сучасної освіти, вважає М. Лебедева, полягає в розвитку в учнів здатності самостійно вирішувати різні проблеми, тому компетентність необхідно розглядати як здатність діяти в ситуації невизначеності.

На сьогоднішній день в педагогічній науці не існує єдиної, всіма прийнятої класифікації компетенцій. Вчені виділяють три великі класи компетенцій: 1) професійні, необхідні даному фахівцю для реалізації професійної діяльності; 2) надпрофесійних, необхідні для ефективної роботи в організації; 3) ключові (універсальні), необхідні кожному члену суспільства для вирішення життєво важливих проблем. І. Зимня запропонувала теоретичне обґрунтування групи компетентностей як компонентів змісту особистісно розвивальної освіти і її результату. Пропонується три основні групи компетентностей: 1) компетентності, що відносяться до самого себе як особистості, як суб'єкту життєдіяльності (компетенції інтеграції, компетенції самовдосконалення, саморегулювання, саморозвитку, особистісної та предметної рефлексії); 2) компетентності, що відносяться до взаємодії людини з іншими людьми (компетенції соціальної взаємодії, компетенції в спілкуванні); 3) компетентності, що відносяться до діяльності людини, які проявляються в усіх її типах і формах (компетенція пізнавальної діяльності, компетенції інформаційних технологій).

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що інформаційна компетентність як поняття може використовуватися самостійно (Дж. Равен) або в складі інформаційних технологій (І. Зимня).

Проведений аналіз різних підходів до визначення компетентностей дозволив нам зробити ряд висновків. По-перше, інформаційна компетентність – інтегративна властивість особистості, що включає знання і вміння, якості особистості, що відображають готовність і здатність здійснювати ефективно свою діяльність в умовах інформаційно-розвивального середовища. По-друге, дослідники відзначають здатність бути мобільним, опера-

тивно приймати рішення в різних ситуаціях, готовність до інновацій в діяльності. По-третє, дослідники фіксують складний характер явища і спрямованість на різні сфери діяльності.

Одним з важливих результатів освіти особистості розглядають медіа компетентність. Його необхідно розуміти як наслідок розширення діапазону впливу і зростання впливу засобів масової інформації (преса, телебачення, радіо, кіно, відео, Інтернет і ін.) на учнів. У педагогіці виникло спеціальний напрям – медіаосвіта. Основна мета медіаосвіти – формування медіакомпетентності учасників освітнього процесу. Л. Іванова зазначає, що саме в формуванні медіакомпетентності полягає цінність нового підходу до використання засобів масової комунікації на сучасному етапі інформатизації суспільства.

Проведений нами аналіз поняття медіаграмотність дозволив розширити означення, та представити його в наступному вигляді: медіаграмотність – це вміння використовувати, оцінювати, критично аналізувати, створювати та передавати повідомлення в різних формах.

Кузьма Ольга, Мочан Тетяна

Мукачівський державний університет (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ОНЛАЙН ПЛАТФОРМ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У публікації розглянуті особливості використання онлайн платформ для дистанційного навчання у початкових класах та розглянуто застосування сучасних технологій задля полегшення та спрощення спілкування між вчителем та учнем та між учнями.

Ключові слова: *освітній процес, дистанційне навчання, інноваційні технології, інтерактивність, онлайн платформи.*

Застосування інноваційних технологій в освітньому просторі – одна з найважливіших тенденцій розвитку освіти. Вони дозволяють активізувати та покращити освітній процес, збільшити швидкість та якість сприйняття, розуміння та засвоєння знань. За допомогою новітньої техніки, вчитель може зробити навчання інтенсивним, ефективним, цікавим та зможе створити сприятливу атмосферу для спілкування з учнями.

Одним із ключових напрямів програми реформування та модернізації системи освіти є дистанційне навчання. Адже, сьогодні цей вид освіти став частиною нашого життя. Воно здійснюється із застосуванням новітніх інформаційно-освітніх технологій, надає можливість отримувати знання не перебуваючи безпосередньо в закладі освіти. Онлайн навчання спеціалісти зі стратегічних проблем освіти називають освітньою системою XXI століття. Мережеве навчання дає змогу впроваджувати інтерактивні технології викладання матеріалу, здобувати повноцінну освіту або підвищувати кваліфікацію. Також дистанційне навчання має такі переваги, як гнучкість, актуальність, зручність, модульність, економічна ефективність, інтерактивність, відсутність географічних кордонів для здобуття освіти (Птахіна, 2016).

Важливо зазначити те, що у світовій практиці дистанційне навчання є досить поширеним явищем. У багатьох країнах світу з кожним роком популярність його зростає, адже ця форма навчання є найбільш гнучкою та доступною. Розглянемо детальніше деякі платформи, за допомогою яких відбувається освітній процес учнів у початкових класах:

1. GoogleMeet – відеозустрічі інтегровані з іншими онлайн-інструментами Google. Дана програма дозволяє одночасно підєднати 100 учасників, заняття може тривати безперервно до 300 годин, дає можливість демонструвати матеріали на робочому столі ПК та здійснювати запис занять зі збереженням відео на Google Диск. Сервіс постійно оновлюється, стає доступнішим, якісним та зручним у використанні.
2. Zoom – сервіс для проведення відео конференцій та онлайн-зустрічей. Дана платформа дає можливість включити демонстрацію екрану, запис конференції, зміну фону, підключити інтерактивну дошку.
3. Loom – платформа для відео та аудіоконференцій, взаємодії, підтримки чатів і проведення вебінарів. Вона дозволяє легко залишатися активним учасником за допомогою асинхронного відео.
4. GoogleClassroom – сервіс дає можливість здійснювати контроль результатів навчання за допомогою тестування. Окрім цього, є можливість організувати запис учасників на курс, ділитися необхідним навчальним матеріалом. За допомогою системи, можна оцінювати завдання і стежити за їхнім прогресом,

коментувати й здійснювати ефективне спілкування в режимі реального часу.

5. ClassDojo – це сервіс, який допоможе максимально зацікавити дітей молодшого шкільного віку. Адже, програма дозволяє створювати завдання чотирьох типів. Учень може написати роботу й прикріпити файл або намалювати роботу, сфотографувати чи зняти коротке відео. Цікава опція сервісу – можливість несподівано для учня залучити його до роботи та створити журнал оцінювання.

6. Kahoot – швидкі опитування в режимі реального часу. Вчитель може створити перелік питань, відповіді яких будуть відображатися хмарою слів, діаграмою, рухомих рядком чи кластером.

Отже, хмарні сервіси – це навчальні інструменти, які дозволяють вчителю створювати власний освітній ресурс. Доцільно відзначити, що поняття «дистанційне навчання» та наближені до нього категорії трактуються, враховуючи загальне його розуміння, як діяльність з використанням онлайн-технологій і ресурсів. Тому важливо ознайомлюватися та досліджувати можливості освітніх платформ, які використовуються під час дистанційного навчання, зокрема з тією метою, щоб визначити їхні переваги та продовжувати їх використовувати для змішаного навчання або онлайн підтримки занять тощо (Кучай, Дем'янюк, 2021, с. 81).

Отже, упровадження дистанційних технологій навчання у освітній процес спрямоване на глибоке розуміння навчального матеріалу та формування комунікативних (безпосереднє спілкування за допомогою засобів мережі Інтернет), інформаційних (пошук інформації з різних джерел та можливість її критичного осмислення), самоосвітніх (уміння навчатись самостійно) компетентностей (Ткаченко, Хмельницька, 2021, с. 95).

Отже, впровадження дистанційного навчання спрямоване на глибоке розуміння теоретичного матеріалу, стимулює та активізує пізнавальну діяльність особистості, сприяє кращому сприйняттю та осмисленню нової інформації, підвищує ефективність освітнього процесу, слугує формуванню медіакомпетентності учнів.

Література:

1. Кучай, О., Дем'янюк, А. (2021). *Сучасні технології дистанційного навчання. Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 2, 77–85.
2. Птахіна, О.М. (2016). Сучасні тенденції інноваційного розвитку дистанційної навчання в системі вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*, 6 (303), Ч. 1, 99–105.

3. Ткаченко, Л. В., Хмельницька, О. С. (2021). Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 75, Т. 3, 95.

Лисенко Надія

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У публікації висвітлено поняття «професійна компетентність викладача закладу фахової передвищої освіти», визначено професійні якості особистості викладача коледжу.

Ключові слова: професійна компетентність, викладач закладу фахової передвищої освіти, розвиток, педагогічні здібності.

Сучасна педагогіка, у зв'язку з переходом вітчизняної системи освіти на компетентнісну модель оцінювання результату підготовки фахівців, усе частіше послуговується терміном «професійна компетентність», під якою науковцями розуміється інтегративна характеристика професійних (ділових) і особистісних якостей фахівця, що відображає його рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності.

У статті 45 Закону України «Про фахову передвищу освіту» зазначено, що освітній процес у сфері фахової передвищої освіти є інтелектуальною, творчою діяльністю, яка провадиться у закладі фахової передвищої освіти та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які здобувають освіту, а також на формування гармонійно розвиненої особистості (Закон, 2019).

Задачі, покладені на зазначений освітній заклад, вимагають від членів педагогічного колективу постійного вдосконалення професійної компетентності, оскільки в їх обов'язки входить виконання навчальної, методичної, інноваційної та організаційної діяльності. Підтвердження цьому знаходимо у статті 62, цього ж закону, де визначено важливість підвищення професійного і загальнокультурного рівнів та педагогічної майстерності, забезпечення безперервного професійного розвитку викладачів закладів фахової передвищої освіти (далі – ЗПФО).

У цьому контексті важливим є розвиток педагогічних здібностей викладачів ЗПФО. Серед них, на думку науковців основними є:

- загальногромадянські риси: широкий світогляд, принциповість і стійкість переконань, громадянська активність та цілеспрямованість, національна самоідентифікація і толерантність щодо інших народів і культур, гуманізм і соціальний оптимізм, високий рівень відповідальності та працелюбність;
- морально-психологічні якості: чесність і ясність у взаєминах з людьми, високий рівень загальної і психологічної культури, повага до професіоналізму інших і наукової спадщини, акуратність та охайність, дисциплінованість і вимогливість;
- науково-педагогічні якості: науково-педагогічна творчість, професійна працездатність, активна інтелектуальна діяльність, науковий пошук, педагогічне спрямування наукової ерудиції, педагогічна спостережливість, педагогічна уява та інтуїція, володіння педагогічною технікою, гнучкість і швидкість мислення у педагогічних ситуаціях, висока культура мови, володіння мімікою, тоном голосу, поставою, рухами і жестами;
- індивідуально-психологічні особливості: високий рівень соціального сприйняття й самопізнання, висока інтелектуально-пізнавальна зацікавленість і допитливість, інтерес до розвитку потенційних можливостей учнів і потреба в роботі з ними, позитивна «Я-концепція», високий рівень очікувань та домагань, емоційна стійкість, витримка, саморегуляція, бажання та змога самостійно вирішувати життєво важливі завдання, твердість характеру (Нестерова, Лузан, Манько, 2013, с.115–117).

Особистісний потенціал викладача характеризується насамперед його педагогічними здібностями, які формують відповідні професійні наміри (у нашому випадку – професійно-педагогічні). Знання своїх здібностей, використання найбільш виражених, розвиток їх у процесі професійної діяльності є основою для успішного вибору й основою для визначення шляхів подальшого самовдосконалення викладача ЗПФО.

Серед професійно-педагогічних здібностей викладачів ЗПФО важливими є: експресивні здібності (вміння викладача образно і яскраво висловлювати думки за допомогою слова та невербальних засобів); дидактичні здібності (вміння подати навчальний матеріал так, щоб він став доступним і був міцно засвоєний студентами); перцептивні здібності (вміння сприйняти внутрішній світ студента); комунікативні здібності (вміння спілкуватись, професійні відносини, педагогічний такт); організаторські здібності (вміння ефективно організовувати освітній процес); конструктивні здібності (вміння проектувати майбутню професійну діяльність) (Садовенко, с. 57).

Таким чином, професійна компетентність викладача ЗПФО є інтегративним утворенням особистості викладача, що поєднує в собі сукупність знань, умінь, навичок, досвіду і особистісних якостей, які обумовлюють його готовність і спроможність вирішувати професійні завдання; здатність до постійного професійного самовдосконалення та самоосвіти.

Література:

1. Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
2. Нестерова, Л. В., Лузан, П. Г., Манько, В. М., Герлянд, Т. М., Петрова (2012). Педагог професійної школи : методичний посібник. Київ: Педагогічна думка.
3. Садовенко, С. Г. (2019). Структурний аналіз ключових компетентностей викладачів спеціальних дисциплін технічного коледжу. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки, № 2 (33), 56–60.

Логінов Андрій

*Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»
НАПН України (Україна)*

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ: МІЖШКІЛЬНЕ МЕТОДИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ

У публікації розглядаються особливості професійного розвитку в умовах міжшкільного методичного педагогічного об'єднання закладів освіти територіальних громад, де відділи освіти не створили центрів професійного розвитку педагогічних працівників в умовах диверсифікації післядипломної освіти. Автори зазначають, що основна ідея організації роботи – використання нових форм діяльнісного та андрагогічного підходів

у співпраці з закладами післядипломної освіти та поєднанні педагогічних методів з методами медіаосвіти і підходів до рольових позицій у професійному полі діяльності.

Ключові слова: вчитель, професійний розвиток, міжшкільне методичне об'єднання, лідер, післядипломна освіта, диверсифікація.

Професійний розвиток вчителя є однією із ключових умов забезпечення якості освітнього процесу та освітніх послуг для здобувачів освіти. Про це зазначено у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту».

На думку І. Хоржековської, професійний розвиток особистості, пов'язаний із розвитком особистості взагалі, із засвоєнням нового досвіду, знань, вмінь та трансформацією мотивації й конкретних інтересів людини (Хоржековська, 2016, 133).

Вважаємо, що саме міжшкільне методичне об'єднання педагогічних працівників та професійних спільнот закладів освіти територіальних громад у відділах освіти, де не створено центрів професійного розвитку сприяє успішному неперервному професійному розвитку. Важливу роль при цьому відіграє співпраця із закладами післядипломної, які знаходяться в умовах диверсифікації. У різних наукових галузях поняття «диверсифікація» розуміють як різноманітність послуг (продукції); один із видів маркетингу (Горбась, 2008, с.22-25).

Ми акцентуємо на тому, що саме відповідальне вчительство через прийоми діяльнісного підходу, лідерство, сприяє розвитку та становленню такого професіонала та особистості, яке в умовах диверсифікації післядипломної освіти. може вибирати, щоб досягти успіху шляхом активного включення, пошуку, вибору, взаємодії, комунікації та глибокого усвідомлення. На сьогодні науковці ще не дають точного визначення дефініції «відповідальне вчительство», але існують синонімічні терміни «агенти змін», «свідомі громадяни», «ефективне лідерство». Майкл Фуллан говорить про «талановитих лідерів», що розуміються на тенденціях в освіті, максимально заохочують до активної діяльності, поширюють передовий педагогічний досвід (Fillian, 2011). За такого підходу, у міжшкільному методичному об'єднанні використовуємо ідею розподільчого лідерства із диференціацією: високопрофесійний працівник, цінний член команди, ефективний лідер, компетентний управлінець, акме- лідер. Акцентуємо увагу, що андрагогічний підхід визначає своїм підґрунтям закономірності цілеспрямованої свідомої освітньої та самоосвітньої діяльності дорослих. Під-

тримка організації професійного розвитку в територіальній громаді має включати матеріальну підтримку, результативність, планування свободи дій та педагогічну творчість. При цьому не забуваємо і про професійні позиції вчителя як показник активності і прояв освіченості особистості, ціннісну систему його ціннісно-смыслового ставлення до соціального оточення, типові рольові позиції у професійному полі із новими функціями, як «фасилітатор», «тьютор», «тренер», «коуч», «ментор» тощо. Показовим є інноваційний підхід до практичної діяльності ментора в опорному закладі освіти територіальної громади, коли ментор виступає не тільки як наставник, конструктивний критик, але й як технолог, менеджер освіти, андрагогік, мистецтвознавець, літератор (Логінов, 2021, с.114). На наш погляд, одним із найскладніших викликів є розвиток творчого мислення і творчої активності вчителя, тому що маємо справу із творчими задатками та індивідуальними особливостями особистості.

Звертаємо увагу на формування нових підходів, які ґрунтуються на засадах партнерства, співпраці між вчителями професійних спільнот закладів освіти територіальної громади та науково-педагогічних працівників закладів післядипломної освіти. Суть підходу до професійного розвитку вчителя в умовах міжшкільного методичного об'єднання педагогічних працівників та диверсифікації післядипломної освіти полягає в тому, що відходимо від авторитарної моделі планування та діяльності – це спільна реалізація разом розроблених заходів, тренінгів, вебінарів, семінарів, консультацій та ін. При цьому слід не виключати мережеву взаємодію засобами хмарного провайдера Google (поштовий сервіс Gmail.com, Goole-диск (документи, таблиці, форми), групи. Blogger, спільноти Goole + ; розширення професійного поля діяльності. У співпраці міжшкільного методичного об'єднання та післядипломної освіти диверсифікація яскраво виявляється у таких специфічних характеристиках інформаційно-технологічних технологій як багатовимірність візуалізації інформації, у багатопрофільності моделювання різногалузевих віртуальних професійних спільнот. Погоджуємося із думкою Т. Гукової, О. Нікулочкіної, С Покрової, що «кожен учитель самостійно визначає цілі та зміст особистого професійного розвитку, але освітній процес в системі післядипломної освіти є спільною діяльністю всіх його учасників на всіх етапах (від діагностування

професійних потреб і запитів, від відбору змісту до аналізу й корегування результатів після курсів підвищення кваліфікації, сертифікації та атестації (від автора) і детермінується певними чинниками, як – от: соціальними, професійними, часовими тощо (Гукова, Нікулочкіна, Покрова, 2020, с. 43). Саме еволюція соціокультурного простору освіти територіальної громади обумовила нові форми та способи педагогічної взаємодії у міжшкільному методичному об'єднанні, яке розбудовує освітнє середовище із такими провідними характеристиками як мобільність, ефективність, динамічність, що відповідно впливає на принцип взаємозв'язку освітньої системи і середовища.

Аналізуючи подальший стан професійного розвитку вчителя в умовах диверсифікації післядипломної освіти та в міжшкільному методичному об'єднанні педагогічних працівників відділів освіти, де не створено центрів професійного розвитку, окреслюємо такі вектори: Нова українська школа, інформаційні технології, ключові компетентності, рольові позиції сучасного вчителя, індивідуальні освітні траєкторії, Серед них особливо виділяємо створення гармонійного особистісно орієнтованого середовища вмотивованого різними професійними, індивідуальними, творчими, лідерськими можливостями для співпраці та партнерства.

Література:

1. Fillian M.(2011).Change Leader to do What MattersMost Jossey. Rass.San Fanci
2. Горбась І. М.(2008). Підходи до трактування поняття «диверсифікація». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Економіка*, 99- 100, 22- 25.
3. Логінов А. Ю.(2021). Система менторства в умовах опорного закладу освіти територіальної громади та диверсифікації післядипломної освіти. *International scientific conference «Innovative projects and programs on psychology, pedagogy and education»:conference proceedings, December 10- 11.*(pp.113- 117). Riga: Baltija Publishing.
4. Т. П. Гукова, О. В. Нікулочкіна, С. В. Покрова.(2020). Упровадження ігрових методів навчання у процес професійного розвитку вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти. *Педагогічна наука і освіта*, XXXII – XXXIII, 42- 45.
5. Хоржековська І. Т. (2016). Професіоналізм та професійний розвиток особистості. *Наука і освіта*, 11, 55- 60.

Матвєєв Костянтин

*Інституту здоров'я спорту та туризму імені Тетяни Самоленко
Класичного приватного університету, Запоріжжя (Україна)*

НЕІГРОВИЙ КОНТЕКСТ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕЙМІФІКАЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Публікація присвячена висвітленню питання неігрового контексту як ключового базового елемента гейміфікації для розуміння методики її застосування у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури в закладах вищої освіти.

Ключові слова: *гейміфікація, елементи гейміфікації, неігровий контекст, ігрові компоненти, ігрові механіки, підготовка майбутніх учителів.*

Методика застосування гейміфікації в освітніх процесах підготовки майбутніх учителів не є новою, але традиційно вона не виокремлювалася, а була складовою ігрових методик. Свідоме комплексне впровадження гейміфікації у процес підготовки вчителів у закладах вищої освіти набуло поширення з ХХІ ст., що обумовлено рядом причин. Провідними серед яких вважаємо: масовізація вищої освіти, зміна традиційної текстової культури, виникнення альтернативних цифрових можливостей навчання, прихід в університети нових поколінь студентів і подолання труднощів з утриманням їхньої уваги, зміна способів оцінювання освітніх результатів, поширення нової освітньої етики.

Гейміфікацію ми розглядаємо як процес введення елементів ігрового дизайну та ігрового досвіду в навчальний процес, зокрема в навчальний процес підготовки майбутніх учителів в закладах вищої освіти. До таких елементів вчені (Самодумська, Зарішняк, Тарасенко та ін., 2022) відносять ігрові компоненти, ігрову механіку, ігрову динаміку, врахування особливостей поведінки відповідно до типології учасників гейміфікованого процесу, а також власне неігровий контекст – тематику навчання, цілі навчання, кількість і структура модулів, результати навчання, сертифікування тощо.

Метою публікації є висвітлити значення неігрового контексту як ключового базового елемента гейміфікації для розуміння методики її застосування у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

В освітньому процесі гейміфікацію відрізняє, як вважають О. Тріщук й ін. «направленість учасників процесу на реальну мету, пов'язану з власною діяльністю, а не на гру заради гри...» (Тріщук, 20219, с. 74). Згідно із цим неігровий контекст нами визначено ключовою базовою складовою, з якої слід починати впровадження гейміфікації. Розуміння цілей і результатів модулів навчання, їхня кількість і структура дають відповіді на стартові питання – що, як і для чого гейміфікувати. Після цього тільки вважаємо конструктивним розробляти конкретний інструментарій – ігрові компоненти й ігрову механіку, продумувати ігрову динаміку.

Неігровим контекстом в рамках нашого дослідження визначено зміст робочих програм інваріантної і варіативної складових, які входять до освітньої програми Освітні, педагогічні науки. Зокрема, спеціальну увагу з цією метою ми приділили дисциплінам «Теорія та методика викладання спортивних ігор» і «Підвищення спортивної майстерності з обраного виду спорту». Підґрунтям для аналізу неігрового контексту стали: тематика кожного модуля навчальної програми, цілі і завдання, кількість і структура модулів, результати навчання.

Результатом такого аналізу стало чітке визначення тем, які ми плануємо піддати гейміфікації і виключення тем, в яких застосування ігрових елементів вважаємо взагалі недоречним. Подальше дослідження присвячено розробці цілісної методики гейміфікації, зокрема ігрових компонентів, механік, динаміки і її впровадженню у процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Література:

1. Тріщук, О., Фіголь, Н. & Волик, Н. (2019) Гейміфікація в освітньому процесі. *Технологія і техніка друкарства*, 3(65), 72-79. Режим доступу <http://ttdruk.vpi.kpi.ua/issue/view/12217>
2. Samodumska O., Zarishniak I., Tarasenko H., Buchatska S., Budas I., Tregubenko I. (2022). Gamification in non-formal adult educational practices. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14 (2). P. 156–176. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/573>

Миرونчук Наталія

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

ВИМОГИ ДО ВІДБОРУ ЗАВДАНЬ І ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ УМІНЬ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У публікації визначено актуальність сформованості організаційних умінь учнів для ефективного виконання ними дослідницького пошуку. Окреслено вимоги, що слугують критеріями відбору завдань і вправ для формування організаційних умінь учнів: актуальність, значущість, відповідний рівень складності, різноаспектність видів завдань. Акцентовано увагу на мотиваційному аспекті процесу формування організаційних умінь учнів.

Ключові слова: *організаційні уміння, учень, дослідницька діяльність, критерії, вправи і завдання.*

Організаційні уміння є важливими для успішного виконання учнями дослідницьких проєктів. Належний рівень сформованості організаційних умінь сприяє чіткому визначенню молодими дослідниками цілей роботи, ефективному плануванню діяльності, раціональному розподілу часу та ресурсів. Організаційні уміння взаємозв'язані з інтелектуальними, комунікативними, операційними уміннями й ін. Виконуючи дослідницьку діяльність, учні працюють з інформаційними ресурсами, здійснюють комунікацію з метою обговорення ідей, консультування з компетентним педагогом, аналізують досвід, продукують творчі ідеї тощо.

Організаційні уміння формуються у діяльності та з урахуванням рівня досвіду школяра. З'ясуємо основні вимоги до відбору завдань для формування організаційних умінь учнів.

Такі завдання і вправи повинні стосуватися різних етапів дослідницького процесу: постановка проблеми, формулювання гіпотез, планування дослідження, збір та аналіз даних, висновки та рекомендації; мати чітко сформульовану мету, завдання та критерії оцінювання результатів. Зміст завдань і вправ, які пропонуються учням, має відображати їх актуальні потреби, відтворювати реальні проблеми і ситуації, які є цікавими для учнів, спонукати до пошуку і мати відповідний рівень складності.

Зауважимо, що завдання, яке не створюватиме для учня інтелектуальних труднощів, не змушуватиме його аналізувати, мислити, продукувати варіанти рішень і робити оптимальний вибір, може виявитися для учня не вартим його інтелектуальних зу-

силь. Саме тому зміст завдань і вправ потрібно формувати з урахуванням «зони найближчого розвитку» учня (за Л. Виготським): завдання мають бути достатньо складні, поступово ускладнюються, викликати в учнів пізнавальний інтерес і спонукати їх до пошуку рішень. Виконання завдань, які ускладнюються, спонукатиме учня до саморозвитку та самовдосконалення.

Важливо також під час формування змісту завдань чи вправ охопити різні аспекти організаційних умінь, зокрема, включити завдання, які вимагають розподілу часу, планування, визначення пріоритетів і координації дій.

Розвиток організаційних умінь дослідницької діяльності учнів передбачає ознайомлення з ними як з видом знань, так і способом діяльності із систематичним залученням школярів до рефлексії.

Формування організаційних умінь учнів відбувається шляхом послідовної роботи педагога від стимулювання пізнавального інтересу до дослідницького пошуку та забезпечення пошукової активності учнів, вироблення внутрішньої мотивації щодо цінності організаційних умінь, а також включення їх у діяльність із освоєння прийомів організації та самоорганізації праці.

Враховуючи такі вимоги під час відбору завдань для розвитку організаторських умінь учнів у дослідницькій діяльності, педагоги можуть допомогти учням стати продуктивними та успішними дослідниками.

Пімоненко Людмила

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У публікації проаналізовано ключове завдання педагогічного колективу Сумського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №26 Сумської міської ради – створення оптимальних умов для успішного здійснення освітнього процесу, отримання здобувачами освіти якісних освітніх послуг. Проаналізовано в умовах цифрової трансформації освіти діяльність педагогічного колективу щодо упровадження інноваційної діяльності в освітньому процесі з використанням платформи Microsoft Office 365.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, освітній процес, дистанційне навчання, компетентності, інтернет сервіс Microsoft Teams.*

Нині помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких науковців, як В. Бикова, М. Жалдака, Ю. Триуса. Аналіз змісту вказаних праць дозволяє твердити, що незважаючи на широкий спектр висвітлення проблеми ІКТ, питання професійної інтерпретації діяльності керівника закладу за ІКТ підтримки перебувають на рівні дискусій. Одне з таких питань – напрями інформатизації управління загальноосвітнім навчальним закладом, що потребує дослідження з урахування надбань педагогіки.

На підставі Закону України «Про освіту» одним із пріоритетних завдань освітньої галузі є «створення й розвиток інформаційної інфраструктури й раціональне використання інформаційних ресурсів закладу освіти». При цьому основними видами діяльності в системі освіти визнано: управління – впровадження інформаційних технологій в управління закладами освіти; навчання – комп'ютеризація навчального процесу та виховної роботи закладу; наукові дослідження – впровадження ІКТ в наукові педагогічні розробки.

В інформаційному суспільстві однією з важливих якостей керівника, умов успішності його як професіонала-менеджера освіти є готовність до інноваційної діяльності. Готовність до інноваційної діяльності стимулює особистісний розвиток, визначає професійну спрямованість, напрямки професійної освіти, професійне самовизначення керівника ЗНЗ. Успішність інноваційної діяльності передбачає, що керівник ЗНЗ усвідомлює практичну значущість інновацій у системі освіти на професійному та особистісному рівнях.

Створення оптимальних умов для успішного здійснення освітнього процесу, отримання здобувачами освіти якісних освітніх послуг – ключове завдання кожного освітнього закладу. Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу: учителів, учнів та батьків. Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, надихати й мотивувати учнів, вирішувати технічні проблеми виявилось зовсім непросто. Перед керівництвом та педагогічними працівниками СЗЗСО № 26 СМР постала необхідність пошуку оптимальних варіантів організації та здійснення освітнього процесу в дистанційній формі.

З метою розвитку інноваційної діяльності в закладі в умовах цифрової трансформації, організації дистанційного навчання було обрано педагогічним колективом закладу платформу Microsoft Office 365. Педагоги закладу постійно активно займаються самоосвітою, підвищують свій професійний рівень щодо використання ІКТ у своїй діяльності.

Обираючи платформу для організації дистанційної форми навчання, було враховано те, що сучасна e-learning платформа для навчання повинна відповідати ряду потреб учнів, учителів та керівництва закладу загальної середньої освіти.

Упровадження Office 365 в освітній процес було здійснено в закладі спочатку для організації корпоративного листування та управлінської діяльності. А потім активно розпочато використання Microsoft Teams (MS Teams) як онлайн-сервіс для організації дистанційної форми навчання. Цей застосунок дає змогу забезпечити в одному робочому просторі функції спілкування, навчання, управління задачами, контентом та різними додатками.

Це своєрідний цифровий центр, який задовольняє потреби керівництва й педагогів закладу загальної середньої освіти. Він об'єднує розмови, контент і додатки в одному місці, оптимізуючи робочий процес для адміністраторів і дозволяючи педагогам створювати яскраві, персоналізовані навчальні середовища.

За допомогою команд (груп) було створено класні кімнати для спільної роботи, персоналізовано навчання за допомогою завдань, організовано спілкування з колегами в професійних навчальних спільнотах й оптимізовано спілкування зі співробітниками. Будучи віртуальною платформою для проведення відеозустрічей, Teams містить функції та інструменти, які здатні забезпечити продуктивну спільну роботу на онлайн-заняттях із використанням відеозв'язку.

Під час дистанційних занять з використанням відеозв'язку педагоги використовують чат як віртуальну аудиторію для організації і проведення групових навчальних занять (зокрема, в окремих підгрупах (каналах) групи).

З метою дотримання академічної доброчесності в кожній команді з предметів учителі розмістили критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, а також оприлюднили ці критерії на офіційному сайті закладу. Разом із здобувачами освіти педагоги створили картки щодо самооцінювання та взаємооцінювання, які також доступні на сторінках каналів з предметів.

З метою якісної організації, здійснення управлінської діяльності та внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності в закладі створено команду «Педагогічний колектив», у якій є канали «Педагогічна рада», «Методична рада», «Алгоритм дій під час оголошення сигналу тривога», «Розклад синхронних та асинхронних уроків», «Електронний журнал», плануються відеозустрічі і проводяться онлайн-педради, онлайн-наради при директорові, публікуються проєкти рішень, розміщуються різні матеріали, необхідні для використання під час організації освітнього процесу, проводиться анкетування як педагогів, так і учнів та їхніх батьків щодо вивчення питань про попередження та протидії булінгу, адаптаційних процесів, дотримання академічної доброчесності, об'єктивності оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, забезпечення комфортних і безпечних умов навчання та праці, управлінські процеси тощо.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у освітній процес закладу забезпечить поступовий перехід освіти на новий, якісний рівень.

Предик Аліна, Єрмечук Юлія

*Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Україна)*

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

В запропонованій статті автори розкривають особливості підготовки майбутніх вчителів початкової школи до використання інноваційних технологій навчання при вивченні у закладі вищої освіти мистецької освітньої галузі. Авторами зроблено акцент на сучасних підходах реалізації мистецької освітньої галузі та запропоновано форми та методи, які допоможуть у підготовці майбутніх вчителів до вивчення даної освітньої галузі. Запропоновано технології, які сприятимуть успішній реалізації студентами визначеної освітньої галузі в умовах Нової української школи.

Ключові слова: *технологія, інновації, технології навчання, інноваційні технології, мистецька освітня галузь, мистецькі технології.*

Одним із стратегічних напрямів розвитку освіти в Україні залишається формування творчої особистості майбутнього фахів-

ця, реалізація його природних задатків і можливостей в освітньому процесі при вивченні різних освітніх галузей. Сучасні інноваційні технології підготовки майбутнього вчителя початкової школи в контексті НУШ спрямовані на готовність до практичного застосування набутих знань щодо особливостей використання в освітньому процесі сучасних педагогічних технологій, до вироблення особистісної педагогічної концепції. Педагог повинен розвивати творчу особистість молодшого школяра, займатись вихованням покоління людей, які будуть ефективно працювати й навчатися впродовж усього життя, зберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати й зміцнювати незалежну, демократичну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти. В концепція «НУШ» та в Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), визначено, що компетентнісний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу на досягнення розвитку творчої особистості. Зокрема, для реалізації освітньої галузі «Мистецтво» у проаналізованих нормативних документах зазначається, що вчитель повинен сформувати в дитини здатність розуміти твори мистецтва, розвивати власні естетичні смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття прекрасного (Державний стандарт початкової загальної освіти, 2018).

На сьогодні в теорії та практиці педагогічної освіти накопичені значні наукові напрацювання, які можуть бути основою удосконалення різних аспектів професійної підготовки майбутніх учителів. Значення фахової компетентності майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму у процесі викладання мистецьких дисциплін підкреслюється в працях Л. Масол, О. Отич, Г. Петрової, О. Рудницької, Г. Я. Фешиної, Л. Шевнюк.

Саме реалізація інноваційних технологій мистецької освіти майбутніх учителів початкової школи має базуватися на глибокому осмисленні актуальних аспектів філософії освіти. Підготовка педагогів потребує всебічної, культурної та мистецької освіченості особистості майбутнього вчителя, формування професійно значущих знань та умінь, здатності до новаторства, творчості та самореалізації. Інновація має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації (Дичковська, 2004, С. 4). Педагогічну інновацію розглядають як особливу форму педагогічної діяльності і мислення,

які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, упровадження і поширення нового в освіті (Енциклопедія освіти, 2008).

Тенденції розвитку мистецької освіти, зокрема освітньої галузі «Мистецтво», потребують удосконалення та розвитку професійних умінь учителя початкових класів, який викладає дисципліни художньо-естетичного циклу. Важливу роль у творчому розвитку особистості педагога початкової школи відіграє мистецтво. Його використання в процесі навчання створює можливості для гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності майбутніх учителів початкових класів. Професійна підготовка потребує від майбутніх педагогів початкової школи не тільки потужної системи знань та методичних умінь у галузі художньої культури, але й вияву творчих особистісних якостей. Мистецька освіта відіграє важливу роль у становленні особистості вчителя початкової школи. Формуючи у процесі навчання мистецькі цінності, вона плекає духовність нації, самосвідомість суспільства. Вона формує духовну еліту нації, що є основою розвитку національної культури і виступає гарантом розвитку особистості сучасного вчителя. Під інноваційним розвитком мистецької освіти майбутніх учителів початкової школи науковці розуміють комплекс створених і впроваджених організаційних та змістових нововведень, розвиток низки чинників та умов (Енциклопедія освіти, 2008, С.338).

Сьогодні визначають такі сучасні технології формування фахівців у галузі педагогічної освіти: диференційоване навчання, інтерактивне навчання, проблемне навчання, ігрові технології навчання, інформаційні технології навчання, кредитно-модульна технологія навчання, особистісно орієнтоване навчання та інші. Основними формами аудиторної роботи, що ґрунтуються на використанні наявного досвіду студентів і розвитку їхнього творчого потенціалу стають: лекції та семінарські заняття з елементами проблемного навчання: дискусії, евристичні бесіди з висуненням науково-дослідницьких гіпотез, „мозкового штурму» та колективного обговорення, практичні та лабораторні заняття, майстер-класи, тренінги, творчі проекти, розв'язання творчих педагогічних задач засобами мистецтва, дискусії, дебати, різноманітні види ігрової діяльності на художньо-педагогічному матеріалі, брифінги, воркшопи, вебінари та інші.

Отже, реалізація цих освітніх технологій у підготовці майбутніх фахівців до вивчення мистецької освітньої галузі в початковій школі є одним з шляхів удосконалення процесу навчання у сучасному закладі вищої освіти.

Література:

1. Дичковська, І. (2004). Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. К.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: http://www.mon.gov.ua/2018/20_04/12/2.
3. Енциклопедія освіти (2008). /Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер. С.338-340.

Предик Аліна, Пасічна Софія

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В статті автори розкрили особливості використання нових інформаційних технологій навчання в сучасній початковій школі. Основний орієнтир зроблено на розкритті специфіки використання саме мультимедійних технологій навчання на уроках інформатики в початкових класах. Визначено сутність та зміст основних понять; розкрито універсальні кроки методики використання мультимедійних технологій в навчальному процесі початкової школи та запропоновані рекомендації та поради щодо використання мультимедійних технологій на уроках інформатики в початковій школі.

Ключові слова: *технології, інформаційні технології, візуалізація, мультимедіа, мультимедійні технології, активне навчання, колективні творчі справи.*

Сучасне розуміння мультимедіа не обмежується певним одним визначенням, це доволі широка технологія, яка є доволі актуальною та необхідною у освіті. Проте, якщо характеризувати мультимедіа – можна стверджувати, що це комп'ютерна технологія, що дозволяє створювати, збирати, обробляти та відтворювати різноманітні медіа-елементи, такі як зображення, відео, аудіо та текст, інтегруючи їх в одну програму чи презентацію (Мокрогуз, 2013, С.42).

Використання мультимедійних технологій на уроках інформатики в початковій школі є важливою складовою сучасної освіти, вони допомагають «утримати» увагу учнів та більше зацікавити та

вразити школярів, однак вони мають деякі особливості, яких потрібно дотримуватись:

- Візуалізація понять: технології допомагають подати складні поняття, які сприяють розумінню, з'ясуванню та застосуванню нових термінів, категорій та понять в практичній діяльності.
- Активне навчання: мультимедійні технології дозволяють дітям бути активними учасниками у процесі навчання.
- Розвиток креативності: технології можуть стимулювати розвиток творчості у дітей. Наприклад, використання графічних редакторів дозволяє дітям розробляти власні малюнки та проекти.
- Розвиток мультимедійної грамотності - здатність ефективно взаємодіяти з різними типами мультимедіа, такими як відео, звук і графіка.
- Індивідуалізація навчання – це можливість індивідуалізувати навчання з урахуванням потреб кожного учня. Наприклад, використання інтерактивних підручників або навчальних програм дозволяє кожному учневі працювати з матеріалом у своєму власному темпі, у зручний для нього час, а також повторювати матеріал, який йому необхідно покращити.
- Збільшення мотивації до навчання, використання ігор і візуально привабливих матеріалів може зробити процес навчання цікавішим та захоплюючим для молодших школярів.
- Розвиток навичок комунікації – технології дозволяють дітям взаємодіяти один з одним та з вчителем (проведення відеоконференцій дозволяє обговорювати матеріал, задавати питання, ділитися ідеями між собою та з вчителем).
- Підвищення рівня засвоєння матеріалу.

Використання мультимедійних технологій на уроках інформатики в початковій школі дозволяє забезпечити більш якісну підготовку молодших школярів до вивчення складніших тем і завдань у майбутньому.

Мультимедійні технології – це технології, які дозволяють обробляти та відтворювати різні типи медіа-контенту, такі як зображення, звук, відео, анімація та інші форми даних, що мають різні види сприйняття людьми (Стеценко, 2023, С. 8).

Методика використання мультимедійних технологій в навчальному процесі передбачає врахування певних особливостей, що допомагають зробити цей процес максимально ефективним та зрозумілим для учнів. Основними, універсальними кроками методики використання мультимедійних технологій на уроках можуть бути такими, як: – визначення цілей та завдань уроку; – підбір та підготовка матеріалів; – розробка презентації; – використання мультимедійних засобів під час уроку; – підсумок уроку.

Використання мультимедійних технологій на уроках інформатики в початковій школі має декілька особливостей, на які педагогу варто звернути увагу: а) врахування вікових особливостей учнів; б) дотримання принципу послідовності; в) використання інтерактивних технологій навчання; г) колективні творчі справи; д) контроль за часом. Дотримання цих особливостей допоможе уникнути відволікань та досягти більшого ефекту від використання мультимедійних технологій. Головною метою використання мультимедійних презентацій на уроках інформатики в сучасній початковій школі є:

- *забезпечення взаємодії між учнями та вчителем;*
- *покращення засвоєння матеріалу;*
- *розвиток комп'ютерної грамотності;*
- *створення інтерактивної та цікавої атмосфери;*
- *підвищення мотивації (Стеценко, 2023).*

Враховуючи ці особливості, використання мультимедійних технологій може стати ефективним інструментом для навчання дітей інформатики в початковій школі. Мультимедійні технології допомагають дітям зрозуміти складні поняття, забезпечують більш інтерактивний та зрозумілий процес навчання, зберігають увагу дітей та допомагають зробити процес навчання цікавим та захоплюючим.

Таким чином, ми переконані, що використання мультимедійних технологій на уроках інформатики в початковій школі має безліч переваг, які можуть допомогти дітям ефективніше засвоювати матеріал та розвивати навички роботи з комп'ютером. Важливо враховувати вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, використовувати прості та зрозумілі мультимедійні матеріали та дотримуватися логічної послідовності на уроці.

Література:

1. Мокрогуз, О. П. (2013). До питання про запровадження медіаосвіти у школі. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 95 с.
2. Стеценко, Н. М. (2023). Досвід використання мультимедійних презентацій у викладанні педагогіки <https://pedagogika.at.ua/publ/1-1-0-47>

Рендзей Вікторія, Фенчак Любов

Мукачівський державний університет (Україна)

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНІЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

В умовах сучасних освітніх реформ компетентнісний підхід у формуванні здоров'язбереження школяра є стратегічним напрямом розвитку системи національної освіти, зорієнтованої на входження у світовий освітній простір. Концепцією Нової української школи зазначено, що найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, творчий розвиток.

Ключові слова: *здоров'язбережувальна компетентність, здобувач початкової освіти*

В основі здоров'язбережувального освітнього процесу Державним стандартом початкової освіти передбачено компетентнісний підхід як системоутворюючий фактор розвитку особистісних якостей здобувача початкової освіти та формування позитивного ставлення до здоров'я людини. Державний стандарт початкової освіти розроблено відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів. У відповідності до цього документу, під здоров'язбережувальною компетентністю розуміють здатність молодшого школяра застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

У Державному стандарті початкової освіти здоров'язбережувальні основи реалізуються через соціальну і здоров'язбережувальну освітню галузь. Здоров'язбережувальні компетентності молодших школярів мають ключове значення у формуванні здорового способу життя та забезпеченні їхнього фізичного, психічного та соціального добробуту. Сьогодні, в умовах змін у підходах до організації освітнього процесу та впровадження нової української школи, основним завданням стає формування спро-

можності учнів приймати свідомі рішення, щодо свого здоров'я.

На основі проаналізованих педагогічних досліджень нами виявлено, що основними засадами формування здоров'язберігаючих компетентностей молодших школярів є:

1. Формування знань про здоровий спосіб життя. Вчителі повинні давати учням детальну інформацію про здоровий спосіб життя, яка включає правильне харчування, регулярну фізичну активність, відмову від шкідливих звичок та інше.
2. Розвиток вмінь здійснювати здоров'язберігаючі дії. Вчителі повинні сприяти формуванню навичок ведення здорового способу життя, навчати дітей самостійно діяти в тих чи інших ситуаціях, що впливають на їхнє здоров'я.
3. Розвиток мотивації до здорового способу життя.
4. Підтримка фізичного здоров'я учнів. Вчителі повинні стежити за режимом дня дітей, контролювати правильність харчування та забезпечувати регулярну фізичну активність (Бойченко, 2008).

У роботі з дітьми необхідно пропагувати здоровий спосіб життя, попереджаючи про вплив шкідливих звичок на здоров'я. Для цього можуть використовувати загальнодоступну інформацію, яку можна знайти в книгах, посібниках, засобах масової інформації. Також вчителю дуже важливо вміти розробляти та впроваджувати програми здоров'я для здобувачів початкової освіти. Це може включати в себе проведення занять з фізичної культури та спорту, організацію здорового харчування та проведення інших заходів, спрямованих на збереження здоров'я (Андрющенко, 2012).

Як показує практика, ефективними шляхами формування здоров'язбережувальної компетентності, є уроки з усіх навчальних дисциплін, а також, заняття в групах подовженого дня; позаурочні форми (індивідуальні та групові заняття, масові заходи: ранкова гімнастика, свята, Дні здоров'я тощо); позашкільні заходи (походи, екскурсії, заняття в гуртках на базі інституцій неформальної освіти: еколого-натуралістичних центрів, клубів за інтересами, громадських організацій та ін.) та інтегровані заходи (навчально-дослідницькі проекти, заходи, що організовані різними інституціями: навчально-виховними, медичними закладами, громадськими організаціями та ін.). Особливу увагу варто зацентрувати на формування здоров'язбережувальної компетентності в умовах родинно-сімейного середовища. Формування здоров'язберігаючих

компетентностей у молодших школярів – це важлива складова Нової української школи (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Таким чином, здоров'язбережувальна компетентність, як свідоме прагнення особистості до здорового життя, визначає її здатність успішно провадити навчальну та майбутню професійну діяльність, забезпечує особистісну реалізацію та життєвий успіх протягом всього життя.

Література:

1. Андрющенко, Т. К. (2012). Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. Т. Андрющенко. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 7, 123-127.
2. Бойченко, Т. Є. (2008). Здоров'язбережувальна компетентність як ключова в освіті України/ Т. Бойченко, *Основи здоров'я і фізична культура*, 11 – 12, 6 – 7.
3. Державний стандарт початкової освіти, (2018). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>

Савка Яна, Майборода Ірина

Мукачівський державний університет (Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ В ПРОЦЕСІ ОБРОБКИ ПАПЕРУ Й КАРТОНУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У публікації розглянуто значення та особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках технології, визначено чинники, що впливають на ефективність уроку та використання творчих завдань в процесі розвитку творчих здібностей молодших школярів у роботі із папером та картоном.

Ключові слова: *творчі здібності, творче мислення, сучасний урок, паперопластика.*

Одним із пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної мислити творчо, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини.

На сьогодні проблеми творчого розвитку школярів визначається як важливий фактор розвитку загальної і, зокрема, художньої культури особистості та зумовлена потребою активізації творчої активності у всіх сферах конструктивної діяльності у зв'язку з прискоренням розвитку всіх сфер духовного і матеріального виробництва в суспільстві.

Виходячи з нових потреб суспільства, зрозуміло, що особистістю сучасності стає те, що людина для самореалізації в суспільстві має набути вміння самотійно, усвідомлено робити вибір, активно діяти та природно сприймати зміни, вміти структурувати свій життєвий простір і вчитися протягом життя. Зміст навчання сам по собі, без спеціального формування прийомів розумової праці, не може автоматично розвивати інтелект учнів, він є лише підґрунтям для розвитку мислення.

На розвиток творчого мислення учнів впливає безліч чинників, а саме такі, як зміст уроку, майстерність вчителя, методи і прийоми навчання, уміла організація уроку, правильний вибір творчих завдань тощо.

Сучасний урок має вирішити завдання:

- Підвищення рівня мотивації учнів;
- Ефективне та творче застосування набутих знань та досвіду на практиці;
- Формування навичок самотійно отримувати, осмислювати та використовувати інформацію з різних джерел;
- Створення умов для інтенсифікації уроку шляхом використання інтерактивних методик чи їх елементів.

Використання сучасних освітніх технологій та інтерактивних методів навчання сприяють розвитку творчих здібностей учнів, їх зацікавленістю предметом, залученню до активної розумової діяльності, а також одним із чинників розвитку творчих здібностей учнів є використання творчих завдань. Вирішення художньо-конструкторських завдань дасть можливість розкривати таланти вихованців якнайповніше, розвивати їх творчі здібності та здатність до натхненної творчої діяльності.

Для молодших школярів найдоступніший матеріал який легко піддається обробці це папір. Він наділений конструктивними і пластичними властивостями. Виготовлення виробів з паперу сприяє естетичному розвитку дітей, формуванню умінь грамотно підбирати поєднання кольорів паперу, форм і розмірів деталей комплектуючих виробів.

Молодші школярі з паперу виконують різні двомірні і тривимірні форми. Досліджують можливості застосування паперу, згинаючи, стискаючи, розриваючи його на частини, а потім об'єднують їх і отримують нову форму. Молодшим школярам до вподоби робота в техніці оригамі, квілінгу та виконання виробів із смужок паперу. Цей вид роботи створює великі можливості для творчості дітей. Чудова білосніжна паперова пластика, чарівна гра світла і тіні, нескінченні творчі можливості та перспективи її використання змушують дивуватися і шукати нові шляхи вирішення художніх образів і сюжетів. Так скручуючи смужки різної довжини, діти створюють образи тварин, птахів, підкреслюючи деталями їх характерні ознаки. Засвоївши головні принципи роботи з папером, розпочинають роботу в техніці паперопластики. В процесі роботи в техніці паперопластики школярі вчаться аналізувати природні форми, стилізувати їх та перетворювати складне в просте, тобто вміння бачити в складному предметі прості геометричні форми. Так в якості основи для виконання фігурок тварин і людей може бути використаний конус або циліндр, а характерні ознаки підкреслюють деталі – очі, вуха, хвіст та інше. Дитина самостійно відкриває нові способи та форми згинання для отриманого потрібного елемента. При цьому яскраво проявляється фантазія дитини, оскільки вона створює все нові і нові комбінації. Техніка виконання виробів способом паперопластики містить в собі великі освітні можливості. В процесі художньо-трудової діяльності молодші школярі освоюють графічні навички, вчаться аналізувати явища і предмети навколишнього світу, користуватися інструментами, оволодівають технологічними процесами роботи із папером та картоном.

Отже, щоб навчити учнів працювати творчо, потрібно підвищувати рівень мотивації учнів, вчити творчо застосувати набуті знання та досвід на практиці, створювати умови для інтенсифікації уроку шляхом використання інтерактивних методик чи їх елементів. З метою розвитку творчих здібностей у дитини застосувати пізнавальні (творчі) завдання, зокрема, в роботі із папером та картоном на уроках технології.

Самодумська Олена

Класичний приватний університет (м. Запоріжжя, Україна)

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ ЕСЕ МАЙБУТНІМИ ПЕДАГОГАМИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Застосування есе стало поширеним засобом самостійної роботи студентів у сучасному освітньому процесі. У тезах представлена авторська позиція щодо універсалізації вимог до написання есе майбутніми педагогами у процесі професійної підготовки під час навчання у закладах вищої освіти.

Ключові слова: *майбутній педагог, професійна підготовка, есе, вимоги до написання есе, засіб самостійної роботи.*

Як жанр філософської, літературно-критичної, публіцистичної та художньої літератури есе є традиційним твором невеликого обсягу з будь-якого приватного питання, написане у вільній, індивідуально-авторській манері викладу. Актуальність проблематики дослідження вимог до його написання пов'язана перш за все із поширенням останнім часом застосування есе як засобу самостійної роботи студентів у процесі професійної підготовки.

Здійснений нами аналіз навчально-методичних комплексів дисциплін загальної і професійної підготовки за освітньо-професійними програмами за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань «Освіта/педагогіка» другого магістерського рівня вищої освіти показав високу частоту їх застосування. У кожному другому проаналізованому навчально-методичному комплексі зустрічаються завдання щодо написання есе, сформульовані у вигляді одного з практичних завдань до теми чи окремого виду самостійної роботи. Звідси нами було вирішено більш ретельно розглянути вимоги, які висуваються до написання есе, зрозуміти можливості універсалізації цих вимог з точки зору професійної підготовки майбутніх педагогів. Систематизація отриманих результатів дозволила зробити такі основні висновки.

1. Есе є самостійною письмовою роботою на тему, запропоновану викладачем відповідної дисципліни, або самостійно обраною студентами із проблематики обов'язкової чи вибіркової дисципліни професійної підготовки.
2. Мета написання есе зазвичай полягає у розвитку навичок самостійного творчого підходу до розуміння та осмислення

проблем наукового знання, можливості його прикладного використання, а також навичок письмового викладу власних думок та ставлення до різних явищ.

3. Есе представляє собою творчий короткий нарис студента на задану професійну тему, який презентує обґрунтовану оригінальну авторську позицію, індивідуальні враження та міркування автора. Особливістю є нова, суб'єктивно забарвлена професійна думка.
4. Для формулювання теми есе найчастіше ставиться дискусійне чи полемічне питання, використовується цитата з праць відомого дослідника, письменника, педагога або наводиться ситуація з професійної сфери діяльності, яку має осмислити майбутній педагог.
5. Побудова есе, як відповідь на питання чи розкриття теми, засноване на класичній системі доказів. Залежно від поставленого питання аналіз може проводитись на основі таких категорій: причина – наслідки, загальне – особливе, форма – зміст, частина – ціле, постійність – мінливість.
6. Стилiстично есе може мати філософський, історико-біографічний, публіцистичний, літературно-критичний, науково-популярний, белетристичний характер.
7. Структурно есе містить: вступ із чітким викладом суті поставленої проблеми; основну частину із самостійно проведеним аналізом цієї проблеми з використанням концепцій та аналітичного інструментарію, що розглядається в рамках дисципліни; висновки, що узагальнюють авторську позицію щодо поставленої проблеми.
8. Залежно від специфіки конкретної дисципліни зміст есе може значно диференціюватись: аналіз наявних статистичних даних з проблеми, що вивчається; аналіз матеріалів засобів масової інформації; докладний розбір запропонованої педагогічної задачі з розгорнутими доказами; підбір та детальний ілюстрований аналіз прикладів тощо.
9. Організаційні вимоги передбачають логічну смислову завершеність основної частини: одне твердження, відповідний доказ, підкріплений графічним, ілюстративним матеріалом. Процес написання есе краще розбити на стадії: обмірковування – планування – написання – перевірка – редагування.

10. Якість написання есе залежить від взаємопов'язаних складових: якість вихідного застосовуваного матеріалу; якість обробки наявного вихідного матеріалу – його організація, аргументація, доводи, креативна складова; чітка відповідність аргументації порушеним в есе проблемам.

Застосована нами універсалізація як процес, що об'єднує названі вимоги до написання есе через певний еталон, ідеал, стосується професійної підготовки майбутніх педагогів. Створення ними есе як самостійної професійної роботи з дотриманням визначених універсальних вимог, дозволяє реалізувати низку професійно-педагогічних завдань: навчитися чітко та грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, використовувати основні категорії аналізу, виділяти причинно-наслідкові зв'язки, ілюструвати поняття відповідними прикладами, аргументувати авторські висновки, опанувати науковий стиль мови тощо.

Сахно Олена, Луценко Світлана

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ МЕТОДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ ІМІДЖОЛОГІЇ

Публікація присвячена питанням теорії і практики формування і розвитку позитивного іміджу суб'єктів освітньої діяльності. У роботі розкрито особливості формування іміджу педагога вищої школи, обґрунтовано використання методів загальної іміджології. Зроблено висновок, що формування позитивного іміджу викладача вищої школи сприятиме підвищенню репутації закладу освіти в цілому.

Ключові слова: *імідж, імідж викладача вищої школи, педагогічна іміджологія, методи загальної іміджології.*

Зростання конкуренції між закладами вищої освіти та вимог до якості освіти ставлять перед викладачами вищої школи завдання підвищення свого іміджу та відповідності професійним стандартам. Окрім того, з введенням дистанційного навчання та розширенням можливостей Інтернету, викладачам доводиться забезпечувати високу якість навчання та взаємодії зі студентами в онлайн-форматі. Це вимагає від них володіння компетенціями не лише в області педагогіки та наук про предмет, але і в загальній іміджології, технологіях маркетингу, комунікації та впливу на аудиторію.

З метою підвищення престижу закладів вищої освіти та збереження студентської аудиторії, необхідним стає вдосконалення методів формування іміджу викладача вищої школи, які включають в себе загальну іміджологію, маркетинг, PR-технології, комунікації та інші засоби впливу на аудиторію.

Аналіз наукових матеріалів свідчить про великий інтерес науковців, дослідників, педагогічних працівників до питання використання методів загальної іміджології при формуванні іміджу педагога вищої школи. Його дослідженню присвятили увагу Бабенко О., Гнатюк Л., Гордієнко Т., Грабовська Л., Єрмоленко О., Жукова Л., Коваль О., Кушнір О., Петренко Н., Шевченко О. та інші; методику формування професійного іміджу фахівця вивчали Мельник О., Стрижак Т., Федчук С., Черненко Л., Грушева Н. та інші.

Педагогічна іміджологія дозволяє змінити погляд на освітній процес у закладах вищої освіти та на педагога як особистість. Для досягнення цієї мети можна використовувати методи загальної іміджології, які є найбільш значущими та важливими для дослідників та практиків. Серед них: метод позиціонування, маніпулювання, емоціоналізація, деталізація, метафоризація, акцентування інформації, вербалізація, візуалізація, дистанціювання, опитування громадської думки, впровадження моделей сприйняття, нейронлінгвістичне програмування та інші.

Метод позиціонування в іміджології полягає в тому, що імідж створюється за допомогою визначення певної позиції (місця) в суспільному просторі та відносин до інших суб'єктів. У контексті іміджу педагога вищої школи це означає визначення особистісних та професійних якостей, які зроблять викладача унікальним та допоможуть йому вирізнитися серед інших педагогів. Цей метод у своїх роботах розглядали такі науковці, як Кушнір О., Гордієнко Т. (Гордієнко Т.Ю., 2017; Кушнір О.В., 2018).

Метод емоціоналізації в іміджології полягає в тому, щоб створити позитивні асоціації з певним об'єктом або особою шляхом впливу на емоції аудиторії. Це перехід на особистісне спілкування, коли викладач виступає і сприймається як людина. Наприклад, викладач може використовувати жестикуляцію, пози тіла, емоційну інтонацію голосу для підкреслення важливих моментів у своїй презентації, залучаючи увагу аудиторії та забезпечуючи запам'ятовуваність матеріалу.

Метафоризація – ще один з методів загальної іміджології, що полягає в перенесенні значення з одного слова на інше, зазвичай з більш конкретного на більш абстрактне. У контексті іміджології, метафоризація дозволяє створювати образи абстрактних ідей, концепцій та понять, що робить їх більш доступними та зрозумілими. Дослідження з методу метафоризації у педагогічному контексті проводили такі науковці, як Борисенко О., Ковальчук О., Шевченко О. та інші. (Шевченко О.І.,2017)

Метод акцентування інформації у загальній іміджології використовується для підвищення уваги до певних елементів образу. У педагогічній іміджології цей метод може бути застосований для підкреслення тих якостей викладача, які найбільше важливі для студентів і/або роботодавців. Поняття методу акцентування інформації активно розглядається в роботах таких науковців, як Бабенко О., Жукова Л., Коваль О. (Бабенко О.М.,2019; Жукова Л.В., 2018; Коваль О.М., 2018) Акцентування інформації – це засіб виокремлення певної інформації серед інших відомостей, що дозволяє зосередити увагу аудиторії на певному аспекті повідомлення, відобразити його значущість та вплинути на формування позитивного іміджу викладача вищої школи (Бабенко О.М., 2019, с. 62).

Метод вербалізації дійсності у загальній іміджології передбачає використання словесних засобів для відображення різних сторін явища, події або об'єкта. Цей метод дозволяє більш точно і детально описувати реальність, висловлювати свої думки та ідеї з різних позицій. Використання вербальних засобів комунікації, таких як слова, мовлення, стиль мовлення, тон голосу, може сприяти формуванню високого іміджу викладача вищої школи серед студентів та колег. При цьому важливо вміти правильно підбирати слова, що відображають особистісні та професійні якості викладача, його досвід та знання, а також використовувати засоби ораторської майстерності для привернення уваги та підтримки довіри аудиторії.

Метод візуалізації може бути використаний для покращення іміджу педагога вищої школи. Його зміст полягає у створенні образу або візуальної інтерпретації інформації, що дозволяє зрозуміти та запам'ятати її краще.

Таким чином, зазначені методи є ефективним інструментом для формування позитивного іміджу викладачів закладів вищої освіти. Застосування цього методу дозволяє викладачам

створювати певну іміджеву картину, яка відповідає їхнім особистісним якостям та професійним компетенціям.

Використання загальних методів іміджології може допомогти педагогу вищої школи створити позитивний імідж, що сприятиме покращенню спілкування зі студентами, залученню нових абітурієнтів та підвищенню репутації закладу освіти в цілому. Проте, слід відмітити, що кожен заклад вищої освіти та кожен викладач має свої унікальні особливості, тому для досягнення максимального ефекту варто застосовувати індивідуальний підхід та адаптувати методи іміджології до конкретних потреб та вимог навчального закладу.

Література:

1. Бабенко, О.М.(2019). Акцентування інформації як засіб формування позитивного іміджу викладача вищої школи. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка. Соціальна комунікація.* № 238 (2). С. 59-64.
2. Гордієнко, Т.Ю. (2017). Позиціонування викладача вищої школи як складова його іміджу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* № 29 (39). С. 60-65.
3. Жукова, Л.В. (2018). Метод акцентування інформації як ефективний засіб формування іміджу викладача вищої школи. *Науковий вісник Хмельницького національного університету. Серія: Педагогічні науки.* № 6 (246). С. 39-43.
4. Коваль, О.М. (2018). Акцентування інформації як ефективний метод формування іміджу викладача вищої школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* № 29 (39). С. 63-68.
5. Кушнір, О.В. (2018). Формування іміджу викладача вищої школи на основі методів позиціонування. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* № 2 (41). С. 32-37.
6. Шевченко, О.І. (2018). Метафоризація як метод формування іміджу викладача вищої школи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* № 6. С. 208-214.

Собіна Інна

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Стаття присвячена аналізу особливостей впливу інноваційного освітнього середовища закладу вищої освіти на розвиток особистісно-професійної компетентності викладача.

Ключові слова: особистісно-професійна компетентність викладача закладу вищої освіти, соціалізація, адаптація, професійний розвиток.

У процесі освоєння того чи іншого середовища відбуваються процеси соціалізації та адаптації. М. Лукашевич зауважує, що «соціалізація – безперервний процес, тоді як адаптація пов'язана зі змінами середовища й триває до моменту досягнення вільного функціонування в середовищі».

Соціалізація – це процес входження особистості в соціальне суспільство загалом через набуття соціального досвіду людства. Адаптація – це процес входження особистості в конкретну соціальну спільноту через засвоєння соціального досвіду цієї спільноти і використання нагромадженого раніше соціального досвіду».

Отже, соціалізація постає як єдність адаптації та активності особистості: засвоєння норм і цінностей соціального середовища відбувається у взаємозалежності і взаємозв'язку з активністю індивіда.

Показниками успішної соціальної адаптації слугують високий соціальний статус індивіда в певному середовищі, його психологічне задоволення цим середовищем, його організацією, умовами, змістом тощо.

Аналіз науково-педагогічних праць, в яких тлумачиться поняття «освітнє середовище» (О. Антонової, М. Братко, Н. Гончаровської, О. Ярошинської та ін.) показав, що сутність поняття «освітнє середовище» трактується по-різному: як частина соціокультурного простору; елемент соціуму; зона взаємодії педагогічних систем окремих елементів чи суб'єктів освітніх процесів; цілеспрямовано організована, керована, багатофункціональна, відкрита педагогічна система; багатоструктурна система прямих і

непрямих взаємодій педагогів і школярів для реалізації визначених психолого-педагогічних установок; сукупність соціокультурних, психолого-педагогічних, організаційних та інших спеціально організованих в навчальному закладі умов, в результаті взаємодії яких відбувається становлення/розвиток особистості учасників освітнього процесу.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей впливу інноваційного освітнього середовища закладу вищої освіти на розвиток особистісно-професійної компетентності викладача.

Освітнє середовище ЗВО, в якому здійснює свою професійну діяльність викладач, на нашу думку, суттєво впливає на розвиток його особистісно-професійної компетентності. Освітнє середовище ЗВО в загальному розумінні є комплексом умов (можливостей) та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції щодо надання фахової освіти, що відповідає певному рівню вищої освіти, забезпечує можливості для загальнокультурного та особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу.

У наукових джерелах висвітлено два підходи щодо визначення структури освітнього середовища ЗВО: логічний та екстралогічний. За логічним підходом розглядають структури освітнього середовища – утворюючі середовища (навчальне, науководослідне, соціокультурне, квазіпрофесійне тощо) або компоненти (суб'єктний, ціннісно-цільовий, комунікативний, діяльнісний, інформаційнознанневий, ресурсний, інноваційний, організаційно-управлінський). Екстралогічний підхід передбачає аналіз структури освітнього середовища за якісними характеристиками (дух, атмосфера, клімат, комфортність, доброзичливість, тощо).

Враховуючи науковий доробок дослідників, в нашому дослідженні, під «інноваційним освітнім середовищем закладу вищої освіти» ми розуміємо комплекс умов (можливостей) та ресурсів, що забезпечують особистісно-професійний розвиток викладача як суб'єкта освітнього процесу та сприяють задоволенню потреб особистості, яка прагне максимальної самореалізації, відкрита для сприйняття нового у професії, здатна робити вибір у нестандартних педагогічних ситуаціях, у професійному саморозвитку та самовдосконаленні.

На нашу думку, в інноваційному освітньому середовищі ЗВО викладачу для розвитку професійної компетентності необхідно створення внутрішніх та зовнішніх умов-можливостей: внутрішні: 1) професійний потенціал педагога, його організаційні здібності, особистісний рівень компетенції; 2) психологопедагогічна готовність до освітньо-виховного процесу з елементами самовиховання, самоаналізу, самокритики; 3) викладач як синергетична система з внутрішніми процесами біфуркації, флуктуації, невизначеності здатна до самоорганізації та самовдосконалення; зовнішні педагогічні умови ґрунтуються на науково-методичних, навчальних, інноваційних, інформаційних технологіях.

Отже, у роботі викладача самостійність та творчість є провідними у впровадженні інноваційних методів, що сприяє креативному розвитку та є важливою частиною фахового зростання

Підсумовуючи, зазначимо, що освітнє середовище закладу вищої освіти буде мати позитивний вплив на розвиток професійної компетентності викладача в разі створення у ньому гармонійної, динамічної, емоційно-сприятливої, творчої атмосфери; наявності ефективного науково-методичного супроводу.

Титух Анна

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Стаття присвячена умовам готовності педагогів вищої школи до професійного зростання. Проаналізовані професійні компетентності, якими має володіти педагог в розрізі професійного стандарту викладача закладу вищої освіти.

Ключові слова: *умови, готовність, педагог вищої школи, професійне зростання, компетентність, професійний стандарт.*

В умовах постійних змін, що відбуваються в освітньому середовищі України важливим є професійне зростання педагогів вищої школи. Вагоме значення набувають прагнення та готовність педагогів до професійного зростання та розвитку за допомогою форм та методів, які надають можливість для самовдосконалення. Професійне зростання педагогів ми розуміємо як цілеспрямований, систематичний та творчий процес вивчення суб'єктом своїх

здібностей, нахилів, можливостей і професійно значущих якостей, який передбачає самостійне поглиблення й розширення професійних знань, посилення стійкої мотивації особистісного розвитку, забезпечує оволодінням професійною компетентністю у відповідності до вимог сучасного суспільства. В особистості педагога вищої школи окреслене поняття має бути усвідомленим, постійним, активним і глобальним, цілеспрямованим, систематичним, самостійним, ініціативним, повсякденним, багатоаспектним, цілісним, особистісним, надзвичайно індивідуальним, динамічним, що здійснюється осмислено та ґрунтується на творчому ставленні до себе.

Поняття «готовність» можна виділити дві складові: особистісну і діяльнісну: особистісна визначається формуванням і розвитком ставлення особистості до процесу, результатів діяльності і до себе як суб'єкта діяльності; діяльнісна ж включає теоретичні та практичні складові готовності до виконання даної діяльності.

Як зазначає науковець Вайніленко Т.В., під готовністю до професійного зростання розуміємо «особливий особистісний стан, який передбачає наявність мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійно-педагогічної діяльності, з одного боку, і з іншого – діяльності із зростання в ній як необхідної умови просування в професії».

У дослідженнях Лазарева М.О., готовність до професійного зростання педагога вищої школи визначено як «інтегративну особистісну властивість педагога, що характеризується наявністю системи професійно-педагогічних знань і вмінь, сформованих умінь до самонавчання і самовиховання та усвідомленості в соціальній та особистісній значущості професійного зростання».

Запропоновані визначення відображають сутність професійного зростання педагогів вищої школи та простежується індивідуальний характер діяльності педагога. Ми вважаємо, що готовність педагогів вищої школи до професійного зростання являє собою особливий особистісний стан, який передбачає наявність мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, спрямованості на розкриття індивідуальності у навчальній і професійній діяльності з метою самовдосконалення.

Готовність до професійного зростання являє собою інтегративну особистісну властивість педагогів вищої школи, що характеризується наявністю системи професійно-педагогічних знань і

вмінь, сформованих самоосвітніх і самовиховних умінь, професійної самосвідомості, переконаності в соціальній та особистісній значущості професійного зростання. Отже, у визначеннях готовності педагогів вищої школи до професійної діяльності за першим підходом акцентується увага на суб'єктності даного процесу.

В умовах оновлення освітньої діяльності вищих навчальних закладів впровадження окреслених умов, на нашу думку, вимагає:

- а) розробки та реалізації проектів, що забезпечують оновлення освітньої діяльності закладів вищої освіти;
- б) систематичного моделювання, проектування і реалізації невизначених і проблемних ситуацій, що стимулюють суб'єктну активність педагогів вищої школи;
- в) систематичного залучення педагогів вищої школи до проектно-дослідницької діяльності;
- г) комплексного моніторингу та управління діяльністю учасників навчально-виховного процесу.

Ефективність формування готовності педагогів вищої школи до професійного зростання першочергово залежить від комплексу педагогічних умов, серед яких ми визначаємо: особистісну орієнтованість навчально-виховної взаємодії; професійну спрямованість навчання фахових дисциплін; оволодіння вміннями й навичками професійно-педагогічної самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації та самоменеджменту; гармонізацію цілеспрямованих зовнішніх впливів і внутрішньої активності студентів; забезпечення специфічності і поетапності формулювальних впливів на розвиток різних компонентів готовності до професійного зростання.

Толмачова Анастасія

Запорізький національний університет (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ КІБЕРСЕРЕДОВИЩА

У публікації розглянуто особливості соціалізації дитини молодшого шкільного віку в умовах кіберсередовища; охарактеризовано переваги та небезпеки світу інформаційних технологій. Також досліджено фактори впливу інтернет-середовища на психосоціальний розвиток молодших школярів. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: соціалізація, учень молодшого шкільного віку, інтернет-середовище, кіберсередовище.

Дослідження та аналіз впливу інформаційного кіберсередовища на молодших школярів дають підстави стверджувати, що на сьогоднішній день внаслідок нескінченного світу інтернету та абсолютного обсягу взаємодії з ним, діти та підлітки сприймають та обробляють інформацію принципово інакше, ніж молодь попередніх поколінь. Більшість людей не усвідомлює, що в умовах кіберсоціалізації, відбувається зовсім інший, більш сучасний погляд у молоді на сприйняття оточення, бо вже на сьогоднішній день науковці спостерігають кількісні та якісні зміни, що відрізняють цифрову молодь серед інших людей. Це розподіляє світ на дві категорії: діти, що народилися у світі телефонів та вільного інтернету – цифрове покоління, і старших людей, які познайомилися з інтернет-світом тільки у дорослому віці.

Соціалізація молодших школярів в кіберсередовищі відбувається в умовах комунікації з іншими людьми засобами медіа-технологій. Багато науковців стверджують, що вплив інформаційного світу стає все більшим на наше життя. Відбуваються зміни в різних сферах діяльності людей: у виробництві, освіті, культурі, вихованні тощо (М. Маклюен, О. Тоффлер, Дж. Мартін, Р. Айріс, Д. Белл, Й. Масуда, П. Тейяр де Шарден).

Дійсно, інформаційні технології, біотехнології, інформатика, телекомунікація та електроніка дуже глибоко занурилися у наш сучасний світ. Завдяки цим технологіям нове покоління стає більш інформаційно освіченим та високоінтелектуальним. Сучасні підлітки, соціально різносторонні, мають більше свободи для прийняття рішень і сприятливі можливості для розвитку своїх здібностей. Будучи споживачами продуктів масової інформації, діти та молодь мають один із найбільших каналів інформації про себе, інших людей, суспільство, державу та світ. Це і засіб комунікації, легкий пошук інформації, навчання, ігри, онлайн-лекції, доступ до бібліотек по всьому світу, енциклопедій тощо.

Однак, продовжуючи досліджувати та аналізувати розвиток школярів в світі інтернет, виявляються і негативні риси. Деякі дослідники виявляють інтенсивність спаду реальних відносин і втрачання взаємодії молоді з реальним світом, відбувається надмірне захоплення світом цифрових технологій. Маленька дитина у великому світі інформації не відрізняє небезпечну картину від корисної. Сучасні мами, заклопотані господині, не усвідомлюючи всю небезпеку інтернету, задля свого відпочинку,

відкривають це кіберсередовище для ще незміцнілого мозку малюка. Відбувається кіберзалежність дитини від світу інформаційних технологій, втрачається зв'язок її з оточуючими, розвиваються психічні розлади, на фоні фізичного здоров'я – ожиріння, проблеми зі шлунком тощо.

Відповідно до вищенаведених підходів дослідників стає зрозумілим, що Інтернет має доволі великий соціально-психологічний вплив на молодших школярів. Постійне перебування в інформаційному середовищі робить їх залежними від нього (онлайн-навчання, комунікація з іншими людьми, інтернет-ігри, соціальні мережі тощо), внаслідок цього, ще досить слабка, нервова система стає більш вразливою до його впливу.

Дослідники всього світу б'ють на сполох щодо поглиблення проблеми Інтернет-залежності серед молоді, адже головна небезпека полягає в тому, що патологічна пристрасть до Інтернету може призвести до тяжких наслідків та депресій.

На нашу думку, постійне перебування молодших школярів у кіберсередовищі є великою проблемою. Виявлені наслідки залежності від комп'ютерних ігор та Інтернету несуть у собі ризик уповільнення розвитку психоемоційного, духовного, інтелектуального, а також зростання відчуття безвідповідальності, не усвідомлення наслідків своїх вчинків, слабке уявлення про моральні цінності, співчуття до оточуючих, постійне прагнення до розваг і задоволення своїх потреб.

Отже, синтезуючи розглянуті дослідження науковців, маємо право стверджувати, що Інтернет є невід'ємною складовою молодших школярів, надає їм можливість швидко та всебічно розвиватися, навчає критично мислити, є потужним сучасним засобом масової комунікації (інформаційно-пізнавальна, соціально-проблемна, інтеграційна, розважально-компенсаторна, фонові тощо). Також, відповідно до наукових пошуків учених, все більш поширюється думка, що існує великий ризик небезпеки перебування підлітків в кіберсередовищі, його негативний вплив на їх психічний та емоційний стан.

Трегуб Анастасія

Запорізький національний університет (Україна)

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

У публікації розглянуто особливості морального виховання дітей у молодшому шкільному віці; охарактеризовано психолого-педагогічний потенціал казки в процесі морального виховання учнів початкової школи, а також визначено й науково обґрунтовано шляхи підвищення рівня морального виховання учнів початкових класів засобами казки. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *учень молодшого шкільного віку, моральне виховання, психолого-педагогічний потенціал, казка.*

Актуальність дослідження полягає в тому, що в сучасному світі дуже важливою є сформованість в особистості необхідних моральних якостей. Сучасна людина – це людина, яка має сформовану моральну свідомість. Моральне виховання в Україні є обов'язковим завданням дошкільної та шкільної освіти. Молодший шкільний вік є сенситивним до цього процесу. Це пояснюється тим, що саме у цьому віці дітям стає властива регуляція своєї поведінки, починає формуватися моральна свідомість особистості.

З раннього дитинства казка займає провідне місце в житті дитини. Вона несе в собі не тільки розважальний ефект, але й має розвиваючі та виховні функції. Все частіше педагоги використовують народні та авторські казки в процесі навчання та виховання учнів початкових класів.

Моральне виховання стало об'єктом вивчення у працях наступних науковців: І. Бабака, І. Беха, Р. Павелків, О. Стаєнної, О. Михальчука, О. Кольцової, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Н. Стельмаха та ін.

Особливості морального виховання в молодшому шкільному віці вивчали такі вчені як: В. Тугай, О. Поліщук, Н. Басюк, О. Бутенко, Н. Гринькова, В. Звєкова, С. Боярінова та ін.

Казка як засіб морального виховання учнів початкової школи та особливості її застосування у зазначеному процесі були розглянуті наступними науковцями: О. Сурміло, Л. Кошмелюком, О. Єфіменко, Я. Качуровською, М. Лавреновою, І. Литвиною, Н. Мілярчуком, А. Бойко, І. Баранчуком, М. Гагаріним, А. Колногузенко, У. Карпович та ін.

Слід підкреслити, що моральне виховання було об'єктом вивчення науковців з давніх-давен. Незважаючи на велику кількість різноманітних тлумачень цього поняття, ми дійшли висновку, що моральне виховання є взаємодією цілеспрямованого характеру дорослого й дитини, яка має за мету сформувати моральні почуття і якості, допомогти засвоїти моральні норми і правила, розвивати моральні мотиви і навички поведінки.

Нами встановлено: молодший шкільний вік є сенситивним до морального виховання. Це пояснюється тим, що молодший школяр отримує нову соціальну роль – роль учня початкової школи, що спонукає його до наслідування правил суспільної поведінки. Також формування моральної свідомості зумовлює активний розвиток пізнавальних процесів дитини, розвиток її вольових процесів, здатності до саморегуляції, рефлексії тощо. У процесі морального виховання молодших школярів доцільно використовувати різноманітні методи та форми роботи. А у процесі морального виховання обов'язково повинні приймати участь і батьки дітей молодшого шкільного віку.

На основі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури, можна зробити висновок, що казка є ефективним засобом морального виховання дітей молодшого шкільного віку. Вона допомагає сформувати в них необхідні моральні якості та правильні моральні орієнтири. Казка має відповідати віковим та психологічним особливостям молодших школярів і є зручним засобом педагогічного, виховного впливу.

Отже, у процесі дослідження нами визначено низку умов, за яких використання казки в процесі морального виховання дітей молодшого шкільного віку буде ефективним, зокрема: використання казки у процесі різних видів діяльності; обов'язкове використання наочності на тему казки; використання казок за принципом «від простого до складного»; підкріплення отриманих знань, умінь, навичок читання казок вдома, при участі батьків, тобто організація вихователем їх взаємодії з батьками в процесі морального виховання.

Трипольська Наталя

Запорізький національний університет (Україна)

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ

У публікації розглянуто теоретичний аспект підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації медіаосвіти учнів, обґрунтовано основні складові медіаосвітніх технологій. Надано характеристики та обґрунтоване цільове призначення Концепції впровадження медіаосвіти в Україні». Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, медіакомпетентність, майбутні учителі початкових класів.

В умовах сучасного медійного інформаційного суспільства метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей; формування громадянина, здатного до свідомого вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу. Під впливом суспільно-політичних трансформацій, які відбулися на межі ХХ–ХХІ ст., кардинально змінився вектор професійної підготовки майбутніх учителів, актуалізувалися нові функції їхньої діяльності.

Теоретико-методологічним засадам медіаосвіти загалом та формування медіаграмотності й медіакомпетентності особистості в контексті медіаосвіти, в тому числі майбутніх фахівців, присвячено наукові праці багатьох українських та зарубіжних учених, серед яких – О. Волошенюк, В. Іванов, А. Литвин, М. Навальна, Г. Онкович, Л. Петрик, І. Сахневич та ін.

На думку Г. Онкович, запровадження професійно-орієнтованої медіаосвіти, сприяє здобуттю студентами знань з медіаінформаційної грамотності, що уможливорює ефективне формування медіакомпетентності для підтримки відповідного рівня майбутньої професійної діяльності (Онкович, 2014).

З метою глибинного дослідження проблеми в педагогічній теорії, категоріального аналізу базових понять, вважаємо за необхідне подати складові медіаосвітніх технологій (рис. 1.).

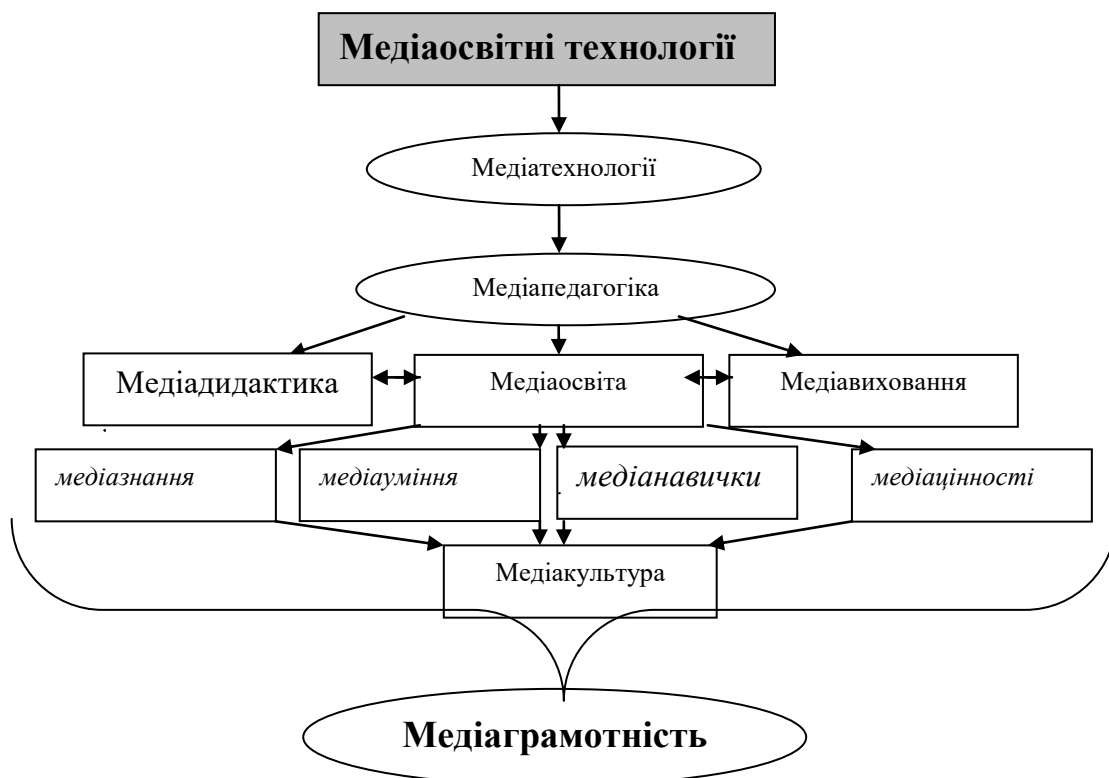

Рис. 1 Основні складові медіаосвітніх технологій

Як зазначено в «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», медіаосвіта є частиною освітнього процесу, яка спрямована на формування в суспільстві медіакультури. Завданням медіаосвіти є підготувати людину до безпечної та ефективної взаємодії з комплексом сучасних медіа (від друкованих видань, радіо, телебачення – до Інтернет ресурсів з потужним використанням ІКТ).

У Концепції наголошується на тому, що медіа мають суттєвий вплив на освітній процес у цілому, оскільки виступають як фактором соціалізації освіти, так і засобом (особливо в сучасних реаліях) дистанційної освіти, а також та неформального навчання. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні загалом у своєму сенсі та змістовому наповненні спрямована на підготовку підростаючого та молодого покоління до ефективної взаємодії з медіа, формування в учнів медіаграмотності та медіакомпетентності.

Доцільно акцентувати на цільовому призначенні вищезгаданої концепції – допомагати розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти як чинника гуманітарної безпеки держави; формувати медіаінформаційну культуру; розвиток шкільної та

позашкільної медіаосвіти; забезпечення медіаосвіти у вищій школі, цінностей на творчий саморозвиток і продуктивну професійну самореалізацію, насамперед, при підготовці майбутніх учителів.

З огляду на те, що третє тисячоліття називають епохою інформаційного прогресу, можна стверджувати, що від учительського професіоналізму в медіаосвіті й об'єктивності інформації, від якості виконання педагогами своїх професійних функцій і соціальних ролей залежить майбутнє українського суспільства, його стабільність, безпека й авторитет у світі. Адже в демократичній державі медіаосвіта суттєво впливає на формування громадської думки й культури суспільства, цінностей та етичних норм. Якою Україна буде завтра багато в чому залежить від сучасного рівня професійної підготовки майбутніх майбутніх учителів початкових класів та їхньої готовності до організації медіаосвіти молодших школярів.

Література:

1. Онкович, Г (2014). Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис*, № 2 (53), 80–87.

Федоркін Олександр

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Публікація актуалізує питання особливості організації освітнього процесу у закладах вищої освіти при кризових умовах, розглядає можливості дистанційної та змішаної форм навчання в кризових умовах, а також ефективні методи й технології навчання.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, кризові умови навчання, дистанційна форма навчання, змішана форма навчання, методи, технології.*

Сьогодні освітня діяльність в Україні здійснюється у кризових умовах (пандемія, військовий стан). Це сприяє активним змінам у організації освітнього процесу у закладах вищої освіти і пошуку розширення можливостей дистанційної та змішаної форм навчання, які наразі є основними у освітньому процесі закладах вищої освіти (ЗВО).

Проблема організації освітнього процесу у ЗВО в умовах воєнного стану досліджувалася в роботах Л. Петько, (2022) та ін.. Активно вивчаються питання створення нової моделі освітньої взаємодії (Корбут, 2013); організації дистанційного навчання (Воротникова, 2020). Зокрема, з'ясовуються можливості інформаційно-комунікаційних технологій в професійній освіті майбутніх фахівців (Гуревич, Кадемія, Козяр, 2012).

Однак, проблема організації освітнього процесу у ЗВО в кризових умовах, розвиток можливостей дистанційної та змішаної форм навчання сьогодні є надзвичайно актуальною і потребує подальшого дослідження.

Організація освітнього процесу у ЗВО за дистанційною та змішаною формами навчання в кризових умовах, зокрема в умовах військового стану, в першу чергу передбачає необхідність забезпечити безпеку всіх учасників навчального процесу. Для цього, насамперед викладачам необхідно спільно зі студентами виробити правила з безпеки навчання, які передбачають виконання чітких дій під час військової загрози. До таких дій освітньої взаємодії можемо віднести ті, які сприяють безпеці та психологічній підтримці усі учасників освітнього процесу: «будь у безпеці», «будь зосередженим», «будь добрим», «будь чуйним», «будь винахідливим», «будь оригінальним» тощо.

Обов'язковим аспектом освітньої взаємодії сьогодні є психологічна підтримка студентів, які наразі можуть перебувати у різних умовах (прикордоння, за кордоном та ін..). Тому організація навчального процесу у ЗВО має бути зорієнтована на створення можливості навчатися за існуючих кризових умов у форматі власної траєкторії розвитку, що сприятиме їх психологічному комфорту. Таку можливість надає застосування синхронного й асинхронного навчання, яке може здійснюватися сьогодні у спосіб, за якого частина студентів навчається очно, інша частина – дистанційно (в асинхронному режимі, з можливістю надання студентам підтримки шляхом проведення консультацій в синхронному режимі).

Найбільш поширені форми навчання у ЗВО (лекції, практичні і лабораторні заняття, консультації та контроль знань: заліки і екзамени) сьогодні здійснюються у форматі дистанційного та змішаного навчання і потребують від викладачів іншого підходу до їх підготовки, організації та проведення. Так, лекції сьогодні

викладаються у форматі візуалізації, за допомоги онлайн ресурсів та онлайн інструментів. Ефективними інформаційно-комунікаційними технологіями у роботі викладача ЗВО, що забезпечують подачу інформаційного матеріалу студентам, стали презентації, відеоролики, буктрейлери, онлайн дошки (jamboard (Google) white board (Microsoft Teams), padlet–дошка та інші), гіперпосилання, технологія скрайбінгу, сторітелінг тощо.

Для виконання практичних й лабораторних робіт ефективними стали такі онлайн інструменти як ментальні карти (карти знань, інтелект карти), хмари слів (хмари тегів), інтерактивні презентації, онлайн дошки, комп'ютерні ігри, тренажери, Google форми для тестування, форми Excel, онлайн інструменти для побудови таблиць, алгоритмів, конструювання та моделювання ситуацій тощо.

Проведення семінарських занять, практичних та наукових конференцій можливо за використання різних освітніх платформ (Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom та Hangouts Meet), а також онлайн інструментів для обговорень, зібрання запитань та відповідей («Портфель запитань і відповідей», «Навчальний кейс» тощо). При цьому використовуються спеціальні інформаційні технології, такі як кейс-технології (пакети навчально-методичних матеріалів для навчання, контрольні завдання та тести контролю), технології відео конференцій (засоби забезпечення двостороннього аудіо- та відеозв'язку на значних відстанях) (Гуревич, Кадмія, Козяр, с. 73).

Отже, організація освітнього процесу в ЗВО у кризових умовах вимагає насамперед створення безпечних і комфортних умов, поширення інноваційних технологій, зокрема дистанційної освіти на основі використання Інтернету, та змішаної форми навчання, що надасть можливість студентам навчатися за власною траєкторією розвитку, зважаючи на часову і ресурсну спроможність.

Література:

1. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Козяр М. М. (2012). Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті майбутніх фахівців : монографія; Р. С. Гуревич (ред.). Львів : ЛДУ БЖД.
2. Дистанційне та змішане навчання в школі. Путівник. (2020). Воротникова І. П. (упоряд.). К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка.
3. Корбут О. Г. (2013). Дистанційне навчання: моделі, технології, перспективи. *Сучасні тенденції викладання доземно мови професійного спрямування у вищій школі : електронний збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції.* Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/%201123>

4. Петько Л. В. (2022). Дистанційне навчання. Воєнний стан. Викладач – Студент. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації*, 3 травня – 13 червня 2022 року. (сс. 342–347). Одеса : Видавничий дім «Гельветика». Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/37782>

Федоркіна Альона

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Публікація висвітлює питання особливості організації дистанційного навчання, як інноваційної форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти; характеризуються технології дистанційної форми навчання, які сприяють організації якісного навчання студентів закладів вищої освіти.

Ключові слова: *заклад вищої освіти, дистанційна форма навчання, інформаційно-комунікаційні технології, онлайн інструменти.*

Сьогоднішній освітній процес у закладах вищої освіти, відповідно до існуючих кризових умов в Україні, здебільшого існує у форматі дистанційного навчання. Тому актуальними стали питання особливості організації освітнього процесу за дистанційною формою навчання, можливості розширення освітньої онлайн взаємодії викладачів та студентів за рахунок застосування інформаційно-комунікаційних технологій, онлайн ресурсів та онлайн інструментів для навчання.

Питання організації дистанційного навчання сьогодні активно вивчають дослідники та педагоги-практики. Зокрема, питання впровадження у педагогічний процес моделі дистанційного навчання (Шевченко, 2016); можливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій і засобів дистанційного навчання у навчальний процес закладів вищої освіти (Ключко, Кулешова, Шинкаренко, 2013; Кравець, 2017). Проте, питання організації освітнього процесу за дистанційною формою навчання у закладах вищої освіти потребують подальшого вивчення.

Запровадження дистанційної форми навчання у закладах вищої освіти вимагає переосмислення організації учбового процесу на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це ставить перед викладачами завдання розширювати

можливості онлайн навчання, насамперед, створювати освітній онлайн простір, який би об'єднав усіх суб'єктів освітньої діяльності і слугував базою для представлення навчальних матеріалів й освітніх ресурсів, і що важливо передбачав можливості для професійного особистісного розвитку.

Створення такого освітнього простору можливе за умови створення сайтів закладу освіти, сайтів (блогів) кафедр та персональних сайтів (блогів) викладачів, а також застосування платформ дистанційного навчання. Так, сьогодні у закладах вищої освіти активно використовують такі освітні онлайн платформи як Moodle, Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom, Hangouts Meet, LMS Collaborator тощо, які надають можливість ефективно і якісно організувати і здійснювати освітній процес (Кожем'якіна, 2022, с.121).

Надзвичайно важливим у організації освітнього процесу у закладах вищої освіти за дистанційною формою навчання є запровадження інноваційних технологій здійснення навчання. Так, викладачами активно задіяні хмарні технології, інформаційно-комунікаційні технології та засоби, технології мобільного навчання, соціальні мережі, онлайн ресурси та сервіси, онлайн інструменти, які дозволяють розширити освітні можливості та здійснювати навчання у форматі інтерактивної взаємодії.

Обов'язковою важливою умовою якісної організації освітнього процесу у закладах вищої освіти за дистанційною формою навчання є візуалізація інформаційного матеріалу. Викладачами активно застосовуються мультимедійні презентації, Sway презентації, ілюстративні матеріали, відеоролики, комп'ютерні ігри, навчальні тренажери, застосування інтерактивних дошок та панелей, конструювання, комп'ютерне тестування, алгоритми, моделювання ситуацій тощо. Ефективною формою візуалізації навчального матеріалу стали лекції-подорожі та лекції-візуалізації.

Інтерактивна навчальна взаємодія викладачів і студентів організовується на різного плану онлайн конференціях, проблемних круглих столах, брифінгах та вебінарах, форумах, чатах, які проводяться в дистанційному форматі навчальної діяльності.

Практичні та лабораторні заняття проводяться за підтримки базових сервісів (Google: Gmail, Календар, Meet, Jamboard, Chat, Hangouts, YouTube та інші) та онлайн інструментів (Zoom, Skype, Teams тощо), які дозволяють студентам відпрацювати набуті знання через практичні вміння і навички.

Система зворотного зв'язку зі студентами і контролю їх навчальних результатів має передбачати різні можливості на освітніх онлайн платформах, через відео- та аудіо зв'язок, інформаційні повідомлення, створення документів Microsoft Word, форми Excel, тестові Google форми. Доречними для дистанційної взаємодії можуть бути створені форуми, чати, блоги, електронна пошта, Facebook група, Viber група, телефонний зв'язок.

Отже, ефективність організації освітнього процесу у закладах вищої освіти за дистанційною формою навчання залежить від створеного освітнього простору, можливості синхронного й асинхронного навчання, компетентнісного наповнення змісту навчальних матеріалів та їх представлення на освітніх онлайн платформах за підтримки онлайн ресурсів, сервісів та інструментів, вільного доступу до освітніх ресурсів, активного застосування інформаційно-комунікаційних технологій та засобів навчання.

Література:

1. Кожем'якіна, І. В. (2022). Специфіка дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 1 (50)*. 120–123.
2. Ключко, Л. В., Кулешова, Г. О., Шинкаренко, Д. А. (2013). Досвід застосування інформаційно-комунікаційних технологій (на прикладі проведення конференцій у режимі on-line) у вищих навчальних закладах. *Проблеми сучасної освіти : збірник науково-методичних праць*, Ю. В. Холін, Т. О. Маркова (укл.). Вип. 4. (сс. 73–75). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна.
3. Кравець, Л. В. (2017). Інформаційні технології й мовна комунікація сьогодення. *Вивчаємо українську мову та літературу*, 5. 8–12.
4. Шевченко, В. М. (2016). Сучасні методи та технології навчання у вищій школі України. *Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі*. 2. (сс. 389–399). Київ : ТОВ «Східноєвропейський інститут психології». Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=hqsuHUUAAAAJ&citation_for_view=hqsuHUUAAAAJ:JV2RwH3_ST0C

Фенчак Марія, Фенчак Любов

Мукачівський державний університет (Україна)

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У публікації обґрунтовано вплив сучасних процесів, які відбуваються в політичній, економічній та соціальній сфері нашої країни і спонукають повному розглянути проблеми взаємодії сім'ї та школи. Автори зазначають, що їх активна співпраця є запорукою успіху у навчанні та вихованні молодших школярів. Саме в сім'ї формуються ідейні й моральні переконання, трудові навички, ціннісні орієнтації у здобувачів початкової освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, молодші школярі, взаємодія з батьками учнів.

Підготовку майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками учнів науковці трактують як процес формування професійної та мотиваційної сфери здобувачів вищої освіти, озброєння їх відповідними соціально-педагогічними компетенціями з метою соціального впливу на батьків, соціально-педагогічної підтримки сімей різних типів, спрямованих на підвищення якості сімейного виховання (Гримач, 2017; Заєць, 2013; Костюк, 2016). Тому учитель сучасної школи має бути підготовлений не лише до спілкування з учнями, але й з їхніми батьками, для реалізації основних засад педагогіки партнерства в НУШ (Сидоренко, 2017).

У ЗВО формування готовності до роботи з батьками молодших школярів відбувається на основі інтегрування навчальних дисциплін у фаховій підготовці майбутнього педагога. Сучасні тенденції розвитку вищої школи відбуваються на основі інтегративних процесів, що сприяють становленню системного мислення майбутнього фахівця завдяки усвідомленого засвоєння та осмислення системних знань. Одним із найважливіших сучасних принципів фахової підготовки, який спрямований на встановлення відповідності між навчальними дисциплінами та встановлення міждисциплінарних зв'язків у загальнотеоретичних дисциплінах є принцип міжпредметності. Міжпредметні зв'язки спрямовані на всебічний розвиток особистості, на розвиток системного методу пізнання (Козіцька, 2014).

Можливість вивчення студентами проблем сім'ї та сімейного виховання у циклі фахових дисциплін, які є у навчальних планах

підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, досить значна. Аналіз навчального плану з фахової підготовки майбутніх вчителів зі спеціальності 013 «Початкова освіта» дозволив виявити, що найбільші можливості в аспекті формування готовності майбутніх педагогів до взаємодії із батьками учнів є у змісті таких дисциплін: «Педагогіка сімейного виховання», «Теорія та методика виховання», «Педагогічні технології у початковій школі», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічна психологія», «Основи психодіагностики». Коротко їх охарактеризуємо.

Метою навчального курсу «Теорія та методика виховання» є формування у студентів системи загально-педагогічних теоретичних знань виховної роботи. Під час вивчення тем «Особливості виховання дітей в сільській сім'ї», «Формування медіакультури сучасної сім'ї», «Вплив основних стилів сімейного виховання на формування особистості дитини» студентам надаються пояснення щодо особливостей сільського соціального середовища і його виховного потенціалу як об'єкта сімейного виховання; ознайомлюють майбутніх педагогів з основними стилями сімейного виховання.

Під час вивчення дисципліни «Педагогічна психологія» у робочій програмі пропонуються теми «Педагогічна взаємодія у вихованні», «Психолого-педагогічні проблеми стосунків батьків і дітей молодшого шкільного віку», «Конфлікти в стосунках педагогів і батьків» у яких розкривається сутність педагогічної взаємодії; ознайомлення студентів з питаннями психології виховання, формування особистості, її світогляду в навчальній діяльності, розкрито поняття «виховання» та проведено його рівневий аналіз; ознайомлено студентів із профілактикою і вирішенням конфліктів (ситуацій, коли два або більше суб'єкта взаємодіє таким чином, що крок вперед у задоволенні інтересів, сприйняття, цінностей чи бажань одного з них означає крок назад для іншого). Курс «Основи педагогічної майстерності» містить такі теми: «Психолого-педагогічні умови майстерності взаємодії в педагогічному спілкуванні з батьками молодших школярів», «Індивідуальний підхід в організації педагогічної взаємодії із сім'єю». Студенти мають можливість ознайомитись зі значенням особистості вчителя початкових класів як інструментом впливу в педагогічній взаємодії; визначали стратегії взаємодії у спілкуванні з учнями та їх батьками.

Дисципліна «Педагогічні технології у початковій школі» передбачає розгляд тем «Педагогічні технології взаємодії початкової школи з сім'єю» та «Педагогічна тактика спілкування вчителя початкових класів із батьками учнів». Це дає можливість розширити уявлення здобувачів вищої освіти про педагогічну взаємодію та встановлення контактів з різними людьми. Під час занять з дисципліни «Основи психодіагностики» вивчаються теми «Сучасні підходи до вивчення сім'ї» та «Методи психодіагностики сім'ї», завдяки яким у здобувачів вищої освіти формується загальне уявлення про психодіагностику та сфери її практичного застосування в умовах взаємодії вчителя початкових класів із сім'єю.

Таким чином, міждисциплінарні зв'язки є ефективним засобом комплексного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах сучасності.

Література:

1. Гримач, І. (2017). Педагогічний союз учителів і батьків І. Гримач. *Початкова освіта*, 1, 7–30.
2. Заєць, С.С. (2013). Педагогіка сімейного виховання: теорія і практика: навчальний посібник для студентів педагогічних університетів, укл.: Світлана Сергіївна Заєць. *Уманський ДПУ імені Павла Тичини*. 126 с.
3. Козіцька, М. (2014). Співпраця батьків і вчителя. М. Козіцька. *Початкова освіта*. 22. 8–45.
4. Костюк, І. А. (2016). Робота школи з батьками: які обрати акценти?. І. А. Костюк. *Початкове навчання та виховання*. 12. 25–28.
5. Сидоренко Л. І. (2017). Сім'я – активний учасник навчально-виховного процесу: практичні поради. Л. І. Сидоренко. *Початкове навчання та виховання*. 1-2. 65-68.

Ergashev Nozim

Kokand State Pedagogical Institute (Uzbekistan)

THE ROLE AND PERSPECTIVES OF THE NEIGHBORHOOD AND FAMILY OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION IN THE BEGINNING OF TUTORING ACTIVITIES OF FUTURE PEDAGOGUES

The demand of time and technology development intends the educational system to change and in accordance with the changing standards it really influences on methodology of teaching subjects and the ways the materials are presented to the learners. The article reveals some aspects of organizing self-study through the self-organization which can be the basis for the conscious cognition of the importance of the process is to be carried on.

Key words: *crucial attention, methodological conditions, multimedia educational resources, modern requirements, foreign experiences, transformation, educational activities, student's position.*

In the rapidly developing world, a crucial attention is paid to supporting self-study education through the inevitable widespread introduction of informational and communicational technologies in the educational process, creating a base of educational resources and increasing the efficiency use of it. Reforms initiated and carried out in our country reveals the necessity of improvement of the methodological conditions for the use of information resources in the teaching of a foreign language, the use of opportunities such as strengthening the material and technical bases of educational institutions, creating the necessary conditions for pedagogical activity of teachers, encouraging students by using multimedia educational resources, advanced pedagogical and modern information technologies to increase efficiency humanitarian sciences, particularly in foreign languages.

In the «Strategy for further development of Higher education in the Republic of Uzbekistan», the prior tasks are to «in-depth study of such important and relevant sciences as foreign languages, mathematics, computer science, improving and increasing the quality of secondary specialized education which is considered to be a basis for the higher educational purposes». A great importance is emphasized to the improvement of the methodology for organizing self-study educational activities of students in the study of the subject of a foreign language. Adapting of the educational process to modern requirements, modernization on the basis of developed foreign experiences under ensuring the effective organization of self-study works of students is an important. In this regard, the scientific and methodological support of the educational process should be formed taking into account the transformation of the student's position from the learning object to the conscious subject of educational activity. In the course of training, young specialists should develop not only knowledge and skills that will enable the graduate to be effective in the future profession, but also the ability to be familiar with the related areas of professional activity. Moreover, the formation of skills to manage their own educational activities inevitably occurs against a background of increased activity in the student's behavior. According to Landwehr and Müller (2008), three forms of self-study can be differentiated: Free self-study is characterized by students freely engaging with specific topics and content, which can be completely independent of specific modules and are not prescribed in the

curriculum. Thus, engagement in free independent study is primarily dependent on students' individual interests and personal commitment. Nevertheless, universities can support such activities by awarding credit points for them, for example, by offsetting them in the ECTS total in the context of theses, service learning, or campus credits. Individual self-study is assigned to individual modules, but not through specific structured learning activities. Accordingly, there is no structuring assignment guidance and no contact support by instructors. In accompanied self-study, students work in a self-organized manner-individually and in groups-to complete given assignments. The phenomenon of self-organization is considered in application to various aspects of educational activity, from the formation of the skills of its rational management to the selfrealization of a person in the educational process in numerous Russian and foreign studies. Self-organization is manifested in the student's ability to organize educational activities rationally and complete tasks gradually, to take into account intermediate results in order to carry out correction of educational activities and improve its organization on the basis of the conscious application of knowledge, skills and abilities. The educational activity itself is a specific kind of human behavior aimed at obtaining certain knowledge, abilities and skills as the basis of future professional activity, as well as the development of personal and professional qualities necessary for such an activity. The attention should be paid to the development of students' regulatory skills in future professional activities. Improving the education quality in the higher education is impossible to imagine without developing a system for acquiring students' skills in the independent organization of educational activities that will allow them, taking into account the person's individual characteristics, to spend their energy rationally and organize their life activities in the most optimal and most effective way purposefully. The motivation formation should be carried out based on the characteristics of the educational process content in a particular university. Using existing recommendations, university lecturers should learn to convince the students to understand themselves as an independently programmable intelligent beings, capable of developing essential forces and achieving success.

Nikolaishvili Madona

Tbilisi Free Academy (Georgia)

DEVELOPMENTAL TEACHING ACTIVITIES USING THE TOOL «MADONA»

Samples of student's and teacher's activities using «Madona» multifunctional tool of developmental teaching are discussed in the paper. The multi-functionality of the tool is determined by the fact that it can be used successfully by both the student and the teacher, while the student can use it while working on the assignment and presenting the paper, and the teacher - during the assignment and evaluation of the paper.

Key words: *developmental teaching, critical thinking, tool «Madona», metacognition.*

The most important document in the field of general education, the National Curriculum, requires that teaching and learning of any subject should be conducted in accordance with the following principles: a) Teaching and learning should promote the activation of students' inner strengths; b) teaching and learning should contribute to the gradual construction of knowledge based on previous knowledge; c) teaching and learning should facilitate the interconnection and organization of knowledge; d) teaching and learning should ensure the mastery of learning strategies (learning to learn); e) Teaching and learning should include all three categories of knowledge: declarative, procedural and conditional. The multi-functional developmental teaching tool «Madona» proposed by the author serves to realize these requirements (see table)

M	Macro concept and related main data: macro – means big, large, and the concepts are defined according to the national curriculum as the basis of systematic and comprehensive knowledge of the subject. In this column, the essential data from the tasks will be entered.
A	association - (Lat.) It means to connect. In psychology, this is the kind of connection between representations, when one representation leads to another according to similarity, contrast or proximity. e.g. In our case, it will be the activation of previous knowledge related to the new task from the stock of knowledge that already exists in the student's mind.
D	dynamics - (gr.) it means the variability of any event, the course of development. In relation to the instrument under consideration, this will be the understanding and argumentation of the sequence of procedures to be performed by the student.
O	operate - (Lat.) any work, physical, mental. In this case, it means the correct performance of each procedure listed in the previous graph.
N	novatio - (lat.) the student mentions, what was the news for him, he «triggered» when completing these tasks.

A	audience (lat. -auditorium) - the term has the meaning of a report, a lecture, etc. The unity of the listeners. In the reviewed instrument, this graph involves the presentation of the work in front of the class, its answers to the questions asked, the student's emotions when interacting with the audience, In general, the student reflects on the work done. However, the student himself decides how he will present his work to the audience.
----------	---

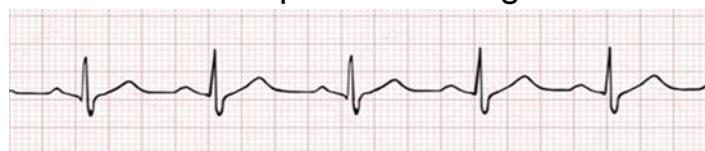
This time we offer you a sample of an assignment completed by a student using the tool «Madona» and an assessment tool created by a teacher.

Task condition: Nika's salary is 480 GEL. He pays utility bills with $\frac{1}{5}$ of his salary, spends $\frac{3}{8}$ on food, and keeps $\frac{1}{4}$ for unforeseen expenses. Calculate what part of the salary will be the remaining amount, keep in mind that in addition, he needs 3 GEL daily for travel and lunch, and determine whether the amount left from the salary is divided for daily expenses?

M	A fraction as part of a number. Main data: total - 480 l; in utility bills - $\frac{1}{5}$; in food - $\frac{3}{8}$; for unforeseen expenses - $\frac{1}{4}$; daily - 3 l.
A	For the solution, I will need the rule of finding part of a number, performing operations on fractions, what part of one number is of another number.
D	1. We must calculate $\frac{1}{5}$; $\frac{3}{8}$; $\frac{1}{4}$ parts of 480; 2. Subtract the sum of received funds from the salary in order to find out the remaining amount; 3. Let's find out what part of the received number is 480 in order to answer the first question of the task; 4. In order to find out whether the remaining amount is divided for daily expenses, divide the resulting number by 3.
O	1) $\frac{1}{5}$ of 480 = $480 * \frac{1}{5} = 96$; $\frac{3}{8}$ of 480 = $480 * \frac{3}{8} = 180$; $\frac{1}{4}$ of 480 = $480 * \frac{1}{4} = 120$; 2) $96 + 180 + 120 = 396$; $480 - 396 = 84$; 3) $84/480 = 7/40$ 4) $84: 3 = 28$ Answer: It is not divided, because there are 30 days on average in a month.
N	I found out that the remaining amount is distributed to Nika in the month of February (if it is not a leap year). It was a novelty for me that in order to calculate the remaining amount, it was not necessary to calculate $\frac{1}{5}$, $\frac{3}{8}$ and $\frac{1}{4}$ parts of the salary separately, it was possible to calculate the remaining amount as follows: $480 - 480 * (\frac{1}{5} + \frac{3}{8} + \frac{1}{4}) = 480 - 480 * \frac{33}{40} = 480 - 396 = 84$
A	During the presentation of the work, I was confident, I tried to fully describe each stage of the work. One of my classmates asked me a question: was it necessary to calculate $\frac{1}{5}$, $\frac{3}{8}$ and $\frac{1}{4}$ parts of the salary separately for the solution? I replied that I could not calculate the remaining amount in any other way, although he argued in his presentation of his work that it was not necessary, which I have shown in the novation graph.

Below is the task and the indicators of achievable results drawn up by the teacher for its assessment.

Suspicious cardiogram

Akim's grandfather Pippinya complains about his heart. Although Akim is naughty and restless, he loves Grandpa Pippin very much. He overheard his parents talking about his grandfather having a heart attack and was very upset. He wants to comfort his grandfather. He read somewhere that in the case of heart problems, a patient is given a cardiogram.

The grandfather was also taken a cardiogram, the doctor looked at it and told him that all the parameters are in order, the location of the extreme points, as well as the periodicity, the accuracy of the repeatability of the fragments allows to say that the grandfather has a healthy heart and there is nothing alarming.

However, the grandfather still suspects that his heart condition is bad. Akim tossed the sheet of paper with the clicked mass in his hands for a long time, but he could not understand how the doctor had drawn a comforting conclusion along these lines, although he remembered that his senior friend had mentioned these terms when talking to his peers.

Imagine that you are Akim's high school friend and he turns to you for help with a cardiogram in hand. Remember the properties of functions and support the doctor's conclusion with mathematical arguments.

M	In this graph, the student will connect essential information from the condition of the task - the doctor's conclusion with mathematical units, realizing that the given cardiogram is a graph of a periodic function. (Indicator of achievement of the result: when studying tasks related to real life, mathematics or science subjects, the student will be able to read information presented in different forms).
A	In this graph, the student will remember the properties of the function, as well as geometric transformations, in particular, parallel transfer (indicators of achievement of the result: when studying tasks related to real life, mathematics or natural sciences, the student will be able to identify and use the knowledge of mathematical concepts/objects, terms and symbols; mathematical concepts, procedures and possession and use of related skills, analysis of real situations by means of geometric transformations).
D	In this graph, the student will plan the sequence of work: 1. In order to decipher the doctor's conclusion, it is necessary to place the circle on the coordinate plane, find the coordinates of the extremum points and the period; 2. Finding a repeating fragment and checking if there is a parallel transfer. 3. Finding the cardiogram of a sick person from the website specified by the teacher and comparing the characteristics of the investigated function with similar characteristics of the cardiogram of a sick person. 4. Strengthening the conclusion according to the obtained results. (Indicators of achievement of the result: when solving mathematical and real problems, the student should be able to outline the problem, divide the problem into relatively simple tasks, establish a connection between the parts

	and the problem, recognize or find the necessary information, create an appropriate mathematical model of the problem, develop an algorithm; solve the problem mathematically and obtain the results checking in the context of the problem).
O	In this graph, the student will consistently perform the work planned in the previous graph: he will place the circle on the coordinate plane, find the coordinates of the extremum points and calculate the period of the function. It will separate the repeating fragments-areas on the graph and check by means of coordinates that the graph shows a geometric transformation - parallel transfer. will check all fragments to prove that the period is the same for all regions of the graph. From the website indicated by the teacher, he searches for the cardiogram of a sick person and compares the characteristics of the investigated function with the similar characteristics of the cardiogram of a sick person. Based on the received results, he will confirm the doctor's conclusion. (Indicators of achievement of results: understanding of mathematical concepts, clarification of logical relationships between concepts; abstract or quantitative reasoning when studying tasks related to real life, mathematics or natural sciences; forming hypotheses, their confirmation or justified rejection).
N	It will probably be news to the student to discover that in order to protect human life and health, it was necessary for doctors to know mathematics.
A	The student presents the results of the research in front of the class in the form he prefers.

Finally, it should be noted that the use of the presented tool «Madona» in the educational process develops the student's penetrating skills and values corresponding to the learning and teaching goals provided by the national curriculum: problem solving, critical thinking, creative thinking, communication, and also helps to monitor and manage the thinking process, which is very important for metacognitive skills. for development.

Sultonov A.

Fergana State University (Uzbekistan)

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING THE TENDENCIES AFFECTING THE MUSICAL PERCEPTION OF YOUNG STUDENTS IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE EDUCATION

This article examines the essence of the development of trends affecting the musical perception of young students by improving the professional skills of future music teachers in the context of innovative education.

Key words. *Musical perception, trend, transformation, musical creativity, instrumental performance, skill, innovative learning, interactive, self-learning, e-learning,*

Today, in our country, special attention is paid to the development of educational sectors, the formation of certain intellectual and technological potential, the modernization of experimental and innovative activities in the field of education, the development of new educational technologies and resources, and their testing. Based on this, in the system of music education, today's pedagogues of higher education have the important tasks of increasing the professional competence of future music teachers and forming their creativity in the development of tendencies that affect the musical perception of young students. Already, to increase students' interest in music culture lessons, it is necessary to improve the efficiency of the lesson, to organize the lessons correctly, taking into account the age characteristics of the students. Theoretical analysis of the process of music education, learning the experiences of advanced teachers, dividing the lesson into different stages will give positive results.

1. Adapting students to the lesson, creating friendly relations, introducing them to the work to be done, setting individual and team tasks.
2. Consolidation of students' knowledge and skills. By this, it is possible to expand the range of knowledge, develop the skills of a creative approach to the subject, and improve the activity of the ability to think so that students can elaborate independently.
3. Determining the level of knowledge through perception, hearing. In this process, students' perceptive abilities are checked. It is also necessary to pay attention to the fact that students are quickly attracted to music lessons and develop signs of adaptation to this lesson.

For this:

It is important for the teacher to study the students' knowledge level and compare it with the previous ones.

Student-teacher-student cooperation, development of creativity, tolerance to other people's opinions, ability to communicate, reach and find a compromise in the formation of transformational trends that affect musical perception in students through innovative education are important results of education. The main goal of the interactive methodology is to develop the ability to independently find education in trends through interactions. At the same time, attention should also be paid to the students' interaction with each other. After all, such trends as above are important in the expansion and development

of musical perception and musical thinking among young people through mutual relations.

At this point, for the consistent formation of these competencies, there is a need to provide students with the necessary educational tools for the use of pedagogical technologies in the formation of tendencies affecting musical perception. Moreover, if we take into account that proposals for the use of digital technologies in the school curriculum of music are new and practically non-existent, we feel the need for an interactive educational guide. Therefore, during the research, we prepared an interactive educational electronic textbook for use in classes.

The main methodological principles of interactive education for students: careful selection of work materials and teaching methods; comprehensive analysis of concrete practical examples of musical activity, application of comparative and auditory analysis; ensuring continuous visual communication with all students; active use of technical means, including distribution and didactic materials in the form of tables, slides, educational films, rollers, video clips, and video equipment; constant support of the teacher's interaction within the active group, prompt intervention of the teacher in the discussion in case of unexpected difficulties.

Important situations and circumstances in determining the process of pedagogical training for pedagogical technology:

- predetermining the tasks that the student will face in the process of learning, determining the content of education (curriculum, program, subject essence, availability of educational-methodical resources), knowledge and concepts, their level of complexity at each stage of education and determining the degree of compatibility of the size with the student's knowledge and skills, preparing educational forms and tools (additional resources, question-and-answer, discussion, test questions, demonstrations, hearing with the help of technical means, listening resources);
- pedagogical technologies, such as planning the tasks assigned to the student in class and outside of class for the objective assessment of the student's acquired knowledge and skills in accordance with the criteria for evaluating the quality of the educational result and mastery level.

In the e-textbook «Innovative approach to music education» brilliant methods of cooperative pedagogy are mentioned. In it, detailed thoughts are expressed about the fact that each student feels that he is an individual, feels the teacher's attention to him and wants his recognition.

It is recommended in the interactive educational methods of the electronic program to increase the child's activity in class, his mental state and mood, to form his musical perception, and to achieve positivity.

Also, the e-textbook contains the «Section of Maqom Art», which includes a number of advanced pedagogical achievements in the study and mastering of classic songs recommended in the upper 6-7th grade textbook. After all, classical songs are our heritage that increases our spiritual treasure with its strength, comprehensiveness and richness. In the electronic program, recommendations for listening and learning of widely popular among people «Bayot», «Suvora», «Chorgoh» are given in the sections: «Ushshaq», «Feruz», «Twelve maqom», «Shashmaqom», «Khorazm maqomlari», «Tashkent-Fergana music methods».

In conclusion, it should be emphasized that such innovative e-textbooks will definitely show their effectiveness in the steady understanding of the trends affecting the musical perception of students.

Temirov Nabijon, Turgunboeva Komila

Fergana State University (Uzbekistan)

THE INFLUENCE OF THE MAIN FACTORS OF SOCIAL UPBRINGING ON THE EDUCATIONAL PROCESS

This article discusses the influence of the main factors of social upbringing on the education of the youth of Uzbekistan, the formation of a positive attitude towards reforms, as well as readiness for life.

Key words: *Influence, social, education, readiness, system, values, morality, youth, landmark, position.*

At a new stage in the development of Uzbekistan, the way of thinking of people in society, their attitude to the fate of the Motherland and the events taking place around them is changing radically. Members of society who have abandoned the patterns of the past,

imagine their place in life in a new way. In such a situation, the state attaches particular importance to ensuring the well-being of society, human rights and freedoms, duties and responsibilities, giving priority to youth policy, and the modernization of education. During educational reforms, young people need to develop the virtues of social integrity to create a social environment in which the virtues of unity and cohesion, honesty and loyalty are valued. Indeed, thanks to the «upbringing of our youth in the spirit of love and loyalty to the Motherland, the ideals of independence, the continuation of the great work begun on the path to the realization of their talents and abilities, noble aspirations,» the need for developing a sense of social integrity is increasing. The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. UP-60 dated January 28, 2022 «On the development strategy of the new Uzbekistan for 2022-2026» defines priority tasks for creating the necessary conditions for the youth of Uzbekistan.

The main direction of social policy in the Republic of Uzbekistan is to support young people, create optimal conditions for maintaining their health, getting an education, unlocking their creative potential, and solving housing issues. In this regard, it is important to study young people's ideas not only about their life problems, but also about their spiritual, moral, and value orientations that underlie the life position of young citizens.

The preconditions for the beginning of the real performance by the system of value orientations of all its regulatory functions are finally formed only in **adolescence**. At the basis of the acquisition of a really acting character by a value system, in our opinion, lies a person's awareness of the personal meaning of his life. The emergence of a need to determine one's life goals, to find his/her place in life becomes a distinctive feature of this particular age. The emergence of life plans, which, in his/her opinion, are both social and ethical phenomena, is characterized by the distinction between the questions «Who to be?» and «What to be?», i.e. isolation of the processes of professional and moral self-determination. Thus, in adolescence, a person's own worldview is formed, which creates the possibility of forming an internal, autonomous system of values. Adolescence, therefore, is decisive in terms of the formation of the value system of the individual.

However, the dynamic system of value orientations does not stop there in its development. The period of adulthood is characterized by

the implementation of previously planned life goals and plans, as well as their adjustment in case of difficulties in achieving them. During this period, a person creates his/her own family and realizes him/herself in professional activities, career, and social life. A special place is occupied by the issues of maximum realization of one's own capabilities, personal growth, and self-development.

How is the process of mediation and appropriation of human values as ideal **realized**? What **social factors** have an instrumental influence on a person's behavior, determining the content and direction of his/her upbringing and socialization?

The answer to these questions depends on the solution of another question: **What is the significance of each factor in personality development?**

The fulfillment of this task was based on the data of sociological studies of the Center for the Study of Public Opinion «Ijtimoiy Fikr» (Public Opinion), with the help of which it was possible not only to see new phenomena and trends in the minds of young people, to identify the problems that young people are currently facing, but also to draw up ideas about the process of forming their social expectations, developing a system of value orientations, interests, ideals of vigorous activity.

The dominant life values of the youth of Uzbekistan are family, health and service to the Motherland. The life values of the country's youth depend on their gender and age characteristics.

The effectiveness of the youth policy pursued in the country is confirmed by the fact that today, in the system of life values of young people, education is one of the main priorities, the leading factor in their life orientations.

This is expressed in the desire of young Uzbeks to constantly improve their level of education. This is indicated by the overwhelming majority of students in schools, colleges and lyceums, every second boy and girl has a higher/ secondary and secondary specialized education.

The social value of higher education for young Uzbeks at the present stage is explained by the awareness of the importance of acquiring a specialty, the prestige of higher education, and the possibility of high salary and employment.

On April 20, 2017, the Presidential Decree approved the Program for the Comprehensive Development of the Higher Education System

for the period 2017-2021, which includes measures to radically improve and qualitatively increase the level of higher education.

The procedure for admission to universities was changed, exams began to be held from August 1 to 15, and their results began to be published the next day. Testing for admission to universities in creative areas has been canceled. Since September 2017, the teaching load on the teaching staff has been reduced in favor of conducting research work. Correspondence education has been restored. The salaries of university lecturers have doubled.

The independence of universities has increased. Starting from the 2018/2019 academic year, leading higher educational institutions independently develop curricula and programs in relevant areas and specialties of education, taking into account the demand of personnel consumers. Universities are allowed to carry out additional admission of students at higher contract rates.

As part of the reform of the education sector, teacher training curricula have been revised and brought in line with international standards, the national student assessment system has been modernized in cooperation with international systems such as PISA, TIMSS and PIRLS.

In cooperation with the international rating agencies QS, THE, indicators for assessing the quality of education have been developed to determine the national ranking of the country's universities, and for the third year their results have been announced. For international recognition of documents on education, work has begun on their compliance with the requirements of the International Standard Classification of Education (ISCED/ISCED 2011). In 2020, Uzbekistan joined the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) as an observer.

Yagyaeva Elvina

Fergana State University (Uzbekistan)

THE IMPORTANCE OF ORGANISING SELF-STUDY OF THE STUDENTS IN CASE OF THEIR EFFECTIVE LANGUAGE ACQUISITION

The demand of time and technology development intends the educational system to change and in accordance with the changing standards it really influences on methodology of teaching subjects and the ways the materials are presented to the learners. The article reveals some aspects of organizing self-study through the self-organization which can be the basis for the conscious cognition of the importance of the process is to be carried on.

Key words: *crucial attention, methodological conditions, multimedia educational resources, modern requirements, foreign experiences, transformation, educational activities, student's position.*

In the rapidly developing world, a crucial attention is paid to supporting self-study education through the inevitable widespread introduction of informational and communicational technologies in the educational process, creating a base of educational resources and increasing the efficiency use of it. Reforms initiated and carried out in our country reveals the necessity of improvement of the methodological conditions for the use of information resources in the teaching of a foreign language, the use of opportunities such as strengthening the material and technical bases of educational institutions, creating the necessary conditions for pedagogical activity of teachers, encouraging students by using multimedia educational resources, advanced pedagogical and modern information technologies to increase efficiency humanitarian sciences, particularly in foreign languages.

In the «Strategy for further development of Higher education in the Republic of Uzbekistan», the prior tasks are to «in-depth study of such important and relevant sciences as foreign languages, mathematics, computer science, improving and increasing the quality of secondary specialized education which is considered to be a basis for the higher educational purposes». A great importance is emphasized to the improvement of the methodology for organizing self-study educational activities of students in the study of the subject of a foreign language. Adapting of the educational process to modern requirements, modernization on the basis of developed foreign experiences under ensuring the effective organization of self-study

works of students is an important. In this regard, the scientific and methodological support of the educational process should be formed taking into account the transformation of the student's position from the learning object to the conscious subject of educational activity. In the course of training, young specialists should develop not only knowledge and skills that will enable the graduate to be effective in the future profession, but also the ability to be familiar with the related areas of professional activity. Moreover, the formation of skills to manage their own educational activities inevitably occurs against a background of increased activity in the student's behavior. According to Landwehr and Müller (2008), three forms of self-study can be differentiated: Free self-study is characterized by students freely engaging with specific topics and content, which can be completely independent of specific modules and are not prescribed in the curriculum. Thus, engagement in free independent study is primarily dependent on students' individual interests and personal commitment. Nevertheless, universities can support such activities by awarding credit points for them, for example, by offsetting them in the ECTS total in the context of theses, service learning, or campus credits. Individual self-study is assigned to individual modules, but not through specific structured learning activities. Accordingly, there is no structuring assignment guidance and no contact support by instructors. In accompanied self-study, students work in a self-organized manner-individually and in groups-to complete given assignments. The phenomenon of self-organization is considered in application to various aspects of educational activity, from the formation of the skills of its rational management to the selfrealization of a person in the educational process in numerous Russian and foreign studies. Self-organization is manifested in the student's ability to organize educational activities rationally and complete tasks gradually, to take into account intermediate results in order to carry out correction of educational activities and improve its organization on the basis of the conscious application of knowledge, skills and abilities. The educational activity itself is a specific kind of human behavior aimed at obtaining certain knowledge, abilities and skills as the basis of future professional activity, as well as the development of personal and professional qualities necessary for such an activity. The attention should be paid to the development of students' regulatory skills in future professional activities. Improving the education quality in the

higher education is impossible to imagine without developing a system for acquiring students' skills in the independent organization of educational activities that will allow them, taking into account the person's individual characteristics, to spend their energy rationally and organize their life activities in the most optimal and most effective way purposefully. The motivation formation should be carried out based on the characteristics of the educational process content in a particular university. Using existing recommendations, university lecturers should learn to convince the students to understand themselves as an independently programmable intelligent beings, capable of developing essential forces and achieving success.

РОЗДІЛ V

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Велітченко Наталія

*Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
(Україна)*

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ШКОЛИ

У публікації описані теоретичні основи щодо проблем адаптації дітей до школи. Розкриті поняття адаптації до шкільного навчання та її види. Визначені вікові особливості молодших школярів. Надані рекомендації для успішної адаптації дітей початкової школи до навчання. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: адаптація, вікові особливості, початкова школа, шкільне навчання.

З появою нової шкільної реформи та змінами в підходах до навчання, багато дітей потрапляє в умови, які вимагають від них більшої самостійності та організаційних навичок. Це може бути надзвичайно складно для молодших школярів, які звикли до іншої форми навчання в дитячих садках та до домашнього оточення.

Тому, дослідження проблеми адаптації молодших школярів до школи є наразі актуальним, оскільки воно може допомогти вирішити багато проблем, з якими стикаються діти, їх батьки та педагоги.

Проблема адаптації дітей до шкільного навчання була предметом досліджень багатьох науковців, психологів та педагогів протягом десятиліть. Нижче наведено деякі теоретичні основи, які були висвітлені у дослідженнях.

1. Теорія соціальної адаптації (Е. Сімела): за цією теорією, людина намагається пристосуватися до соціального середовища, в якому вона перебуває, шляхом відтворення соціальних ролей та норм, що діють у цьому середовищі.
2. Теорія розвитку особистості (Л. Виготський): ця теорія стверджує, що навчання та розвиток дитини залежать від її взаємодії з іншими людьми, зокрема з дорослими, які є більш досвідченими та компетентними.

3. Теорія стресу (Г. Сельє): за цією теорією, стрес може бути позитивним та негативним для організму людини. У контексті адаптації до школи, стрес може бути викликаний новим оточенням, вимогами до навчання та соціальними вимогами.

Адаптація (від лат. *adapto* – пристосовую та *socialis* – суспільний):

- 1) постійний процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища;
- 2) результат цього процесу.

Адаптація до шкільного навчання – це процес пристосування дитини до навчального середовища, у якому вона перебуває. Цей процес може бути важким для деяких дітей, особливо для тих, хто переходить з різних форм навчання, з інших країн або має інші особливості розвитку.

Види адаптації до шкільного навчання виділимо наступні:

1. Соціальна адаптація: дитина навчається пристосовуватися до соціальних норм і правил, що діють в школі, взаємодіяти з однолітками та дорослими, виробляти власні стратегії поведінки.
2. Адаптація до навчальної програми: дитина навчається оволодівати знаннями, навичками і уміннями, що необхідні для успішного навчання в школі.
3. Адаптація до навчального середовища: дитина навчається пристосовуватися до різних умов, у яких відбувається навчання, наприклад, до шуму в класі, до тривалості уроку, до розміщення парт тощо.
4. Психологічна адаптація: дитина навчається забезпечувати своє психологічне благополуччя в навчальному середовищі, долати стрес та емоційні переживання, пов'язані з навчанням.

Молодші школярі – це діти віком від 6 до 10 років, які перебувають у початковій школі. У цьому віці діти досить інтенсивно розвиваються як фізично, так і психологічно, що відображається на їх поведінці та навчальних здібностях. При вступі до школи на дитину впливає і класний колектив, і особистість педагога, і зміна режиму, і тривале обмеження рухової активності, і поява нових обов'язків. Нажаль, у молодших школярів часто виявляється низька працездатність, відзначається погана успішність, діти 6-10 років швидко втомлюються. До кінця навчального року у них нерідко виявляються погіршення у стані здоров'я, які найчастіше проявляються порушеннями з боку нервової та серцево-судинної систем.

Взаємодія вчителя з дітьми, як правило, сильно відрізняється від того, до якого дитина звикла у дитячому садку: кількість вимог, правил і розпоряджень різко збільшується, ставлення дорослих до порушень правил поведінки стає значно серйознішим. Тому, основними рекомендаціями для успішної адаптації дитини до шкільного навчання є: необхідне звертання уваги на багатоаспектність процесу, використання різних методів та прийомів, таких як розвивальні ігри та вправи, співпраця з психологом та вчителем, дружні методи дисципліни та інші. Також важливо забезпечувати підтримку та позитивну атмосферу в школі, що допоможе дитині почуватися комфортно та впевнено.

Отже, адаптація дитини до нового соціального середовища є складним та багатоплановим процесом. У контексті навчання у школі, це може вимагати додаткових зусиль з боку батьків, вчителів та інших фахівців.

Важливо зрозуміти, що адаптація дитини до школи є процесом, який може зайняти тривалий час та вимагати багато терпіння, тому важливо давати дитині час та підтримку у цьому процесі.

Дідух Віталія

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(Україна)*

СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

У публікації розкрито основні аспекти створення психологічного комфорту під час занять у ЗВО в умовах сьогодення. Здійснено аналіз та підтверджено важливість технік «заземлення», що допомагають створити комфортну психологічну атмосферу між учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: *психологічний комфорт під час занять в ЗВО, емоційна стійкість, техніки «заземлення», здобувачі освіти, учасники освітнього процесу.*

Забезпечення психологічного комфорту, в усіх ланках освітньої діяльності, зокрема, в закладах вищої освіти є надзвичайно важливим та цінним, як для здобувача освіти так і викладача. Сьогоднішні реалії підкреслюють важливість даного аспекту, в яких людина стає більш психологічно вразливіша та незахищена. Вона піддається негативному психологічному впливу і потребує

розвитку емоційної стійкості для стабілізації свого емоційного стану. Особистість здобувача освіти закладу вищої освіти найбільше потребує підтримки, адже в освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти ця тема вивчалася науковцями досить глибоко, а у ЗВО – тільки розвивається. Що вказує на актуальність обраної теми дослідження.

Аналізуючи наукові праці: Шинкарука М. І, Слюсаревського М. М, Лещинської О. А. (Шинкарук, 2021; Слюсаревський, 2020; Лещинська 2013) ми з'ясували, що освітній процес, а саме його ефективність залежить від психологічної безпеки учасників освітнього процесу (студентів, викладачів). Тобто, чим безпечніше та комфортніше себе почувають учасники освітнього середовища тим ефективнішою є їхня освітньо-наукова діяльність. Таким чином, виникає потреба в створенні психологічного комфорту під час занять в ЗВО.

Одним із способів створення психологічного комфорту та стабілізації емоційного стану є техніки «заземлення». Поняття «заземлення» саме в психології вперше ввів американський лікар та психотерапевт Лоуен (Lowen, 1972).

Важливою для нашого дослідження є думка Світлани Ройз, яка наголошує що: «Коли ми були немовлятами, заземлення було фізичним, але мірою нашого зростання воно стає і психологічним (енергетичним, емоційним, ментальним, духовним). Ми заземляємося об друзів, цінності, інформацію, знання. Але першим рівнем заземлення, звісно, є тіло (Ройз, 2021, с.57).

Отже, техніки заземлення – це вправи, які використовуються для саморегуляції в моменти стресу і тривоги, допомагають при емоційному та розумовому перевантаженні, що впливає на психологічний комфорт і під час занять у ЗВО.

При використанні технік «заземлення» ми повинні розуміти, що основна мета застосування цих вправ полягає не тільки в тому, щоб слугувати інструментами для створення емоційного комфорту, а інструментами самодопомоги, коли ти відчуваєш тривогу і за межами ЗВО. Вміти надати допомогу собі та тим хто потребує допомоги.

Література:

1. Ройз, С. (2021). *Практичне дитинознавство*. Ніка-Центр.
2. Lowen, A.(1972). *Depression and the Body: The Biological Basis of Faith and Reality*. [New York](#)

3. Слюсаревський, М. М. (2020). *Психологічна безпека людини в онтологічному і гносеологічному вимірах. Замість післямови. Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін*. Київ: Талком.
4. Лещинська, О. А. (2013). *Інформаційно-психологічна безпека: концепція соціокультурного імунітету*. Івано-Франківськ: ПП Кузів.
5. Шинкар, М. І. (2021). Психологічна безпека особистості студента. *Вісник Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*, 32 (71), 75-80.

Єфремова Ангеліна

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ШКІЛЬНИЙ БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У публікації розглянуті та проаналізовані детермінанти понять «агресивність» та «агресія». Висвітлені провідні компоненти та складові явища шкільного булінгу як суспільного виклика та психолого-педагогічної проблеми.

Ключові слова: *агресія, агресивність, соціалізація, адаптація, шкільний булінг, комунікативна взаємодія.*

Сучасне суспільство характеризується процесами глобалізації та інформатизації, що базуються на постійній взаємодії як окремих особистостей, так і цілих націй та держав. Такий світовий устрій потребує об'єднання знань, умінь, навичок та технологій для досягнення спільних результатів і спільної мети. Безумовно, на кожну особистість в сучасних реаліях покладається відповідальність за активне утвердження толерантності по відношенню до оточення і терпимості до буденних реалій.

Особливим суб'єктом впровадження зазначених пріоритетів сучасного цивілізаційного розвитку стає молодь, яка виступає рушійною силою соціокультурних перетворень найближчих кількох десятиліть. Сучасний підліток живе у світі, складному за своїм змістом і тенденціями соціалізації. Це пов'язано, по-перше, із стрімким темпом техніко-технологічних перетворень, що висувають для підростаючого покоління нові вимоги. По-друге, з перенасиченням інформацією, серед якої дуже багато «зайвої», що глибинно впливає на підлітка, у якого ще не вироблено чітких життєвих пріоритетів. По-третє, з екологічними і економічними кризами, війнами, які вражають наше суспільство, що викликає у дітей відчуття безнадійності та роздратування.

Саме тому, коли суспільство переживає критичні періоди розвитку, проблема агресії і агресивності стає найбільш актуальною. Підліткова агресія є предметом вивчення багатьох наукових дисциплін. Психологи і фізіологи вважають її характерною рисою перехідного віку, що виникає в результаті зміни гормонального фону, розвитку когнітивних процесів, інтелекту і здібностей. Для соціологів цікаво те, яких форм може набути підліткова агресія в процесі соціалізації. За останні десятиліття актуальність даної теми лише зростає.

Трансформація колишньої соціально-політичної системи, високий рівень протестних настроїв, війна в Україні, радикальна зміна цінностей і вимушена переорієнтація поведінки призвели до сплесків агресії, зростання насильства і злочинності, жорстокості людей у побутовій поведінці.

У свою чергу, історичний аналіз літератури свідчить: поняття «агресія» і «агресивність», а тим більше пов'язані з ними визначення («агресивний» та ін.) мають оцінний, тобто історично і ситуаційно обумовлений характер. По-перше, коли йдеться про агресію і агресивність, завжди мається на увазі (хоча і не завжди усвідомлюється) певна «норма агресивності». По-друге, ступінь агресивності, як і наявність або відсутність агресії як такої, оцінюється конкретним суспільством, тобто має відносний характер.

У науковій літературі прийнято розмежовувати поняття «агресія» (дія) і «агресивність» (властивість особистості, яка проявляється в готовності до агресивної поведінки). Таким чином, агресивність – це риса особистості, що характеризує схильність до агресивної поведінки; агресія – це форма поведінки, яка частково є соціальним навчанням (ЗМІ, однолітки, сім'я) і частково є наслідком агресивності (властивості особистості).

Більшість психологів сходяться на думці, що агресивність – це вроджена властивість кожної живої істоти, здатність до активності, спрямованої на задоволення своїх потреб. Позитивна сторона агресивності як здатності до активності – це ініціатива до подолання труднощів, боротьба за виживання, самовдосконалення. Негативного значення агресивність набуває тоді, коли через недоліки соціальної адаптації особа конфліктує з оточуючими, неадекватно засвоює і порушує моральні норми на шкоду іншим.

Слід зазначити, що агресія в шкільному середовищі існує від часів існування школи як інституції, вона сьогодні, під впливом інформатизації, завдяки технічному прогресу, мобільним прист-

роям (смартфони та інтернету) набирає нового змісту і форм.

Актуальною на сьогодні є проблема булінгу в школах, що відрізняється від одноразового акту агресії. Булінг не є поведінкою, а являє собою форму групової взаємодії, в якій виявляються різні типи поведінки. Хоча булінг має схожість з конфліктом, він є специфічним типом взаємодії людей у групі, який характеризується такими специфічними рисами як повторюваність та дисбаланс сил. При виникненні булінгу у шкільному класі виникає певна булінг-структура, аналіз якої є важливим не тільки для визначення сутності булінгу, але й засобів, спрямованих на подолання цього явища.

Найвідомішим дослідником булінгу є норвезький вчений Д. Ольвеус. Він визначає булінг як ситуацію, в якій учень неодноразово піддається негативним діям з боку одного чи кількох інших учнів (Olweus, 2004). На його думку, поняття включає три важливих компоненти: 1) булінг є агресивною поведінкою, що включає в себе небажані, негативні дії; 2) булінг включає патерн поведінки, що постійно повторюється; 3) булінг характеризується нерівністю влади або сили (Olweus, 2019).

Згідно із визначенням Д. Хелд (Стельмах, 2011), булінг – довготривале фізичне чи психологічне насилля, здійснюване однією людиною або групою та спрямоване проти особи, яка не може себе захистити в даній ситуації, з метою завдати їй болю, налякати, піддати тривалій напрузі.

Таким чином, булінг є досить поширеним у суспільстві, має складну рольову структуру та різні форми прояву. За своєю сутністю булінг – це специфічна форма комунікативної взаємодії агресивного характеру, при якій сильніша (авторитетніша) особа (або група осіб) систематично і цілеспрямовано переслідує іншу (слабшу, аутсайдера). Ситуація булінгу не обмежується лише ролями «агресора» і «жертви», вона «втягує» й інших, роблячи їх активними або пасивними учасниками «спостерігач» цих відносин.

Література:

1. Olweus, D. (2004). Bullying at school: Prevalence estimation, a useful evaluation design, and a new national initiative in Norway. *Association for Child Psychology and Psychiatry Occasional Papers*. Vol. 23. P. 5–17. 191.
2. Olweus, D., Limber, S. P., Breivik, K. (2019). Addressing specific forms of bullying: A large-scale evaluation of the Olweus bullying prevention program. *International Journal of Bullying Prevention*. Vol. 1(1). P. 70–84.
3. Стельмах, С. (2011). Булінг у школі та його наслідки. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / За заг. Ред. Проф. В.І. Сипченка. Вип. LVI. Слов'янськ: СДПУ. С. 431–440.

Кравцова Аліна*Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
(Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ

У статті розглянуто наукові підходи до терміну прокрастинації, яке визначається, як свідоме відкладання справ, що за довгої тривалості, призводить до негативних наслідків. Проаналізовано психологічні чинники виникнення цього феномену, до яких входить: низька мотивація студентів, незрілість власної, вольової сфери, невміння організувати та розподіляти правильно свій час, страх перед успіхом у майбутньому або ж перед невдачею, перфекціонізм та інші. Проаналізовано основні види прокрастинації. Виділено активних та пасивних прокрастинаторів. Розглянуто негативні наслідки прокрастинації, які впливають на особистість студента, його навчання та життя.

Ключові слова: прокрастинація, прокрастинатор, академічна прокрастинація.

Відкладання справ на потім, виконання роботи в останній момент, накопичення великої кількості невиконаних завдань – особливо поширена звичка серед студентів. Таке свідоме відкладення важливих справ відображено в слові «прокрастинація». Звісно до певного рівня це явище може вважатись цілком нормальним, але це може і призвести до негативних наслідків та переживань. Необхідне більш детальне вивчення академічної прокрастинації, оскільки навчальний процес характеризується умовами, в яких прокрастинація виникає найчастіше і негативно впливає на навчання. З цієї причини вивчення студентської прокрастинації є актуальною темою, яка потребує більш глибокого дослідження.

Феномен прокрастинації був висвітлений у 1992 р. автором цієї праці є Ноах Мілграм «Прокрастинація: хвороба сучасності», а суперечки щодо цього явища у науці почалися ще за двадцять років до цього. Але опис прокрастинації зустрічається раніше, ще в працях часів розквіту індустріальної революції, в середині XVIII століття і в 1548 р. в Оксфордському словнику. У науку поняття «прокрастинація» ввів П. Рінгенбах ще в 1977 р. Згадав він це явище у книзі «Прокрастинація в житті людини». У цей же час було опубліковано книгу А. Елліса і В. Кнауца «Подолання прокрастинації», що написана на основі клінічних спостережень. Пізніше з'являється популярна в науці книга Дж. Бурка і

Л. Юена «Прокрастинація: що це таке і як з нею боротися». Кінець ХХ – початок ХХІ століття – проблема досить сильно почала привертати увагу вітчизняних психологів (Н. Шухова, Е. Михайлова, Я. Варваричева).

Проаналізувавши літературу, можна зазначити, що прокрастинація ще не зовсім вивчене явище, тому єдиного визначення цього терміну, як і класифікації, не визначено. З досліджень таких авторів, як Р. Баранова, С. Бабатіна, Є. Базика, М. Дворник, Н. Карловська, Т. Колтунович, О. Поліванова, Н. Крейдун, О. Поліщук можна визначити, що явище прокрастинації це, як певна тенденція у поведінці до зволікання або відтермінування виконання справ на потім, коли людина добровільно і свідомо відкладає важливі справи, попри можливі негативні наслідки; як відсутність саморегуляції, порушення процесу прийняття рішень, самоорганізації; як захисну поведінку на психологічне перевантаження; як певний конфлікт між важливими й приємними справами.

Якщо говорити про класифікацію, то на сьогодні найбільше використовується класифікація Н. Мілграма зі співавторами (Milgram et al., 1993), у якій виділено п'ять видів прокрастинації:

1. Щоденна (побутова) прокрастинація, яка характеризується відкладенням звичайних повсякденних справ, які мають виконуватись регулярно.
2. Прокрастинація прийняття рішень (навіть елементарних).
3. Невротична, що характеризується відкладанням важливих рішень життєдіяльності людини, наприклад, створення родини або вибір професії.
4. Компульсивна, характеризується поєднанням двох видів прокрастинації – поведінкової та у прийнятті рішень.
5. Академічна прокрастинація, це та яка характеризується відкладанням виконання завдань з навчальної діяльності, наприклад підготовка до екзаменів, написання курсової, здача практичних.

До основних причин виникнення прокрастинації можна віднести наступні: низька мотивація студентів до навчання, тобто вони не бачать перспектив у своєму майбутньому з певної спеціальності, для них головною метою навчання залишається лише отримання диплома, невміння організувати та розподіляти правильно свій час, страх перед успіхом у майбутньому – аби зберегти стосунки з оточенням, людина прагне бути не успішною, або просто не розвиватися далі у будь-якому напрямку, боїться віді-

лятися із колективу, перфекціонізм, самовпевненість, лінощі, власна безпорадність, різні хвороби, протистояння або опір сильному контролю з боку інших або особистий супротив, не бажання сприймати зовнішнє оточення.

У науковій літературі виділяють активних та пасивних прокрастинаторів. Активний прокрастинатор нагнітає напругу. Відтермінування виконання завдань «до останнього» створює гострі емоції, які пов'язані з підходом до кінця терміну виконання. Така людина відчуває прилив енергії, більшу концентрацію, підвищення активності, коли часу для закінчення роботи майже не залишається. Пасивний прокрастинатор, як зазначають Х. К. Чу і Дж. М. Чой це той, який відкладає виконання завдань через свої переживання, тривогу, нерішучість, болючий перфекціонізм.

Наслідками цього можуть бути страждання, почуття провини, особистісні невдачі, зниження продуктивності, депресія і низька самооцінка. Адже спочатку ресурси витрачаються на другорядні справи й подолання тривоги, а вже потім всі сили потрібно спрямувати на виконання тих завдань, які знаходяться в часових обмеженнях.

В. М. Луговий виділяє наступні наслідки прокрастинації:

- 1) фізіологічні: нервові перевтоми, емоційні та фізичні перенавантаження;
- 2) психологічні: почуття провини, низька самооцінка;
- 3) соціальні: погіршення стосунків з причини порушення службових обов'язків.

Отже, можна визначити прокрастинацію, як свідоме відкладання справ, яке за довгої тривалості, призводить до негативних наслідків. Серед основних чинників прокрастинації: тривожність, невротизм, низький рівень самоефективності та самоконтролю, перфекціонізм, страх невдачі й страх успіху. Прокрастинація може викликати у студентів такі відчуття як внутрішній дискомфорт, негативні емоційні переживання. Звичка відкладати справи на потім також може призвести до психотравмуючої ситуації, що продовжується у досить довгий період, яка потім призводить до хронічного стресу та до появи депресивних станів, психосоматичних захворювань.

Нусубалієва Індира

Казахський національний університет імені Аль-Фарабі (Казахстан)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КІБЕРБУЛЛІНГУ В ДІТЕЙ У МІСЬКИХ ТА СІЛЬСЬКИХ ШКОЛАХ

У статті представлені результати порівняння рівня незахищеності від кібербулінгу та стратегій подолання кібербулінгу серед учнів 7-11 класів на прикладі міських і сільських шкіл Алматинської області Республіки Казахстан.

Ключові слова: підлітки, кібербулінг, стратегії подолання, місто, село.

Поширеність інформаційних технологій та доступність Інтернету призвели до появи нової форми загрози - кібербулінгу - серед підлітків. Згідно з Дж. В. Патчіном та С. Хіндуджою (Patchin, 2015), кібербулінг - це умисна дія з метою завдання травми або шкоди, з використанням комп'ютерів, мобільних телефонів та інших електронних пристроїв проти тих, хто не може запобігти або зупинити таку поведінку.

Психодіагностичні виміри були проведені за допомогою двох обраних нами методик: опитувальник «Оцінка ступеня незахищеності індивідів від кібербулінгу» В.П. Шейнова (Шейнов, 2020); опитувальник «Стратегії засобів подолання кібербулінгу» Х. Мачакової (Machaskova, 2013).

У дослідженні взяли участь 302 підлітки з міст і сіл Алматинської області, середній вік підлітків - 14,4 року.

Згідно з отриманими результатами дослідження рівень незахищеності підлітків від кібербулінгу відповідає середнім значенням – 15,3 балів. Однак у 23,5% випадків рівень незахищеності від кібербулінгу є високим – 24,2 бали. У таблиці 1 представлені різниці в рівні незахищеності підлітків від кібербулінгу в залежності від типу школи.

За даними, наведеними в таблиці 1, виявлені значущі відмінності у рівні незахищеності підлітків від кібербулінгу ($p=0,012$), що свідчить про те, що учні міських шкіл більш схильні до ризику кібербулінгу, ніж учні сільських шкіл. Отримані результати вказують на те, що у міських школах поведінка підлітків більш спрямована на взаємодію в обмеженому колі друзів, тоді як учні сільських шкіл мають більш відкритий, вільний характер.

Рівень незахищеності підлітків від кібербулінгу відповідає середнім значенням. Однак 23,5% підлітків мають високий рівень незахищеності від кібербулінгу і потрапляють в зону ризику. Цей момент важливо враховувати, оскільки 45% підлітків зазначили, що за останні 2-3 місяці вони були активними учасниками кібербулінгу.

Таблиця 1.

**Різниця в рівні незахищеності підлітків
від кібербулінгу в залежності від типу школи.**

<i>Змінні</i>	<i>Тип школи</i>	<i>Середній ранг</i>	<i>U критерій Манна-Уїтні</i>	<i>p</i>
Незахищеність від кібербулінгу	Місто	162,23	9314,000	0,012
	Село	137,01		

Далі ми вивчали стратегії подолання кібербулінгу, які представлені в таблиці 2, для зручності в таблиці наведені дані зі значущими відмінностями.

Таблиця 2.

**Відмінності стратегій подолання кібербулінгу
в залежності від типу школи**

<i>Змінні</i>	<i>Тип школи</i>	<i>Середній ранг</i>	<i>U критерій Манна-Уїтні</i>	<i>p</i>
Позитивна переоцінка	Місто	160,54	9730,500	0,05
	Село	140,61		
Конфронтація	Місто	142,36	9746,500	0,05
	Село	161,76		
Прийняття відповідальності	Місто	137,23	8890,000	0,002
	Село	168,16		

Підлітки з сільських шкіл частіше вибирають стратегії копінгу, які включають конфронтацію та прийняття відповідальності, тоді як підлітки з міських шкіл віддають перевагу стратегії позитивної переоцінки. Чим вища незахищеність підлітків від кібербулінгу, тим частіше вони обирають такі стратегії подолання, як помста, позитивна переоцінка та технологічне подолання. При низькому ризику кібербулінгу вибирається стратегія ігнорування.

Результати порівняльного аналізу показують, що тип школи впливає не тільки на ризик зіткнення підлітків з кібербулінгом, але й на формування механізмів подолання. Підлітки зазнають складнощів, обговорюючи свій досвід зіткнення з пасивним та активним кібербулінгом.

Результати цього дослідження підкреслюють важливість вивчення проблеми кібербулінгу і можуть бути використані в антибулінгових програмах з урахуванням специфіки прояву кібербулінгу серед підлітків у містах та селах.

Література:

1. Patchin, J.W., Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: implications for research. *Aggression and Violent Behavior*. № 23. P. 69–74.
2. Шейнов, В.П. (2020). Опросник «Оценка степени незащищенности индивидов от кибербуллинга»: разработка и предварительная валидизация. *Вестник Российского университета дружбы народов*. Серия: Психология и педагогика. № 3. С. 521–541.
3. Machackova, H. et al. (2013). Effectiveness of coping strategies for victims of cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*. №.3. С. 1-12.

Нутфулліна Алсу

*Казахський національний університет імені Аль-Фарабі
(Казахстан)*

ЦИФРОВЕ ПОКОЛІННЯ ПІДЛІТКІВ: ВИЯВ ЗАЛЕЖНОСТІ ТРИВОГИ ТА КОМУНІКАБЕЛЬНОСТІ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті описуються результати дослідження, проведеного з метою вивчення взаємозв'язку тривожності і комунікабельності зі схильністю до інтернет-залежності на прикладі підлітків з Казахстану. У дослідженні взяли участь 98 осіб у віці 12-15 років. Було виявлено пряму кореляційну залежність на рівні значимості 0,001 та 0,05.

Ключові слова: *інтернет-залежність, тривожність, комунікабельність, підлітки.*

У сучасному світі надмірне використання Інтернету стає досить поширеним явищем, оскільки багато сфер людської діяльності перенесені до кіберпростору. Процес спілкування через Інтернет настільки спрощений, що зв'язатися з іншою людиною, відправити або отримати будь-яке повідомлення можна за декілька секунд. Однак темп життя сказується на емоційному стані: висока швидкість змін, що відбуваються у світі, призводить до щоденного стресу, і деякі люди стають тривожними. Мета дослідження полягала у вивченні взаємозв'язку тривожності і комунікабельності зі схильністю до інтернет-залежності на прикладі підлітків цифрового покоління з Казахстану.

Вибірка складала 98 осіб у віці 12-15 років. Для збору даних були застосовані наступні методики: «Шкала інтернет-залежності Чена» (Ко, 2019), «Опитувальник на кіберкомунікативну залежність», «Інтегративний тест тривожності» та «Оцінка рівня комунікабельності». Обробка отриманих даних проводилась за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Спірмена. Результати наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати кореляційного аналізу даних за застосованими методиками

	Інтернет-залежність (шкала Чена)	Кіберкомунікативна залежність	Рівень комунікабельності	Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність
Інтернет-залежність (шкала Чена)	1				
Кіберкомунікативна залежність	0,548	1			
Рівень комунікабельності	0,114	0,197	1		
Ситуативна тривожність	0,456	0,510	0,175	1	
Особистісна тривожність	0,449	0,514	0,139	0,791	1

Кореляційний аналіз виявив наявність зв'язку між:

- інтернет-залежністю та кіберкомунікативною залежністю на рівні значимості 0,001 ($r_{\text{крит}}=0,324$).
- кіберкомунікативною залежністю та ситуативною тривожністю на рівні значимості 0,001 ($r_{\text{крит}}=0,324$).
- кіберкомунікативною залежністю та особистісною тривожністю на рівні значимості 0,001 ($r_{\text{крит}}=0,324$).
- інтернет-залежністю та ситуативною тривожністю на рівні значимості 0,001 ($r_{\text{крит}}=0,324$).
- інтернет-залежністю та особистісною тривожністю на рівні значимості 0,001 ($r_{\text{крит}}=0,324$).
- кіберкомунікативною залежністю та комунікабельністю на рівні значимості 0,05 ($r_{\text{крит}}=0,197$).

Отже, в результаті проведеного дослідження було встановлено наявність помітного прямого зв'язку між рівнем інтернет-залежної поведінки і кіберкомунікативною залежністю, рівнем кіберкомунікативної залежності і ситуативною тривожністю, а

також між рівнем кіберкомунікативної залежності і особистісною тривожністю. Помірний прямий зв'язок був виявлений між ступенем інтернет-залежної поведінки і ситуативною тривожністю, між рівнем інтернет-залежної поведінки і особистісною тривожністю. Слабкий прямий зв'язок був виявлений між рівнем кіберкомунікативної залежності і комунікабельністю.

Література:

1. Ko, C. H., Chen, S. H., Wang, C. H., Tsai, W. X., & Yen, J. Y. (2019). The clinical utility of the chen internet addiction scale—gaming version, for internet gaming disorder in the DSM-5 among young adults. *International journal of environmental research and public health*, 16(21), 4141.

Choniashvili Khatuna

*Telavi referral hospital supervisor Tevdorashvili Meri
laboratory department phlebotomists (Georgia)*

PHYSICAL AND SPIRITUAL TRAUMAS

The fundamental nature of pain was the subject of significant controversy and controversy at the beginning of the 20th century. proponents of one opinion believed that there is no specific system that mediates pain and that pain is the result of overstimulation (overloading) of other sensations. and indeed, blinding light or blinding noise, extreme heat, cold or pressure are painfully experienced. pain is an unpleasant sensory or emotional experience that is associated with actual or potential tissue damage, or is perceived as such.

When the physical explanation is insufficient to understand the pain symptoms, it is the turn of the psychological alternative. If the pain is disproportionate to the objectively determined pathology or if the complaint is not subject to «proper» treatment, then they often assume that the pain has a psychological nature.

Key words: fighting spiritual pain. physical pain. the psychologist's deep struggle.

Pain is a very unpleasant phenomenon that disrupts the usual rhythms of life, robs us of our rest, sometimes causes severe depression, and the feeling of which, as they say, we do not wish on our enemies. there is such pain, great joy- the birth of a new life that inspires, but most of the time it is not the precursor of joy, it is the harbinger of illness, a kind of signal that indicates tissue damage or expected damage. pain is often the symptom that makes us go to the doctor. pain is a sensation and an emotion at the same time, which can be caused by current or recent tissue damage or, in the absence of tissue damage, by nervous system dysfunction. despite the fact that pain is a completely subjective experience, which is quite difficult to put

into words. almost all animals are born with this or that type of pain protection system, which causes an automatic escape reflex from certain stimulus.

The fundamental nature of pain was the subject of considerable controversy and controversy at the beginning of the twentieth century. proponents of one opinion believed that there is no specific system that mediates pain and that pain is the result of overstimulation (overloading) of other sensations. and indeed, blinding light or blinding noise, extreme heat, cold or pressure are painfully experienced. contrary to this «pattern theory», supporters of the «specificity theory» believed that the pain center in the brain received signals from specific pain receptors in the body. today it is completely clear that there really are specialized pain receptors, which are called nociceptors. these are free nerve endings in the skin and internal organs that are activated by intense thermal or mechanical stimulation.

Pain is an integral part of human life. despite its inconvenience, it has an important function because it warns us that something is happening around us. in many cases, the pain is without side effects. also pain can be persistent and long-lasting and despite various attempts, it still does not go away and worsens the quality of life.

Although pain is generally considered a physical phenomenon, many cognitive, affective and behavioral factors are involved in it. according to the international association for the study of pain, pain is an unpleasant sensory or emotional experience associated with, or perceived as, real or potential tissue damage. when the physical explanation is insufficient to understand the pain symptoms, it is the turn of the psychological alternative. if the pain is disproportionate to the objectively determined pathology or if the complaint is not subject to «proper» treatment, then they often assume that the pain has a psychological nature.

Although psychological factors really play an important role in the perception of pain and the response to it, physical and psychological factors are considered independent of each other in the described models. psychologists have made an important contribution to the understanding of pain by showing the importance of psychosocial and behavioral factors in the etiology, severity, enhancement and maintenance of pain.

People express their pain in many ways (for example, verbal complaints, motor behaviors and help-seeking behaviors). such

behaviors that carry their function may be at the stage of acute pain, although people may also learn maladaptive behaviors. from the standpoint of operant conditions, chronic pain is a set of observable behaviors that informs us of suffering and can trigger responses in the observer. thus, noticeable behavior is the primary target of treatment, since the pain itself is not noticeable. our life will not disappear without prayer, it will be cursed. let us remind you: nature has given us this most important phenomenon to save us. in vain, the fire is only raised by chance we would think about it when the smell of burning meat bothered us. pain is a kind of alarm signal that lets us know that something is wrong in the body and needs help. but how important should the story brought by him be, if we don't stop ourselves in time, it will turn out to be very sad, make our lives miserable and make us sad. If you believe the Harvard scientists, pain, starting with mood and ending with the quality of life, affects everything, although these gentlemen did not dedicate their long scientific work only to this important conclusion - they also developed pain control strategies.

Have you ever hurt your soul? so that you screamed but you couldn't. have you ever been so hurt that your soul was overwhelmed by all kinds of pain? this is a different kind of pain, no physical pain can compare to it, not even come close. it is an indescribable pain that you are going through and it is eternal, it may be forgotten in time but it will forever be etched in your soul and it will never go away. the most painful thing is when it is the pain of the soul, this wound is inflicted by your loved one, which is very difficult to heal. it's difficult and not impossible. this will always remind you and start opening the wound again. you are in a lot of pain. until pain, until screams and no one understands, no one can relieve the pain. it's unbearable, it's unbearable, you think you can't handle it, you can't get over it, and that's the end of life, but the worst is waiting for you, the worst is just beginning. you have to live with pain and realize that life continues even though it hurts and you are happy. you must live so that you don't offend anyone and enjoy your life happily.

It's hard to hurt your soul and hold on as if everything is the same, as if it never hurts you. it hurts so much and I don't know what can I do.

Open your eyes and start thinking about how to allocate time, make plans and start following them, but suddenly your life, your daily routine, some terrible noise and alarming signal is thrown upside

down. suddenly, you are faced with the reality of a heavy battle, you start to defend yourself with unarmed hands, those painful pains in the face of what the ruthless evil power of the environment sends you. you fight to overcome the pain that torments your soul by losing loved ones, the pain that the tragedy of your country and nation has caused you. this is the pain of the inner soul that you carry all your life. this is something that you will never be able to accomplish. and this is the pain that you will never convey and describe as it hurts and feels. we humans are created for strength, freedom and love, so we live in harmony with healthy thoughts. god created each of us to live without pain and fear.

РОЗДІЛ VI

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Медведєв Ігор

*Комунальний заклад Тростянецької міської ради
«Музейно-виставковий центр «Тростянецький» (Україна)*

ІДЕЯ СТВОРЕННЯ МУЗЕЮ «ФОРПОСТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ»: ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

У матеріалі розглядаються проблеми реалізації напрямків музейної справи в сучасних умовах розвитку галузі культури в Україні. Автор пропонує шляхи реалізації позитивних впливів з боку державної вдали, органів місцевого самоврядування на середовище музейної сфери. Окрему увагу в статті приділено діяльності, яка спрямована на організацію процесу створення музею «Форпост європейської цивілізації». Пропонуються інструменти діяльності, будуть використовуватися для покращення роботи закладів культури пов'язаних із музейною справою.

***Ключові слова:** музейна справа, заклади культури, державні органи влади, органи місцевого самоврядування, форпост європейської цивілізації.*

Актуальність дослідження. Проблема музейної справи полягає у сучасному висвітленні історії як однієї з найяскравіших та найважливіших сфер людської діяльності. Історія є складовою системи духовного життя людини. Більше того, музейна справа впливає не тільки вітчизняний соціокультурний простір, але й є на весь світ (Медведєв, 2020, с. 46). Намагання активізувати ідеї музею, як «Форпосту європейської цивілізації» стикаються із досить консервативною структурою відносин як у галузі культури. Ідея музею як «Форпосту європейської цивілізації», котра здійснює діяльність у галузі культури, посідає особливе місце в суспільній свідомості та є предметом осмислення педагогіки, філософії освіти, історії України, культурології, публічного управління галузями освіти та культури. Завдання розробки концепції ідеї музею як «Форпосту європейської цивілізації» набуває особливої важливості в контексті розробки державної політики в галузі культури,

при формуванні нової, відповідної сучасному світовому рівню національної системи музеїв і не може бути вирішене без усвідомлення ролі музейних експозицій у формуванні національної свідомості в умовах глобальної війни (Медведєв, 2020, с.41).

Мета роботи: визначити інструменти реалізації ідеї музею як форпосту європейської цивілізації. Вирішення мети передбачає вирішення наступних завдань: визначити напрямки реалізації ідеї музею як форпосту європейської цивілізації; дослідити тренди наукової домки, щодо реалізації візій музею як осередку європейської культури: охарактеризувати стан музейної справи в Україні.

Механізми та інструменти впливу на формування ідеї музею як форпосту європейської цивілізації з боку держави та органів місцевого самоврядування, окремих громадян повинні мати позитивний системний характер. Збереження національних традицій, як одна з основних задач музею, повинна залишатися в пріоритеті як працівників музейних закладів, так і представників органів державної влади так і органів місцевого самоврядування. Музей як форпост європейської цивілізації в сучасному суспільстві здатен формувати у свідомості громадян європейські ідеї й позитивно впливати на соціальні та культурні відносини. Безумовно, ідея музею як європейського форпосту на рівні держави, регіону, окремої адміністративно-територіальної громади потребує розробки цілеспрямованих державних програм і повинна бути зосереджена на формування особистості, її всебічний розвиток (Медведєв, 2021, с. 21).

Музей як форпост європейської цивілізації, у відповідності до загального підходу має реалізовуватися на професійному рівні по таким напрямкам:

- музей як форпост європейської цивілізації як заклад культури;
- музей як форпост європейської цивілізації у наукових дослідженнях;
- музей як форпост європейської цивілізації з позиції міжнародних зв'язків;
- музей як форпост європейської цивілізації з позиції меседжменту галузі культури.

З огляду на вищевказану класифікацію спрямування організаційної дії, можна здійснити спробу визначення специфічних трендів та рис кожного з напрямків.

Разом з тим, потребують остаточного наукового визначення поняття предмету, суб'єкту та об'єкту музею як європейського форпосту українській науці.

Предметом ідеї музею як європейського форпосту є сукупність якісних впливів на культурне середовище, музейні та інші заклади, професійні колективи, фахові групи спеціалістів, соціальні групи з метою їх якісних позитивних змін, що у подальшому будуть сприяти реалізації основ європейської політики в сфері культури та музейного середовища зокрема.

Отже у підсумку, можна зробити висновки, що сучасний музей в XXI століття повинен прагнути стати форпостом європейської цивілізації та, у ідеалі реалізувати цю ідею. Особливого значення набуває розвиток музеїв як інституцій на північному та східному кордонах України. Саме до таких відноситься проект створення музейно-виставкового комплексу в с. Боголюбове Тростянецької ОТГ Сумської області.

Література:

1. Медведєв, І.А. (2020) Активізація роботи музейних закладів в умовах адміністративно-територіальної реформи. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 8, 40-46.
2. Медведєв, І.А. (2021). Специфіка діяльності музеїв нового типу (на прикладі Комунального закладу Тростянецької міської ради «Музейно-виставковий центр «Тростянецький»). *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. 9, 21-30.

Boykuzieva Rano

Fergana Polytechnic Institute (Uzbekistan)

CULTURAL AND SPIRITUAL POTENTIAL OF THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF SCIENTISTS-ENCYCLOPEDISTS OF CENTRAL ASIA

The publication considers the ways of using the national cultural heritage, presented in the works of thinkers of the Eastern Renaissance in the formation of motivational, informative, cognitive, social, normative, value and creative competencies of young people.

Key words: *spiritual and moral national values, periods of the Eastern Renaissance, tasks, methodological developments, competencies.*

The Decree of the President of the Republic of Uzbekistan «On approval of the Concept for the development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan for the period up to 2030» dated

October 8, 2019 No. UP-5847 laid the foundations for the development of the higher education system in the near future. It is significant that it points out as a priority task the need to intensify activities to strengthen the spiritual and moral content, patriotic education of young people based on respect for national values, humanism and high spiritual ideas, the formation of youth immunity to alien ideas and ideologies in higher education.

The policy of our state is aimed at creating such conditions for the education and development of a person who is guided by cultural, spiritual, moral and socially approved values and rules of behavior in it, who knows, preserves and transmits national cultural values to future generations.

Modern artificially created virtual reality, in addition to the positive trend of expanding information and communication and artistic and creative opportunities, contributes to the alienation and ignorance by young people of the traditional cultural forms of existence of society and culture in its broadest sense – material, spiritual and moral, national, global, ethical, artistic, aesthetic, ecological, etc. The multiplicity and inconsistency, and sometimes the illiteracy and incompetence of the transmitted values and cultural and moral positions, sets the schoolchildren or students the task of weeding out false ideals and determining the true ones, which, they cannot always solve successfully due to their insufficient cultural and life experience.

Therefore, methodological developments for introducing the younger generation to the national cultural heritage should be developed and applied in the perspective of the modern tasks of the spiritual development of the citizens of Uzbekistan, the main of which is the idea of the «Third Renaissance», the essence of which was revealed by President Shavkat Mirziyoyev at a solemn ceremony dedicated to the 29th-anniversary of independence of the Republic of Uzbekistan.

The first period of the Eastern Renaissance in the Central Asian region is the Muslim Renaissance of the 9th-12th centuries; The second period of the Eastern Renaissance is the Temurid Renaissance in the XIV-XVI centuries. These two renaissances are the basis on which the revival of all spheres of life in modern Uzbekistan is currently taking place.

The rich heritage of thinkers who contributed to philosophy, exact and natural sciences, history, poetry and literature plays an important

role not only in the spiritual development of our region but also in the history of science and culture of world civilization (Abdunabiev, 1998; Codes of Timur, 1992; Khayrullaev, 1975).

The comprehension of the national cultural heritage by the younger generation begins, first of all, with its getting acquainted in the process of education, when there arises:

- the readiness of students to actively study the history, customs and traditions of their people, the Uzbek language as the state language, as the cultural code of the nation,
- techniques for mastering specific forms of knowledge in a tolerant and respectful attitude to the language, history, traditions, customs, religion, cultural artifacts of the national culture of all peoples living on the territory of Uzbekistan;
- the ability for interethnic, interfaith and intercultural dialogue, in order to search for various cultural meanings.

The involvement of the younger generation in the national heritage consists in the formation of a citizen, a patriot, who has formed motivational-incentive, information-cognitive, social-normative, value and creative competencies (Umarjonova, 2018, p. 494).

These competencies are formed in the process of getting acquainted with the literature of historical and cultural content, museum expositions, and artifacts, referring to the cultural traditions of own family, own life, and cultural experience (Khaydarov, 2021, p. 36). The task of teachers is to rely on the emotional reactions and experiences of young people, to encourage them to reflect - that is, to analyze the level of their knowledge, the degree of their interest, and their value attitude to cultural heritage. The purpose of the application of pedagogical methods is to realize by students not only the importance of studying cultural heritage, but also the need to constantly improve their lives on its basis in order to pass it on to the next generations.

References:

1. Abdunabiev A.G. (1998). Vklad v mirovuyu sivilizatsiyu (iz istorii zarojdeniya, stanovleniya i razvitiya materialnikh i dukhovnikh kultur v Uzbekistane). – Tashkent: Uzbekistan.
2. Code of Timur. (1992.) – Tashkent.
3. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan «On approval of the Concept for the development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan for the period up to 2030» dated October 8, 2019 No. UP-5847 <https://uwed.uz/ru/pages/concept-of-development-of-higher-education-system>

4. Khaydarov M. U. (2021). Ways to increase the activity of students in the educational process. *Problems of pedagogy*, 1 (52). .35-36.
5. Khayrullaev M.M. (1975). *Farabi. Epokha i ucheniye*. Tashkent: Uzbekistan.
6. Nasirov K.J. (2000). Ideas of thinkers of Central Asia of the 9th-10th centuries on moral education (on the example of the works of al-Bukhari and al-Farabi) (abstract of dissertation ... candidate of pedagogical sciences: 13.00.01). - Tashkent.
7. Speech by the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at a solemn ceremony dedicated to the 29th anniversary of the independence of the Republic of Uzbekistan <https://uza.uz/ru/posts/vystuplenie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziye-31-08-2020>
8. Umarjonova, G. M. (2018). Formation of cognitive activity of students in extracurricular work *Young scientist*, 21 (207).. 492-495.

Kirgizov Ikboljon

Fergana State University (Uzbekistan)

FACTORS OF DEVELOPMENT OF HARMONY OF WORDS AND MELODY IN THE MORAL-AESTHETIC VALUE SYSTEM OF FUTURE MUSIC TEACHERS

The article describes the factors of development of the harmony of words and melody in the moral-aesthetic value system of future music teachers, as well as the issues of forming the human qualities of Alisher Navoi's musical heritage in the hearts of young people, preserving it like the apple of an eye, making young people enjoy it, and passing it on to future generations.

Key words: *uzzol, buzruk, composer, arguvon, ghazal, analysis, word, melody, harmony, eyelash*

It is known that the education of the young generation has always been important and relevant. But in the 21st century, we live in, this issue is really becoming a matter of life and death. «The more perfect the education, the more satisfied the people,» say the sages. In order for education to be perfect, it is absolutely impossible to allow a gap to appear in this matter.

Almost all of Hazrat Navoi's works have been of educational value for centuries and served to shape the musical thinking of young people. «Nasri Uzzol», one of the works sung with Navoi's ghazals, is a huge educational factor in improving the moral and aesthetic value system of future music teachers due to its attractive melody structure and meaningful verses.

*It is a vine flower or your face is a blossoming flower garden,
A drop in your flower is a symbol of this garden*

*(Original: Yuzungda may guli yo gul ochilg'an bo'stondur bu,
Gulungda qatra xo'y bo'stondag'i sudin nishondur bu)*

The poet, describing the face of his loved one, first pays special attention to the redness on her face and the drop of sweat: «Is the redness on your face caused by vine or not a face, it is a garden of blossoming flowers; The drop of sweat on your face is a sign of water in the garden!?» In the first verse, the redness on the cheeks of a woman is compared to two things: the redness of drinking wine and flowers that blossom in a garden, while in the second verse, a drop of sweat on the lover's face is compared to the water shining in the flower garden. Both images attract the reader's attention, and the extremely beautiful image of the lover is displayed in front of the eyes.

While the lover enjoys the unique beauty of the loved one, tears of blood filled with agony flow from his eyes in his dream. This is how he explains his situation while addressing the people:

*I still have tears in my eyes,
This is the purple flower that bloomed in the garden of your image
(Original: Ko'zumda qatra qonlar bog'lag'an ermas hamonokim,
Nazar bog'ida shavqingdin ochilg'an arg'uvondur bu)*

«It's not the drops of blood that are constantly flowing from my eyes, it's the purple flower that blossomed from the noise of your love after my eyes fell on your face.» In the verse, the poet gave a very beautiful poetic interpretation of a situation typical of lovers - when he looks at the face of his beloved, he blushes purple from embarrassment. This interpretation deepened the content of the verse by being very compatible with the real-life event. In the next verses of the ghazal, we come across a number of poetic images related to the real situation of a lover who has managed to see the beauty of his beloved. In one of them, the poet writes:

*My eyelashes do not fly around my eyes, wishing for your image
Who can cross this river over the reeds to the birds
(Original: Yemas vasling tilab uchqan ko'zum atrofida kiprik
Kim, ul daryoyi qushlarg'a qamishdin oshyondur bu)*

According to Navoiy's interpretation, the eye is a river, and the eyelashes around it are the reeds growing on the banks of the river, so the lyrical hero says to his beloved: «Your image is not the eyelashes flying (trembling) around my eyes, but they are reeds grooving in at the

river to become the shelter for the birds (birds that land on this river).» Ashyon is a permanent shelter for a creature. He lives there, and reproduces. In this verse, the river birds are glimpses of the beauty of the river, the river is the longing eyes of the lover, and the eyelashes are a reflection of the image of the river appearing in the eyes. So, the lyrical hero wants to keep his eyes on the land, that is, to enjoy this beauty all the time.

It is known that when a new caravan enters the city, people's trade activities will increase. The poet embedded the interpretation of the sufferings of a lover into the essence of this real event, which is often encountered in life:

*The cry of my heart will increase the people's trade
This is a caravan from the land of love*
(*Original: Ko'nguldin chiqqon ohim aylar afzun xalq savdosin
Ki, shaydoliq' diyoridin yetishgan korvondur bu*)

«Because of the sigh that came out of my heart, the people's trade increased even more. It was not a sigh, but a caravan from the land of love,» writes Navoi in the verse above. Of course, the skillful use of figurative meanings of the word in this place allowed to express the content of the stanza with a deep poetic interpretation. The word Savdo actually means «trade, transaction» in Persian. This word also means a dispute in the trade process. The above verse refers to this very meaning, and the sighs that came out of my heart increased the people's argument about me. This is a typical phenomenon that often occurs among the people in life, and it provides a unique vitality in the interpretation of the content of the verse and the state of love.

Shashmaqom makes it possible to say that it is the basis of folk music heritage, and it serves as a factor for the development of harmony of words and melody in the moral-aesthetic value system of future music teachers.

Imyamin Kirgizov

Fergana State University (Uzbekistan)

THE THEORETICAL ESSENCE OF TENDENCIES TOWARD THE ART OF COMPOSITION IN FUTURE MUSIC TEACHERS

In the article, the thoughts on understanding the theoretical essence of the process of manifestation of tendencies in the art of composition in future music teachers and applying them from a practical point of view are presented.

Key words: *composition, tendency, process, inclination, aspiration, competent, support, practical, clarification, moral culture, moral education.*

In this regard, as noted in the address of the President of the Republic of Uzbekistan to the Oliy Majlis and the people of Uzbekistan, in accordance with the instruction «We should interest our children in professions, art and culture», we must preserve our national cultural wealth inherited from our ancestors, analytical study, professional-creative, pedagogical and we need to start our spiritual education based on psychological and methodical characteristics.

Since modern requirements for quality education in the field of formation of musical thinking of students of general education schools require a comprehensive study, it can be said that the requirements for future music teachers include a careful study of the masterpieces of our national musical art, an effective approach to the work of famous artists, and the theoretical essence of the directions in the art of composition through the means of their execution, the goal of achieving understanding and practical application becomes a necessity.

After all, understanding the lexical-theoretical essence of the process of manifestation of tendencies to the art of composition in future music teachers and applying it from a practical point of view serves as the main factor in the development of the quality of education implemented in Uzbekistan.

Composition (lat., arrangement, planning) - represents the content of arranging all elements in the work in the process of tendencies in the art of composition of future music teachers.

Tendency (interest, aspiration) - helps future music teachers to consciously, carefully, steadily, and consciously acquire knowledge in the process of tendencies to the art of composition, to form skills and competencies, to develop personal abilities, intelligence, fluency, to better understand the world.

Also, it is an educational factor in future music teachers' desire, activity, internal motivation, source of need realization, selective attitude to existence, ability to make unique decisions, ability to control oneself, striving for a goal, overcoming obstacles in the process of tendencies in the art of composition. In this direction, the use of exercises, training, and tests, helps to form feelings of aspiration.

The art of composition in prospective music teachers brings out the following impression:

- in the course of tendencies in the art of composition of future music teachers, passion, wish, desire, and even dreams are embodied;
- help future music teachers to know their professional competence and find their place in the process of tendencies in the art of composition;
- practical trainings are organized in a specially equipped experimental area in the process of tendencies in the art of composition of future music teachers, and directs the formation of skills and competencies to apply the theoretical knowledge acquired by students in practice;
- the method of analysis helps future music teachers to comprehensively analyze, deeply examine and study the educational situation by dividing it into structural elements as an object of checking the process of tendencies in the art of composition;
- clarification – in the process of composition tendencies of future music teachers, transition from general theory to some method or transition from abstraction to precision, specific formalization of results (example, problem, drawing, model, algorithm, report, essay, etc.) forms a set;
- moral culture – develops the moral cultural experience of future music teachers in order to morally understand, evaluate and change existence in the process of tendencies in the art of composition;
- moral education – relations are formed based on the accepted standards of moral inclination in the course of tendencies in the art of composition of future music teachers;
- artistic education – education of young people's interest and love for art in the process of tendencies in the art of composition of future music teachers, artistic activity skills and composes the qualifications;

- stability – in the process of tendencies in the art of composition of future music teachers to achieve a permanent, stable state, as well as to develop the content of musical-pedagogical concepts that represent the permanence and stability of this state, and to improve the competence of applying them in practice;
- perfection – in the course of tendencies in the art of composition of future music teachers, matured, fluffy, full, mentally and morally pure, physically healthy, refined, self-recognizing in society, independent thinker, free, creative, initiative, businesslike, selfless person is formed.

In conclusion, it should be noted that the future music teachers, who have learned theoretically and practically from the art of composition, experience various emotional states during the study and apply innovations of creative content to the organization of quality education.

Mamajonova Dildora

Kokand State Pedagogical Institute (Uzbekistan)

Imyamin Kirgizov

Fergana State University (Uzbekistan)

**SOCIO-PEDAGOGICAL GENDER ACTIVITY
OF FEMALE VOCALISTS OF FERGANA VALLEY**

The article describes the socio-pedagogical gender activities of women singers in People's khashars (public, common works) organized in Uzbekistan.

Key words: *gender, Farhod HPP, hydro node, branch, modernization, people's kashar, construction, «People's artist», «People's hafiz (vocalist)», the satisfaction of labor.*

President Shavkat Mirziyoev said, «No matter what reforms we try in our country, we will first of all rely on young people like you, your energy and determination. As you all know, today we have set ourselves huge goals. We have begun to create the foundations of the Third Renaissance in our Motherland.» – emphasizing that it is important to realize that in the practice of the third Renaissance of Uzbekistan, in raising the spirituality of our youth, it is important to learn from the commonness of gender relations in the family and examples of gender tolerance in the content of the creative lives and

musical works of our great artists who made a worthy contribution to its development.

It is known that in the recent past, the social activity of Ferghana Valley female artists in the construction of the Farhod HPP, which is one of the great constructions of the 20th century to improve the living standards of the peoples of Central Asia, is a vivid example of this.

The decision on the construction of the hydroelectric power station was made on May 18, 1942, and the construction of the hydroelectric power station began on February 10, 1943, as a public construction project –a nationwide hashar. In 1948, the 1st hydro-aggregate was put into operation, from June 1949, 4 hydro-aggregate stations with a total capacity of 126 MW began to work at full capacity, and in 1951, they were put into industrial use. Sirdaryo region cities and districts, as well as large enterprises such as «Bekobodcement» and «Uzbekistan Metallurgical Combine» have started to be supplied with electricity. Power is transmitted at a voltage of 110, 35.6 kV. It was connected to the Central Asia unified energy system («Energy» unified dispatch center) and produced 562 million kilowatt hours of electricity in 2003. According to the decisions of our President No. 2947 of May 2, 2017 «On the program of measures for the further development of hydropower in 2017-2021» and the Cabinet of Ministers No. 827 of October 18, 2018 «On the modernization of the «Farhod» hydroelectric power station», the modernization and reconstruction with technical equipment of this HPP were carried out. In this great creative work, the poem of Akmal Pulat performed by the People's Artists of Fergana Valley, Halima Nosirova, Zaynab Polvonova and Fotima Borukhova, and the song «Working People» with the music of Muhammadjon Mirzaev provided moral and spiritual support, physical strength, social unity and gender harmony.

*The workers decorated the Farkhad steppe with gardens,
Deserts have become fields of flowers, crows no longer dare to fly,
My enemy cannot stand, but screams and beats on the chest repeatedly,
Keep working hard, friends.*

*(Original: Mehnat ahli qildi obod Farhod dashtini gulbog'lar,
Guliston bo'ldi sahrolar, ucholmas endi hech zog'lar,
Chidolmas dushmanim faryod urib ko'ksini ming dog'lar,
Suring mehnat sururin charchamasdan do'stlar-o'rtoqlar.)*

In particular, the large Fergana canal, as one of the largest hydro technical structures built in the valley, caused huge transformational changes in the territory of Uzbekistan (283 km), Tajikistan (62 km) and Kyrgyzstan (13 km). Since ancient times, people have been engaged in land development by digging canals and ditches to subdue the water sources necessary for life. As long as the people of the country have been engaged in agriculture, they have always felt the need for water. The construction of the Big Fergana Canal satisfied the population's need for fertile land and made it possible to create plantations and gardens.

The Great Fergana Canal was completed in 45 days with the solidarity of our hardworking and selfless people in a very short period of time with the people's hashar that started on August 1, 1939. After that, the Great Fergana Canal was extended again in 1940 on the territory of Tajikistan. The water supply of 500,000 hectares of irrigated land in Uzbekistan, Kyrgyzstan and Tajikistan has improved, and the possibility of developing new land has appeared.

180,000 people participated in the Great Fergana Canal Public Hashar, and 17.8 million m³ of soil was excavated along the 270-kilometer route (of which only 1.7 million m³ was used by machinery). The canal was reconstructed in 1953-62, 1964 and 1967. The length was increased to 345 km, the water consumption was 180 m³/s, the fastest water consumption was 211 m³/s. Water supply of 500,000 irrigated lands in Uzbekistan, Kyrgyzstan, and Tajikistan has improved, new land development opportunities have appeared. More than 1,000 hydrotechnical structures (50 of them are large), including 9 dams, 258 water outlets with a maximum gross water intake of 162 m³/s, 7 spillways, and 8 aqueducts were built on the canal. 101 bridges were built for the passage of traffic over the canal.

The Uzbek people united for a common goal at the Great Fergana Canal nationwide hashar and showed examples of true heroism. The service of representatives of all fields, including artists, who strived towards the goal in unity and harmony, was incomparable. During the construction of the canal, every evening there was a torch celebration for the canal diggers in the open field, and everyone showed their talent and art. For example, the national artist of Uzbekistan Halima Nosirova presented the concert repertoire «Chaman yalla», «Tanovar», Mukarrama Turgunboeva presented the concert repertoire «Zang», «Rohat», «Katta uyin», Tamarakhonim

«Erta bilan turaman nahori nashta», «Uzbekiston gulzor» to our hard-working people, and gave motivation not only to the hashar participants, but also to the youth today, to live according to the principles such as patriotism, harmony with nature, reliability, succession, collectiveness, expediency and wealth of emotions.

«According to the recollections of the Khasharchis who participated in the construction of the Great Fergana Canal, poets and musicians-singers were in constant service among the builders for forty-five days. It should be mentioned separately that the poems of the big song genre suitable for large constructions were performed and liked by the fans. Poems of contemporary content by poets such as Habibiy, Sobir Abdulla, Chustiy, Kamtar were set to the tunes of great songs, and the singers such as Mamadbobo Satorov, Jorakhon Sultonov, Boltaboy Rajabov, Sherkuzi Boykuziev, Hadyakhon Hamdamova, Zaynab Polvonova, Mehrikhon Abdullaeva received applause from the canal diggers. In those years, many of our singers-composers won the sincere love of the people, and many of them were awarded the honorary titles of «People's Artist» and «People's Vocalist». The physical and mental vitality of the population determines the level of civilization of the state and shows the indicator of the nation's sustainable development. In this place, the creative activities of artists with great destinies and well-rounded repertoires have gained importance in the formation of thinking and needs in the human being, and in ensuring the pedagogical efficiency in society, they have been reflected in people's lives.

In particular, the song «Ofarin» by singer Zaynab Polvonova evoked high spirits and feelings of faithfulness in Khashar players.

Blessed are those who stand in covenant,
 Good luck to people loyal to their country.
 They are happy in this country
 Well done, O victorious farmers.
 Your enthusiasm is like a river
 Respect for you on a par with the whole world.
 Your fields repeat the teeth of the comb,
 Well done, O victorious farmers.
 You have shown the power of your covenant and promise,
 You made your gardens bloom.
 May your gold mine prosper more and more,
 Well done, O victorious farmers.
 These are the beloved sons of the Motherland,
 Lions boys, girls, wrestlers.

They are always ready to sacrifice their lives for society,
 Well done, O victorious farmers.
 (Original: Ahdida turguvchi yorlar ofarin,
 Yurtiga sodiq nigorlar ofarin.
 Bu vatanda baxtiyorlar ofarin,
 Ey muzaffar paxtakorlar ofarin.
 G'ayratingiz toshqini daryocha bor,
 Hurmatingiz misli bir dunyocha bor.
 Shonalarning gullari ra'nocha bor,
 Ey muzaffar paxtakorlar ofarin.
 Ko'rsatdingiz ahdingiz, paymoningiz,
 Yashnatdingiz blg'ingiz, bustoningiz.
 Gullasin tobora oltin koningiz,
 Ey muzaffar paxtakorlar ofarin.
 Bu Vatannig jonajon o'g'lonlari,
 Sher yigitlar, qizlari polvonlari.
 Xalq uchun doim fidodir jonlari,
 Ey muzaffar paxtakorlar ofarin.)

The hard-working, selfless, passionate female artists of the Fergana Valley, including Mukarrama Azizova, Berta Davidova, Komuna Ismailova, Zaynab Polvonova, Lutfikhon Sarimsokova, Hadyakhon Hamdamova, Halima Nosirova, Fotima Borukhova, ensured the stability of gender relations existing in our country since ancient times with their excellent performances and hard work in large public infrastructure constructions such as Farhod Hydroelectric Station, Big Fergana Canal, Kosonsoy Reservoir, North Fergana Canal, Logon Canal.

In conclusion, the fact that the works of art performed by female artists in the circle of male hashar participants are of urgent importance in social relations, which are important for the development of gender equality in society, is becoming more evident today. Today, as a result of paying special attention to increasing the activity of women in the social life of the family and society, great changes are being made both in social relations and in legislation. One of the requirements of a developed society is the provision of equal rights for men and women. This, in turn, greatly helps in achieving spiritual, political and economic growth in each country.

РОЗДІЛ VII

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Кубрак Олег

Сумський національний аграрний університет (Україна)

ПОЛІТИКА ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА КУЛЬТУРИ

У статті розкривається специфіка політики як особливої сфери життя суспільства, визначаються її спеціальні категорії та поняття, а також виявляється тісний взаємозв'язок політики з культурою. Акцентуються два основні поняття: «культура політики» та «політична культура», відзначаються їхня взаємодія та взаємозалежність. Результатом дослідження є визначення значення культури для світу політики.

Ключові слова: *політика, культура, держава, влада, ідеологія.*

У повсякденному житті культуру зазвичай пов'язують із мистецтвом, освітою та вихованням, просвітницькою діяльністю. Культура також передбачає ступінь оволодіння тим чи іншим видом діяльності. У цьому сенсі виділяють культуру праці, професійну та побутову культуру, культуру спілкування, культуру мови та мислення. Розрізняють також високу та низьку, елітарну та масову культуру. Зрештою, спільноти людей відрізняються своєрідністю національних, етнічних культур.

Сучасне суспільне життя є результатом взаємодії кількох сфер (економічної, духовної, соціальної), кожна з яких також має свою культуру. Один із таких напрямів життя суспільства – політика, є різноманітним, складним, дуже мінливим культурним явищем, яке досить важко розглядати за допомогою суворої схематизації. Політика – це особлива сфера життєдіяльності людей, пов'язана з владними відносинами, державно-політичною організацією суспільства, політичними інститутами, принципами, нормами, дія яких має забезпечити функціонування суспільства, взаємини між людьми, суспільством та державою. Вона охоплює різні політичні інститути та процеси, механізми правління у межах різних державно-правових систем, відносини людей з інститутами

влади, механізми забезпечення єдності та функціонування політичної системи, необхідні для затвердження та збереження порядку та реалізації інших життєво важливих цілей.

Політичні явища існували з давнини і пронизували всі сфери життя античного суспільства. Однак політика не виділялася з цілого комплексу суспільних явищ. Поступово з ускладненням соціального складу та структури суспільства, у міру поглиблення соціальної диференціації, було усвідомлено необхідність виділення та глибшого дослідження політичних проблем. Виокремлення світу політичного як самостійної підсистеми відбулося значно пізніше у процесі формування капіталістичної системи. У XVIII – XIX ст. відбулося остаточне розмежування трьох основних сфер суспільного життя – економічної, політичної та соціальної. Саме в цей період починають говорити про політику як самостійну підсистему, відмежовану від інших напрямів життя суспільства. Вперше політику як особливу сферу діяльності людей виділив М. Макіавеллі. Важливі дослідження у цій галузі провели Т. Гоббс, Дж. Локк та інші. Поступово поняття поглиблювалося і доповнювалося і нині існує безліч різноманітних трактувань, типологій і класифікацій даного явища.

Розуміння світу політики можливе за умови визначення меж між ним та іншими підсистемами людського буття. Політичне має свої власні критерії, що починають своєрідно діяти в протилежність різним, відносно самостійним предметним областям людського мислення та дії, особливо в протилежність моральному, естетичному, економічному.

Необхідно визначити специфічні категорії та поняття, що характеризують політичний бік життя суспільства. Центральними та основоположними у цьому сенсі є поняття «держава» та «влада», оскільки саме вони допомагають зрозуміти сутність та призначення політики, політичних інститутів та всього світу політичного. Значна частина існуючих ухвал базується саме на цих двох категоріях. Поняття «держава» і «влада» не рівнозначні: влада набагато старша за державу, бо не було і не буде держави безвладної (тобто анархічної), але протягом усієї первісної історії ця влада функціонувала як недержавне та дополітичне громадське самоврядування. З виникненням держави як такої з'являється вже інша влада, за якої інтереси керуючих та керованих далеко не завжди і не в усьому збігаються. Проте

більшість визначень побудовано саме у ототожненні даних категорій. Такі формулювання категорій потребують суттєвого коригування. Наприклад, у державі обов'язково присутня політика, проте політика може здійснюватися навіть там, де немає держави. Поняття «держава» і «влада» не виключають, а, навпаки, доповнюють одне одного, оскільки в обох випадках йдеться про два важливі аспекти одного й того самого феномену.

Політичні реалії неможливо зрозуміти без вивчення системи спілкування, засобів та механізмів політичної комунікації, які однаково пов'язані як зі сферою суспільної свідомості, соціокультурною та політико-культурною сферами, так і зі світом політичного.

У політичній сфері важливе місце посідають ідеологія та світогляд. Для того, щоб вивчити внутрішню сутність та межі політичного, важливо дослідити його за допомогою політичної філософії, психології, етики, різних ідейно-політичних течій тощо, які забезпечують його духовну та культурну цілісність. Розгляд політичної сфери через призму культури дозволяє побачити внутрішні морально-етичні особливості здійснення державної влади. Культурна діяльність виступає свого роду способом освоєння та підпорядкування людині політичної реальності.

Атаджанов Санжар

Tashkent State University of Oriental Studies (Uzbekistan)

THE MAIN DIRECTIONS IN THE FOREIGN ECONOMIC AFFAIRS OF THE LAO PEOPLE'S DEMOCRATIC REPUBLIC IN THE CONTEXT OF REGIONAL INTEGRATION

This article highlights the results of research related to the principal directions of the external economic activity of Lao People's Democratic Republic with the regard to bilateral and multilateral cooperation both in intergovernmental level and within the framework of collaboration with international organizations.

Key words: *The Greater Mekong Subregion; «Belt and Road Initiative», Foreign Direct Investment, transport hub; ASEAN Free Trade Area, ASEAN Economic Community*

The Lao People's Democratic Republic is a country with a low GDP (94th place in the world) and its GDP per capita (115th place in the world). The main income of the country comes from the export of electricity, gold, agricultural products, rubber and other raw materials.

The country is located in the center of the Greater Mekong sub-region and is separated from the sea, and borders Myanmar, Thailand, China, Vietnam and Cambodia.

The Lao PDR is a socialist country with a one-party system (People's Revolutionary Party) led by the President (Thonglun Sisulit since March 22, 2021). Over the past century, the country was tormented by the colonial oppression of the French and the occupation of the Japanese, a civil war that led to the overthrow of the monarchy.

In the foreign economic links of the Lao PDR prioritizes cooperation with neighboring states due to not having access to the sea. The greatest prospect for the development and solution of current problems for the country is participation in the «One Belt, One Road» project initiated by PRC, as well as involving in the organizations and programs under the auspices of the ASEAN.

The ongoing foreign policy of the Lao People's Democratic Republic can be characterized as aimed at expanding bilateral and multilateral relations. To date, Laos has established diplomatic relations with 148 countries of the world. At the same time, Laos is a member of about 40 international organizations.

However, it should be noted that the main focus in the country's external economic cooperation is aimed at neighboring countries: China, Vietnam, Thailand, Myanmar and Cambodia. Faced with some serious problems, the country is committed to the principle of peaceful coexistence with neighboring countries. This approach promotes common development and prosperity, and also helps to balance national interests with the interests of its allies.

The focus on economic cooperation with the states that border on Laos can be judged by the external trade relations of Laos. Considering the statistical indicators, it can be seen that the main partners of the Lao PDR are Thailand, Vietnam and China. In fact, in 2021, goods worth \$2.99 billion were exported from Lao PDR to Thailand, which is slightly higher than to China (\$2.48 billion;) and 2 times more than to Vietnam (\$1.24 billion). In comparison, export figures for the United States and Japan averaged 125 million, which is several times less than that of above mentioned neighboring countries. It can be stated that Laos imports the largest amount of goods from Thailand (\$4 billion), China (\$1.6 billion) and Vietnam (\$612 million), which is also many times higher than the figures for Japan (\$169 million). \$) and the USA (\$72 million).

Close partnership with the bordering states is also manifested in investment projects implemented on the territory of the Lao PDR. According to the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), half of the total direct investment in 2021 (\$3.524 billion) was received by the country from China, Thailand and Vietnam (more than \$1.700 billion). However, one should highlight the fact that China is the main external investor for Laos. In 2021, Laos received about \$1.254 billion of Foreign Direct Investment from China, which is 35% of their total FDI stock.

Speaking about China's investment in the Laos economy, it is important to pay attention to the geo-economic initiative «One Belt, One Road». The project is building a railway that has the potential to increase total income in the Lao People's Democratic Republic by up to 21 percent in the long term. Designed as a high-speed railway, the 414 km section connecting the capital Vientiane and Boten (on the northern border with China) could provide the Lao People's Democratic Republic with a land connection to global and regional supply points. This could make Laos more attractive to investors, create new jobs and boost economic growth. Construction costs of US\$5.9 billion (a third of Lao GDP in 2017) are shared between Lao PDR and China on a 30/70 basis.

While the construction of the railroad could boost Laos' economic growth and help the country transform into a transportation hub for the Greater Mekong Sub-region, it should be noted that economic success will depend on how quickly the railway will start to be exploited by the country and its partners. To avoid any economic risks, the project shall start to pay off as the external debt of Laos to the People's Republic of China has risen to around 1.2 bln. USD.

Another key area of Laos' foreign economic links is the collaboration with international organizations. A special role in this context is played by the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), participation in which should contribute to resolving a number of issues related to sustainable economic growth and social well-being in the region, as provided for by the ASEAN Charter.

The work of ASEAN subsidiary bodies and initiatives will positively influence the development of the economy. So through the ASEAN Economic Community (AEC), Laos can increase external trade and investment flows. In turn, the creation of the ASEAN Free Trade Area, the purpose of which is to reduce tariffs and non-tariff barriers between

member states, can become a booster for the country's economy. It should be noted that in 2020, the Agreement to establish an FTA between 10 ASEAN member countries (including Laos), and China, Japan, South Korea, Australia and New Zealand was reached in Vietnam. It means, that countries with a combined population of 2.2 billion and a combined GDP of approximately \$30 trillion, about a third of the world's total GDP, are brought together.

In conclusion, it can be noted that the main direction in the external economic links of the Lao PDR is to strengthen relations with neighboring China, Vietnam and Thailand, which the country has the largest volume of trade with and which it receives a significant flow of investment from.

The integration processes within the framework of cooperation with ASEAN are of particular importance, which will simplify trade operations while reducing customs duties. In addition, the One Belt, One Road initiative will open up opportunities to access the large seaports of China and Thailand, as well as receive funds for granting the right to transit, which will generally have a positive impact on the development of the country's economy.

Baqari Gvazava

Caucasus International University (Georgia)

THE NEW WORLD ORDER AND THE INTERESTS OF BIG PLAYERS IN THE SOUTH CAUCASUS REGION

The purpose of the conference topic is to analyze in detail the political, cultural, economic and social issues in the Caucasus region. The South Caucasus region is not only geopolitically noteworthy, but also important in many ways, both for the East and the West, as well as for the modern world. The role of the Caucasus has always been and is still the major strategic area between the East and the West.

Key words: *New world order, South Caucasus, foreign policy, big players, international relations.*

The «concept of the new world order» is not new at all. It became relevant after the collapse of the Soviet Union. This approach was developed side by side with global processes and events over time. Overall, it gave us a whole picture. For example, we can cite the Declaration of Independence of the United States of America, the French and Russian revolutions, the creation of the «League of

Nations», the creation of NATO and the United Nations, etc. The world order established in the 20th century had a great influence on the formation of the new world order of the 21st century. The division of the world into spheres of influence was still in order.

The current acute conflicts in various regions are proof of the fact that the conflict of interests is still acute for today's world. States such as the USA, Russia, China, Turkey, Iran, etc. are fighting for regional leadership. All this makes the formation of a new world order unpredictable.

Speaking about the region, we should of course mention the Russian factor. It reacts very rigidly to the activation of other forces in the region and tries to strengthen its influence in various fields. Russia has a different attitude towards the European Union and NATO - the United States of America. If it considers NATO and the United States of America as a direct threat, in this direction the European Union is considered as a threat from an economic point of view. We should not forget that the EU and Russia are also partners in economic matters. As an example of this, we can cite a number of platforms adopted by the European Union. The purpose of these platforms is to establish and deepen relations between Russia and the European Union in various economic fields.

The South Caucasus region has been of interest to the United States of America and Russia since the beginning of the 1990s. Before the collapse of the Soviet Union, the US was less active in the Caucasus region and considered this region to be Russia's sphere of influence. When the Cold War ended, the situation changed significantly. New big players appeared in the region, who were actively interested in the political and economic processes

It is necessary to consider Iran as one of the main players in the region and its attitude towards the South Caucasus region.

The main challenge for Iran in the South Caucasus region is the United States of America, which has been increasing its interest in the region from time to time. Iran, whose relations with the USA had deteriorated, found an alternative way in the Russian Federation.

Iran is trying to replace the US-Israel-Azerbaijan format with Iran-Russia-Armenia cooperation. It is also known to him that relations with Iran are insignificant for Armenia, which is under the clutches of Azerbaijan and Turkey.

As for the attitude of Tehran and Tbilisi, Iran is positive in this regard. It is also worth noting the fact that the government of Georgia canceled the visa regime with Iran and laid the foundation for a new stage of relations. On the other hand, Iranian investments increased in Georgia, but all this resulted in negative evaluations in Washington.

The South Caucasus, with its geopolitical location, has always been of great interest to the world's big players. The development and stability of the region is influenced by both the processes taking place within the region and the world events.

Since independence, despite their varied foreign policy, in many cases their interests have intersected with the West. All this has become the biggest challenge for them. In the conditions of the formation of the new world order in the world, the situation between the United States of America and the Russian Federation is particularly tense, which of course also concerns the South Caucasus region. Along with all this, new players have appeared in the region, driven by their own interests and ambitions in relation to the South Caucasus.

The most important thing is how and in what way the countries of this region will manage international integration, which is actually not possible in the near future. The countries of the South Caucasus must respond quickly and effectively to the challenges they face.

Mangoshvili Tamar

Caucasus International University (Georgia)

DIMENSIONEN DES RUSSISCH-GEORGISCHEN KRIEGES IM JAHR 2008

Politische Orientierung Georgiens stimmte seit der Rosenrevolution weniger mit den russischen Einsichten und Ambitionen überein. In den Augen des nördlichen Nachbarn rief es Unzufriedenheit und Wut hervor. Der August-Krieg war nicht der Einzige, den Kaukasus jemals erlebt hatte. Obschon er bedeutsamer war für Georgisch-Russischen mitsamt überregionalen Beziehungen.

Schlüsselwörter: *Kaukasus, Georgien, politische Dimensionen, soft-power Politik, Russland*

Nach dem Ende der Sowjetunion entstandene Energietransitwege sind für die russische Wirtschaft enorm wichtig. Mit der Kontrolle Georgiens gewänne er doppelt: Kontrolle über die Ost- und West Energiekorridore und das Überwachen vom Fluss des Öls und Erdgases aus dem Kaspischen Meer.

Russland schwärmt immer noch von der Wiederherstellung der alten sowjetischen Länder und des alten Wirtschaftssystems von damals und kann es schwernehmen, wie sich die Länder in eine Demokratie und einen Rechtsstaat verwandeln. Der Aufbau demokratischer Institutionen in Ländern wie Georgien oder der Ukraine ist ihm ein Dorn im Auge. Zu den strategisch wichtigen Nachbarn Russlands gehört auch Armenien, das seine Güter nur auf dem Landweg transportiert, so dass Georgien als Transitland genutzt werden muss. Aus vielen Gründen also scheut er sich nicht, ethnische und politische Konflikte in der Region zu schüren, die wiederum dem Ansehen Georgiens im Westen, im Südkaukasus und im Osten schaden. In der Region Zchinwali wurde 2008 die Sicherheit und Relevanz Georgiens auf geostrategischer Ebene in Frage gestellt, als Russland dort militärisch intervenierte. Und wird auch heute noch oft unsicher gemacht. Nach dem politischen Wandel, der Rosenrevolution in Georgien, wurden die Bedrohungen aus Russland immer häufiger. Und so kam es zu einigen bewaffneten Zusammenstößen. Der Krieg in der Region Zchinwali 2008 war der kürzeste in der Geschichte der Kaukasuskonflikte, denn davor gab es fünf weitere im Nord- und Südkaukasus. Damals konnte außerhalb der Region fast niemand von den Ereignissen erfahren; es war zu wenig wichtig, zu lokal. Im Gegenteil, die Umstände des Jahres 2008 überstiegen die regionalen Grenzen. Es drehte sich die Weltpolitik um Georgien. Russland geriet zum ersten Mal in einen bewaffneten Konflikt mit einem souveränen Nachbarland. Dass dies kein Einzelfall war, wurde mehrmals hingewiesen, und beweist auch die bewaffnete Intervention in der Ukraine im Jahr 2022, als die territoriale Sicherheit und Souveränität der Ukraine erschüttert wurde und wird.

Was waren die politischen Dimensionen dieses Konflikts? Alles deutet auf das Spiel mit offenen Karten Russlands, das eine Destabilisierung westlicher Systeme suggeriert, sowie die Behinderung der zunehmenden eurozentristischen Einstellung der souveränen Länder in der Region vorhersagt. Ausschlaggebend in diesem Zusammenhang sind die Soft-Power-Politik in der Region und der pragmatische politische Kurs Georgiens und dessen Verbindung zum Ukraine-Krieg.

Literaturangabe

1. Egbert Jahn. *Neue Fronten nach dem Krieg. Russland, der Westen und die Zukunft im Südkaukasus*. Osteuropa Vol. 58, No. 11, Rückblick auf ein Lehrstück: Der Kaukasuskrieg und die Folgen (NOVEMBER 2008), pp. 5-18 (14

- pages) <https://www.jstor.org/stable/44934466>
2. Stephan Meister: *Russland und der Krieg gegen Georgien*. (DGAP-Standpunkt 14.) Forschungsinstitut der deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik. E.V. 2008. Berlin, S. 1-3 <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-130046>
 3. Uwe Halbach: *Rückblick der „Fünftage-Krieg“*. *Dimensionen und Implikation der Georgienkrise*. Berliner Wissenschafts-Verlag Osteuropa Vol. 58, No. 12, Kassensturz: Die Finanzkrise und andere Jahresbilanzen (DEZEMBER 2008), pp. 65-79 (15 pages). <https://www.jstor.org/stable/244934536>
 4. Uwe Halbach: *Der „Südostetien-Krieg“: Die regionale Dimension*. pp. 5-7 in: Pleines, H., & Schröder, H.-H. (Hrsg.). (2008). *Der bewaffnete Konflikt um Südostetien und internationale Reaktionen* (Arbeitspapiere und Materialien / Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen, 97). Bremen: Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-436874>
 5. Walter Kaufmann: *Bären Dienste. Georgien und Russland in der Eskalationsspirale*. *Osteuropa* Vol. 56, No. 10, Schwerpunkt: Die Konfliktgemeinschaft – Deutschland und die Visegrádstaaten (OKTOBER 2006), pp. 117-121 (5 pages) <https://www.jstor.org/stable/44932646> eingesehen am: 06.06.2022

РОЗДІЛ VIII

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Шевель Анжеліка

Сумський національний аграрний університет (Україна)

ЗМІНА СПОСОБУ МИСЛЕННЯ ЯК ЗАПОРУКА УСПІХУ СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ

У публікації розглянута проблема зміни способу мислення як запорука успіху студента в процесі навчання в університеті. Автор аналізує погляди бізнес-мислителя з рейтингу Thinkers50, засновника глобального аналітичного центру Hack Future Lab Теренс Маурі. Наводяться способи зміни способу мислення: розвиток мислення, позитивне мислення, навички розв'язувати проблеми, критичне мислення.

***Ключові слова:** лідерство, навички розв'язувати проблеми, позитивне мислення, розвиток мислення, спосіб мислення, успіх.*

Спрямовувати свої думки і дії у майбутнє, а не тонути в рутині сьогодення. Таким бачить рецепт успіху для лідерів бізнес-мислитель з рейтингу Thinkers50, засновник глобального аналітичного центру Hack Future Lab Теренс Маурі.

Є ціла низка факторів та потрясінь, які виникають на горизонті і несуть за собою ризики, але також і можливості. Ми маємо системні ризики і потрясіння, вбудовані у систему, коли ми говоримо про відновлення після світової пандемічної кризи, відновлення зруйнованих ланцюгів постачання. Тепер ще слід додати до цього російське вторгнення до України. Ми завжди пропускаємо або навпаки переоцінюємо ризик створювати щось нове, при тому недооцінюємо ризик, який виникає коли, ми стоїмо на місці і не рухаємося уперед (Маурі, 2023).

Немає сумніву, що зміна способу мислення може стати ключовим фактором у досягненні успіху студента. Ось кілька способів:

Розвиток мислення: студенти, які прийняли мислення зростання, вірять, що вони можуть покращити свої здібності завдяки наполегливій праці, відданості та напористості. Вони розглядають

виклики як можливості вчитися та рости, а не перешкоди, які потрібно подолати. Таке мислення допомагає їм розвинути любов до навчання та готовність приймати нові виклики, що може призвести до кращих успіхів в університеті та за його межами.

Позитивне мислення: Позитивне мислення може допомогти студентам подолати негативні розмови з самим собою та розвинути більш оптимістичний погляд. Коли студенти вірять у себе та свої здібності, вони, швидше за все, ризикуватимуть, пробуватимуть нові речі та будуть наполегливі, незважаючи на невдачі. Позитивне мислення також може допомогти студентам впоратися зі стресом і тривогою, які можуть бути серйозними перешкодами для успіху в навчанні.

Навички розв'язувати проблеми: змінюючи свій спосіб мислення, студенти також можуть розвинути кращі навички розв'язувати проблеми. Замість того, щоб розглядати проблеми як непереборні перешкоди, вони можуть навчитися ставитися до них як до викликів, які потрібно вирішити. Це передбачає розбиття проблем на керовані кроки, оцінку можливих рішень і вибір найкращого курсу дій.

Критичне мислення: зміна способу мислення також може допомогти студентам розвинути навички критичного мислення. Ставлячи під сумнів припущення, розглядаючи альтернативні точки зору та аналізуючи докази, студенти можуть стати більш ефективними у навчанні та вирішенні проблем.

Теренс Маурі говорить: «Якщо думати про сталість в довгостроковому розрізі, для цього треба мати цікавість і допитливість, достатню для того, щоб навчатися чомусь новому. Світ еволюціонує і вам треба робити те саме. Історія людства – це історія потрясінь (Маурі, 2023).

Якщо ми говоримо про готовність до майбутнього, нам треба приймати рішення сьогодні. Лідерство – це рішення. Якщо ми говоримо про ключові рішення, ви повинні здобути логіку у конкуренції. Ви конкуруєте з певною швидкістю, навчаєтеся і забуваєте щось, конкуруєте в фізичному і в цифровому світі, у світі вашої уяви та інтелекту. Чому необхідне навчання? Коли наше життя підходить до кінця, ми можемо шкодувати, що ми чогось не зробили. Кількість тих, хто шкодує про те, що чогось не зробив, перевищує кількість тих, які шкодують про те, що вони зробили».

Отже, зміна способу мислення може стати потужним інструментом успіху студента. Прийнявши мислення зростання, розвиваючи позитивне мислення, розвиваючи навички вирішення проблем і критичного мислення, студенти можуть подолати перешкоди та досягти своїх академічних і особистих цілей.

Література:

1. Маурі, Теренс. (2023). Найбільший ризик полягає у тому, щоб не іти на ризик. URL: https://lb.ua/blog/mim_school/549754_naybilshiy_rizik_polyagaie_tomu_shchob.html

Eka Chaghalidze

Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)

THE «MASS OF PEOPLE» IN THE POSTMODERN PERSPECTIVE ACCORDING TO JOSE ORTEGA-I-GASSET'S «MASS REBELLION»

The article «Mass Revolt in the Postmodern Perspective by Jose Ortega-i Gasset» deals with Jose Ortega-i Gasset and Martin Heidegger's definition of the specifics of mass society. Their views on «mass society», «mass man» and «man - mass». The main focus is on the nature of mass society in the post-righteous era, as well as on the new features of the postmodern era of the «human mass». The concluding section summarizes and outlines the role of mass culture in the postmodern era, how the relationship between man-mass and the intellectual in the postmodern era can be imagined.

Key words: *Jose Ortega-i Gasset, Martin Heidegger's, «human mass», «mass society», «mass man», «man - mass».*

XX–XXI century, as the era of global civilization has made significant fundamental changes in the formation and development of man and society. Life in the XX - XXI centuries, not only is technically equipped and at the same time gives more opportunities to people, but also forms the belief that the future day should be richer, better and more diverse than today, as opportunities are constantly expanding, growing and evolving. «Modern», «postmodern», «postmodernism» - are quite common terms lately. The term «modern» refers to a process of change that has been stimulated by technical progress in Western civilization, the development of industry, and the growth of knowledge in social or various fields. Analysis of the phenomena of «man-mass», «mass man» and «mass» in general in the postmodern perspective, discussion of the features and specifics of the «mass uprising» in the postmodern era.

In this analysis we see the relevant works of the authors of the postmodern era. The urgency of the paper is indicated by the fact that the postmodern, global, audio-visual, digital world has giant means of producing mass culture. In such a world, it is important to understand and answer the following key questions: What is the status of the «mass-man» in the postmodern era? Do postmodern realities contribute to the multiplication and empowerment of the masses, or, conversely, reduce its capabilities and self-confidence? What is mass culture in the postmodern era? How does a mass of people feel in virtual, digital reality? How did the human-mass adapt to the post-righteous era? What is the relationship between the intellectual and the human-mass in the postmodern era? Jose Ortega y Gasset and Martin Heidegger on the specifics of mass society

Man-Mass with Jose Ortega-i-Gasset

Jose Ortega-i-Gasset is a great Spanish thinker, philosopher and sociologist of the twentieth century. The Mass Rebellion is the most famous work of Jose Ortega-i-Gasset, published as a book in 1929. Based on a review of the recent history of Europe, the author builds on the concept of the human mass, the «mob», which has penetrated into all spheres of human activity. According to Gasset: «Society is always a dynamic unity of two factors - the chosen minority and the masses. A minority is a group of individuals that are qualitatively different from others. «Mass, as a whole, defines a crowd of people who do not have any specifically different characteristics.» According to this definition, mass is a gathering of people, a group of people who do not differ from each other and repeat their actions by imitating each other. They are formed from people who do not have different visions and ideas. Gasset also notes that «mass» is not always a multitude of people, «man-mass» is one who can not evaluate himself for both good and bad, who perceives himself as «just like everyone else» (Gasset, 1993). : 6-7).

Gasset believes that our lives are based on freedom of choice, the path of choice is never interrupted, even when we say «whatever happens, will happen». Here we deny the right to choose, although not making a choice is already a choice. «When political life falls into the hands of the 'man-mass', it is as if action and active life cease, even though it carries enormous power and potential, it lacks the capacity for creative activity» (Gasset, 1993: 44). So what is rebellion? What does it mean when the masses revolt? - Rebellion means a situation

when a rebel makes demands on his own rights and claims. According to Ortega y Gasset, the preconditions for mass revolt are as follows: a sharp increase in the earth's population, the concentration of large populations in large urban centers, the death of aristocratic culture and ideology amid the development of liberal, socialist and democratic ideologies, rapid mass production and mass ideology. Thus, the mass man considers himself a perfect human being, which is why Gasset calls it «blissful self-awareness», and such an attitude does not allow a person to take into account the other person and his values. § 2. Man-Mass with Martin Heidegger

The philosophical worldview of the twentieth-century German philosopher Martin Heidegger was mainly concerned with the analysis of human existence, existential and anthropological issues. In analyzing these problems, Heidegger introduces his own terms, such as «moon-being,» «man,» and others. (Heidegger, 1970: 542). According to Heidegger, a person entrusted with science and technology has lost his individuality. Heidegger coined the term «Man» to describe this condition, an indefinite pronoun in German, which means that it does not refer to a specific subject, but to someone in general, «Mavan». Heidegger used the term to refer to an average, impersonal person. «Man» is one who justifies all his actions by referring to the ordinary, the common (Heidegger, 1970: 544). Heidegger singled out a few characteristic features of «Manny»: «We enjoy and enjoy virtue as 'generally'; We read, see, and reason as we «generally» see and reason; We will separate the «big crowd» as they are «generally» separated; We consider it «outrageous», which is «generally considered outrageous» (Heidegger, 1970: 195).

Thus, according to Ortega y Gasset, because the mass of man does not recognize the rules of orderly polemic (game), he can not become a full member of society and remain an intellectual barbarian. «Man-mass» and «MAN» are those who can not evaluate themselves, both positively and negatively, those who perceive themselves as everyone is. Such people create mass, mass consciousness and mass culture. Today, people have the opportunity to further develop themselves and their capabilities, to make the most of modern technologies. Under these conditions the mass man becomes more dangerous, first and foremost to himself. The modern era requires the strengthening of subjective attitudes, a person must be able to make conscious decisions. The post-righteous era implies that today objective

events are becoming less important for the formation and development of public opinion than emotions and personal opinions. Therefore, when asked how the «man-mass» adapted to the post-righteous era, we can say that the «mass-man» easily adapted to the post-righteous epoch, because in such an epoch everything is simplified for him and it is completely acceptable to him. There is no resistance, emotions and personal opinions do not mean independent thinking.

References:

1. Berekashvili, Tamar. (August, 2010). «Postmodernism and Mass Culture». Retrieved August 26, 2018. Inn. Material: <https://semioticsjournal.wordpress.com/2010/08/13/>
2. Beridze, Ia. «Some Aspects of the Regularity of Modern Society in the Philosophy of Jose Ortega-i-Gasset». *Philosophical Inquiries*, Volume IV, Tbilisi, 2000.
3. Ortega-i-Gasset Jose. (1993) «Mass uprising». *Translator: Bachana Bregvadze*. Publishing Center: Khomli, Tbilisi.
4. Masalkin, George. (2014) «On the Issue of Collective Psychological Reality». *Proceedings of the International Conference «Humanities in the Information Society - II»*, Batumi, BSU Publishing House.
5. Foursome, Lasha. (2018). «Post-Truth». Publisher: Arilly, 2018, October 28th. Introductory material: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%A8%>
6. Heidegger, Martin (1970). *The Bourgeois Philosophy of the Twentieth Century*. Translator: Institute of Philosophy of the Academy of Sciences of the Georgian SSR, Publisher: «Education», Tbilisi.

РОЗДІЛ ІХ

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Зенченко Антон

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка (Україна)*

*Науковий керівник: кандидат політичних наук,
доцент Слінченко Лариса Володимирівна*

АЛЕКСІС ДО ТОКВІЛЬ: УСВІДОМЛЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ

У статті проаналізовано ціннісні орієнтації сьогоденного суспільства є важливим компонентом світогляду особистості й виражаються у сформованості громадянського демократичного суспільства. Окреслено внесок Алексіса де Токвіля в дослідження демократії в суспільному житті, значення і розвиток демократичних процесів, ролі інтелектуалів у суспільстві та їх обов'язки, ролі масової культури та масової комунікації у формуванні суспільства:

Ключові слова: *соціологія, комунікація, формування демократичного суспільства.*

Ціннісні орієнтації сьогоденного суспільства є важливим компонентом світогляду особистості й виражаються в тих перевагах і прагненнях, які властиві кожному (добробуту, комфорту, громадянських свобод, творчості тощо). Їх дієвість — показник сформованості громадянського демократичного суспільства, за яке Україна сьогодні сплачує величезну ціну: життя наших захисників і мирних жителів у страшній війні. Виявляється, деякі сучасники демократію сприймають однобоко: із обов'язковим дотриманням власних норм і свобод, виключаючи інколи право на свободу інших... Своєю публікацією здійснимо екскурс в історію.

Мета – окреслити внесок Алексіса де Токвіля в дослідження демократії в суспільному житті.

Алексіс де Токвіль – видатний французький соціолог, політик і письменник, який увійшов у світову історію як автор класичної праці «Демократія в Америці». У своїй роботі вчений зосереджується на дослідженні ролі демократії в суспільно-політичному житті, аналізі проблем, які породжує розвиток цього політичного режиму.

Де Токвіль приїхав до Америки в 1831 році як уповноважений французького уряду для вивчення тюремної системи країни. Він звернув увагу на особливості функціонування американського суспільства, оскільки його цікавив розвиток демократії та суспільні процеси. Де Токвіль зазначає, що Америка в роки свого становлення була моделлю нового типу демократії, відмінної від традиційної європейської системи. Особливо зосередився на вивченні функціонування американської демократії, її розвитку та наслідків для майбутнього суспільства.

Слід також зазначити, що де Токвіль був сучасником важливих політичних змін в Європі, таких як Французька революція, що призвела до змін у політичній культурі та соціальному ладі країни. Він розумів потребу вивчення того, як ці зміни вплинуть на майбутні суспільства і що можна використати з досвіду американської моделі демократії для застосування цього в Європі.

Алексіс де Токвіль зробив великий внесок у розвиток соціології, зацікавившись вивченням соціальних змін, супроводжуваних розвитком демократії. Він розглядав демократію як новий тип політичної системи, відмінний від монархії та аристократії, зі своїми особливостями та проблемами. У своїх працях де Токвіль висвітлював багато різних аспектів демократії, таких як її вплив на розвиток економіки, культури, релігії та інших сфер країни та суспільного життя.

Після повернення на Батьківщину Токвіль написав «Демократію в Америці», яка стала фундаментальною основою для розвитку соціології як науки. Зокрема, його концепція «тирана» – ключова в дослідженні «Демократія в Америці» прогнозує, що демократія може стати формою тиранії, коли більшість насильно пригнічує меншість, а права і свободи індивідів порушуються. Де Токвіль звертав увагу на те, що демократія має ґрунтуватися на правах і свободах кожного громадянина, включно з меншинами і може бути успішною лише тоді, коли ґрунтується на розумінні та повазі прав і свобод кожного громадянина.

У своїх працях Токвіль висловив свої погляди на роль інтелектуалів у суспільстві та їх обов'язки. Він зазначив, що інтелектуали мають бути незалежними від владних структур і відстоювати ідеї свободи, рівності та справедливості. Вважав, що цивілізований дискурс і діалог є ключем до розвитку демократії та вирішення соціальних проблем, а відкрите обговорення проблем і

вільний обмін думками є необхідними умовами для суспільного розвитку та сприяння рівності та справедливості.

Іншим важливим внеском ученого в соціологію став аналіз ролі масової культури та масової комунікації у формуванні суспільства: вважав, що ЗМІ можуть бути як позитивними, так і негативними силами, які можуть впливати на психіку та поведінку людей, як основним рупором демократії, так і інструментом маніпулювання масами та порушення принципів свободи та рівності.

Де Токвіль зробив значний внесок і в розвиток соціологічного методу, особливо в удосконалення методів вивчення та аналізу суспільних явищ. Використовував різноманітні методи, зокрема статистичний аналіз даних, інтерв'ю, аналіз історичних джерел та ін. Уперше здійснив комплексний аналіз соціально-політичних явищ, вивчаючи взаємовплив різних сторін суспільного життя.

Отже, можна дійти висновку, що діяльність Алексіса де Токвіля мала великий вплив на розвиток соціології та політичної науки в цілому. Його аналіз демократичних і соціальних явищ, роздуми про роль інтелектуалів і цивілізованого дискурсу, обґрунтування впливу масової комунікації на суспільство – усе це актуально сьогодні. Аналіз його праці та наукової думки є важливим, оскільки саме демократія є панувальною ідеологією, яку прийняла Україна. Тож вивчення та розуміння основи демократичного суспільства сформує план розвитку сучасного освітнього простору нашої країни. Вважаємо, що внесок де Токвіля в еволюцію наукової думки є важливим, сприяв розвитку соціологічних методів і досліджень, які використовуються дослідниками й сьогодні. Дослідження зазначеної проблематики є перспективним, спонукає до подальшої роботи.

Курганська Ольга, Єфремова Галина

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ПРОФІЛАКТИКА ЯВИЩА БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ СУМЩИНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність проблеми булінгу (цькування) розглядається як реальна загроза безпеці сучасного освітнього середовища. Окреслено перспективні напрями роботи з цим явищем та шляхи його подолання.

Ключові слова: булінг, насильство, агресивна поведінка, безпечне освітнє середовище, управлінські рішення, просвітницькі рішення.

Дані з статистики свідчать про те, що понад 67% учнів шкіл стали жертвами жорстокого булінгу, і майже всі з них зберігали мовчазний стан про цю проблему (Андреєнкова, 2019, С. 4]. Однак, тільки недавно учасники освітнього процесу почали відкрито говорити про проблему цькування дітей у школах.

Спеціалісти різних галузей займаються дослідженням проблеми булінгу серед дітей, включаючи педагогів, психологів, соціальних педагогів, правознавців та інших. Значний внесок у розв'язання цієї проблеми зробили дослідники з країн Скандинавії та Великобританії, такі як Д. Олвеус, П. Рендолл, Т. Арора, А. Лейн, Е. Мунте, Д. інші. Українські науковці, такі як Т. Цюман, Н. Бойчук, Г. Т. Алексєєнко, Г. Єфремова та інші, досліджують проблему насильства в освітньому середовищі, користуючись зарубіжним досвідом та розробляють рекомендації щодо подолання цієї проблеми в українських освітніх закладах.

Мета статті – представити комплексний підхід щодо попередження та протидії булінгу (цькуванню) в умовах закладу освіти та висвітлити реальний стан поінформованості та обізнаності щодо превенції випадків булінгу в закладах загальної середньої освіти Сумщини.

Одним з найважливіших показників безпеки освітнього середовища є захист від насильства та булінгу. Відповідно до Закону України «Про освіту», булінг – це дії учасників освітнього процесу, які включають психологічне, фізичне, економічне, сексуальне насильство, часто з використанням електронних засобів комунікації, що вчиняються стосовно дітей або молодих осіб та інших учасників освітнього процесу, у результаті яких може бути завдана шкода їхньому психічному або фізичному здоров'ю. Закон також відносить до типових ознак булінгу: систематичність дій, наявність кривдника та потерпілого, а також спостерігачів, а також дії або бездіяльність кривдника, які можуть завдати фізичних або психологічних травм потерпілому (Закону України «Про освіту», 2018).

З метою вивчення ситуації щодо профілактики та реагування на види булінгу в закладах загальної середньої освіти Сумщини, нами було проведено власне дослідження. Для цього була розроблена анкета «Булінг в закладах загальної освіти Сумщини», яка містила у собі 23 запитання. Результати анкетування були

оброблені за допомогою математичних методів обчислення.

У дослідженні брали участь 110 осіб, з яких 89,1% становили жінки та 10,9% – чоловіки. Вчителі долучалися до опитування за власним бажанням. Серед закладів загальної освіти з сільської місцевості було опитано 72,7% працівників, а закладів освіти міст - 23,3%. Аналіз отриманих результатів проведеного анкетування свідчить, що переважна більшість респондентів підтвердили факт наявності бійок між учнями у навчальному закладі (з них 77% дали відповідь «іноді», майже 4,5 % – «часто»).

Більшість респондентів (48,2%) повідомили, що їхні колеги долучають батьків кривдника, психолога/соціального педагога та дирекцію закладу до вирішення випадків булінгу у навчальному закладі. Також були зазначені (2,7%) випадки, коли деякі колеги не бажають долучатися до вирішення ситуації та сподіваються на самостійне вирішення конфлікту учнями. З приводу власних дій у таких випадках, більшість респондентів (77,3%) вважає за потрібне повідомляти дирекцію закладу, 74,5% радять долучити до вирішення питання психолога або соціального педагога закладу, 54,5% долучають батьків, тоді як 67,3% вважають важливим проведення бесід з кривдником та жертвою. Лише один респондент обрав варіант не втручатися у ситуацію.

Відповідно до думки респондентів, щоб зменшити випадки агресивної поведінки в закладах освіти, необхідно проводити інформаційну роботу та розповідати про наслідки булінгу. Крім того, опитані педагоги відзначили важливість спілкування з батьками дітей на цю тему, з метою формування у них більш лояльної, терплячої та чуйної позиції щодо однолітків, оскільки діти часто наслідують поведінку своїх батьків.

Дійсно, кожен педагогічний працівник повинен мати план дій у разі становлення свідком проявів булінгу. Для таких ситуацій можна скористатися орієнтовним алгоритмом дій педагога. А саме, в ситуації, коли вчитель стає свідком булінгу, він повинен поставитися до випадку серйозно, не ігнорувати та не применшувати значення факту шкільного булінгу, залишатися спокійним і контролювати ситуацію, надати підтримку потерпілому, провести розмову з жертвою булінгу, розмову з агресором, показати своє ставлення до ситуації і чітко дати зрозуміти, що у школі не терпітимуть булінгу. Крім того, під час роботи з кривдниками потрібно ефективно викривати їхні проступки, не наполягати на

покаранні, зайняти чітку позицію і спробувати домогтися зміни поглядів свідків на те, що відбувається. Також важливо провести розмову з класом, проінформувати педагогічний колектив і запровадити програму шефства (Єфремова, 2017, С. 10–11).

Проте, на думку респондентів, основна відповідальність за подолання явища булінгу у освітньому середовищі лежить на дирекції школи (57 осіб, 51,8%). Не менш важливим фактором є те, що 13,6% респондентів зазначили, що їх навчальний заклад не має розробленої та затвердженої «Політики закладу освіти щодо попередження і протидії насильству». Це може пояснювати той факт, що аналогічний відсоток респондентів (13,6%) не має чіткої інструкції про те, як діяти, якщо вони стануть свідком булінгу у освітньому середовищі.

Таким чином, булінг є поширеним явищем у сучасному освітньому просторі, тому одним з основних завдань виховної роботи закладів загальної освіти є запобігання, профілактика та припинення випадків булінгу з використанням педагогічного персоналу та психологічних служб. Для того, щоб боротися з булінгом у навчальному середовищі, кожен учасник навчального процесу повинен знати, як діяти у такій ситуації. Для цього кожен заклад повинен розробити та впровадити «Політику закладу освіти щодо попередження та протидії насильству», яка міститиме чіткі та конкретні рекомендації та правила щодо поведінки в умовах булінгу, визначатиме механізми контролю за виявленням та припиненням випадків булінгу, а також надаватиме інформацію про правові та дисциплінарні наслідки зазначеної поведінку.

Література:

1. Андрєєнкова, В., Мельничук, В., Калашник, О. (2019). Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід : методичний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна»»
2. Закону України «Про освіту» № 2145-VIII, редакція від 18.12.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-viii#Text> (дата звертання 10.04.2023).
3. Єфремова, Г.Л. (2017). Профілактика насильства в сім'ї та попередження дитячої жорстокості в освітньому середовищі: Навчально-методичний посібник / Г.Л. Єфремова. Суми: НВВ СОІППО, 2017. 200 с.

РОЗДІЛ X

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Мамрієнко Катерина, Моргунова Тетяна

*Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ (Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У публікації розкрито особливості використання інформаційних технологій у освітньому процесі. Розкрито поняття інформаційних технологій та визначено засоби, які до них належать. Встановлено, що сучасні інформаційні технології в освіті являють собою сукупність засобів, методів і прийомів збирання, зберігання, опрацювання, подання та передавання повідомлень, що розширює знання людей та розвиває їхні можливості щодо управління технічними та соціальними процесами.

***Ключові слова:** інформаційні технології, освітній процес, засоби, дистанційне навчання, здобувачі освіти.*

На сьогодні освітній процес важко уявити без використання сучасних інформаційних технологій. З початком вторгнення РФ на територію України більшість закладів освіти перейшли на дистанційну форму навчання, що у будь-якому разі вимагає використання сучасних інформаційних технологій.

Метою доповіді є визначення особливостей використання інформаційних технологій у освітньому процесі.

Так, вперше поняття і перспективи розвитку інформаційних технологій докладно проаналізував академік В.М. Глушков, який визначив інформаційну технологію як людино-машинну технологію збирання, оброблення та передавання інформації (Пушкарь 2013, с. 10).

Фахівці відповідної галузі розглядають інформаційні технології в таких значеннях як:

- комплекс методів, способів і засобів, що забезпечують пошук, збирання (набуття, придбання), реєстрацію, накопичення, зберігання, поширення (розповсюдження, реалізація), захист і відображення інформації за допомогою, зокре-

ма, автоматизованих систем (Калюжний 2012, с. 80);

- методи та способи пошуку, збору, збереження, обробки та передачі (розповсюдження) інформації на основі використання комп'ютерних та інших технічних пристроїв, програм для електронних обчислювальних машин та засобів зв'язку (Закон, 2005);
- процес, що використовує сукупність засобів та методів збору, обробки та передачі даних (первинної інформації) для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища (інформаційного продукту) (Пелепей, 2005, с.24; Гниденко, 2015, с. 17).

Тобто, в основі визначення інформаційної технології лежить те, що це засоби та методи обробки інформації.

На нашу думку, тут слід погодитись з Б.М. Смоляницьким, який вважає, що методи і засоби обробки інформації матеріалізуються у вигляді інформаційних технологій (Смоляницький, 2019).

Таким чином, інформаційна технологія – сукупність методів і засобів збору, обробки і передачі даних для отримання інформації нової якості і її використання на базі обчислювальної та інформаційної техніки.

Щодо даного питання в системі освіти, то на думку А.А. Любович, сучасна інформаційна технологія (СІТ) в освіті – це комплекс навчальних і навчально-методичних матеріалів, технічних та інструментальних засобів техніки навчального призначення, а також система наукових знань про роль і місце обчислювальної техніки в навчальному процесі, про форми і методи їх застосування для вдосконалення праці викладачів та здобувачів освіти. Автор до інформаційних технологій відносить в першу чергу електронні книги (Любович, 2015, с. 119).

На нашу думку, сучасні інформаційні технології в освіті являють собою сукупність засобів, методів і прийомів збирання, зберігання, опрацювання, подання та передавання повідомлень, що розширює знання людей та розвиває їхні можливості щодо управління технічними та соціальними процесами. Тобто, до них відносять багато різноманітних засобів.

Засоби сучасних інформаційних технологій – це програмно-апаратні засоби і пристрої, що функціонують на базі обчислювальної техніки, а також сучасні засоби і системи інформаційного обміну, що забезпечують операції збирання, накопичення, збереження, обробки, передачі інформації.

Засоби інформаційних технологій поділяють на:

- апаратні (електронно обчислювальні машини, локальні та глобальні мережі, пристрої вводу (виводу), пристрої збереження великих об'ємів інформації, інше переферійне обладнання);
- програмні (програмне забезпечення, інформаційні системи, системи мультимедіа та гіпермедіа, системи штучного інтелекту, програмні засоби міжкомп'ютерного зв'язку).

Використання інформаційних технологій у освітньому процесі є необхідним для удосконалення дистанційного навчання, яке наразі стало ефективним засобом навчання і можливістю здобути освіту в сучасних умовах воєнного стану.

Слід погодись з Л.Є. Сіглаєвою, яка зазначає, що дистанційна освіта у світовій практиці зарекомендувала себе як ефективна форма навчання дорослих, що сприяє розвитку особистості дорослої людини. Дистанційне навчання входить в XXI століття як одна з найефективніших систем підготовки і безперервної підтримки високого кваліфікаційного рівня фахівців. Система дистанційної освіти дає рівні можливості здобувачам освіти, цивільним і військовим фахівцям, безробітним у будь-яких районах країни і за кордоном реалізувати свої права на освіту й одержання інформації. Саме ця система може найбільш адекватно й гнучко реагувати на потреби суспільства та забезпечувати реалізацію конституційного права на освіту кожного громадянина нашої країни (Сіглаєва, 2010, с. 54).

Таким чином, сучасні інформаційні технології навчання – це методологія і технологія навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання в першу чергу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів). Основною метою сучасних інформаційних технологій навчання є підготовка здобувачів освіти до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства.

Література:

1. Брижко, В.М., Гальченко, О.М., Цимбалюк, В.С. (2012) Інформаційне суспільство. Дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / за ред. Р.А. Калюжного, М.Я. Швеця. Київ: «Інтеграл», 220 с.
2. Гниденко, И.Г. (2015). Информационные технологии в бизнесе / Харьков: Буква.

3. Інформатика: Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: підручник (2013). / за ред. О.І. Пушкаря. Київ.: Видавничий центр «Академія».
4. Любович, А. А., Єсіна, О. Г. (2015). Сучасні інформаційні технології в освіті *Інформатика та інформаційні технології : студентська наукова конференція, 20 квітня 2015 р.: матеріали конференції*. Одеса, ОНЕУ. С. 118-120.
5. Модельный закон об информатизации, информации и защите информации: Постановление Межпарламентской Ассамблеи государств–участников СНГ от 18 ноября 2005 года № 26–7. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_d09(дата звернення: 10.04.2023).
6. Пелепей, Н. (2005). Інформаційні технології як чинник формування архітектури інформаційного суспільства. *Правова інформатика*. № 2 (6). С. 18– 27.
7. Сігаєва, Л.Є. (2010). Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст.–початок ХХІ ст.): монографія. Київ: ЕКМО.
8. Смолянський, Б.М. (2023). Культурологічні та інформаційні засади застосування Інтернету. *Інформаційний сервіс в інтернеті*. URL: <http://www.ruthenia.info/txt/smolianb/dnp/index.html>(дата звернення: 10.04.2023).

Суценок Павло

*ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж»
Запорізького національного університету (Україна)*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У публікації доведена важливість проблеми оптимізації програмного забезпечення; розглянуто особливості оптимізації програмного забезпечення як фактора впливу на підвищення продуктивності додатка, зменшенні його вартості, підвищенні якості продукту, економії часу розробника.

Ключові слова: *оптимізація, програмування, алгоритми, розподілені системи, надійність, програмне забезпечення.*

Оптимізація програмного забезпечення (ПЗ) є важливим етапом у процесі розробки програмного продукту, що дозволяє забезпечити ефективність, надійність та безпеку додатків. Оптимізація ПЗ полягає в підвищенні продуктивності додатка, зменшенні його вартості та підвищенні якості продукту. У дослідженні ми розглянемо важливість оптимізації ПЗ та техніки, які можуть бути використані для досягнення цієї мети.

В теорії забезпечення кібербезпеки та захисту інформації накопичено значний теоретичний і практичний матеріал і досвід. Найбільш суттєвими роботами в цій галузі є дослідження

іноземних та вітчизняних учених, серед яких: І. Горбенко, О. Коваленко, В. Коломейчук, О. Корченко, О. Кузнєцов, Д. Деннінг, Е. Спаффорд, Р. Смит, В. Столлінгс, Б. Шнайєр, Р. Сіакорд та ін.

Зокрема, серед українських дослідників це: Володимир Мозговий (м. Львів), який працював над оптимізацією різноманітних алгоритмів; Максим Березовський (м. Київ), який зосередився на оптимізації великих даних та розподілених систем; Олексій Матвєєв (м. Київ) – досліджував оптимізацію обчислювальних процесів на графічних процесорах.

Однією із головних причин, чому важлива оптимізація ПЗ, є зниження вартості розробки програмного продукту. Чим менше часу та ресурсів витрачається на розробку додатка, тим менша його вартість. Оптимізація ПЗ дозволяє розробникам зменшити кількість ресурсів, необхідних для розробки продукту, і, отже, знизити його вартість.

Однак важливість оптимізації не обмежується зниженням вартості та часу розробки. Оптимізація ПЗ також допомагає забезпечити ефективність та надійність додатка. Чим ефективніше програмний продукт, тим менше імовірності, що він буде працювати некоректно. Це може допомогти уникнути витрат на виправлення помилок та підвищити довговічність програмного продукту.

Однією задачею оптимізації ПЗ є підвищення рівня безпеки. Чим менше вразливостей містить програмний продукт, тим складніше його зламати. Оптимізація ПЗ може забезпечити безпеку додатка, зменшивши кількість можливих атак на програму.

Техніки оптимізації ПЗ можуть включати в себе використання оптимізованих алгоритмів та структур даних, вибір ефективного мови програмування та оптимізацію коду. Наприклад, використання ефективних алгоритмів та структур даних може знизити час виконання програми та зменшити використання пам'яті. Вибір ефективної мови програмування може також допомогти забезпечити ефективність додатка. Оптимізація коду – знизити час виконання програми та зменшити використання пам'яті.

У підсумку можна зазначити, що оптимізація ПЗ є важливим етапом у процесі розробки програмного продукту, що дозволяє забезпечити ефективність, надійність та безпеку додатків. Техніки оптимізації ПЗ можуть включати в себе використання оптимізованих алгоритмів та структур даних, вибір ефективного мови програмування та оптимізацію коду. Оптимізація ПЗ дозволяє

розробникам зменшити вартість та час розробки програмного продукту, забезпечити ефективність, надійність та безпеку додатка, а також підвищити його якість і довговічність.

Tkeshelashvili Omar

Georgian Technical University (Georgia)

MEASURING YOUTUBE QUALITY OF EXPERIENCE (QOE) WITH NETWORK AND APPLICATION LAYER (QOS) PARAMETERS

Multimedia services such as video and audio were traditionally assessed using Quality of Service (QoS) measurements to evaluate network performance. However, with the introduction of new technologies such as LTE/5G, there has been a shift towards more user-centric Quality of Experience (QoE) measurements, which are difficult to measure directly from technical parameters as they require consideration of user context. To address this challenge, recent research has investigated objective approaches to estimate QoE scores based on QoS parameters to control QoE based on QoS measurements. This paper presents a simplified QoE assessment model for YouTube video, which was evaluated based on real network measurements and compared to the PEVQ Objective video quality assessment measurement algorithm to determine whether this simplified model can serve as a representative metric for YouTube Quality of Experience.

Key words: QoE, QoS, PEVQs, YouTube, 5G, LTE, MOS

In 2022, 82% of user-generated internet traffic was video, and 35% of global mobile traffic was from the YouTube app. New methods of video processing, compression and coding enable the existence of modern types of video, such as Ultra High Definition Television (UH-DTV) and 4K/8K video. In addition, the technological advantages of 4G and 5G, manifested by broadband radio channels, improvements in coding and quality of network (QoS) control parameters, have simplified the delivery of high-quality video services to consumers.

Despite the mentioned technological advances, video quality still degrades during network transmission. This is due to a number of network or application level factors. To measure modern video services, quality of service (QoE) indicators are used, which most closely reflect the service received by the user. ITU-T SG12 describes QoE as «the overall acceptability of an application or service as subjectively perceived by the end user». To measure the quality of the received video service, measurements are performed at three logical

levels in Figure 1. These are: the network level, the application level, and the user experience level (QoE). Figure 1 shows the levels and their odor measurement units.

Figure 1 p =video download speed / encoding speed

A subjective survey method that involves surveying customers in a laboratory environment and evaluating service on a Customer Satisfaction Scale (MOS) is the most accurate way to quantify the quality of experience, also known as (QoE). This method of measurement is quite time-consuming, expensive and impractical; Therefore, PEVQ (Perceptual Video Quality Evaluation) algorithm was developed to solve this problem. This algorithm is based on the so-called «full reference» model and it is included in ITU-T Recommendation J.247. PEVQ analyzes the video degradation that occurs during video transmission and compares the final result to a familiar video. It measures results on a MOS (1=poor to 5=excellent) scale.

The authors of analyze the quality of experience (QoE) of the YouTube application, focusing on factors such as video playback latency and the ratio of download speed to encoding speed. This study analyzes YouTube only in terms of network and application-level parameters (QoS), and does not consider end-users' quality of experience (QoE). The authors have formulated the following indicator p – acceptance coefficient formula by which they try to calculate the quality received.

If the value is greater than one, we can assume that the video has a high quality; Otherwise, we can assume that it has a low quality. Based on this paper, we will compare this metric with the PEVQs algorithm to conclude how well it truly reflects the user's perceived quality (QoE).

Measurements Method: Before we get into the details of the article's tests, we first need to discuss the details of YouTube video measurement units.

Research Details: InfoVista TEMS Paragon 5.1 test tool, latest generation mobile phone Samsung S21 and PEVQs video quality measurement algorithm were used for data collection. We used InfoVista TEMS Discovery to analyze the results. The test was conducted on the fifth generation -NR and LTE network. The 5th generation was of NSA (Non-Standalone) configuration. In total, a month's worth of data was collected - 29,000 video tests.

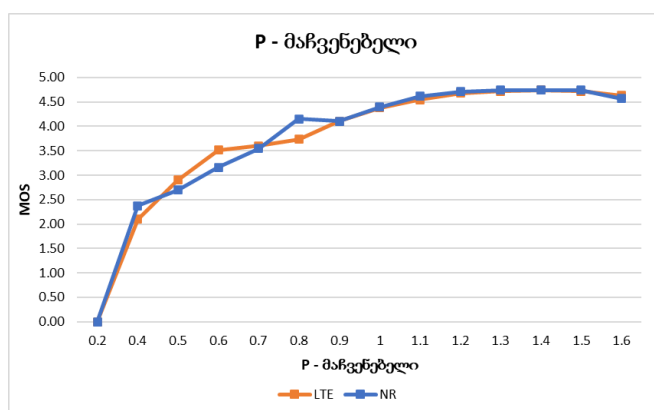
We used high-quality 4K video, which contains a lot of moving elements, when conductin

Results:

LTE			NR		
p - ერთეული	# მონაცემების რაოდენობა	PEVQs აჩვენებული MOS შკალაზე	p - ერთეული	# მონაცემების რაოდენობა	PEVQs აჩვენებული MOS შკალაზე
0.2	1	0.00	0.1	2	0.00
0.4	1	2.10	0.4	2	2.38
0.5	10	2.90	0.5	51	2.70
0.6	42	3.52	0.6	67	3.16
0.7	70	3.60	0.7	88	3.55
0.8	100	3.74	0.8	120	4.15
0.9	260	4.10	0.9	183	4.11
1	1,123	4.38	1	603	4.40
1.1	706	4.54	1.1	424	4.62
1.2	1,006	4.68	1.2	748	4.71
1.3	2,865	4.72	1.3	2,266	4.74
1.4	5,716	4.74	1.4	5,327	4.75
1.5	1,216	4.72	1.5	4,807	4.75
1.6	113	4.63	1.6	48	4.57

Figure 2 shows how the video quality perception coefficient changes on the MOS scale in relation to the ratio of the p parameter. The results provide evidence showing that service quality also improves when the parameter is greater than 1, which is indicated on the MOS scale. When it is greater than 1.2, the received quality is considered optimal for both NR and LTE.

We investigated the problem of how well the presented simplified YouTube measurement actually reflects the quality received by the user. These measurements were performed with application-level metrics and compared to the objective measurement unit PEVQ. Despite the fact that the reception coefficient – p does not directly

affect the quality of the experience, it can be considered a reliable indicator of whether there are problems in the network. Our inferred p metric can be used as a simplified way to measure quality of life (QoE).

РОЗДІЛ XI

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Abdullaeva Nargiza

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies (Uzbekistan)

VOCABULARY CATEGORIES FOR ESP STUDENTS

The main categories of the vocabulary for the students of English for Specific Purposes Courses were studied. In the article the vocabulary of the oral and written texts were analyzed.

Key words: *derivation, ESP, definition, monosemic, polysemic.*

Cognitive science applied to language teaching spreads the pragmatic notion of *meaning in context* by adding to the external, contextual factors, the importance of mental associations based on background knowledge or neurological relations (phonemic, semantic, etc). One of its most fascinating derivations, both in general language teaching and in LSP, is the question of how to teach vocabulary, which levels of learning apart from the semantic one are involved in the process, and which consequences it has within the cognitive paradigm and other linguistic principles.

As it has already been stated by the main ESP theorists (Robinson 1991, Hutchinson & Waters 1987, Dudley-Evans 1998), the teaching of vocabulary in the ESP class can be divided into three compartments: technical, sub-technical and general vocabulary of frequent use in the scientific corpora to which language teaching is applied.

Technical vocabulary possesses two main characteristics: an unanimous definition and location within a theory. Words are monosemic and will not be used out of the specific domain for which they have been created. To this group we could ascribe, in the field of Engineering, terms like *etching, photoresist*, and acronyms such as *UMTS, ADSL*, among others.

Sub-technical vocabulary is formed by lexical units from common language which have acquired one or several new meanings within a knowledge field. This vocabulary is polysemic, as it keeps its original meaning while adding the one belonging to the specific context. Here

we would include words like *loop*, a cloth band in general language and a closed circuit in electricity.

General vocabulary of frequent use in a specific area comprises the most numerous group; it is formed by words from the general lexicon which, without losing its own meaning, as in the former group, live within or in the boundaries of the specialty. They are not, therefore, technical terms, however necessary in its context. Here appear nouns like *tool*, *machine*, certain frequent verbs (*carry out*) and many adjectives (*resistant*, *flexible*).

Although there is a general agreement among the scientific community on the fact that vocabulary from the three compartments should be taught, some authorised voices proclaim a different teaching approach. To start with, they simplify the threefold division by turning it into a dual one: Sustained-content language teaching and academic vocabulary.

The term sustained-content vocabulary eliminates the triple division ambiguity, especially having into account that this is a field in which new words or senses from already known words are constantly incorporating to the science itself, and it is sometimes a futile task to try to classify them in closed compartments at an initial stage.

Reading is the general source of vocabulary growth. It is widely known. Students who read a variety of texts and have strong reading skills may realize substantial gains in their vocabulary without direct instruction. These students may also realize some incidental vocabulary gains through independent reading. Teachers should neither ignore nor rely solely upon incidental acquisition but rather seek to enhance its effectiveness with vocabulary logs, word walls and other techniques. Words occur in written texts in four different categories distinguished by Nation:

- 1) High-Frequency words including many content words, e.g., *government*, *forests*, *production*, *adoption*, *represent*, *boundary*;
- 2) Academic words include many words that are common in various kinds of academic texts, e.g., *policy*, *phase*, *sustained*
- 3) Technical words are closely related to the topic and subject area (words from the field of agriculture) in the text, e.g., *indigenous*, *beech*, *podocarp*, *regeneration*, *rimu*, *timber*;
- 4) Low-Frequency words include words like *pastoral*, *aired*, *perpetuity*, *zone*.

In order to increase an ability to learn new vocabulary, for both general English and special vocabulary in learning ESP, the students should become aware of the importance of language learning strategies and be taught to use them appropriately. The teachers have to help them to learn vocabulary related to their field of study.

РОЗДІЛ XII

ЮРИСПРУДЕНЦІЯ

Алексєєнко Анна

*Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ (Україна)*

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ

У статті досліджено поняття евтаназії. Розглянуто право на евтаназію в контексті реалізації права на життя. Зазначено, що проблема евтаназії виступає як один із виразів наростаючої в сучасному суспільстві «автономії особистості» – автономного вибору, права на індивідуальну свободу щодо власного життя. Наголошено на тому, що питання полегшення людських страждань, гуманного ставлення до людини та її життя, а також реалізація права людини на смерть за допомогою процедури евтаназії набуває все більшої актуальності у всьому світі. Проаналізовано зарубіжний досвід впровадження евтаназії.

Ключові слова: евтаназія, право на життя, тяжкохворі, гідна смерть, гуманізм.

Питання легалізації такої медичної практики як евтаназія є, безумовно, дуже серйозним, а правові проблеми, пов'язані з евтаназією, повинні розглядатися в тісному зв'язку з правом на життя, яке є одним із базових та невід'ємних прав людини. Однак, відсутність у законодавстві України та більшості інших країн правових актів, що регламентують процедуру евтаназії, не дає змогу здійснювати її правову оцінку, спотворює об'єктивне розуміння феномена евтаназії та необхідність її легалізації. Окрім того, багато вчених побоюються, що формальний дозвіл евтаназії може стати певним психічним гальмом для пошуку нових ефективніших засобів діагностики та лікування тяжкохворих, оскільки медичне знання постійно стимулюється саме боротьбою зі смертю. Зважаючи на це, проблема евтаназії досі залишається невирішеною.

Саме поняття «евтаназія» є комплексним, поєднує в собі медичний, біологічний, релігійний, правовий, морально-етичний аспекти, чим викликано неоднозначне ставлення соціуму до цього

феномену. Аналізуючи праці фахівців у галузі медицини Дж. Перейри, Р. Хакстейбла, А. Патіла слід зазначити, що еутаназію вони визначають як «діяння, вчинене лікарем з метою навмисного припинення життя невиліковно хворої людини на її прохання» (Huxtable, 2009; Patil, 2013; Pereira, 2011).

Українське суспільство неоднозначно ставиться до процедури еутаназії і не завжди бажає людини піти з життя. Про це свідчить відсутність цього інституту в Україні та будь-яких правових норм, які регламентують цю процедуру. Чинне законодавство України суворо забороняє вчинення еутаназії у будь-якій формі. Пряма вказівка на процедуру еутаназії в будь-якому нормативно-правовому акті України відсутня. Еутаназія опосередковано згадується лише у ч. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України, де зафіксовано, що «забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя» (Цивільний кодекс України, 2003). В свою чергу, Кримінальний кодекс України не містить норм щодо вбивства, вчиненого на прохання пацієнта або за мотивами почуття жалості до нього, а отже, дане діяння кваліфікується за ч. 1 ст. 115 КК України, тобто як простий склад убивства (Кримінальний кодекс України, 2001).

Аналізуючи законодавство європейських країн щодо легалізації еутаназії, слід зазначити, що сьогодні низка європейських країн на законодавчому рівні визнали право людини на смерть і не вважають еутаназію кримінально-караним діянням. Піонерами у русі за еутаназію є такі європейські держави як Нідерланди та Швейцарія. Легалізувавши активну еутаназію шляхом прийняття «Review Procedures for Termination of Life on Request and Assisted Suicide and Amendment of Criminal Code and Burial and Cremation Act» (1988-1999). Нідерланди надали дозвіл на її проведення. Метою нідерландського законодавства було полегшення мук та страждань невиліковно хворих, які унеможливають їх подальше гідне існування. Тому цей закон не суперечить ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ст. 2 Європейської Конвенції з прав людини.

Ряд інших європейських країн (наприклад, Німеччина) підтримують застосування еутаназії, про що свідчить ухвалене ними законодавство. Так, у Німеччині Федеральний конституційний суд ухвалив рішення, згідно з яким право на смерть за власним бажанням визнано особистим невід'ємним правом людини. При цьому

суд зазначив, що заборона евтаназії порушує права тяжкохворих. Однак поки що німецьким парламентом не прийнято жодного законопроекту щодо процедури здійснення евтаназії (Стець, 2020).

Таким чином, незважаючи на важкість сприйняття поняття евтаназії, суспільство в особі наукової, медичної та правової спільноти, має знайти відповідні форми практики та переконливі аргументи, які допоможуть у глибшому розумінню евтаназії у свідомості людей. Україна має взяти за основу таку ідею легалізації евтаназії, в якій базисом стане її здійснення виключно медичним працівником з дотриманням усіх необхідних медичних процедур.

Література:

1. Стець. А. Конституційний суд Німеччини визнав евтаназію особистим правом людини. 2020. URL: https://zaxid.net/konstitutsiyniy_sud_nimechchini_dozvoliv_evtanaziyu_n1498345
2. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Huxtable. R. Euthanasia, Ethics and the Law: From Conflict to Compromise. *Clinical Ethics*. 2009. 4 (1), Pp. 31-35.
5. Patil. A. Euthanasia – Ethical and Legal Perspectives. *Journal of Health Sciences*. 2013. pp. 7-10. URL: https://www.researchgate.net/publication/295699126_Euthanasia_Ethical_and_Legal_Perspectives
6. Pereira. J. Legalizing euthanasia or assisted suicide: the illusion of safeguards and controls. *Current Oncology*. 2011. 18(2). pp. 38-45. URL: <https://doi.org/10.3747/co.v18i2.883>
7. Review Procedures for the Termination of Life on Request and Assisted Suicide and Amendment of the Criminal Code and the Burial and Cremation Act 1998-1999. URL: <https://www.ieb-eib.org/ancien-site/pdf/loi-euthanasie-pays-bas-en-eng.pdf>

Кузьменко Юлія, Думанський Роман

*Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ (Україна)*

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

У статті подано аналіз проблеми корупції в Україні та висвітлено важливість антикорупційної політики для протидії цьому явищу. Подано розгляд корупції як загрози національній безпеці країни та наводяться ознаки корупційних діянь. Зміст статті вказує на передумови виникнення корупції, які можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми.

Ключові слова: *корупція, корупційна злочинність, соціально-політичні реформи, економічні реформи, національна безпека, закон про запобігання корупції, визначення корупції, причини корупції, внутрішні джерела корупції, зовнішні джерела корупції.*

Корупційна злочинність на сучасному етапі розвитку держави стає одним з основних джерел перешкоди на шляху здійснення соціально-політичних та економічних реформ. А це означає що реалізація важливих життєвих інтересів України загалом ускладнюється. З огляду на складність корупції, її масштабність та надзвичайну різноманітність її форм, можна дійти висновку, що ця складова постає як вагома загроза національній безпеці України.

Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року дає таке визначення корупції: «Корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою отримання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей» (ст. 1) (Про запобігання корупції, 2014).

Виходячи з вищезазначеного можна сказати, що таке явище як «корупція» здатна протидіяти ефективному розвитку економіки держави та громадянського суспільства. Вона є однією з основних причин політичної і соціальної нестабільності в Україні.

Стукало Н. Ю., досліджуючи різні поняття «корупції» визначила такі ознаки, а саме:

- 1) взаємні зобов'язання;
- 2) прийняття рішень, що суперечать моральним принципам або порушують чинне законодавство;
- 3) взаємна вигода;
- 4) свідоме підлаштування суспільних інтересів особистій вигоді;
- 5) отримання певних преференцій для обох сторін;
- 6) намагання обох сторін приховати свої дії (Стукало, 2021, С. 374).

Передумови виникнення корупції є різними. Найголовнішими можна виділити:

- 1) недосконала чинна нормативно-правова база, яка піддається постійним змінам;

- 2) корумпованість влади та надмірна бюрократизація державного апарату;
- 3) переведення державної власності в приватну;
- 4) пасивність спеціально створених органів для боротьби та протидії корупції, силових органів щодо притягнення винних у корупційних діяннях до відповідальності;
- 5) поширення в суспільстві думки про корумпованість органів влади, непрозорість (Шевчук, 2021).

Але джерела походження можуть бути не тільки внутрішніми, а і зовнішніми. Сокурєнко В. В., відносить до них такі: проблеми, пов'язані з масштабними глобалізаційними та геополітичними процесами в світі; проблеми, пов'язані з процесом євроінтеграції та інтеграції країни до систем колективної безпеки; економічна залежність від ряду міжнародних фінансових кіл; економічна залежність від іноземних країн; невирішеність міжнародно-правового оформлення кордонів та інше (Сокурєнко, 2016, С. 104).

Корупцію сміливо можна сьогодні вважати реальною загрозою національній безпеці України. Головною проблемою сьогодні щодо боротьби з корупцією – є бажання людини задовольнити свої потреби за рахунок когось і бажання скористатися владою на власний розсуд.

З цього всього можна дійти висновків, що якщо не намагатися прибрати дане явище з Української економіки, то держава може прийти до таких наслідків, як підрив державної економічної безпеки, втрата державного іміджу країни, погіршення політичних, економічних і соціальних позицій на світовій арені; тіньова економіка та багато негативних явищ. Саме тому життєвою не обхідністю для подальшого розвитку держави є протидія корупції.

Акімов О. О., виділяє, що з метою протидії корупції та забезпеченню економічної безпеки держави слід, насамперед, забезпечити роботу незалежних антикорупційних органів (НАБУ, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури), налагодити систему електронного декларування й активізувати роботу НАЗК в частині вчасного та повного розкриття інформації в е-деклараціях. Крім того, поряд з виконанням своїх безпосередніх функцій антикорупційні органи мають співпрацювати між собою і уникати конфліктних ситуацій, особливо що стосується притягнення до відповідальності держслужбовців. Тобто, забезпечити реалізацію принципу невідворотності покарання для осіб, які вчинили корупційний

злочин або подали неправдиву інформацію в декларації, в тому числі якісно знизити рівень кількості внесення застав за таких осіб й таким чином, зменшити можливість чиновника уникнути ув'язнення (Акімов, 2021, С. 24). Також, важливим кроком в Україні щодо протидії корупції є обов'язкове заповнення державними службовцями річної електронної податкової декларації (Кузьменко, 2019).

Політика боротьби з корупцією повинна будуватися на основі таких принципів:

- об'єктивності, що передбачає врахування попереднього досвіду;
- цілеспрямованість, що передбачає чітке формування конкретних стратегічних цілей;
- результативності – спрямування певної сукупності заходів, на отримання конкретного результату, а саме подолання корупції;
- пріоритетності, що передбачає висунення до числа основних завдань подолання корупції;
- прозорості, що означає відкритість всіх суб'єктів під час реалізації антикорупційної політики.

Отже, підводячи підсумки можна сказати, що таке явище як «корупція» є дуже масштабним та заподіює багато шкоди економічній безпеці країни. Звичайно, якщо брати до уваги реальну статистику, то можна сказати про те, що з кожним роком злочинність пов'язана з «хабарництвом» набирає нових обертів, і подолати повністю це неможливо, проте, можливо запобігти та зменшити подібні випадки. Ефективність боротьби повинна базуватися на злагоджених діях державних органів та суспільства, що сприятиме видаленню корупції з держави.

Література:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 10.10.2021).
2. Стукало, Н.Ю. (2021). Корупція як загроза економічній безпеці України. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jsui/handle/123456789/19483> (дата звернення 21.10.2021).
3. Шевчук, І.В. (2021). Корупційна складова як чинник дестабілізації та загроза економічній безпеці України. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?or=1&z=1192>. (дата звернення 21.10.2021).
4. Сокурєнко, В.В. (2016). Корупція як зовнішня загроза національній безпеці України: колективна монографія. Харків: АІР. С. 103-105.

5. Акімов, О.О. (2021). Корупція як загроза економічній безпеці України. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/11993>. (дата звернення 10.10.2021).
6. Кузьменко, Ю. В. (2019). Декларування – один із шляхів запобігання корупції: адміністративно-правовий аспект. Право і суспільство. № 5. С. 50–55.

Кузьменко Юлія, Коропатов Олег

*Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ (Україна)*

ПРОБЛЕМАТИКА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Ухилення від сплати податків є актуальною та затребуваною проблемою, яка негативно впливає на економічну безпеку держави. Ця проблема стоїть на контролі державних органів у всіх країнах світу, включаючи Україну. Шляхи боротьби з цим явищем включають посилення контролю, розширення повноважень податкових та правоохоронних органів, використання різних заходів впливу, вдосконалення законодавства та використання досвіду інших країн. Проблема ухилення від сплати податків має серйозні наслідки для економіки та суверенітету держави, тому важливо приділяти цій проблемі належну увагу та приймати ефективні заходи для її запобігання.

Ключові слова: *ухилення від сплати податків, податки, економічна безпека, правопорушення, боротьба, законодавство, контроль, політика, податкове законодавство, фінансова стабільність.*

Значна доля надходжень до державного та місцевого бюджетів – це податки, отже проблема ухилення від сплати податків є актуальною та затребуваною сьогодні. Такі правопорушення знижують економічну безпеку держави, що є складовою національної безпеки. Проблематика боротьби, протидії та запобігання податковим правопорушенням стоїть на контролі державних органів не лише України, а й в усіх країнах світу, що підкреслює її важливість. Новизна проблематики посилюється постійним оновленням схем ухилення від сплати податків, а тому необхідно змінювати механізми роботи із правопорушеннями у сфері оподаткування. «Аналіз законодавства, організаційних процесів, інформаційного простору, комунікативного та методологічного забезпечення свідчить про значні прогалини щодо реалізації державної політики у сфері державного фінансового контролю» (Кузьменко, 2022, С. 124] в нашій державі, зокрема й в галузі сплати податків та зборів.

В Конституції України за фізичними та юридичними особами закріплено обов'язок щодо сплати податків. У Податковому кодексі України відзначено, що «податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку»; «збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій» (Податковий кодекс України, 2010). Терміни та розміри їх виплат прописано у Митному та Податковому кодексах України.

Економічна безпека, як складова національної безпеки – матеріальна база національного суверенітету держави, що створює можливості забезпечувати інші її складові. Це «стан динамічної рівноваги економічної системи, за якого організаційно-функціональна архітектура інституційного середовища системи державного регулювання національної економіки побудована на принципах недискреційності й дозволяє завчасно виявляти ендогенні та екзогенні загрози, максимально нівелювати негативні ефекти, які вони провокують, оперативно адаптуватися до змін зовнішнього й внутрішнього середовищ з урахуванням наднаціональних, національних і локальних цільових орієнтирів сталого розвитку економіки та на засадах збалансованості інтересів різних груп економічних агентів» (Бойко, 2018, С. 69). Зростання обсягів ухилення від сплати податків призводить до більшого об'єму недофінансованості державного бюджету, а отже слабкішою стає Україна, як суверенна держава. Тому так важливо усунути існуючі загрози, зокрема й на полі податкових правопорушень. На нашу думку, з цією метою необхідно:

- постійний державний моніторинг і контроль за процесами ухилення від оподаткування;
- поширення можливостей відносно чинного законодавства здійснювати податковими органами документальних перевірок платників податків (юридичних та фізичних осіб, фінансових установ, постійних представництв та представництв нерезидентів) та правоохоронними органами відтворювати дії, що націлені на виявлення та протидію податковим правопорушенням;

- використання всіма інститутами державної влади медійних, економічних, правових та адміністративних заходів впливу на суб'єктів господарювання, що скеровані на упередження ухилення від оподаткування;
- нарощення продуктивності національного законодавства у сфері оподаткування, що враховують економічну ефективність прийнятих законів, зокрема посилення відповідальності за правопорушення, що мають особливо негативні тенденції впливу для економічної безпеки держави.
- впровадження позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду, як в законотворчості, так і в практиці роботи органів виконавчої гілки влади;
- безперервне вивчення утворення нових схем ухилення від сплати податків в економічному просторі України і світу та своєчасне реагування на них, зокрема введення нових норм закону для боротьби з цим явищем.

Також серед позитивних кроків на державному рівні варто назвати такі: набув чинності закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві». Проте значна кількість конструктивних пропозицій закріплено в законопроектах, що внесено на розгляд до Верховної Ради України. Усі вони націлені на підтримку фінансової стабільності в державі в умовах переорієнтації на вільний рух капіталу, підвищення ефективності регулювання податків й запровадження єдиних вимог до прозорості та безпечності ведення бізнесу в нормах чинного законодавства в Україні відносно міжнародних стандартів.

Підводячи висновки, зауважимо, що для забезпечення економічної безпеки першочерговими задачами в контексті зниження потенційних загроз національній економіці є такі: постійний моніторинг й оцінка рівня ухилення від оподаткування, відтворення цілеспрямованої державної політики у боротьбі з недоотриманням доходів до державного бюджету, виявлення, попередження і нейтралізація правопорушень пов'язаних з ухиленням від сплати податків, створення перешкод для розвитку та розповсюдження податкових правопорушень на усіх рівнях влади, зміна негативного ставлення в суспільстві до механізму оподаткування, протидія криміналізації економіки та корупції. З огляду на

це перспективи подальших розвідок убачаємо в аналізі можливостей державних органів контролю з протидії та запобігання розмиванню податкової бази та виведенню прибутку з під оподаткування.

Література:

1. Бойко, А. О., Єпіфанов, А. О. (2018). Економічна безпека держави: сутність та напрями формування. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». № 3. С. 65-75.
2. Кузьменко, Ю.В. (2022). Державний фінансовий контроль: адміністративно-правові аспекти. *Юридичний бюлетень*. Вип. 24. С. 122-127.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 25.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 14.03.2023).

Думанський Роман, Куліш Олександра

*Херсонський факультет Одеського державного університету
внутрішніх справ (Україна)*

ДОМАШНЕ НАСИЛЬСТВО: ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХИТУ ДІТЕЙ

Дана стаття розглядає актуальну проблему насильства над дітьми вдома. Автори звертають увагу на зростаючий розмах домашнього насильства та його шкідливі наслідки для дітей. Стаття аналізує різновиди домашнього насильства, зокрема фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. Особлива увага приділяється сексуальному насильству відносно дітей, наводячи приклади його проявів. Зазначається, що Україна стикається з проблемою дитячої порнографії та інших форм сексуального насильства. Автори висувують пропозиції щодо поліпшення законодавства та вжиття заходів для протидії домашньому насильству та сексуальному насильству відносно дітей.

Ключові слова: домашнє насильство, захист дітей, фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, економічне насильство, дитяча порнографія, секстинг, грумінг, законодавство, протидія, наслідки, українське суспільство, права дітей.

Нажаль, насильство над дітьми вдома набуло такого страшного розмаху, який можна порівняти лише з наркоманією і алкоголізмом. Як вірно зазначає Кузьменко Ю.В. «в Україні у четвірку найчастіших правопорушень входить домашнє насилля» (Кузьменко, 2019, С. 131), а тому проблема на сьогодні є актуальною. Насильство над дітьми – проблема, про яку завжди говорять з осудом, обуренням, болем. Діти – маленькі люди, вони мають однакові права з дорослими: право на рівний захист перед законом; право не піддаватися жорсткому ставленню; право на

життя та фізичну недоторканність; право на найвищі стандарти фізичного та психічного здоров'я та інші.

Найчастіше фіксується правопорушень відносно фізичного насильства, коли дитині завдано різні тілесні ушкодження. Проте під категорію «насильство» підпадають це не лише побої. У Законі України «Про протидію та запобігання домашньому насильству» окреслено 4 види домашнього насильства: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. До того ж важливо розрізняти сексуальне насильство ввідносно дорослих та дітей.

Сексуальне насильство щодо дорослих – це будь-які дії сексуального характеру без добровільної згоди, йдеться не лише про статевий акт, а й про сексуальні домагання без проникнення в тіло.

Сексуальне насильство щодо дітей – це залучення повнолітньою особою дитини до 16 років незалежно від її згоди до будь яких сексуальних дій.

Наведемо приклади проявів сексуального насильства відносно дітей:

- дитину фотографували чи знімали оголеною на відео;
- дорослі (старші 18 років) пропонували дитині показати її/його статеві органи, торкнутись до їхніх оголених інтимних частин тіла або вступити з ними у статеві стосунки;
- дитині пропонували винагороду за те, щоб показати свої статеві органи, торкатись до оголених інтимних частин тіла дорослих або вступати з ними у статеві стосунки;
- дитину змушували вступати у статеві стосунки з дорослими та тримати це у таємниці;
- дитина отримувала непристойні пропозиції в інтернеті (на форумах, в чатах, соціальних мережах, електронною поштою тощо), по телефону або у листах;
- дорослі (окрім медичних працівників та батьків у ранньому дитинстві) торкались статевих органів дитини всупереч її волі;
- примушування до перегляду порнографії,актів ононізму, демонстрації статевого акту.
- будь-які діяння сексуального характеру, вчинені в присудності дитини.

Найбільш руйнівні наслідки домашнє насильство має смає відносно дітей. Діти, які відчували сексуальне насильство стають

агресивними, що найчастіше виливається на більш слабких: молодших за віком дітей, на тварин.

За статистикою Україна перебуває у трійці лідерів-постачальників дитячої порнографії у світі. Зокрема близько 560 осіб щодня розповсюджують у Інтернет просторі сцени насильницького характеру з неповнолітніми (Діти і сексуальне насильство в інтернеті, 2023). Національна дитяча «Гаряча» лінія опублікувала аналіз дзвінків щодо небезпеки в інтернет-мережі за 2022 рік в якому «секстинг» займає друге місце, а «грумінг» – п'яте. Дамо роз'яснення. Секстингом називають листування інтимного харктеру, що може також включати оголені або еротизовані фото й відео. Грумінг – це входження в довіру до дитини з метою подальшої особистої зустрічі для вступу в сексуальні відносини, експлуатації чи шантажу. Це випадки, коли доросла людина під виглядом однолітка починає спілкуватися з дитиною, входить до неї в довіру, а потім використовує. Більшість правопорушників знайомі зі своїми жертвами, є родичами дитини, «друзями» сім'ї.

У частині реалізації державної політики щодо протидії та запобіганню домашнього насильства у розрізі сексуального насильства необхідно за обіг дитячої порнографії значно поширити адміністративну та кримінальну відповідальність. Аналіз національного законодавства показав, що, наприклад, норми статті 301 Кримінального кодексу України частково не задовольняють вимоги Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства з цього питання, а саме:

- «в національному законодавстві криміналізоване лише діяння, предметом яких є порнографія (у тому числі дитяча), вчинені «з метою збуту чи розповсюдження», тоді як у Конвенції вимагається криміналізувати навіть придбання дитячої порнографія для себе або іншої особи;
- залишилось не криміналізованим «володіння дитячою порнографією». Хоч Конвенцією передбачається криміналізація такого діяння на розсуд держави, але з обов'язковим дотримання чітких умов;
- не криміналізоване «свідоме одержання доступу до дитячої порнографії за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій» (Лубенець, 2020, С. 185).

Підводячи підсумки зауважимо, що з метою запобігання, швидкого виявлення та розкриття такої категорії правопорушень

відносно дітей у сфері сексуального насильства, необхідно прискорити вирішення таких завдань: здійснити криміналізацію володіння, придбання, одержання доступу, зберігання матеріалів, що містять дитячу порнографію, відповідно до міжнародних нормативно-правових актів; розробити спрощений механізм блокування та видалення таких матеріалів хостерами та інтернет-провайдерами; криміналізувати ґрумінг та секстінг щодо дітей; налагодити навчання дітей правилам безпечної поведінки в глобальній мережі Інтернет; розширити можливості протидії домашньому насильству працівникам поліції.

Література:

1. Кузьменко, Ю. В. (2019). Протидія домашньому насиллю: новели законодавства України. *Право і суспільство*. № 2. Ч. 1. С. 131–136.
2. Лубенець, І.Г., Приходько, О.О. (2020). Проблема дитячої порнографії в інтернеті: стан, тенденції, шляхи подолання. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. С. 182-186. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/43> (дата звернення 4.02.2023).
3. Діти і сексуальне насильство в інтернеті. Що таке «секстінг» і «ґрумінг»? URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/sexing-grooming-sexualne-nasylstvo-v-interneti/31116184.html> (дата звернення 11.01.2023).

РОЗДІЛ XIII

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Ткаченко Іванна

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (Україна)

АНАЛІЗ СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

У публікації представлено результати дослідження та аналізу стану міжнародної торгівлі України в умовах повномасштабного вторгнення, яке відбулося 24 лютого 2022 року та визначальним чином вплинула на всі сфери державної діяльності. Було встановлено, що товарна структура залишається майже незмінною і ґрунтується на товарній спеціалізації країни. Доведено, що війна має значний негативний вплив на економічну ситуацію в Україні, що загрожує стабілізації міжнародних торговельних відносин України з країнами світу. Але міцна підтримка з боку країн-партнерів допоможе відновити стан зовнішньої торгівлі до належного рівня.

Ключові слова: *зовнішня торгівля, експорт, імпорт, товарна структура, регіональна структура, повномасштабне вторгнення, економічна стабільність.*

Важливу роль у системі міжнародних економічних відносин займає зовнішня торгівля, яка показує стан економічних потенціалів різних країн світу та характерні відносини між ними. Саме торгівля є складовою врівноваженого економічного розвитку суспільства, сприяє розвитку конкурентоспроможної національної економіки, покращує рівень життя населення та задоволення його потреб. Враховуючи численні негативні фактори, які мають достатньо високий ступінь впливу на економіку України протягом тривалого періоду часу, міжнародна діяльність країни у сфері торгівлі зазнає негативних змін, що зумовлює актуальність дослідження її стану. Також раніше нами був проведений аналіз стану міжнародної торгівлі України у 2020 році (Redko,2021), але повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року кардинально змінило ситуацію на міжнародному ринку товарів та послуг. Саме тому було прийнято рішення дослідити стан зовнішньоекономічної

діяльності України станом на серпень 2022 року, які зміни відбулися у товарній та регіональній структурі експортно-імпорتنих відносин у зв'язку з війною.

Загальна динаміка експорту-імпорту товарами впродовж 2018-2021 рр. дає підстави для висновку, що протягом зазначеного періоду спостерігається загальна тенденція до збільшення обсягів зовнішньої торгівлі. Виключенням став 2020 рік у зв'язку з поширенням у світі пандемії COVID-19. Але наступного року економіка пристосувалася до вимушених обставин, тому ми спостерігаємо стрімке зростання як експорту, так й імпорту товарів (збільшення на 38,4% та 34,1% відповідно).

Також нижче у табл.1 наведено динаміку географічної структури зовнішньої торгівлі товарами. Найбільша частка експортно-імпорتنих операцій припадає на торгівлю з країнами Європи.

Таблиця 1

Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами

	Рік	Експорт, млн дол. США	Імпорт, млн дол. США
Європа	2019	26739,5	38001,9
	2020	23736,1	32811,9
	2021	34213,6	44327,7
Азія	2019	16646,1	17394,5
	2020	19699,0	16390,0
	2021	24762,1	22244,6
Америка	2019	1467,9	4397,7
	2020	1548,9	4239,0
	2021	3258,5	4833,1
Африка	2019	4971,5	819,2
	2020	4048,0	810,3
	2021	5626,8	1213,1

Джерело: складено автором на основі [1]

Незважаючи на відносно стабільний розвиток зовнішньої торгівлі протягом останніх років, вирішальним для України став початок 2022 року. 24 лютого 2022 року на територію незалежної України почалося повномасштабне вторгнення зі сторони росії, яке триває вже понад рік. Ці події мали значний вплив на всі сфери розвитку держави, економіка країни знаходиться в екстремальних умовах. На фоні цього доцільним є проведення аналізу стану зовнішньої торгівлі товарами з країнами світу за цей період

часу, що дозволить побудувати план дій на майбутнє для якнайшвидшого відновлення України.

Станом на сьогодні, ми маємо змогу проаналізувати товарну та регіональну структуру експорту та імпорту за період січня – серпня 2022 року, як частин зовнішньої торгівлі України в умовах повномасштабної війни. Загалом у зазначеному періоді 2022 року по відношенню до січня- серпня 2021 року обсяги експорту товарів знизилися на 30,8%, а імпорту – на 21,4%. На сьогодні експорт товарів складає 28 945,7 млн дол. США, обсяг імпорту – 34 366,8 млн дол. США. Зовнішньоторговельне сальдо станом на серпень 2022 року складає -5 421,2 млн дол. США. На основі цих даних можна дійти висновку, що національна економіка характеризується високою імпортозалежністю, що актуалізує питання проведення політики імпортозаміщення, зокрема по товарах (Дернова, 2019).

На рис. 1 зображено відсотковий розподіл груп товарів, які експортуються. За обсягами експорту можна виділити наступні топ-5 груп, а саме: продукти рослинного походження (25,1%), недорогоцінні метали та вироби з них (16,3%), жири та олії тваринного або рослинного походження (12,6%), мінеральні продукти (11,8%) та машини, обладнання та механізми (9,3%).

Одним із постійних викликів у зовнішній торгівлі України є утримання значного від'ємного торговельного сальдо, що здійснює тиск на платіжний баланс та вартість національної валюти. Сьогодні не є виключенням, а тому також необхідно проаналізувати динаміку і структуру імпорту товарів.

Основними товарами, які імпортувала Україна за визначений період були: мінеральні продукти – 25,4%, машини, обладнання та механізми – 15,5%, продукти хімічної промисловості – 12,4%, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 10,4% (рис. 2).

Проведений аналіз експортно-імпортних відносин України у розрізі їх товарної та регіональної структури, враховуючи події, які відбуваються на території країни з 24 лютого 2022 року, показав, що за січень – серпень 2022 року спостерігається зменшення загальних обсягів як експорту, та й імпорту близько на 20-30% відносно цього ж періоду минулого року. Але у регіонах на Заході України помітним є зростання цих показників, що пов'язано з внутрішнім переміщенням населення в пошуках безпеки та трохи

більшими можливостями для функціонування підприємств, бізнесу через менші руйнування інфраструктури. Однозначно можна стверджувати, що ця війна має визначально негативний вплив на економічну стабільність України. Але завдяки міцній підтримці країн-партнерів в майбутньому ми зможемо вивести стан зовнішньоекономічних відносин на довоєнний рівень та навіть більше.

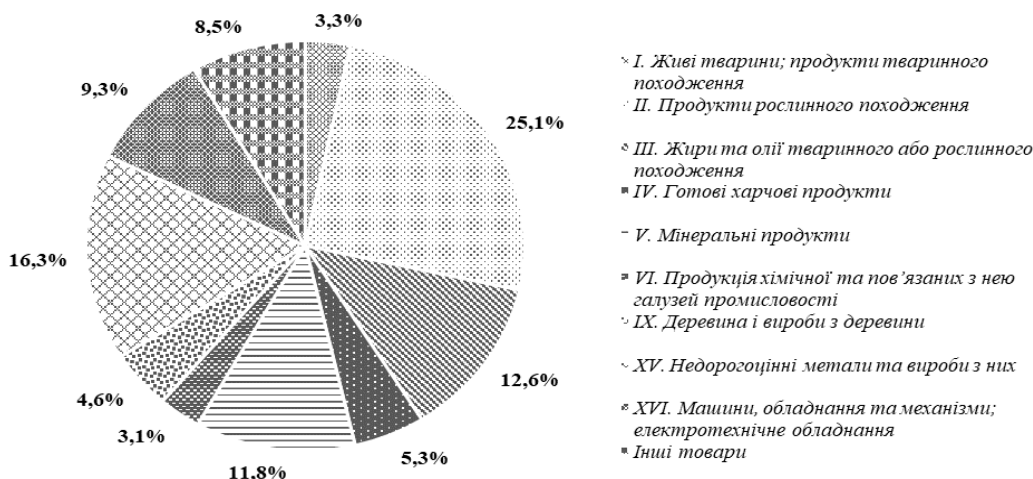

Рис. 1 Товарна структура експорту товарів у січні – серпні 2022 року
Джерело: побудовано автором на основі (Державна служба статистики України, 2023).

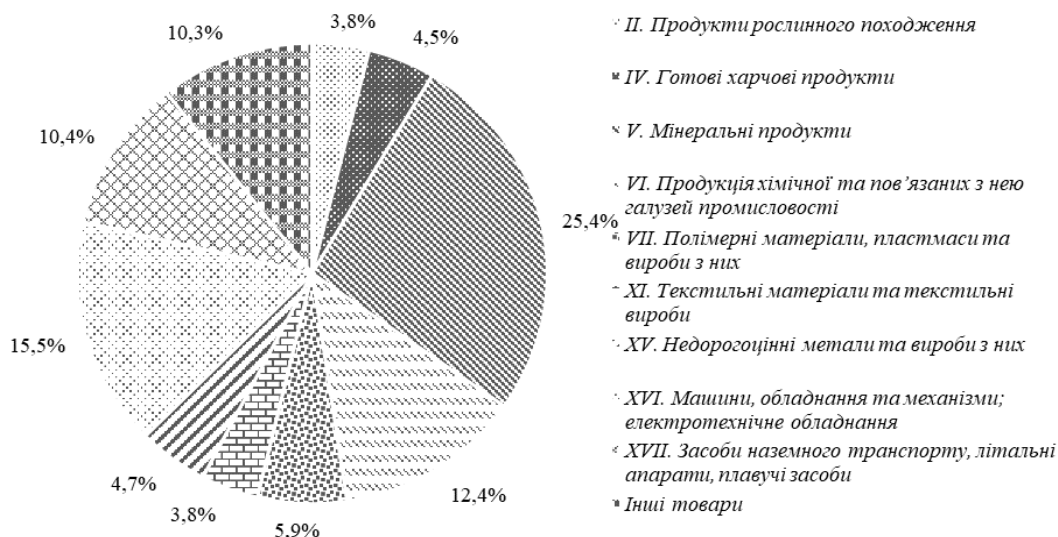

Рис. 2 Товарна структура імпорту товарів у січні – серпні 2022 року
Джерело: побудовано автором на основі (Державна служба статистики України, 2023).

Література:

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Дернова, І.А. (2019). Зовнішньоторговельна відкритість національної економіки: статистична оцінка. *Електронне наукове фахове видання «Східна Європа: економіка, бізнес та управління»*. м. Дніпро, № 2 (19). С. 410-414.
3. Redko, K. Yu., Tkachenko, I. O. (2021). Analysis of the structure of the international trade between Ukraine and the EU. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. №18. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/231178>

РОЗДІЛ XIV

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

Бекетова Аліна

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: КАТЕГОРІАЛЬНО- ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ

У публікації розглянуто категоріально-понятійний апарат проблеми управлінської компетентності керівника закладу дошкільної освіти. Розкрито погляди науковців щодо основних наукових категорій, а саме «компетентність», «управлінська діяльність», «управлінська компетентність», «управлінська компетентність керівника закладу освіти».

***Ключові слова:** компетентність, управлінська діяльність, управлінська компетентність, керівник закладу освіти, управлінська компетентність керівника закладу дошкільної освіти.*

У процесі реформування освіти, що вносить докорінні зміни в усіх її ланках, особливого значення набувають питання управлінської діяльності керівників освітніх установ. З метою забезпечення ефективного функціонування системи дошкільної освіти в Україні набувають важливого значення питання управлінської компетентності, високопрофесійності керівників дошкільних закладів. Слід зазначити, що ці проблеми розглядаються відповідно закономірностям соціально-економічного розвитку країни, тенденціям розвитку загально-теоретичних аспектів управлінської діяльності та розвитку теорії і практики управлінської компетентності керівників закладів освіти.

Питання компетентності та компетентнісного підходу є ключовими поняттями у сучасній освіті та висвітлені у працях багатьох педагогів і науковців. Широкоаспектно розглядають у своїх дослідженнях компетентність О. Антонова та Л. Маслак, тобто як гармонійне, інтегроване, системне поєднання знань,

умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії, що складають мінімальну готовність особистості до вирішення практичних завдань. У свою чергу, О. Марущак, аналізуючи думку різних науковців, дійшла висновку, що компетентності є індикаторами, які дозволяють визначити готовність до конкретної діяльності, особистого розвитку та продуктивної участі в житті суспільства. Їх набуття дає людині можливість орієнтуватися в умовах сучасного суспільства, інформаційному просторі, подальшому здобутті освіти та мінливому ринку праці.

Не менш важливим для нашого дослідження є сутність поняття управлінської діяльності. Слід відмітити, що до визначення поняття управлінської діяльності у науковому обігу є декілька підходів як українських учених, так і закордонних. Так, більшість закордонних експертів в області менеджменту управлінську діяльність розглядають як процес управління, що пов'язаний з плануванням, організацією, мотивацією і контролем, необхідними для того, щоб сформулювати і досягти цілі організації. Щодо українських вчених, то вони визнають управлінську діяльність як сукупність вироблених історичним досвідом, науковим пізнанням і талантом людей навиків, умінь, способів, засобів доцільних вчинків і дій людини у сфері управління.

Проблему розвитку управлінської компетентності ґрунтовно досліджував вітчизняний вчений В. Маслов. За визначенням автора «управлінська компетентність керівника школи» – це добра обізнаність, володіння знаннями, що слід розуміти як теоретичну, технологічну, а також моральну і психологічну готовність особистості виконувати функції, що входять до її обов'язків, прав відповідно до повноважень. У своїй публікації Н. Біла «управлінську компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу» визначає як складне індивідуально-професійне утворення, яке інтегрує в собі професійні теоретичні знання, практичні уміння, навички, професійно-особистісні цінності та якості, забезпечує кваліфіковане здійснення управлінської діяльності та свідомий вибір моделей поведінки.

Як засвідчує аналіз сучасної педагогічної літератури, у визначенні сутності поняття «управлінська компетентність» відсутній єдиний погляд науковців, що можна обґрунтувати складністю процесу управлінської діяльності, відсутністю персоніфікованих еталонів її професіоналізму. Однак більшість досліджень під-

тверджує той факт, що категорія «управлінська компетентність» визначається головним чином наявним рівнем професійної освіти, досвідом, індивідуально-психічними особливостями (темперамент, характер, соціально-психологічні, професійно-ділові, адміністративно-організаторські, вольові якості), мотивацією професійної діяльності й неперервної освіти, самовдосконаленням і рефлексією, рівнем творчого потенціалу.

Отже, можемо зробити припущення, що на думку більшості педагогів, філософів і науковців, процес управління освітою тривалий час розглядався як частина школознавства і висвітлював лише проблеми управління освітнім процесом і педагогічним колективом. У свою чергу, ми розуміємо управління дошкільною освітою як цілеспрямовану діяльність всіх ієрархічних ланок управління, котра забезпечує становлення, збереження, стабілізацію функціонування та розвиток дошкільної освіти у різноманітних формах охоплення нею потреб суспільства у вихованні дітей дошкільного віку. Відповідно, до управлінської компетентності керівника дошкільного закладу ми відносимо здатність до прийняття управлінських рішень керівником в межах повноважень, визначених законами та установчими документами організації дошкільної системи освіти.

Бурлака Світлана

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У публікації розкриті основні вимоги до професіоналізму керівника закладу загальної середньої освіти, проаналізовано готовність до професійного самовдосконалення, що дає змогу підвищити рівень знань і вмінь, необхідних для подальшого професійного становлення керівника, саморозвитку та самореалізації в професійній діяльності.

Ключові слова: професіоналізм, заклад загальної середньої освіти, вимоги, розвиток.

Сучасному керівнику закладу загальної середньої освіти доводиться працювати у період розширення та оновлення функціональних обов'язків управлінської діяльності. Професіоналізм

керівника закладу загальної середньої освіти визначається трьома чинниками:

- рівнем його компетентності;
- обраною концепцією власної діяльності (бути не гіршим за інших, відповідати зовнішнім вимогам, інтенсивно розвиватися – якісно підвищувати свій професіоналізм і стимулювати самовдосконалення керівників, розвивати заклад освіти);
- рівнем розвитку і спрямованості організаційної культури закладу (сукупності норм, цінностей, правил, моделей, традицій, що поділяються всіма або принаймні більшістю співробітників).

Стандартом професійної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти у сучасних умовах є п'ять основних функцій, а саме:

- бачення стратегії та розвитку закладу освіти;
- керівництво та моніторинг освітнього процесу;
- мотивація та управління персоналом закладу;
- управління розвитком та фінансами; внутрішня та зовнішня комунікація.

Як зазначає науковець В. Мельник, до сучасних керівників закладів загальної середньої освіти ставлять якісно нові вимоги, рівні відповідальності та специфічні функції, а саме:

- керівники є першими особами на найвищому рівні управління закладом освіти, тому відповідають за ефективність роботи всіх його ланок;
- керівники повинні вбути генераторами (носіями) ідей у сфері своїх посадових обов'язків відповідно до сучасних вимог та нормативно-інструктивних документів для реформування та модернізації системи освіти; управління наступністю загальноосвітньої школи та забезпечення розвитку, ефективності, оптимальності, неперервності й цілісності освітнього процесу;
- взяття до уваги специфіки управлінської діяльності керівника і його заступників у процесі реалізації функцій управління закладом освіти;
- відмова керівників у ринкових умовах від традиційних підходів до прийняття управлінського рішення та перехід на засади освітнього менеджменту;

- зміщення акцентів управлінської діяльності керівників в умовах конкурентного середовища на вдосконалення особистої діяльності та самоорганізацію керівників, учнів, громадськості;
- здатність керівника бачити проблему і виявляти суперечності, визначати причинно-наслідкові зв'язки.

Загальні вимоги до керівника сучасної школи розроблено По-метун О.І., до змісту яких включено такі складові компетентності: стратегічна, соціальна, функціональна, управлінська, професійна.

На думку науковці Єльнікова Г.В., до професійних, інтелектуальних, особистісних характеристик, що передбачені кваліфікаційними вимогами належать:

- набуття керівником знань про сучасні наукові підходи в управлінні;
- принципи, функції, форми та методи управління; розвиток умінь керівника вносити суттєві позитивні зміни в психологічний клімат колективу, в організаційну структуру закладу, в свої функціональні обов'язки та підлеглих.

Таким чином, що нині не може існувати суспільство, що навчається, без учителів, які навчаються. Тому актуальним є питання готовності суспільства і керівників до безперервного професійного розвитку.

Герасименко Денис

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЄЮ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У публікації розглянуті особливості управління інформатизацією освітнього процесу у закладах вищої освіти. Розглянуто стратегічні напрямки вищої освіти в Україні. Звернено увагу на способи інформатизації освіти в умовах воєнних дій

Ключові слова: *інформатизація, освітній процес, стратегія розвитку вищої освіти, цифровізація, інформація.*

Актуальність та значимість інформатизації освітнього процесу у ЗВО України виникли із необхідності адаптації вищої освіти до потреб цифрової економіки та цифрового суспільства, становлення яких – ключові питання освіти сьогодення. Мета інфор-

маційної трансформації освітніх технологій – їхня адаптація для максимально ефективного вирішення педагогічних задач.

Створення інформаційного освітнього простору – складне завдання, яке потребує обґрунтування, спираючись на новий напрямок педагогічної науки – цифрову дидактику. У сучасних умовах активно здійснюється модернізація вищої освіти, важливим аспектом якої є інформаційна трансформація. Основним напрямом інформатизації є формування цифрового суспільства та становлення цифрової економіки. Нині, з огляду на перехід суспільства на новий рівень розвитку технологій обробки великих даних, блокчейн, Інтернет-речей, цифрових та інтелектуальних інформаційних технологій, інформатизація переходить на наступний рівень розвитку – в епоху цифровізації. Тобто сучасне людство вступило в епоху цифровізації, яка змінила епоху інформатизації та комп'ютеризації (Заспа, 2021).

Щодо українського законодавства, то згідно Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки окреслено такі стратегічні, операційні цілі та завдання вищої освіти України до 2031 року (Стратегія, 2020): покращення системи управління освітою і забезпечення автономії ЗВО; забезпечення збалансованості ринку праці з вищою освітою; забезпечення якості і доступності вищої освіти; інтеграція науки, освіти і бізнесу для забезпечення економічного зростання країни; розвиток кадрового потенціалу ЗВО; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом усього життя; інтеграція у європейський і світовий простір з урахуванням національних інтересів.

Наукові дослідження сучасників свідчать про те, що вдосконалення соціально-інформаційного середовища спричинило формування прогресивної тенденції розвитку продуктивних сил, а також зміни інтелектуального процесу та структури діяльності членів у різних сферах життя суспільства, в тому числі й у сфері вищої освіти.

Використання нових інформаційних технологій дозволяє автоматизувати процес обробки інформації, результатів наукових досліджень, розширювати використання математичного інструментарію. Програмні засоби сучасних інформаційних технологій дозволяють: забезпечити управління інформаційними потоками, спілкуватися з користувачами, здійснювати розпізнавання образів і ситуацій, їх класифікацію, накопичувати і використовувати

знання, організувати різноманітні форми діяльності самостійного навчання.

Постійне використання сучасних інформаційних технологій підтримує загальні об'єднувальні тенденції процесу пізнання навколишнього інформаційного, екологічного та соціального середовища, сприяє реалізації переваг вузької спеціалізації та можливостей індивідуального процесу навчання, забезпечуючи тим самим синергетичний ефект у вищій освіті (Клеба, Прокопенко-Дубова, 2022).

Згідно Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки реалізація заходів, відбувається у три етапи. Другий етап триватиме до 2026 року і під час нього передбачено запровадити нові форми, види, стандарти освіти. Зміни очікуються щодо широкого запровадження інноваційних технологій, інформатизації та діджиталізації вищої освіти. Запланована реалізація державної політики щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності у сфері освіти. Результатом другого етапу буде вважатися досягнення рівня інституційно автономії ЗВО, забезпечення стійкого фінансування їх діяльності, ефективне функціонування дуальної, змішаної, дистанційної освіти, розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом усього життя, запровадження відкритості та доступності педагогічної вищої освіти (Чернов, Конопляник, Пришупа, .2023). Таким чином, період 2022-2026 рр. повинен стати основним у реалізації стратегій забезпечення сталого розвитку та удосконалення системи вищої освіти в Україні, апроксимації її до європейських та світових стандартів в контексті якісної підготовки майбутніх фахівців та підвищення конкурентоспроможності ЗВО України.

Отже, підводячи підсумки, варто зазначити, що в період воєнних дій одним із основних напрямів інформатизації у ЗВО стало впровадження електронне документування. Також відбувалося пристосування електронного документообігу, що також є більш безпечним та надійним способом збереження інформації, який мінімізує повну втрату документів до звичайного способу ведення справ. Переважна більшість вищих освітніх закладів потребує удосконалення системи документообігу й автоматизації діяльності. Головне завдання електронного документування полягає в підвищенні ефективності та якості роботи закладу вищої освіти за рахунок упровадження системи прозорості руху доку-

ментів і контролю за їх виконанням. Наразі Міністерство цифрової трансформації України активно працює над впровадженням в додаток державних послуг «Дія» документів про освіту.

Література:

1. Заспа, Г. О. (2021). Концентрична інформаційна технологія організації цифрової трансформації освітньої діяльності закладів вищої освіти. (Дис. канд. техн. наук за спеціальністю 05.13.06). Черкаський держ. технол. ун-тет. Черкаси.
2. Клеба, А. І., Прокопенко-Дубова, Д. Ю. (2022). Перспективи впровадження нових інформаційних технологій в освіту. *Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу та шляхи їх вирішення в умовах сучасних викликів: Збірник наукових праць за матеріалами наукової інтернет - конференції з проблем вищої освіти і науки (18 листопада 2022 р.)*. Харків, ХНАДУ, URL: https://fmab.khadi.kharkov.ua/index.php?id=1281&no_cache=1
3. Савіцька, В. (2023). Цифровізація освітнього процесу у закладах вищої освіти: ризики і перспективи в сучасних умовах. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 0(59), 76-85. URL: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2022.59.07>
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2020. 71 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
5. Чернов, М. М., Конопляник, Л. М., Пришупа, Ю. Ю. (2023). Педагогічна вища освіта України 2022-2026 рр.: вектори розвитку. *Академічні Візії*, 15. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7549817>
6. Шкарлет, С. М. (2022). Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність. *Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета*. Київ-Чернівці «Букрек». 140 с.

Горобій Альона

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У публікації розкриті особливості проєктної діяльності закладу загальної середньої освіти, проаналізовано фактори формування проєктної діяльності, що дає змогу підвищити імідж закладу загальної середньої освіти, необхідних для подальшого професійного становлення та саморозвитку педагога.

Ключові слова: *проєкт, заклад загальної середньої освіти, фактор, проєктна діяльність.*

Проєктний підхід в закладі загальної середньої освіти являє собою сукупність усіх методологічних принципів, прийомів і засобів організації управління закладом освіти як самостійним суб'єктом ринку освітніх послуг на засадах освітнього проєкту.

Системою основних понять проектного підходу в управлінні є цілий ряд загальноекономічних категорій, таких, наприклад, як освітні потреби, попит, пропозиція, інфраструктура ринку, кон'юнктура ринку, конкуренція, а також безпосередньо категорій проекту, таких, наприклад, як середовище проекту, проектні дослідження, проектні комунікації, проектна інформаційна система тощо.

Головним завданням освіти сьогодні є створення необхідних умов для навчання людини як засобу реалізації його життєвих цілей з урахуванням суспільних умов і завдань. Тобто головний споживач, на якого нині орієнтується сфера освітніх послуг, – у першу чергу, людина з його індивідуальними освітніми потребами. Проводячи аналогію з визначенням потреби Є. Ільїною, можна визначити освітню потребу як динамічний стан психіки особистості, що виникає внаслідок відбитку у свідомості необхідності певних знань, умінь, навичок або в підвищенні компетентності особистості та спонукає психічну активність, пов'язану із задоволенням даної потреби. Освітні потреби можна розділити на потреби конкретної людини і потреби суспільства в цілому.

Соціально-економічні перетворення системи освіти України висунули сьогодні на передній план ряд проблем, пов'язаних із функціонуванням і розвитком освіти як галузі сфери послуг і національної економіки в цілому:

- відсутні досвід і практика визначення перспективних потреб суспільства у фахівця певного рівня професійної підготовки;
- діяльність системи освіти не завжди скоординована з поточними соціально-економічними та політичними завданнями суспільства і особистісними устремліннями споживачів освітніх послуг;
- освітнє середовище постійно підлягає істотній модернізації, що викликає активні зміни в організації діяльності сфери освітніх послуг;
- ринок освітніх послуг у країні поки що формується практично тільки з боку пропозиції, хоча в цьому процесі важливу роль повинен відігравати споживач та суспільство зі своїми освітніми потребами.

За умови ефективного функціонування проектно-інформаційної системи навчального закладу стає можливою діяльність керуючої підсистеми навчального закладу з просування освітніх

послуг на ринку за допомогою розробки ефективних моделей, програм, технологій як складова управління сучасними закладами освіти на засадах проектного підходу. Використання проектного підходу в управлінні діяльністю сучасним закладом загальної середньої освіти є необхідним чинником, який забезпечує його повноцінну життєдіяльність.

Заклади освіти, управління якими здійснюється на основі проектного підходу, можна вважати орієнтованими освітніми організаціями, які функціонують і розвиваються, відповідно до потреб ринку. Зрозуміло, що на ринку освітніх послуг, як правило, успішно працюють саме такі освітні установи. Деякі керівники навчальних закладів, особливо ті, яким довелося працювати в радянські часи, не уявляють, що школа може бути тісно пов'язана з ринковою економікою. Але, як писав відомий автор, жити в суспільстві й бути від нього незалежним не можна. Тобто, жити в країні, де все будується на ринкових відносинах, і бути поза цим процесом – неможливо.

Використовуючи проектні підходи, заклад освіти вивчає коло освітніх потреб та пропонує механізми їх задоволення у вигляді розширення навчальних занять: введення нових навчальних програм курсів, спецкурсів, факультативів тощо. Застосування проект управління закладом освіти приводить до регулювання потреб для досягнення соціального ефекту від освітньої діяльності.

Таким чином, для забезпечення довготривалого благополуччя закладу загальної середньої освіти в умовах формування ринку освітніх послуг очевидною є необхідність грамотного використання комплексу проектної діяльності, врахування потреб споживача, інтересів закладу освіти та інтересів суспільства в проектній діяльності.

Деменко Олена

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ВПЛИВ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У публікації обґрунтовано вплив стратегічного управління на ефективність розвитку закладу загальної середньої освіти, проаналізовані різні погляди науковців на визначено стратегії, які роблять можливим розуміння всього процесу управління розвитком закладу загальної середньої освіти. Автором здійснено аналіз функцій керівника закладу загальної середньої освіти.

Ключові слова: стратегія, стратегічне управління, керівник, заклад загальної середньої освіти.

Сутність стратегічного управління полягає у визначенні перспектив, цілей та шляхів їх досягнення. Стратегічне управління в освіті – це сукупність рішень і дій щодо визначення пріоритетних напрямків розвитку закладу освіти. Стратегія управління реалізується через програму розвитку, яка і забезпечує досягнення місії та цілей школи. Стратегія управління забезпечує основу для управління в цілому та для здійснення основних функцій: аналізу, управління, організації, контролю, регулювання.

Основним завданням стратегічного управління є забезпечення розвитку закладу загальної середньої освіти, що досягається через інноваційні процеси та якісні зміни. Управління з одного боку, виступає як функція стратегічного менеджменту, а з іншого – як процес імовірнісного або логічного проектування майбутнього закладу з урахуванням змін зовнішнього середовища.

Слово «стратегія» пішло від грецького strategia (stratos військо + agx веду), що означало «мистецтво генерала». Керівник сучасного закладу освіти повинен вести шкільний колектив до нових досягнень та успіхів, виявляючи високий рівень професійної майстерності. Усвідомлення організаційних стратегій є наслідком розвитку управлінського мислення, його концептуальності. Упевненість керівника у необхідності змін, оновлення закладу освіти в цілому або окремих його систем є першою необхідною умовою управління розвитком. Відтак для керівника важливо засвоїти основи теорії та методики стратегічного управління.

На думку науковця Г.А. Дмитренко, недоліками традиційної школи: учнів не вчать учитись, більшість школярів просто не хоче вчитись, у них не формується ціннісне ставлення до свого розвитку, а відтак і до освіти. І пов'язує вчений ці фактори передусім із тим, чому і як навчають.

Відомий вчений Т. М. Дзюба доводить, що школа – це живий організм, що постійно розвивається. Вона має свою індивідуальну поведінку, свої манери реагування на різні події, зміни зовнішнього середовища; свої можливості; рівень компетентності та професіоналізму; свій темперамент, емоційний настрій; свою історію, біографію, долю; свою систему моральних цінностей; вона розвивається завдяки своїм особливостям, внутрішнім закономірностям. Тобто школа має свою філософію організації.

Управління закладом освіти – це цілеспрямована, активна взаємодія керівника з іншими учасниками освітнього процесу з метою забезпечення координації зусиль щодо оптимального функціонування установи та переведення її на більш високий якісний рівень. Управління розвитком закладу освіти – це вид управлінської діяльності, який спрямований на переведення установи в режим розвитку та забезпечення якісно нових освітніх результатів.

З огляду на сказане, управління розвитком освітнього закладу – це частка тієї діяльності керівника, під час якої засобами аналізу управління, організації, контролю та регулювання інноваційних процесів забезпечується цілеспрямованість та узгодженість діяльності колективу освітньої установи щодо збільшення потенціалу та, як наслідок, отримання якісно нових результатів освіти.

Розвиток як приріст потенціалу системи управління означає не просто зростання її окремих можливостей, але і збільшення їх складності, різноманітності, а це означає – і неповторності, індивідуальності.

Для управління закладу освіти необхідно знати сучасний стан справ: свої власні сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози, які розвиваються за межами організації. Дані стосовно ринку праці, для якого заклад освіти готує компетентних учнів, є найважливішим зовнішнім чинником, який впливає на шлях розвитку навчально–виховного закладу. Таким чином, стратегічне управління, його розвиток можливий за рахунок процесів оновлення, внесення в систему чогось нового та має вплив на розвиток закладу загальної середньої освіти.

Качинська Вікторія

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

НАУКОВИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У публікації обґрунтовані актуальні проблеми розвитку інформаційної компетентності, проаналізовано різні погляди науковців. Автором здійснено аналіз актуальних проблем та рівнів інформаційної компетентності керівників закладів професійно-технічної освіти.

***Ключові слова:** інформаційна компетентність, керівник, заклад професійно-технічної освіти.*

Компетентності передбачають спроможність особистості відповідати на індивідуальні та соціальні виклики, формувати комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок. У Національній рамці кваліфікацій компетентність трактується як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості.

Поняття «компетентність» стосується не тільки професійної діяльності, а й інших сфер людського життя, для однозначного тлумачення вказаного поняття у межах нашого дослідження приймемо як базове визначення, запропоноване О. Пометун: «Компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи вирішення проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності». Отже, компетентнісний підхід в освіті можна визначити як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток основних базових і фахових (предметних) компетентностей особистості.

Розуміння інформаційної компетентності в науково-педагогічній літературі неоднозначне. Так, поряд з терміном «інформаційна компетентність» часто вживаються такі дефініції, як «комп'ютерна компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність», «інформаційно-технологічна компетентність», «інформативна компетентність», «комунікаційна» та «комунікативна» компетентності тощо.

Так, О Мармаза виокремлює компоненти інформаційної компетентності:

- ціннісно-мотиваційний – заснований на мотивації, наприклад, мотив отримання знань за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій;
- когнітивний – знання і вміння виконувати різноманітні операції з інформацією;
- діяльнісний – застосування новітніх ІКТ у роботі з інформацією;
- педагогічна рефлексія – самокритика і самовдосконалення у процесі професійної діяльності.

Відповідно О. Пометун називає наступні компоненти інформаційної компетентності:

- когнітивний – аналіз, переробка, отримання, передача, прогнозування, надання, відбір і зберігання інформації, знання та вміння застосовувати інформаційні технології в професійній діяльності;
- ціннісно-мотиваційний – створення мотиваційних цінностей, прояв інтересу до оволодіння та використання інформації, що сприяє розширенню знань, самовдосконаленню особистості, а надалі і переданню сукупності необхідних знань;
- техніко-технологічний – робота з інформацією за допомогою сучасних ІКТ, комп'ютер стає головним засобом роботи з інформацією для досягнення навчальної мети;
- комунікативний – використання мов (або інших знакових систем) для встановлення, підтримки спілкування і передавання інформації, оволодіння засобами спілкування (вербального, невербального);
- рефлексивний – самосвідомість і самооцінка особистості, вплив на думку інших. Цей компонент сприяє усвідомленню свого призначення в нинішньому інформаційному суспільстві, відбувається саморегуляція професійної діяльності – всебічний аналіз результатів.

За визначенням О. Зайцевої, інформаційна компетентність – це складна індивідуально-психологічна освіта на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в галузі інноваційних технологій і певного набору особових якостей. Перед керівником закладу професійно-технічної освіти стоїть чимало завдань, від вирішення яких залежить її авторитет, імідж закладу освіти тощо.

Створення іміджу сучасного закладу професійно-технічної освіти – процес творчий і безупинний, він повинен відповідати розвитку суспільства. Тільки такий творчий підхід забезпечить закладу професійно-технічної освіти бути інформаційно розвиненим та спрямованим, головне завдання якого полягає у формуванні інформаційної компетентності керівника закладу професійно-технічної освіти та всебічно розвинутої особистості в умовах децентралізації.

Завдання, які стоять перед керівником щодо питань розвитку інформаційної компетентності як процесу творчого і безупинного, відповідають сучасним вимогам реформування галузі професійно-технічної освіти в умовах децентралізації. Такий підхід забезпечує умови для інформаційного забезпечення сучасного закладу освіти та є основою для забезпечення інформаційної компетентності керівника закладу професійно-технічної освіти.

Лазоренко Світлана

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ТРУДНОЩІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА У РОБОТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У публікації розглянуті актуальні труднощі організації інклюзивного середовища у роботі керівника закладу загальної середньої освіти. Керівник та його заступники повинні формувати склад команди супроводу, організовувати та контролювати її роботу; організовувати співпрацю з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру; залучати до співпраці батьків дітей з ООП; здійснювати моніторинг виконання індивідуальних програм розвитку дітей з ООП та відслідковувати динаміку їх розвитку. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: *проектна діяльність, післядипломна освіта, професійна компетентність, розвиток особистості, навчальний проект.*

Заклади освіти завжди виконували функцію культурного посередника. У ході розвитку дитина засвоює як зміст культурного досвіду, так і прийоми та форми культурної поведінки, культурні методи мислення. Основна ідея інклюзивного закладу освіти полягає у побудові нової парадигми культури освіти, яка не є формальною та шаблонною, а потребує активної залученості вчителів, батьків та фахівців у розробку правил життєдіяльності

спільноти та створення інклюзивного освітнього середовища.

Інклюзивне середовище загальноосвітнього закладу, за яке відповідає його керівник, – це комплекс освітніх послуг закладу загальної середньої освіти, що передбачає створення умов, сукупність впливів, способів та засобів, залучення необхідних зовнішніх ресурсів, фахівців інших галузей з метою формування в учнів необхідних компетентностей для подальшої життєдіяльності відповідно до їхніх потреб та можливостей.

З метою формування інклюзивної компетентності у керівників закладів загальної середньої освіти, а також сприяння вироблення у них відповідної майстерності та зрілості необхідно здійснювати обов'язкову спеціальну підготовку з питань впровадження інклюзивної форми навчання керівників; стимулювати їх інноваційні проекти; заохочувати керівників до наукової діяльності; передбачити проведення різних заходів з метою обміну відповідним досвідом, підвищення кваліфікації на базі вітчизняних за кордонних прогресивних освітніх закладів; створення он-лайн ресурсу для надання психолого-педагогічної та юридичної підтримки; створення прозорої та достатньої системи фінансування шкіл з метою модифікації та адаптації освітнього середовища, залучення інших фахівців; удосконалення нормативно-правової освітньої бази

Серед завдань цього періоду є: забезпечення умов безперешкодного доступу для дітей із особливими освітніми потребами до якісної освіти; створення професійних стандартів педагогічної діяльності у початковій та базовій школах та мережі установ незалежної сертифікації вчителів.

Аналіз літературних джерел, нормативно-правової бази інклюзивної освіти та практики свідчить, що питання професійної компетентності керівників закладів загальної середньої освіти до запровадження інклюзії є досить вагомим. Інклюзивна компетентність та психологічна готовність до інклюзії керівника та його заступників є однією з основних умов ефективності інклюзивної освіти в закладі (М.Буйняк, С.Миронова, Н.Софій, М.Чайковський, В.Шинкаренко, З. Удич та ін.).

До переліку професійних компетентностей для керівника закладу загальної середньої освіти крім нормативно-правової, лідерської, емоційно-етичної, здоров'язберезувальної, проєктувальної; інноваційної; інформаційно-цифрової належить і інклюзивна. Її зміст обумовлений завданнями інклюзивної освіти загалом та обов'язками керівника закладу щодо їх реалізації зокрема.

Керівник та його заступники повинні формувати склад команди супроводу, організувати та контролювати її роботу; організувати співпрацю з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру; залучати до співпраці батьків дітей з ООП; здійснювати моніторинг виконання індивідуальних програм розвитку дітей з ООП та відслідковувати динаміку їх розвитку.

Отже, керівники сучасних закладів загальної середньої освіти мають труднощі, пов'язані із запровадженням інклюзивного навчання: введення посад асистента вчителя, асистента дитини та знаходження можливостей для їх фінансування, залучення вузьких спеціалістів, спеціальних психологів, покращення навчально-методичного, залучення та стимулювання педагогів закладу до участі в семінарах, вебінарах, круглих столах, конференціях. Окремим питанням залишається пошук коштів для покращення матеріально-технічного забезпечення.

Левенець Владислав

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

САМОМЕНЕДЖМЕНТ У ПРОФЕСІЙНІЙ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність самоменеджменту педагогів, розглянуто роль та значення самоменеджменту у професійній компетентності педагогів закладу загальної середньої освіти та проаналізовано основні вимоги професійної компетентності педагогів.

Ключові слова: самоменеджмент, педагог, професійна компетентність.

На сьогоднішній день в діяльності закладу загальної середньої освіти актуальним питанням є якість навчально-виховного процесу, рівень педагогічної, методичної та професійної компетентності педагогів. Основним напрямом удосконалення рівня професійної компетентності педагогів є професійне самовдосконалення шляхом самоменеджменту.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено: «Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти».

На сьогоднішній день виникає потреба у досконалій організації та самоменеджменту педагогів. Педагогічні працівники повинні бути здатними до постійного самовдосконалення, працювати над своїм особистим розвитком, забезпечувати безперервне професійне зростання, саморозвиватись та самовдосконалюватися.

В процесі самоменеджменту суб'єкт і об'єкт виступають в одній особі і діють як організований процес розвитку та збагачення культури педагогів на основі сформованих у них освітніх потреб. Основні завдання самоменеджменту педагогів полягають у удосконаленні теоретичних знань, професійної компетентності; опанування нових форм, методів, прийомів навчання й виховання учнів; вивчення новітніх досягнень педагогічної науки.

Важливою рисою самоменеджменту вчителів є те, що результатом його роботи виступає не лише власне самовдосконалення в особистісному й професійному плані, а й розвиток учнів. Учитель повинен сам досягти успіху, щоб його досягли учні. Результатом його роботи виступає поліпшення якості викладання предмета, якості виховної роботи, підвищення рівня знань, вихованості і розвитку учнів.

Самоменеджмент – це цілеспрямована робота педагога з розширення та поглиблення своїх теоретичних знань, удосконалення професійних навичок у світі сучасних вимог педагогічних та психологічних наук. Організація самоменеджменту передбачає практичну діяльність педагогів; систематичність і послідовність, постійне ускладнення її змісту і форм; індивідуальний характер самоосвіти як найбільш гнучкої форми набуття педагогом знань; гласність і наочність результатів самоосвіти в педагогічному колективі; створення в закладі загальної середньої освіти умов для звернення педагогів до нових досягнень науки і передового педагогічного досвіду; підготовка виступу, написання реферату, підготовка доповіді, участь у засіданні педагогічної ради, науково-практичній конференції тощо.

Метою самоменеджменту педагогів є розширення загальнопедагогічних знань з метою поширення й удосконалення методів навчання й виховання, поглиблення предметних знань, оволодіння досягненнями педагогічної науки, передової педагогічної практики; підвищення загальнокультурного рівня.

Зміст індивідуального самоменеджменту педагогів охоплює вивчення педагогічної та наукової літератури, участь у роботі

шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань; розробку окремих проблем, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховної роботи, проведення експериментальних досліджень; підготовку доповідей, виступів по радіо, телебаченню, огляд і реферування педагогічних та методичних журналів, збірників тощо.

Самоменеджмент педагогів – це процес пізнавальної діяльності, удосконалення будь-яких якостей людини, складова професійної компетентності педагогів. Самменеджмент педагогів розглядають як активну, саморегульовану, професійну, пізнавальну діяльність, спрямовану на самовдосконалення, саморозвиток і самореалізацію, як необхідну умову їх професійної діяльності. Отже, проблема дослідження самоосвіти педагогів – складний і тривалий процес формування освіти, оскільки саме від учителя, його знань, вмінь залежить якість змін, які чекають на заклад освіти.

Таким чином, можна стверджувати, що чим більше інформації, методів та інструментів у своїй роботі використовує педагог, тим більшим буде результативність його праці. Але яким би сучасним комп'ютером і найшвидшим Інтернетом не забезпечити вчителя, найголовніше – це бажання вчителя працювати над собою і його здатність творити, вчитися, експериментувати і ділитися своїми знаннями та досвідом, набутими у процесі самоменеджменту.

Меша Валентина

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ЗАСОБИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

В умовах дигіталізації та інформатизації суспільства, комп'ютеризація є необхідною для будь-якої організації, оскільки дозволяє перейти до роботи з електронними носіями та зменшити час, що керівники освітніх установ та педагоги витрачають на оформлення документації та звітів чи для підготовки та проведення занять. Доведено, що процес інформатизації у освітніх закладах дозволяє ефективно працювати та сприяє підвищенню якості освіти.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, засоби інформаційних технологій, управління документами та даними, комунікація, дистанційне навчання.

У сучасному світі, де інформаційні технології швидко розвиваються і стають все більш доступними, використання їх в освітній галузі стає все більш необхідним. Зокрема, засоби інформаційних технологій можуть бути використані для покращення організації діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Однак, існують проблеми, пов'язані з ефективністю використання інформаційних технологій в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), вмотивованістю керівників та працівників до використання інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у своїй діяльності, розумінні того, як інформаційні технології можуть бути застосовані для покращення освітнього процесу та організації діяльності ЗЗСО в цілому.

У специфіці організації діяльності ЗЗСО засобами інформаційних технологій займалися дослідники з різних наукових галузей, таких як інформаційні технології, педагогіка, психологія, соціологія та інші. Серед таких дослідників можна відзначити Стрижак О. М., Камбарову Л. О., Луценко С.М., Майстренко І. Ю., Мамедову С. М. та багатьох інших. Вони досліджували різні аспекти використання інформаційних технологій у освітньому процесі, організації роботи з електронною документацією, взаємодії між учнями та вчителями в електронному середовищі.

Сучасні фахівці повинні бути інформаційно орієнтованими для успішної виробничої діяльності та управління у освітній галузі. Завдяки використанню комп'ютерів та засобів зв'язку, фахівці можуть легко збирати, зберігати, обробляти та представляти дані у наочному вигляді, що допомагає у прийнятті ефективних та обґрунтованих рішень. З метою дослідження готовності керівників ЗЗСО до інформатизації управлінської та освітньої діяльності з вересня 2022 року – березень 2023 року. нами було проведено дослідження у формі опитування та анкетування. Загальна кількість респондентів – 57 керівників ЗЗСО Сумської області. Питання, що досліджувались, були умовно об'єднані у групи для отримання характеристики основних способів використання ІКТ керівником закладу освіти.

Перший блок – управління документами та даними та організація управлінської діяльності. Загальні результати опитування свідчать про те, що використання ІКТ для управління документами та даними в ЗЗСО є поширеним та ефективним. Однак, є невелика кількість опитаних, які не використовують ІКТ для

управління документами та даними, недостатнім ознайомленням з перевагами використання сучасних технологій, недостатньою кваліфікацією або недостатньою підтримкою організації, наявність фінансових чи технічних обмежень. Варто збалансувати різні критерії та періодичність проведення контролю та моніторингу, щоб забезпечити найбільш ефективну організацію надання освітніх послуг. Використання електронних систем може зробити контроль та моніторинг ефективнішим та зручним, але необхідно забезпечити підготовку як керівників, так і педпрацівників. З результатів дослідження видно, що більшість керівників закладів освіти оцінюють свої знання та навички використання ІКТ достатньо високо, що є позитивним сигналом. Крім того, заходи кібербезпеки є популярними серед керівників, а нові технології вже використовуються в роботі закладів освіти.

У другому блоці розглядалися питання організації комунікації та підвищення ефективності фінансового менеджменту. З опитування видно, що хоча більшість респондентів використовує електронні таблиці для ведення фінансового обліку, меншість використовує спеціалізовані програми для фінансового менеджменту. Також, електронний банкінг використовує лише незначна кількість опитаних. Більшість респондентів використовують електронні таблиці для прогнозування фінансових результатів, але меншість використовує спеціалізовані програми. Щодо заходів для забезпечення фінансової стабільності школи, більшість респондентів підтримують скорочення витрат на неперіоритетні потреби, розвиток інвестиційної діяльності та оптимізацію податкових зобов'язань. Керівники закладів підтримують використання електронних інструментів з метою полегшення та збагачення освітнього процесу.

Особлива увага була привернена до наступного блоку – організація дистанційного навчання. В цьому процесі, онлайн-платформи для навчання та співпраці є найбільш популярними ІКТ-інструментами, в той час як відеоконференції менш популярні, але все ще широко використовуються. Більшість опитаних мають достатні знання про кібербезпеку та методи захисту даних, але є певна частина, яка потребує покращення своїх знань у цій галузі. Актуальною проблемою є доступ до технічних засобів та Інтернету для учнів, які не мають можливості мати їх вдома, і багато шкіл намагаються розв'язати цю проблему за допомогою різних ініціатив.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що використання спеціалізованих інформаційно-комунікаційних програм для планування та контролю освітнього процесу, ведення обліку та контролю за фінансовими ресурсами, а також для організації роботи педагогічного колективу та взаємодії з батьками учнів є популярними серед організацій внутрішнього управління та координації діяльності сучасного ЗЗСО. Також важливою є оцінка ефективності роботи педагогів, що регулярно проводиться більшістю респондентів. Забезпечення доступу до необхідної інформації для педагогів та інших працівників школи відбувається переважно за допомогою електронної пошти та друкуванням на паперових носіях, а збереження та захист інформації з обмеженим доступом про вчителів та здобувачів освіти забезпечують більшість управлінців за допомогою системи електронного документообігу з паролем доступу та зберіганням паперових документів у закритих приміщеннях. Застосування ІКТ може покращити різні аспекти управління ЗЗСО, включаючи планування, організацію, мотивацію, контроль та оцінку шляхом автоматизації, тайм-менеджменту, ефективнішого використання ресурсів, а також збільшити доступність до інформації та забезпечити вищу якість освіти.

Папій Леся

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ

У публікації з'ясовано, що професійна кар'єра управлінців в освіті залежить від їх готовності та мотивації до розвитку особистісних і професійних компетентностей (у тому числі й гендерної). Встановлено, що успішності означеного процесу сприятиме підвищення кваліфікації керівників ЗЗСО в закладах післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: *післядипломна педагогічна освіта, професійні якості, керівник ЗЗСО, гендерна компетентність, професійна кар'єра.*

Підвищення кваліфікації управлінців у системі післядипломної педагогічної освіти полягає в організації освітнього процесу з урахуванням потреб означеної категорії слухачів; створенні умов для фізичного і емоційного благополуччя; створенні умов для співпраці і співтворчості між слухачем і викладачем; створенні умов для досягнення кожним слухачем реально можливого для нього в даний період рівня успішності та розвитку; максимально можливій індивідуалізації освітнього процесу, спрямованого на потреби слухачів; створенні умов саморозвитку, творчості, можливості рефлексії та професійного зростання (Про порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, 2019).

Враховуючи варіативність змісту, форм та методів навчання у системі післядипломної педагогічної освіти вважаємо за доцільне введення у процес підвищення кваліфікації управлінців освіти тренінгових занять, майстер-класів, спецкурсів, курсів за вибором з розвитку професійних якостей керівників закладів загальної середньої освіти з урахуванням гендерних відмінностей.

Мета та завдання курсів з гендерної проблематики полягають у тому, щоб інтегруючи й переробляючи знання, отримані іншими науками про людину, розвивати в керівниках закладів загальної середньої освіти гендерну компетентність як складову управлінської компетентності через: ознайомлення із генезисом гендерного аспекту в теорії, практиці та управлінні освітою; визначення поняття «гендер» та передумов виникнення гендерних аксіом в системі освіти та управління; гендерних характеристик сучасного керівника, та аналізу основних підходів до їх вивчення; соціальних норм, гендерних відмінностей у педагогічній і управлінській діяльності керівника освіти; розуміння психолого-педагогічних умов формування та розвитку гендерної компетентності керівника, у процесі його професійного розвитку тощо (Дороніна, с. 34).

На думку науковців, керівник має вміти аналізувати власні особистісні якості, значимі в управлінській діяльності, оцінювати себе як керівника освітнього закладу; моделювати професійний план як особистісну траєкторію свого розвитку, а наразі – успішної професійної кар'єри з урахування гендерної складової (Дороніна, 2009; Кизима, 2019).

Вважаємо, що знання та навички, отримані в ході навчання, сприятимуть кар'єрному зростанню керівників закладів загальної

середньої освіти, оскільки забезпечуватимуть: уявлення про професійну кар'єру, формування компетентностей, спрямованих на поглиблення своїх можливостей (образ «Я»); розвиток адекватної самооцінки щодо обраної професійної кар'єри та мобільності (вміння використати отриману вищу педагогічну освіту в нових професійних цілях); усвідомлення, розширення та оцінку потенційних внутрішніх можливостей, власних психологічних ресурсів (засобів самовираження); пізнання своїх здібностей, професійних інтересів, основних рис характеру; відповідальне ставлення жінок-керівників та чоловіків-керівників до себе; рефлексію (самосвідомість, самоактуалізація, самореалізація, самопрезентація) відповідно до прийнятих професійних викликів; вміння трансформувати результати самовдосконалення у професійний успіх на засадах аутогенного менеджменту (самоуправління) з практики визначення мети та пріоритетів, планування роботи, розподілу часу, систематизації й організації справ; оволодіння засобами управління емоційним станом, прийомами подолання остраху в професії, стресових ситуацій, вироблення особистої антифобної тактики та усвідомлення важливості врахування фактора здоров'я для успішної професійної кар'єри; вироблення правил створення власного позитивного управлінського іміджу; уміння здійснювати ефективну комунікацію, усвідомлення правил успіху у професійній діяльності: первинність «горизонтальної» кар'єри, вторинність «вертикальної».

У підсумку зазначимо, що таке навчання розвиватиме в керівниках ЗЗСО гендерну компетентність як складову управлінської компетентності через: *ознайомлення* із генезисом гендерного аспекту в теорії, практиці та управлінні освітою; *визначення* поняття «гендер» та передумов виникнення гендерних аксіом в системі освіти та управління; гендерних характеристик сучасного керівника та аналіз основних підходів до їх вивчення; *усвідомлення* соціальних норм та гендерних відмінностей у педагогічній і управлінській діяльності керівника освіти.

Література:

1. Дороніна, Т. О. (2009). Гендерна складова системи післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр.* Київ: Геопринт, 2009. Вип. 12. С. 32–39.
2. Кизима І. І. (2016). *Гендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ століття)* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01). Дрогобич.

3. Про порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: Постанова КМУ від 21 серпня 2019 р. №800. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

Перлик Вікторія, Цюпка Вікторія

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

У публікації розглянуті особливості впровадження державно-громадського управління в закладі загальної середньої освіти в умовах децентралізації. Надано характеристики основним методам державно-громадського управління в закладі загальної середньої освіти. А також охарактеризовано сутність державно-громадського управління в сучасному закладі загальної середньої освіти. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: децентралізація, заклади загальної середньої освіти, державне управління, громадський контроль, система освіти.

Децентралізація в Україні створює нові можливості та виклики у сфері державно-громадського управління загальної середньої освіти. Розвиток державно-громадської взаємодії в управлінні освітніми закладами впродовж останнього періоду дає підстави стверджувати, про те, «що сформувався особливий тип управління – державно-громадський, який характеризується тим, що суб'єкти, які здійснюють політику в сфері освіти, і освітні організації здійснюють постійну взаємодію в управлінні освітою і наданні освітніх послуг з суб'єктами, що представляють інтереси суспільства і населення, при їх відповідальній участі в цій діяльності» (Єльнікова, 2003).

Державно-громадське управління освітнім закладом продиктовано низкою вагомих чинників, серед яких головним є зростаюча роль громадської думки про діяльність освітньої установи й бажання учасників освітнього процесу реально впливати на організацію і результати діяльності освітнього процесу. В цьому контексті державно-громадське управління освітою характеризується як процес поєднання діяльності державних та суспільних суб'єктів управління в інтересах людини, соціуму, влади (Грабовський, 2006).

У сучасних умовах роль державно-громадського управління на засадах партнерської взаємодії є ключовою, оскільки надає можливість здійснювати цілеспрямований, комплексний і скоординований вплив на освітній та управлінський процеси як загалом, так і на його основні елементи з метою досягнення найбільшої відповідності параметрів вимогам, нормам і стандартам його функціонування й результатів (Онаць, 2022).

Реформа системи освіти внаслідок передачі управління закладами освіти на місцевий рівень, завдяки децентралізації, надала можливості територіальним громадам проводити власну освітню політику, пристосовану до місцевих умов і можливостей реалізації загальної державної освітньої політики, здійснювати кадрову політику, контролювати відповідність праці учителів до вимог кваліфікації. Децентралізація управління освітніми закладами в Україні має відбуватися з врахуванням особливостей регіонів, інтересів територіальних громад, соціальних прошарків, особливо – під час вибору моделей управління, реформування змісту освіти, способів її організації і фінансового забезпечення. Адже децентралізація – це «передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем» (Кізіль, 2022). При цьому державно-громадське управління освітою визначається як інтеграція трьох напрямів роботи:

- демократизація діяльності органів державної влади й управління освітою;
- розвиток самоврядних асоціацій учасників освітньої діяльності (професійних асоціацій педагогів, органів учнівського й батьківського самоврядування всіх рівнів);
- організація громадських органів управління освітою, де представлено всі верстви населення (Камінська, 2013).

Згідно з проведеним дослідженням, законодавчо-нормативна база загальної середньої освіти не передбачає прямої партнерської взаємодії між суб'єктами державно-громадського управління, а лише надає їм дорадчі функції. Для усунення цього недоліку необхідно проводити додаткові дослідження і розробити механізми, які б забезпечували реалізацію державно-громадського управління на засадах партнерської взаємодії і залучали до управління освітою представників громадянського суспільства,

громадських та приватних структур, сприяли взаємодії між різними структурами громадського самоврядування та органами державної влади й управління освітою.

Література:

1. Грабовський, В. А. (2006). Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: (дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02). Київ.
2. Єльнікова, Г. (2003). Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління. *Директор школи*. 40–41.
3. Камінська, Є. І. (2013). Державно-громадське управління в загальноосвітньому навчальному закладі. Харків: Вид. гр. «Основа», 112.
4. Кізіль, М. А. (2022). Нормативно-правові основи реформування управління закладами середньої освіти в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 5, С. 113–123.
5. Онаць, О., Чижевський Б. (2022). Організаційно-правові умови державно-громадського управління закладами освіти на засадах партнерської взаємодії: законодавче забезпечення. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. С. 55–66.

Сірий Ігор

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У публікації розкрито сутність ризик-менеджменту як важливої складової управлінської діяльності керівника закладу освіти, розглянуто роль та значення ризик-менеджменту в управлінській компетентності керівника закладу загальної середньої освіти та проаналізовано основні вимоги професійної компетентності педагогів.

Ключові слова: *ризик-менеджмент, керівник, управлінська компетентність, заклад освіти.*

Сучасні тенденції реформування системи освіти, посилення автономії закладів освіти, нові вимоги до управлінської діяльності менеджерів освіти, забезпечення результативного управління закладом освіти у сучасних умовах неможливо без ефективного управління ризиками, оскільки процеси планування, проектування, організації освітнього процесу та інші процеси життєвого циклу передбачають велику кількість ризиків. Ризик - це кількісна оцінка вдалого або невдалого результату. Вимірювання ризику можливе математичним шляхом за допомогою застосування теорії ймовір-

ностей і закону великих чисел на основі статистичних даних.

«Ризик менеджмент в освіті є одним із напрямків сучасного менеджменту, що вивчає проблеми управління ризиками, які виникають у діяльності закладу освіти. Науковці виділяють три основних напрями ризик-менеджменту: 1) розробка системи заходів спрямованих на запобігання і профілактику ризиків; 2) мінімізація негативних наслідків, які можуть заподіяти ризики напрямкам діяльності освіти; 3) можливість отримати в ситуації ризику додаткові доходи чи інші переваги».

Визначено переваги ризик-менеджменту, а саме: ризик-менеджмент є основою для підвищення ефективності стратегічного планування; поліпшує ефективність/результативність діяльності закладу освіти; сприяє оптимальному використанню ресурсів закладу освіти; сприяє більшій відкритості діяльності керівництва і поліпшує комунікації; забезпечує вище керівництво коротким оглядом головних ризиків, з якими стикається заклад освіти, а також відомостями про ресурси, виділені для впливу на вірогідні ризики; сприяє запобіганню ризиків у закладі освіти, надаючи менеджерам освіти ефективну й послідовну методологію вивчення ризиків.

Наголосимо, що ризик-менеджмент у закладі освіти виконує функції, притаманні будь-якій управлінській діяльності (прогнозування (планування), організації, контролю, регулювання, координації та мотивації), але при цьому специфіка їх виконання визначається об'єктом управління. Прогнозування ризику в закладі освіти суттєво впливає на ухвалення управлінських рішень і передбачає розробку перспективних змін стану об'єкта в цілому й окремих його частин, що здійснюється за допомогою статистичних (шляхом екстраполяції) та експертних методів (на основі передбачення змін, використовуючи досвід та інтуїцію експертів). Функція організації у ризик-менеджменті – формування та реалізація програми дій у закладі освіти, що спрямована на зменшення ризику на основі визначених правил і процедур, які притаманні конкретному закладу освіти. Контроль у ризик-менеджменті полягає в перевірці в закладі освітніх робіт по зменшенню ступеня ризику, що потребує аналізу результативності заходів з метою оцінювання ефективності дій. Координація сприятиме забезпеченню єдності об'єкта і суб'єкта управління та полягає в узгодженості дій усіх ланок системи управління ризиком, апарату

управління, фахівців і педагогів у закладі освіти. Функція регулювання у закладі освіти передбачає вплив на об'єкт управління з метою досягнення стану рівноваги об'єкта управління у випадку відхилення від заданих параметрів. Мотивація в ризик-менеджменті є процесом спонукання суб'єктів закладу освіти до зацікавленості в результатах своєї праці. Поєднання виконання всіх функцій ризик-менеджменту дозволяє характеризувати його з позицій процесного підходу в менеджменті як низку послідовних управлінських дій, що характеризуються такими основними етапами реалізації: визначення мети ризикованих подій (цілі ризику); діагностика проблеми; визначення можливих ризиків; аналіз ризику; визначення методів впливу на ризик; вибір оптимального методу впливу за умов оцінки порівняльної ефективності; розробка управлінського рішення; ухвалення рішення; безпосередній вплив на ризик; контроль і коригування результатів процесу управління. Вважаємо доцільним констатувати, що сучасний менеджмент передбачає управління зорієнтоване на результат. Аналіз досліджень і вивчення передового зарубіжного досвіду засвідчив, що у вітчизняній практиці спостерігається низька готовність щодо виявлення ризиків, відсутність системного розуміння взаємозв'язку між їх різними видами, обмежене розуміння сценаріїв «найгіршого розвитку подій».

У процесі своєї діяльності керівник закладу освіти стикаються із сукупністю різних видів ризиків, що відрізняються між собою за місцем та часом виникнення, сукупністю зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на їх рівень. Сучасні класифікації ризиків дозволяють поділити їх на кілька груп за різними ознаками: масштабом виникнення, джерелом, часом, терміном дії, за характером прояву та сферою походження.

Сороченко Вадим, Луценко Світлана

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

У публікації розглянуто особливості розвитку дистанційної освіти у закладі вищої освіти, здійснено порівняння дистанційної її переваги та недоліки. Розглянуто Охарактеризовано розвиток та перспективи дистанційного навчання в сучасній Україні на прикладі Сумського Державного університету.

Ключові слова: *дистанційне навчання, електронне навчання, інформаційні технології, телекомунікаційні мережі.*

Інформатизація освіти є однією з ключових умов успішного розвитку процесу інформатизації суспільства. А перехід на диджиталізацію та інформатизацію освітнього процесу є ключовим аспектом реформування освіти в умовах воєнного стану, адже саме такими засобами закладам вищої освіти вдається зберегти свій викладацький та студентський потенціал: заклади освіти вимушені були переміститись з тимчасово окупованих територій, велика кількість викладачів та студентів вимушені були виїздити в евакуацію, при цьому не готові були зупинити власну освітню діяльність. Саме тому дистанційна форма надання освітніх послуг стала провідною.

Незважаючи на проблеми і суперечності, дистанційне навчання широко впроваджується у вищу школу, вченими розробляються його методичні та методологічні основи, спеціалістами з інформаційних технологій програмні засоби його реалізації (Власенко, 2013). Питання дистанційного навчання в Україні досліджено у працях Б. Агранович, О. Адаменко, А. Артюшенко, Х. Беккера, П. Брусиловського, В. Бикова, Г. Кедрова, А. Короткова, О. Крюкова, М. Моїсєєвої, Ю. Моїсєєва, Ю. Насонова, О. Плат, І. Роберт, Д. Смоліна, Ю. Триуса. У їхніх дослідженнях дистанційне навчання визначено як організація навчального процесу, за якої викладач розробляє навчальну програму, що базується на самостійному навчанні студента.

Дистанційне навчання – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота здобувача освіти.. Насамперед, дистанційна освіта – це відкрита система навчання, що передбачає активне спілкування між викладачем і студентом за допомогою сучасних технологій та мультимедіа. Слід зауважити, що дистанційне навчання не є антагоністичним щодо очної та заочної форм навчання. Воно природно інтегрується в ці системи, доповнюючи й розвиваючи їх, що сприяє створенню мобільного навчального середовища (Мусієнко, 2011).

Сьогодні дистанційне навчання в СумДУ може повноцінно розвиватися тільки за наявності таких його основних складових: нормативно- правової бази; навчальних закладів (центрів, кафедр, факультетів, інститутів або університетів дистанційного навчання); контингенту студентів; кваліфікованих викладачів; навчальних програм і курсів; відповідної матеріально-технічної бази (апаратного і програмного забезпечення, високошвидкісних ліній зв'язку); фінансової підтримки; розробки критеріїв якості тощо (Тези доповідей, 2013).

Варто відзначити, що дистанційна освіта СумДУ дає доступну можливість одержати освіту із-за кордону, із мінімальними фінансовими витратами при великому виборі спеціальностей/ Система дистанційної освіти СумДУ має ряд переваг і значно розширює коло потенційних студентів. Одержати освіту дистанційно має можливість молодь, яка не може поєднувати навчання з роботою або проживає у віддаленій від обласних центрів місцевості; військовослужбовці; домогосподарки; керівники; бізнесмени або студенти, що бажають паралельно одержати освіту (Гороховський, 2007).

Характерними рисами дистанційного навчання в СумДУ є: гнучкість – студенти, слухачі, що одержують дистанційну освіту, в основному, не ведуть регулярних занять, а навчаються у зручний для себе час та у зручному місці; модульність – в основу програми дистанційної освіти покладається модульний принцип; кожний окремий курс створює цілісне уявлення про окрему предметну область, що дозволяє з набору незалежних курсів – модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам; паралельність – навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямком), тобто без відриву від виробництва або іншого виду

діяльності; велика аудиторія – одночасне звернення до багатьох джерел навчальної інформації великої кількості студентів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачами; економічність – ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване і уніфіковане подання інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання повинні призвести до зниження витрат на підготовку фахівців; технологічність – використання в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, які сприяють входженню людини у світовий інформаційний простір (Дистанційне навчання в СумДУ, 2023).

Також можна виділити певні проблеми, що виникають при навчанні за дистанційною формою СумДУ такі як: подолання психологічної ізоляваності; проблема ефективного керування навчальною діяльністю студентів та ефективного зворотного зв'язку; проблема психологічної невідповідності студентів до самостійної роботи (Кухаренко, 2002). Успішне вирішення проблеми впровадження дистанційної освіти в СумДУ сприятиме підвищенню якості і рівня доступності вищої освіти, інтеграції національної системи освіти в наукову, виробничу, соціально-суспільну та культурну інформаційну інфраструктуру світового співтовариства.

Таким чином, ураховуючи директиви розвитку освіти в Україні, переваги дистанційного навчання, можливі перешкоди в організації і здійсненні такого навчального процесу, необхідно розробити гнучку й ефективну систему застосування дистанційного навчання. Для цього потрібно забезпечити інформаційну й методологічну освітню базу та підготувати висококваліфікованих спеціалістів для здійснення дистанційного процесу навчання.

Література:

1. Власенко Л. В. (2013) *Переваги та недоліки дистанційного навчання. Професійна підготовка педагога : історичний досвід і виклики сучасності : збірник наукових праць*. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічно університету ім. І. Франка, С. 224–228.
2. Гороховський О. І. (2007) *Методичні аспекти створення навчальної літера-тури для дистанційного навчання*. Київ, 543 с.
3. Дистанційне навчання в СумДУ (2023) *Сайт системи підтримки дистанційного навчання Сумського державного університету*. URL: <http://dl.sumdu.edu.ua/ua>
4. Електронні засоби та дистанційні технології для навчання протягом життя: *тези доповідей IX Міжнародної науково-методичної конференції, м. Суми,*

- 14–15 листопада 2013 р. Суми : Сумський державний університет, 2013. 104 с.
5. *Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015–2025 років* (проект) (2014) Режим доступу: http://osvita.ua/doc/files/news/435/43501/project_30102014.doc
6. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. (2002) *Дистанційне навчання: умови застосування*. Дистанційний курс : навч. пос. Харків: НТУ «ХПІ», «Торсінг», 320 с.
7. Мусієнко О. Л. (2011) *Дистанційне навчання у вищій школі : моделі і технології.. Наука в інформаційному просторі : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.*; 29-30 верес. 2011 р. в 7 т. Донецьк: Біла К.О. Т. 2. С. 66–72.

Юрченко Тетяна

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНОЮ ОСВІТОЮ

В статті актуалізовано проблему управління інклюзивним середовищем у закладі загальної середньої освіти. Проаналізовано сутність сучасних підходів до управління у світлі вимог Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти в Україні на 2020-2030 роки та основних положень Нової української школи. Чільне місце відведено засобам професійного зростання педагогів, які забезпечують інклюзивний процес. Схарактеризовано сутність інноваційних напрямків управління інклюзивними процесами.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, стратегія розвитку, інклюзивне середовище, управління інклюзивними процесами, корекційно-реабілітаційний супровід.*

Сьогодні трансформація освітніх цілей відбувається на міжнародному рівні, коли основні пріоритети та завдання освіти проголошуються у міжнародних конвенціях та законах і є стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. Внаслідок світової глобалізації, демократизації і гуманізації у сучасній українській освітній системі формується інклюзивна модель освіти, яка базується на визнанні рівноправності та урахуванні дитячої розмаїтості. Новим і стратегічним поступом України в галузі освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх. У Національній стратегії розвитку інклюзивної освіти в Україні на 2020-2030 роки проголошено, що «освіта має бути спрямована на отримання життєвих компетентностей та всебічний розвиток людини як особистості: її талантів, розумових і фізичних

здібностей, виховання високих моральних якостей громадян, здатних до свідомого суспільного вибору». У документі зазначено, що розбудова інклюзивної освітньої системи в Україні відповідає міжнародним зобов'язанням та сприяє формуванню авторитету нашої держави у світі.

У Національній стратегії розвитку інклюзивної освіти в Україні на 2020-2030 роки визначено стратегічні напрями розвитку освітньої інклюзії. До найважливіших відносять:

- створення цілісної нормативно-правової бази у сфері інклюзивної освіти;
- налагодження системи менеджменту та управління в інклюзивному освітньому процесі;
- забезпечення доступності до якісної освіти;
- забезпечення інформування суспільства про важливість та переваги впровадження інклюзії в освіті;
- впровадження гнучкого фінансового механізму комплексного задоволення потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами з урахуванням рівнів підтримки;
- запровадження ефективної системи міжвідомчої координації з питань впровадження інклюзивного навчання;
- забезпечення володіння педагогічними працівниками та фахівцями інших галузей компетентностями для роботи з особами з особливими освітніми потребами та інші (Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>).

Запорукою ефективного виконання Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти є не лише усвідомлення сучасних світових тенденцій, новітніх науково-методичних розробок і досягнень, а й необхідність формування нового мислення, спрямованого на синтез наукових знань і толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами, кваліфікованих і вмотивованих педагогічних фахівців Нового часу, які здатні надавати якісні послуги з урахуванням потреб здобувачів освіти в умовах інклюзивного навчання. Такий підхід вимагає від освіти подолання усталених стереотипів щодо сприйняття дитини з особливими освітніми потребами як пасивного об'єкта освітнього процесу, пошуку нових моделей їхнього навчання та виховання, модернізації

професійної підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища (Приходський, 2001, 65).

У регіоні на кожному рівні управлінської вертикалі повинна існувати управлінська горизонталь, в якій органи управління різних галузей мають бути об'єднані спільною функцією – управлінням корекційно-реабілітаційною діяльністю в межах своїх повноважень (Дегтяренко, 2015, 180-181).

Виокремлення управління системою та процесом корекційно-реабілітаційної допомоги як додаткової функції, яка набуває ознак інтегрованості, сприятиме реалізації головної мети управлінської діяльності – використанню потенціалу корекційно-реабілітаційної системи, а також підвищенню її ефективності. Сутність управління корекційно-реабілітаційною діяльністю полягатиме в підтримці цілеспрямованості та організованості корекційно-реабілітаційного процесу в соціальній сфері.

Таким чином, проблема управління інклюзивною освітою – складна й багатогранна, потребує розгляду з позицій державної освітньої та загалом соціальної політики, стратегічного управління освітою, упровадження інноваційних розробок педагогіки й психології. Ключовими є завдання розробка нормативно-правового, психолого-педагогічного, організаційного, програмно-змістового, соціально-психологічного, інституціонального забезпечення інклюзивного процесу. Не менш важливим є запровадження інформаційного супроводу всіх процесів, широке обговорення моделей організації навчання осіб з особливими освітніми потребами для розуміння громадськістю сутності інклюзії та принципів рівності, що може стати напрямком подальших розвідок.

Література:

1. Дегтяренко, Т.М. (2015). Сучасні парадигми управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги. *Теоретичні та методичні аспекти корекційно-реабілітаційної діяльності: колективна монографія, 180-181.*
2. Колупаєва, А.А. (2010). Інклюзивна освіта: витоки, поступ, українські перспективи. *Доповідь на Міжнар. наук.-практ. конференції «Інноваційні технології, методи реабілітації і навчання дітей зі слухо-мовленнєвими порушеннями», 29-30.*
3. Приходський, О.О. (2001). Управління охороною здоров'я (вступ до теорій, концептів, технологій), 65. Тернопіль: Лілея.
4. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

Ярова Ганна

*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна)*

ЕТАПИ МЕТОДИКИ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У публікації розглянуто основну мету етапів синергетичної психолого-педагогічної методики тайм-менеджменту здобувачів освіти вищих навчальних закладів. Розкрито сутність змін, які відбуваються в системі вмінь з тайм-менеджменту здобувачів освіти вищих навчальних закладів. Дана методика дозволить здобувачам освіти самостійно вирішити проблеми, пов'язані з непродуктивним використанням часу.

Ключові слова: здобувачі освіти вищих навчальних закладів, тайм-менеджмент, методика, синергетика, евристика.

Освітній процес у вищому навчальному закладі передбачає виконання значної кількості самостійної домашньої роботи, і здобувачі освіти доволі часто потерпають від нестачі часу для виконання всіх навчальних завдань. Основною причиною даної проблеми, на нашу думку, є недостатньо сформовані у студентів уміння продуктивно використовувати час. Ми розробили методику, яка сприяє становленню даної системи вмінь. Розглянемо її етапи та основну мету кожного з них.

Підготовчий етап – емоційне налаштування на роботу з проблемою. Метою даного етапу є створення атмосфери взаємної довіри учасників освітнього процесу через зміну системи факторів, які знаходяться в освітньому середовищі. Перший етап – пошук власних недостатньо розвинених умінь, якостей, негативних рис і зовнішніх перешкод. Метою даного етапу є виявлення домінантної підсистеми вмінь з тайм-менеджменту (далі – ТМ), яка має недостатньо високий, на думку людини, рівень розвитку, чим і спричиняє найбільші незручності в освітньому процесі. Другий етап – пошук власних достатньо розвинених умінь, якостей та позитивних рис, внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Метою даного етапу є виявлення достатньо розвинених підсистем, які найчастіше об'єднуються в освітньому процесі з підсистемою вмінь з ТМ в єдине ціле і мають вищі рівні розвитку, ніж проблемна підсистема вмінь з ТМ.

Третій етап – мисленнєве моделювання успішного виконання проблемної діяльності та створення образу себе успішного.

Метою даного етапу є створення синестезичного образу себе з новими елементами підсистеми вмінь з ТМ, які зараз у ній відсутні. Синестезичний образ себе повинен містити процес і результат утворення: 1) образів нових (раніше відсутніх) елементів наступного рівня розвитку підсистеми вмінь з ТМ, які необхідно приєднати до неї; 2) образів зараз відсутніх вертикальних зв'язків між елементами наступного та попереднього рівнів розвитку підсистеми вмінь з ТМ; 3) образу підсистеми вмінь з ТМ з приєднаними елементами наступного рівня розвитку; 4) образів нових горизонтальних зв'язків між підсистемою вмінь з ТМ та інших активованих для досягнення мети підсистем умінь, рис та якостей; 5) образів підсистеми вмінь з ТМ та інших активованих для досягнення мети підсистем умінь, рис та якостей, між якими утворились нові горизонтальні зв'язки; 6) образу співвідношення, відповідності, взаємозв'язку і взаємозалежності підсистеми вмінь з ТМ та інших активованих для досягнення мети підсистем умінь, рис та якостей.

Четвертий етап – процес роботи з проблемою (пошук шляхів вирішення проблеми, ухвалення рішення про способи досягнення результату). Метою даного етапу є планування й самоконтроль здійснення процесу й досягнення результату: визначити шлях розвитку та реалізувати його: використовуючи створений синестезичний образ як аттрактор й актуалізовані підсистеми достатньо розвинених умінь, рис та якостей, здійснювати процес розвитку підсистеми вмінь з ТМ до досягнення бажаного рівня її розвитку. Під час даного етапу підсистема вмінь з ТМ та інших активованих для досягнення мети підсистем умінь, рис та якостей знаходяться у структурно-функціонально неоднорідному й нестабільному стані, тому в них відбуваються оборотні зміни.

П'ятий етап – остаточне позбавлення від проблеми. Метою даного етапу є планування й самоконтроль здійснення процесу й досягнення результату: використовуючи створений синестезичний образ як аттрактор й актуалізовані підсистеми достатньо розвинених умінь, рис та якостей, продовжувати здійснення процесу розвитку підсистеми вмінь з ТМ до досягнення повного самостійного використання їх здобувачем вищої освіти. Під час даного етапу підсистема вмінь з ТМ та інші активовані для досягнення мети підсистеми вмінь, рис та якостей переходять у структурно-функціонально однорідний і стабільний стан, оскільки в них відбуваються необоротні зміни. Слід зауважити, що без

закріплення (застосування п'ятого етапу роботи) ефект розвиткової роботи зникає дуже швидко, і вміння з ТМ та інших активованих для досягнення мети підсистем умінь, рис та якостей повертаються до попереднього (нижчого) рівня розвитку.

Таким чином, синергетична психолого-педагогічна методика тайм-менеджменту здобувачів освіти вищих навчальних закладів сприяє подоланню проблем, пов'язаних із непродуктивним використанням часу. В подальшому необхідно розробити варіанти даної методики для здобувачів вищої освіти з різних спеціальностей.

РОЗДІЛ XV

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Зенченко Антон

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка (Україна)*

ФАШИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

У статті схарактеризовано основні риси фашизму як суспільно-політичного руху, що передбачав абсолютну владу лідера, націоналізм, військовий експансіонізм, антикомунізм і, в деяких випадках, антисемітизм. Окреслено догмати фашизму, відмінні риси від демократії, причини і наслідки його виникнення, можливість співіснування з іншими формами в сучасному світі.

***Ключові слова:** фашизм, демократія, влада лідера, політичний режим.*

Фашизм як суспільно-політичний рух виник в Італії в 1920-х роках і швидко поширився Європою. Передбачав абсолютну владу лідера, націоналізм, військовий експансіонізм, антикомунізм і, в деяких випадках, антисемітизм. Фашисти вірять у верховенство своєї держави, нації, у важливість сили, дисципліни та національної єдності.

Фашизм має досить складну історію і часто асоціюється з насильством і варварством. У Німеччині під керівництвом Адольфа Гітлера нацистський рух призвів до Другої світової війни та Голокосту, який забрав мільйони життів. В Італії Беніто Муссоліні створив корпоративну державу з промисловими підприємствами та профспілками, що начебто було непогано, але його режим також був насильницьким і антидемократичним. Одним з головних догматів фашизму є ідея «єдиного вождя» з абсолютною владою над країною. Це відрізняє фашизм від демократії, в якій особиста свобода і права підпорядковуються ідеології та владі. Такі режими створюють враження національної єдності та порядку, але насправді мають катастрофічні наслідки для людей і суспільства.

Фашизм у будь-якій формі чи вираженні неприйнятний, але його вплив зберігається й сьогодні. Багато країн Європи та світу борються зі зростанням націоналізму та расизму, що призвести до існування подібних суспільно-політичних рухів, здатних перетворитися на фашизм. Це можна спостерігати в країнах, де все більше переважають екстремістські та націоналістичні партії, і особливо в державних установах, у яких виникають конфлікти між національними та етнічними групами.

Щоб запобігти поширенню фашизму та інших екстремістських рухів, необхідно сприяти демократії, взаєморозумінню та між культурному діалогу. Важливо відстоювати рівність і справедливість у суспільстві, боротися з дискримінацією та насильством, захищати права і свободи людини, звернути увагу на освіту і просвіту. Культивування толерантності, поваги до інших культур, рас і вірувань, розуміння історії та причин конфліктів може допомогти запобігти поширенню насильства та ненависті. Це вимагає підтримки демократії, свободи слова та свободи преси, захисту прав меншин і боротьби з дискримінацією. Важливо, щоб демократія та розвиток цивілізованого суспільства були пріоритетними завданнями для всіх держав нашого світу.

Сучасні події звертають увагу на історію та новий погляд на фашизм як соціально-політичний рух, який є серйозною загрозою для демократії, прав людини та міжнародного миру. Російський режим активно використовує популістську риторику та націоналізм для утримання влади та посилення свого впливу на суспільство, спостерігається зростання націоналізму та екстремізму. Наприклад, росія виправдовувала окупацію Криму та війну на Донбасі націоналістичною та імперською ідеєю. Режим також активно використовує історичний ревізіонізм, намагаючись переписати історію та послуговатися цим у своїх політичних цілях. Порушення прав людини, особливо прав меншин і критиків режиму, є невід'ємною частиною політики російського уряду. До цього ж підтримка та фінансування екстремістських груп, які відкрито пропагують расизм, насильство та нетерпимість до інших національностей, – візитна картка сучасної росії.

Тому боротьба з фашизмом та іншими екстремістськими рухами, які загрожують демократії та міжнародному мирному співіснуванню. Міжнародне співтовариство має протистояти російському режиму, який активно підтримує екстремістські групи,

заохочує поширення націоналістичної та імперіалістичної риторики. Важливо підкреслити необхідність підтримки прав і свобод людини росії, в тому числі прав меншин і критиків режиму. Це може включати санкції проти російських чиновників за порушення прав людини, а також фінансову та іншу підтримку організацій, які допомагають жертвам політики кривавого уряду.

Окрім того, важливо пам'ятати, що фашизм і націоналізм можуть виникнути в будь-якій країні та суспільстві, і навіть у розвинених демократичних системах. Тому необхідно підтримувати свободу вираження поглядів та інші демократичні цінності, звернути увагу на глибинні причини появи фашизму та інших екстремістських рухів. Це може бути результатом економічної та соціальної нерівності, культурних конфліктів та інших факторів.

Саме тому сьогоднішній освітній простір нашої країни та всього світу має бути спрямований на виховання наступних поколінь за демократичними принципами та свободами з засудженням фашистської ідеології. Тільки шляхом взаємодії, співпраці та розуміння можна забезпечити мирний та стабільний світ, в якому кожен зможе жити вільно та відчувати себе в безпеці.

НАШІ АВТОРИ

Алексєєнко Анна Олександрівна, викладач кафедри загально-правових та соціально-гуманітарних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

Атаджанов Санжар Станіславович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Ташкентського державного університету східнознавства

Бекетова Аліна Миколаївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Бобирєва Оксана Валеріївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Богодист Мирослава Іларіонівна, здобувачка третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

Брюховецька Каріна Сергіївна, заступник директора з навчально-виховної роботи Степанівського ліцею Степанівської селищної ради Сумський район Сумська область

Бурлака Світлана Миколаївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Бутова Людмила Віталіївна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Василюк Світлана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Житомирського державного університету імені Івана Франка

Велітченко Наталія Євгеніївна, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта (Логопедія) Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Герасименко Денис Андрійович, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

- Горобій Альона Валентинівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Граб Мар'яна Василівна**, здобувачка третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Мукачівського державного університету
- Гринь Олександра**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 206 Садово-паркове господарство Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова
- Данильченко Людмила Володимирівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Деменко Олена Валентинівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Дідух Віталія Віталіївна**, кандидат педагогічних наук, доктор філософії (PhD), асистент кафедри практичної психології факультет педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
- Добоні Андріана Андріївна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Мукачівського державного університету
- Добровольська Наталія Олександрівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Домашова Софія Костянтинівна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
- Думанський Роман Вікторович**, старший викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
- Дячук Наталія Сергіївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Житомирського державного університету імені Івана Франка
- Єрмечук Юлія Віталіївна**, здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

- Єфремова Ангеліна Андріївна**, здобувачка другого рівня (магістерського) вищої освіти спеціальності 053 Психологія КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Єфремова Галина Леонідівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Задорожна Людмила Віталіївна**, вихователь I категорії ЗДО №2 м. Шостка Сумська область
- Зенченко Антон Віталійович**, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
- Качинська Вікторія Євгеніївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Кича Аліна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Житомирського державного університету імені Івана Франка
- Колєсник Віталіна Леонідівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Коропатов Олег Микалайович**, кандидат юридичних наук, доцент завідувач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
- Кравцова Аліна Миколаївна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта (Логопедія) Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
- Кубрак Олег Вікторович**, старший викладач кафедри правосуддя та філософії Сумського національного аграрного університету
- Кузьма Ольга Іванівна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Мукачівського державного університету;
- Кузьменко Юлія Василівна**, доктор педагогічних наук, доцент професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

- Куліш Олександра Володимирівна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
- Курганська Ольга Анатоліївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Лазоренко Світлана Олександрівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Левенець Владислав Миколайович**, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Лисенко Надія Анатоліївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Логінов Андрій Юрійович**, здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти кафедри менеджменту освіти та права Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України, вчитель Гельмязівського опорного закладу загальної середньої освіти I- III ступенів Гельмязівської сільської ради Золотоніського району Черкаської області
- Луценко Світлана Миколаївна**, кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Ляхова Анастасія**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 206 Садово-паркове господарство Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова
- Майборода Ірина Емільянівна**, старший викладач кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету
- Мамрієнко Катерина**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
- Матвєєв Костянтин Миколайович**, здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) Інституту здоров'я спорту та туризму імені Тетяни Самоленко Класичного приватного університету, Запоріжжя

- Медведєв Ігор Анатолійович**, кандидат наук з державного управління, доцент, старший науковий співробітник комунального закладу Тростянецької міської ради «Музейно-виставковий центр «Тростянецький»
- Меша Валентина Анатоліївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Мирончук Наталія Миколаївна**, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка
- Моргунова Тетяна Іванівна**, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
- Мочан Тетяна Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету
- Нусубалієва Індира**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 6B03107 – Психологія Казахського національного університету імені Аль-Фарабі (Нусубалиєва Індира Ермековна, соискатель второго (магистерского) уровня высшего образования специальности 6B03107 – Психология Казахского Национального Университета имени аль-Фараби, (Алматы, Казахстан)
- Нутфулліна Алсу Радіфовна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 6B03107 – Психологія Казахського національного університету імені Аль-Фарабі (Нутфулліна Алсу Радіфовна, соискатель первого (бакалаврского) уровня высшего образования специальности 6B03107 – Психология Казахского Национального Университета имени аль-Фараби, (Алматы, Казахстан)
- Папій Леся**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Пасічна Софія Іванівна**, здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
- Перлик Вікторія Володимирівна**, старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти;

- Пімоненко Людмила Олексіївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Предик Аліна Анатоліївна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти факультет педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
- Проценко Ірина Богданівна**, кандидат сільськогосподарських наук, асистент кафедри ландшафтного проектування та садово-паркового мистецтва Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова
- Рендзей Вікторія Михайлівна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Мукачівського державного університету
- Савка Яна Андріївна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Мукачівського державного університету
- Самодумська Олена Львівна**, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)
- Сахно Олена Миколаївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Сірий Ігор Григорович**, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Собіна Інна Іванівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Сокольник Аліна**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 206 Садово-паркове господарство Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова
- Сороченко Вадим Юрійович**, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Сущенко Мілана Романівна**, здобувачка фахової передвищої освіти спеціальності 061 Журналістика ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж» Запорізького національного університету

- Сущенко Павло Романович**, здобувач фахової передвищої освіти спеціальності 121 Інженерія програмного забезпечення ВСП «Економіко-правничий фаховий коледж» Запорізького національного університету
- Титух Анна Вікторівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Ткаченко Іванна Олексіївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 122 Комп'ютерні науки (ОП Системи та методи штучного інтелекту), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
- Толмачова Анастасія Аманбаєвна**, здобувачка першого рівня (бакалаврського) вищої освіти 013 Початкова освіта Запорізького національного університету
- Трегуб Анастасія Сергіївна**, здобувачка першого рівня (бакалаврського) вищої освіти 013 Початкова освіта Запорізького національного університету
- Трипольська Наталя Володимирівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 013 Початкова освіта Запорізького національного університету
- Федоркін Олександр Анатолійович**, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Федоркіна Альона Сергіївна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Фенчак Любов Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету
- Фенчак Марія Михайлівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта Мукачівського державного університету
- Цюпка Вікторія Олегівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
- Шевель Анжеліка Олександрівна**, кандидат філософських наук, доцент кафедри правосуддя та філософії Сумський національний аграрний університет
- Юрченко Тетяна Олександрівна**, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент

(Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Ярова Ганна Вікторівна, психолог відділення кадрового забезпечення Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ; здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент (Управління навчальним закладом) КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Abdullaeva Nargiza, Senior teacher, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnologies (Uzbekistan)

Baqari Gvazava, PhD student in Political Sciences at Caucasus International University (Georgia)

Boykuzieva Rano Karimovna, Lecturer at the Department of Social Sciences and Sports of the Fergana Polytechnic Institute (Uzbekistan)

Chaghalidze Eka, Faculty of Humanities Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)

Choniashvili Khatuna, Telavi referral hospital supervisor (Georgia)

Chubinishvili Miriam, Pharmacy specialty (Georgia)

Dolidze Malxaz, Professor, Department of Agroengineering, Georgian Technical University (Georgia)

Ergashev Nozim Nabievich, 2nd year graduate student Department of Theory and History of Pedagogy Kokand State Pedagogical Institute, Faculty of Pedagogy (Uzbekistan)

Gigishvili Tamar, AVERSI CLINIC (Georgia)

Kelengeridze Nino, Associate Professor, Akaki Tsereteli State University (Georgia)

Kharibegashvili Alexander, Neurologist Faculty of Exact and Natural Sciences Telavi State University (Georgia)

Kirgizov Ikboljon, a teacher at the Department of Music Education and Culture at Fergana State University (Uzbekistan)

Kirgizov Imyamin, candidate of pedagogical sciences, associate professor of Fergana state university (Uzbekistan)

Kupreishvili Shorena, - Associate Professor, Candidate of Technical Sciences (Georgia)

Iashxi Kaxa, Doctor of Agriculture, Doctor of Agriculture, Farmer, Marneuli district, Lomtgora settlement (Georgia)

Lomishvili Maia, assistant professor, Academic Doctor of Agroengineering, Department of Agro-Engineering, Georgian Technical University (Georgia)

Mamajonova Dildora Abdurakhmonovna, a doctoral student of the Kokand State Pedagogical Institute (Uzbekistan)

Mangoshvili Tamar, a second-year- PhD student, Political Sciences Department, Caucasus International University (Georgia)

- Metreveli Lia**, PhD in Education Full Professor (Georgia)
- Nikolaishvili Madona**, Faculty of Education and Social Sciences
Tbilisi Free Academy (Georgia)
- Santeladze Natalia**, Associate Professor, Akaki Tsereteli State
University (Georgia)
- Sultonov A.**, Teacher of the Department of Music Education and
Culture of Fergana State University (Uzbekistan)
- Temirov Nabijon Solievich**, Professor of the Department of
Pedagogy, Doctor of Pedagogy, of Fergana State University
(Uzbekistan)
- Tevdorashvili Meri**, laboratory department phlebotomists (Georgia)
- Tinatin Tcharkhalashvili**, Assistant Professor, PhD in Social
Sciences Faculty of Engineering economics, Georgian Technical
University (Georgia)
- Tkeshelashvili Omar**, Head of Technical Solutions and Support
Mobile Systems International Consultancy UK Georgian Technical
University (Georgia)
- Turgunboeva Komila Nabijonovna**, Master of Fergana State
University (Uzbekistan)
- Yagyaeva Elvina Bakhtiyarovna**, Ferghana State University,
doctorate student (Uzbekistan)

Наукове видання

ІННОВАЦІЇ В НАУЦІ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

INNOVATIONS IN SCIENCE: MODERN DIMENSION

*Матеріали Міжнародної
науково-практичної інтернет-конференції молодих дослідників*

Комп'ютерна верстка *С.П.Цьома*

Підп. до друку 27.04.2023
Формат 60x84/16. Гарнітура Arial.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 15,98.
Ум. фарб.-відб. 15,98. Обл.-вид. арк. 14,08.
Тираж 100 пр. Вид. № 44.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.